

c

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

3

ANUL VI — MARTIE

1 9 5 3

008
V-54

VIATA ROMÂNEASCĂ

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R. P. R.

Apare sub conducerea unui comitet de redacție

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURA

Biblioteca Județeană
"OVID DENSUSIANU"
Hunedoara - Deva
Nr. Inv. P/544/13

3

ANUL VI — MARTIE

1 9 5 3

24

* P / 5 4 4 7 1 3 *

IOSIF VISSARIONOVICI STALIN

*„Fiți siguri, tovarăși, că sunt gata să consacru
...cauzei clasei muncitoare, cauzei revoluției proletare
și comunismului mondial toate puterile mele, toate
aptitudinile mele, și, dacă va fi nevoie, să-mi dau
tot sângele meu, picătură cu picătură.“*

I. V. STALIN .

TOVARĂȘUL IOSIF VISSARIONOVICI STALIN A ÎNCETAT DIN VIAȚĂ

DIN PARTEA COMITETULUI CENTRAL
AL PARTIDULUI COMUNIST AL UNIUNII SOVIETICE,
A CONSILIULUI DE MINIȘTRI AL U.R.S.S.
ȘI A PREZIDIULUI SOVIETULUI SUPREM AL U.R.S.S.

CĂTRE TOȚI MEMBRII PARTIDULUI, CĂTRE TOȚI OAMENII
MUNCII DIN UNIUNEA SOVIETICĂ

Dragi tovarăși și prieteni!

Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. și Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. anunță cu adâncă durere partidul și pe toți oamenii muncii din Uniunea Sovietică că la 5 Martie, ora 9,50 seara, a încetat din viață după o boală grea Iosif Vissarionovici Stalin, Președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. și Secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.

A încetat să bată inima lui Iosif Vissarionovici Stalin, tovarășul de luptă și genialul continuator al cauzei lui Lenin, înțeleptul conducător și învățător al Partidului Comunist și al poporului sovietic.

Numele lui Stalin este nespus de drag partidului nostru, poporului sovietic, oamenilor muncii din lumea întreagă. Împreună cu Lenin, tovarășul Stalin a făurit puternicul partid al comuniștilor, l-a educat și l-a oțelit; împreună cu Lenin, tovarășul Stalin a fost inspiratorul și conducătorul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, întemeietorul primului Stat socialist din lume. Continuând opera nemuritoare a lui Lenin, tovarășul Stalin a condus poporul sovietic la victoria de importanță istorică mondială a socialismului în țara noastră. Tovarășul Stalin a condus țara noastră la victoria asupra fascismului în cel de al doilea război mondial, fapt care a schimbat în mod radical întreaga situație internațională. Tovarășul Stalin a înarmat partidul și întregul popor cu programul măreț și clar al construirii comunismului în U.R.S.S.

Moartea tovarășului Stalin, care și-a închinat întreaga sa viață slujirii fără preget a măreței cauze a comunismului, este cea mai grea pierdere pentru partid, pentru oamenii muncii din Țara Sovietică și din toată lumea.

Vestea încetării din viață a tovarășului Stalin va umple de adâncă durere inimile muncitorilor, colhoznicilor, intelectualilor și ale tuturor

oamenilor muncii din Patria noastră, inimile ostașilor vitezei noastre armate și ai flotei maritime militare, inimile milioanelor de oameni ai muncii din toate țările lumii. În aceste zile de adâncă durere, toate popoarele țării noastre își strâng și mai mult rândurile în marea și frățeasca lor familie, sub conducerea încercată a Partidului Comunist, făurit și educat de Lenin și Stalin.

Poporul sovietic are o încredere nemărginită și este pătruns de dragoste fierbinte față de scumpul său Partid Comunist, deoarece el știe că legea supremă a întregii activități a partidului este slujirea intereselor poporului.

Muncitorii, colhoznicii, intelectualii sovietici, toți oamenii muncii din țara noastră urmează ferm politica elaborată de partidul nostru, care corespunde intereselor vitale ale oamenilor muncii și care are drept scop întărirea continuă a puterii Patriei noastre socialiste. Justețea acestei politici a Partidului Comunist este verificată în decenii de luptă, ea a dus pe oamenii muncii din Țara Sovietică la victoriile istorice ale socialismului. Insufletește de această politică, popoarele Uniunii Sovietice, sub conducerea partidului, pășesc ferm înainte spre noi succese ale construcției comuniste în țara noastră.

Oamenii muncii din țara noastră știu că îmbunătățirea continuă a bunei traiului materiale a tuturor păturilor populației — muncitori, colhoznici, intelectuali — satisfacerea maximală a nevoilor materiale și culturale mereu crescânde ale întregii societăți, au fost întotdeauna și sunt obiectul grijii deosebite a Partidului Comunist și a Guvernului Sovietic.

Poporul sovietic știe că capacitatea de apărare și forța Statului Sovietic cresc și se întăresc, că partidul întărește prin toate mijloacele armata sovietică, flota maritimă militară și organele de informație pentru a ridica în permanență pregătirea noastră pentru o ripostă zdrobitoare oricărui agresor.

Politica externă a Partidului Comunist și a Guvernului Uniunii Sovietice a fost și este politica de neclintit a menținerii și consolidării păcii, a luptei împotriva pregătirii și declanșării unui nou război, politica colaborării internaționale și a dezvoltării legăturilor comerciale cu toate țările.

Popoarele Uniunii Sovietice, credincioase steagului internaționalismului proletar, întăresc și dezvoltă prietenia frățească cu marele popor chinez, cu oamenii muncii din toate țările de democrație populară, legăturile de prietenie cu oamenii muncii din țările capitaliste și coloniale, care luptă pentru cauza păcii, democrației și socialismului.

Dragi tovarăși și prieteni!

Marea forță călăuzitoare și conducătoare a poporului sovietic în lupta pentru construirea comunismului este Partidul nostru Comunist. Unitatea de oțel și coeziunea de monolit a rândurilor partidului constituie principala condiție a puterii și forței sale. Sarcina noastră este de a păstra ca lumina ochilor unitatea partidului, de a-i educa pe comuniști ca luptători politici activi pentru înfăptuirea politicii și a hotărârilor partidului, de a întări și mai mult legăturile partidului cu toți oamenii muncii, cu muncitorii, colhoznicii, intelectualii, deoarece în această legătură indestructibilă cu poporul rezidă forța și invincibilitatea partidului nostru.

Partidul consideră ca una din sarcinile sale cele mai importante educarea comuniștilor și a tuturor oamenilor muncii în spiritul unei înalte vigilențe

politice, în spiritul intransigenței și fermității în lupta împotriva dușmanilor interni și externi.

Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. și Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S., adresându-se în aceste zile de adâncă durere partidului și poporului, își exprimă convingerea fermă că partidul și toți oamenii muncii din Patria noastră vor strânge și mai mult rândurile în jurul Comitetului Central și al Guvernului Sovietic, își vor mobiliza toate forțele și energia creatoare pentru marea cauză a construirii comunismului în țara noastră.

Numele nemuritor al lui Stalin va trăi veșnic în inima poporului sovietic și a întregii omeniri progresiste.

Trăiască marea, atotbiruitoarea învățătură a lui Marx-Engels-Lenin-Stalin!

Trăiască puternica noastră Patrie Socialistă!

Trăiască eroicul nostru popor sovietic!

Trăiască marele Partid Comunist al Uniunii Sovietice!

**COMITETUL CENTRAL
AL PARTIDULUI COMUNIST
AL UNIUNII SOVIETICE**

CONSILIUL DE MINIȘTRI AL U.R.S.S.

**PREZIDIUL SOVIETULUI SUPREM
AL U.R.S.S.**

5 Martie 1953.

CUVÂNTAREA TOVARĂȘULUI G. M. MALENCOV

Dragi compatrioți, tovarăși, prieteni!

Dragi frați de peste hotare!

Partidul nostru, poporul sovietic, întreaga omenire au suferit cea mai grea și ireparabilă pierdere. Și-a încheiat gloriosul său drum de viață învățătorul și conducătorul nostru, cel mai mare geniu al omenirii, Iosif Vissarionovici Stalin.

În aceste zile grele durerea adâncă a poporului sovietic este împărtășită de întreaga omenire înaintată și progresistă. Numele lui Stalin este nespus de scump oamenilor sovietici, celor mai largi masse populare din toate părțile lumii. Nemărginită este măreția și însemnătatea activității tovarășului Stalin pentru poporul sovietic și pentru oamenii muncii din toate țările. Opera lui Stalin va trăi în veacuri și urmașii recunoscători, la fel ca și noi toți, vor slăvi numele lui Stalin.

Tovarășul Stalin și-a închinat viața cauzei eliberării clasei muncitoare și a tuturor oamenilor muncii de sub jugul și asuprirea exploatare, cauzei salvării omenirii de războaiele distrugătoare, cauzei luptei pentru o viață liberă și fericită a poporului muncitor pe pământ.

Tovarășul Stalin, marele gânditor al epocii noastre, a dezvoltat în mod creator în noile condiții istorice învățătura marxism-leninismului. Numele lui Stalin stă, pe bună dreptate, alături de numele celor mai mari oameni din întreaga istorie a omenirii: Marx-Engels-Lenin.

Partidul nostru urmează marea învățătură a marxism-leninismului, care dă partidului și poporului o forță de neînving, priceperea de a deschide căi noi în istorie.

Timp de mulți ani, Lenin și Stalin au dus în condițiile grele ale ilegalității lupta pentru salvarea popoarelor Rusiei de sub jugul absolutismului, de sub jugul moșierilor și capitaliștilor.

În frunte cu Lenin și Stalin, poporul sovietic a înlăptuit cea mai marea cotitură din istoria omenirii, a pus capăt orânduirii capitalismului în țara noastră și a pășit pe o cale nouă — calea socialismului.

Continuând opera lui Lenin și dezvoltând necontenit învățătura leninistă care luminează mersul înainte al partidului și Statului Sovietic, tovarășul Stalin a condus țara noastră la victoria istorică mondială a socialismului, cecace, pentru prima dată după multe milenii de existență a societății omenești, a asigurat lichidarea exploatarei omului de către om.

Lenin și Stalin au întemeiat primul stat din lume al muncitorilor

și țăranilor, Statul nostru Sovietic. Tovarășul Stalin a muncit neconținut pentru întărirea Statului Sovietic. Tăria și puterea statului nostru constituie cea mai importantă condiție a construirii cu succes a comunismului în țara noastră.

Datoria noastră sfântă este de a întări și mai departe, neconținut și pe toate căile, marele nostru stat socialist, bastionul păcii și securității popoarelor.

De numele tovarășului Stalin este legată rezolvarea uneia din cele mai complexe probleme din istoria dezvoltării societății — problema națională. Tovarășul Stalin, cel mai mare teoretician al problemei naționale, a asigurat pentru prima oară în istorie, pe scara unui uriaș stat multinațional, lichidarea secularei dezbinări naționale. Sub conducerea tovarășului Stalin, partidul nostru a lichidat rămânerea în urmă, economică și culturală, a popoarelor înainte subjugate, a unit strâns într-o singură familie frățască toate națiunile Uniunii Sovietice și a făurit prietenia popoarelor.

Datoria noastră sfântă este de a asigura întărirea continuă a unității și prieteniei popoarelor țării sovietice, întărirea Statului Sovietic multinațional. Datorită prieteniei popoarelor țării noastre, nu ne temem de niciun fel de dușmani, nici dinăuntru, nici din afară.

Sub conducerea directă a tovarășului Stalin a fost făurit, a crescut și s'a întărit Armata Sovietică. Consolidarea capacității de apărare a țării și întărirea forțelor armate sovietice au fost obiectul preocupării permanente a tovarășului Stalin. În frunte cu marele său comandant de oști — Generalissimul Stalin — Armata Sovietică a repurtat victoria istorică în cel de al doilea război mondial și a salvat popoarele Europei și Asiei de primejdia robiei fasciste.

Datoria noastră sfântă este de a întări pe toate căile puternicele forțe armate sovietice. Trebuie să le menținem în stare de pregătire de luptă pentru o ripostă zdrobitoare oricărei agresii a dușmanului.

Ca rezultat al muncii neobosite a tovarășului Stalin, pe baza planurilor elaborate de el, partidul nostru a transformat țara — înainte înapoiată — într-o mare putere industrial-colhoznică, a făurit o nouă orânduire economică, care nu cunoaște crize și șomaj.

Datoria noastră sfântă este de a asigura înflorirea continuă a Patriei socialiste. Trebuie să dezvoltăm prin toate mijloacele industria socialistă, temelia forței și tăriei țării noastre. Trebuie să întărim pe toate căile orânduirea colhoznică, să obținem avântul și înflorirea continuă a tuturor colhozurilor din Țara Sovietică, să întărim alianța clasei muncitoare cu țărâna colhoznică.

În domeniul politicii interne, preocuparea noastră principală este de a urmări cu fermitate îmbunătățirea continuă a binestării materiale a muncitorilor, colhoznicilor, intelectualilor, a tuturor oamenilor sovietici. Datoria de a ne îngriji fără preget de bunăstarea poporului, de satisfacerea maximală a nevoilor lui materiale și culturale este lege pentru partidul și guvernul nostru.

Lenin și Stalin au făurit și au oțelit partidul nostru ca o măreață forță transformatoare a societății. Toată viața lui, tovarășul Stalin ne-a învățat că nimic nu este mai presus de titlul de membru al Partidului Comunist. În lupta dâră împotriva dușmanilor, tovarășul Stalin a apărut unitatea și coeziunea de monolit a rândurilor partidului nostru.

Datoria noastră sfântă este de a întări și de acum înainte marele Partid Comunist. Forța și invincibilitatea partidului nostru rezidă în unitatea și coeziunea rândurilor sale, în unitatea de voință și acțiune, în priceperea

membrilor partidului de a contopi voința lor cu voința și năzuințele partidului. Forța și invincibilitatea partidului nostru rezidă în legătura indisolubilă cu masele populare. Baza unității partidului și poporului este slujirea nestrămutată de către partid a intereselor poporului. Trebuie să păzim ca lumina ochilor unitatea partidului, să întărim și mai mult legăturile indisolubile ale partidului cu poporul, să-i educăm pe comuniști și pe toți oamenii muncii în spiritul unei înalte vigilențe politice, în spiritul intransigenței și fermității în lupta împotriva dușmanilor interni și externi.

Sub conducerea marelui Stalin a fost făurit puternicul lagăr al păcii, democrației și socialismului. În acest lagăr, într-o strânsă unitate frățească, pășesc înaintea alături de poporul sovietic marele popor chinez, popoarele frățesti ale Poloniei, Cehoslovaciei, Bulgariei, Ungariei, României, Albaniei, Republicii Democrate Germane, Republicii Populare Mongole. În luptă dârză își apără independența patriei sale eroicul popor coreean. Pentru libertatea și independența sa națională luptă cu vitejie poporul Vietnamului.

Datoria noastră sfântă este de a apăra și a întări cea mai măreață cucerire a popoarelor — lagărul păcii, democrației și socialismului, de a întări legăturile de prietenie și solidaritate dintre popoarele țărilor din lagărul democratic. Trebuie să întărim pe toate căile prietenia frățească, indestructibilă, veșnică a Uniunii Sovietice cu marele popor chinez, cu oamenii muncii din toate țările de democrație populară.

Popoarele din toate țările îl cunosc pe tovarășul Stalin ca pe marele stegar al păcii. Tovarășul Stalin a închinat cele mai mari eforturi ale geniului său apărării cauzei păcii pentru popoarele din toate țările. Politica externă a Statului Sovietic — politica păcii și prieteniei între popoare — este obstacolul hotărîtor în calea deslănțuirii unui nou război, ea corespunde intereselor vitale ale tuturor popoarelor. Uniunea Sovietică a apărut și apără permanent cauza păcii, deoarece interesele ei nu pot fi despărțite de cauza păcii în întreaga lume. Uniunea Sovietică a dus și duce politica consecventă de menținere și întărire a păcii, politica de luptă împotriva pregătirii și dezlănțuirii unui nou război, politica de colaborare internațională și de dezvoltare a legăturilor de afaceri cu toate țările, politică izvorîndă din teza leninist-stalinistă a posibilității coexistenței îndelungate și a întrecerii pașnice între cele două sisteme diferite — capitalist și socialist.

Marele Stalin ne-a educat în spiritul slujirii cu un devotament fără margini a intereselor poporului. Noi suntem slujitorii credincioși ai poporului, iar poporul vrea pace, urăște războiul. Să fie sfântă pentru noi toți dorința poporului de a nu îngădui vărsarea sângelui a milioane de oameni și de a asigura construirea pașnică a unei vieți fericite!

În domeniul politicii externe, principala noastră preocupare este de a nu îngădui un nou război, de a trăi în pace cu toate țările. Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, Guvernul Sovietic consideră că cea mai justă, necesară și dreaptă politică externă este politica păcii între toate popoarele, bazată pe încrederea reciprocă activă, politică sprijinită pe fapte și confirmată prin fapte. Guvernele trebuie să-și slujească cu credință popoarele, iar popoarele doresc fierbinte pacea, blestemă războiul. Sunt criminale acele guverne care vor căuta să înșele popoarele, care vor merge împotriva dorinței sfinte a popoarelor de a menține pacea și de a nu îngădui un nou măcel sângeros.

Partidul Comunist, Guvernul Sovietic consideră că politica păcii între popoare este singura politică justă, corespunzătoare intereselor vitale ale tuturor popoarelor.

Tovarăși!

Incetarea din viață a conducătorului și învățătorului nostru, marele Stalin, impune tuturor oamenilor sovietici datoria de a-și spori eforturile pentru îndeplinirea sarcinilor grandioase ce stau în fața poporului sovietic, de a-și mări contribuția la cauza comună a construirii societății comuniste, a întăririi forței și capacității de apărare a Patriei noastre socialiste.

Oamenii muncii din Uniunea Sovietică văd și știu că puternica noastră Patrie merge spre noi succese. Avem tot ceea ce este necesar pentru construirea unei societăți comuniste depline.

Cu încredere fermă în forțele și posibilitățile sale inepuizabile, poporul sovietic îndeplinește măreața operă a construirii comunismului. Nu există în lume forțe care să poată opri mersul înainte al societății sovietice spre comunism!

Adio, învățătorul și conducătorul nostru, prietenul nostru iubit, scumpe tovarășe Stalin!

Înainte, pe calea triumfului deplin al măreței cauze a lui Lenin-Stalin!

COMITETULUI CENTRAL
AL PARTIDULUI COMUNIST AL UNIUNII SOVIETICE
CONSILIULUI DE MINIȘTRI AL U. R. S. S.
PREZIDIULUI SOVIETULUI SUPREM AL U. R. S. S.

Dragi tovarăși,

Poporul român a aflat cu nemărginită durere despre încetarea din viață a tovarășului Iosif Vissarionovici Stalin, Președintele Consiliului de Miniștri al U. R. S. S., Secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, tovarășul de luptă și continuatorul genial al operei lui Vladimir Ilici Lenin.

Poporul nostru împărtășește din tot sufletul marea durere a poporului sovietic. În numele poporului român, Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, Guvernul Republicii Populare Române și Prezidiul Marii Adunări Naționale exprimă Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Consiliului de Miniștri al U. R. S. S. și Prezidiului Sovietului Suprem al U. R. S. S. deplina lor solidaritate cu frățescul popor sovietic, care pierde în persoana tovarășului Stalin pe conducătorul său înțelept, pe organizatorul victoriilor sale istorice.

Pierderea aceasta este deopotrivă de grea pentru întreaga omenire progresistă. Alături de Lenin tovarășul Stalin a luminat oamenii muncii din întreaga lume drumul luptei pentru victoria socialismului, democrației și păcii. Tovarășul Stalin era un genial conducător de oști, care a salvat omenirea de robia fascistă, stegarul luptei pentru pace, care și-a închinat toată viața cauzei celor mulți, cauzei libertății, independenței și egalității în drepturi a popoarelor.

Inimile tuturor oamenilor muncii din țara noastră sunt pline de fierbinte recunoștință pentru tovarășul Stalin, care a eliberat țara noastră din lanțurile imperialismului, a ajutat părintește poporul nostru în clipele cele mai grele, i-a arătat calea însorită a construirii socialismului. Poporul român l-a numit pe tovarășul Stalin prietenul său cel mai bun și drag, părintele și învățătorul său înțelept. Așa va rămâne tovarășul Stalin pe vecie în memoria oamenilor muncii din țara noastră.

Membrii partidului nostru și întregul popor sunt conștienți că toate realizările pe care le-am obținut se datorează faptului că ne sprijinim pe prietenia și ajutorul frățesc al marelui popor sovietic, ziditorul comunismului.

Oamenii muncii din R. P. R. sunt pătrunși de hotărârea neclintită de a fi și pe viitor credincioși cauzei lui Lenin și Stalin, de a se strânge

și mai mult în jurul steagului partidului — steagul lui Lenin și Stalin — de a cimenta și mai mult prietenia veșnică, de nezdruccinat, cu marea Uniune Sovietică

Milioanele de bărbați și femei — muncitori din uzine și fabrici, țărani muncitori, intelectuali, ostași — își vor mări neconștient eforturile pentru a întări regimul democrat-popular, a dezvolta economia națională și a ridica nivelul de trai al poporului muncitor. Poporul român, înfrățit cu minoritățile naționale, va munci cu elan în fabrici, uzine, mine, pe ogoare, în școli și laboratoare, pentru a asigura victoria deplină a socialismului în țara noastră. În strânsă alianță cu Uniunea Sovietică și țările de democrație populară, vom munci neobosit pentru a contribui la întărirea păcii și colaborării între popoare. Vom întări permanent capacitatea de apărare a patriei noastre, pentru a putea răspunde cu hotărâre la orice încercare de agresiune îndreptată împotriva independenței naționale și suveranității de stat a țării noastre. Vom învăța dela nebiruitul Partid Comunist al Uniunii Sovietice, partidul lui Lenin și Stalin, de a păzi ca lumina ochilor și de a întări continuu unitatea partidului și coeziunea poporului în jurul partidului, al Comitetului său Central, al Guvernului Republicii Populare Române, de a ține mereu trează și de a ascuți vigilența împotriva oricăror uneltiri ale dușmanilor interni și externi ai Republicii Populare Române, de a întări intransigența în lupta împotriva dușmanului.

Genialele învățăături staliniste, amintirea înțeleptului învățător al celor ce muncesc — Iosif Vissarionovici Stalin — vor rămâne nemuritoare în conștiința milioanelor de oameni ai muncii din lumea întreagă, însuflețiți de ideile sale mărețe și de încredere nestrămutată în victoria păcii, democrației și socialismului.

Glorie veșnică marelui geniu al omenirii progresiste, părintelui iubit al celor ce muncesc — Iosif Vissarionovici Stalin.

În numele C. C. al P.M.R.
și al Consiliului de Miniștri al R.P.R.,
GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

În numele Prezidiului Marii Adunări Naționale
a R.P.R.,
Dr. PETRU GROZA

COMITETUL CENTRAL
AL PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÂN,
CONSILIUL DE MINIȘTRI AL R. P. R.
ȘI PREZIDIUL MARII ADUNĂRI NAȚIONALE A R. P. R.
CĂTRE TOȚI MEMBRII PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÂN,
CĂTRE TOȚI OAMENII MUNCII DIN R. P. R.

Dragi tovarăși,

Vestea morții lui Iosif Vissarionovici Stalin — genialul conducător și învățător al oamenilor muncii din lumea întreagă, cel mai bun prieten al poporului român — a zguduit întregul nostru popor și ne-a îndoliat inimile.

Milioanele de muncitori, țărani muncitori, intelectuali, bărbați și femei din patria noastră sunt alături cu trup și suflet, în aceste momente grele, de poporul sovietic și împărtășesc nemărginita lui durere la moartea lui Iosif Vissarionovici Stalin.

Alături de Lenin, tovarășul Stalin a făurit gloriosul Partid Comunist, a condus Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, a întemeiat primul stat socialist — cel mai puternic stat din lume.

Tovarășul Stalin a condus opera de construire victorioasă a socialismului în U.R.S.S. și a înarmat partidul comunist și poporul sovietic cu mărețul program de construire a celei mai înalte societăți, comunismul.

Numele tovarășului Stalin va rămâne pe veci legat de victoria istorică a Uniunii Sovietice în cel de al doilea război mondial, victorie care a salvat omenirea de barbaria fascistă.

Mărețele idei staliniste despre pace și prietenie între popoare au inspirat și au dat forță uriașei mișcări a popoarelor pentru apărarea păcii. Geniul marelui Stalin luminează calea spre victorie a partidelor comuniste și muncitorești, a întregii omeniri muncitoare.

Figura măreață a tovarășului Stalin va rămâne veșnic vie în conștiința tuturor oamenilor cinstiți din lumea întreagă.

Dragi tovarăși și prieteni,

Pentru partidul și poporul nostru moartea tovarășului Stalin constituie cea mai grea pierdere.

Poporul român nu va uita niciodată că în momente din cele mai grele ale existenței sale a simțit ajutorul părintesc, salvator, al marelui Stalin. Glorioasele Forțe Armate ale Uniunii Sovietice, sub conducerea tovarășului Stalin, au eliberat patria noastră de sub jugul fascismului crotropitor și

al imperialismului înrobitor de popoare. Poporul român a dobândit astfel posibilitatea de a se bucura pentru prima dată în istoria sa de o adevărată independență națională, de a-și lua soarta în propriile mâini și de a construi o viață nouă, liberă și fericită.

Ideile geniale ale tovarășului Stalin, grija și sfaturile sale părintești, ajutorul frățesc al Uniunii Sovietice, au stat și stau la baza tuturor succeselor poporului român și ale minorităților naționale în cucerirea regimului democrat-popular, a marilor drepturi și libertăți democratice, în construirea noii economii și culturi socialiste, în consolidarea puterii populare, a independenței și suveranității de stat a R.P.R.

Fiecare cetățean cinstit al patriei noastre știe că el este astăzi un om liber într-o țară liberă, că poporul nostru — stăpân pe bogățiile țării și pe destinele lui — își construiește o viață nouă, datorită lui Iosif Vissarionovici Stalin.

Deaceea, pe cât de mare este durerea noastră la moartea iubitului prieten și părinte al poporului nostru, pe atât de fierbinte este recunoștința noastră față de tovarășul Stalin și hotărârea de a merge cu fermitate pe drumul ce ni l-a luminat cu geniul său nemuritor.

Tovarăși muncitori, țărani, intelectuali, ostași, bărbați și femei, tineri — cetățeni ai R.P.R.,

C.C. al P.M.R., Consiliul de Miniștri și Prezidiul Marii Adunări Naționale a R.P.R. își exprimă convingerea că oamenii muncii dela orașe și sate vor munci neobosit pentru întărirea puterii populare și a alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare — baza regimului democrat-popular; își vor întări unitatea și coeziunea și vor strânge rândurile în jurul Partidului Muncitoresc Român și al Guvernului R.P.R. în lupta pentru izbânda cauzei socialismului; vor întări capacitatea de apărare a țării și Forțele Armate ale Republicii Populare Române; își vor ascuți vigilența împotriva dușmanilor interni și externi ai poporului român, pentru a zdrobi orice încercare de agresiune îndreptată împotriva independenței și suveranității de stat a R.P.R.

Poporul nostru este pe deplin conștient că prietenia și alianța dintre R.P.R. și U.R.S.S. constituie garanția sigură a libertății, independenței și viitorului fericit al patriei. Deaceea, întărirea neconținută a prieteniei veșnice, a alianței și colaborării frățesti dintre poporul român și marele popor sovietic constituie o datorie sfântă a fiecărui comunist, a fiecărui om al muncii, a fiecărui cetățean ce-și iubește patria.

În lupta pentru realizarea sarcinilor istorice care stau în fața noastră, întărirea neconținută a Partidului Muncitoresc Român — forța conducătoare în Republica Populară Română — este o condiție de bază a victoriei. Sarcina de cinstă a tuturor membrilor de partid este să apere ca lumina ochilor unitatea rândurilor partidului, să întărească legăturile partidului cu masele, să se strângă și mai puternic în jurul Comitetului Central, să-și însușească fără încetare ideile atotbiruitoare ale lui Marx-Engels-Lenin-Stalin și experiența revoluționară a gloriosului Partid Comunist al Uniunii Sovietice, să nu se abată nicio clipă dela învățătura tovarășului Stalin.

C.C. al P.M.R., Consiliul de Miniștri și Prezidiul Marii Adunări Naționale a R.P.R. au convingerea că poporul nostru va merge cu hotărâre nestrămutată înainte spre victoria definitivă a socialismului în patria noastră, contribuind la întărirea lagărului păcii și cucerirea păcii trainice în întreaga lume, pe calea puternic luminată de geniul marelui Stalin.

Vom păstra în veci neștearsă amintirea marelui conducător și învățător al oamenilor muncii din întreaga lume, Iosif Vissarionovici Stalin.

Trăiască atotbiruitoarea învățătură a lui Marx-Engels-Lenin-Stalin!

Trăiască Partidul Comunist al Uniunii Sovietice — farul călăuzitor al tuturor partidelor comuniste și muncitorești!

Trăiască invincibila Uniune Sovietică — constructoarea comunismului, bastionul păcii și libertății popoarelor!

Trăiască Partidul Muncitoresc Român!

Trăiască scumpa noastră patrie, Republica Populară Română!

Trăiască prietenia veșnică, alianța și colaborarea frățească între poporul român și eroicul popor sovietic!

COMITETUL CENTRAL
AL PARTIDULUI
MUNCITORESC ROMÂN

CONSILIUL DE MINISTRI
AL R.P.R.

PREZIDIUL
MARII ADUNĂRI NAȚIONALE
A R.P.R.

6 III 1953

GH. GHEORGHIU-DEJ

Secretar General al C. C.
al Partidului Muncitoresc Român

STALIN — ELIBERATORUL POPOARELOR

P1544713

Popoarele lumii întregi au fost cuprinse de o durere nemărginită la vestea morții tovarășului Stalin.

Niciodată încă în istoria omenirii n'a răsunat atât de puternic o voce în apărarea cauzei eliberării popoarelor, în apărarea păcii și prieteniei între popoare, cum răsună azi vocea Uniunii Sovietice și a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, cum a răsunat vocea marelui Stalin.

Numele lui Lenin și Stalin reprezintă simbolul măreț al giganticei lupte a oamenilor muncii pentru marea cauză a eliberării omenirii de sub jugul oricărei exploatări și asupririi.

Nu numai în Uniunea Sovietică, ci în toate țările din lume, popoarele văd în Stalin pe marele eliberator, stindardul luptei pentru pace și progres social.

Încă dela începutul activității sale revoluționare, tovarășul Stalin a desfășurat o uriașă activitate teoretică, descoperind căile eliberării popoarelor de sub jugul imperialist. Rolul tovarășului Stalin în elaborarea învățăturii marxiste cu privire la problema națională este cu adevărat excepțional. Tovarășul Stalin este autorul programului bolșevic în problema națională; el a îmbogățit marxism-leninismul cu definiția clasică a națiunii, a dezvoltat învățătura leninistă despre unitatea sarcinilor naționale și internaționale ale clasei muncitoare, despre strategia și tactica mișcării de eliberare națională în epoca imperialismului, despre națiunile burgheze și națiunile socialiste. Cu o uriașă putere de previziune științifică, tovarășul Stalin a dat omenirii o genială teorie asupra legilor și perspectivelor dezvoltării națiunilor socialiste în condițiile victoriei comunismului.

Ieșind învingător în Revoluția din Octombrie, proletariatul rus a eliberat din lanțurile asupririi burghezo-mosierești toate popoarele care formează astăzi marile State Sovietice. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a săvârșit această eliberare sub steagul încrederii reciproce și al apropierei frățesti între muncitorii și țăranii popoarelor fostei Rusii, în numele internaționalismului. Metoda proletară internaționalistă — ne învață marile Stalin — este singura metodă justă de eliberare a popoarelor asuprite.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a arătat tuturor popoarelor care gem sub jugul imperialismului drumul care duce dela asuprire și lipsă

de drepturi spre libertate și independență, dela foamete, mizerie, batjocură, la viață îmbelșugată și fericită, dela înapoiere la progres, la înflorirea culturii, științei și artei.

Geniala învățătură leninist-stalinistă cu privire la problema națională are o uriașă însemnătate teoretică și practică. Ea ajută mișcarea muncitorească revoluționară să-și unească forțele cu mișcarea național-eliberatoare din colonii și din țările dependente într'un singur front al luptei pentru pace, democrație și independență națională, împotriva imperialismului înrobitor și prădalnic, să demaște și să zdrobească burghezia, pe agenții ei social-democrați și tito-fasciști, care încearcă să abată mișcarea muncitorească revoluționară dela drumul care duce spre victorie.

Încă din primii ani ai Puterii Sovietice, oamenii muncii de pretutindeni vedeau în existența și consolidarea primului stat socialist reazimul lor de nădejde, baza viguroasă a succesului propriei lor lupte de eliberare. Ei aveau puternica credință că succesele primei „brigăzi de șoc“ a mișcării revoluționare și muncitorești mondiale vor ușura situația popoarelor care lăncezesc sub jugul capitalismului.

Statul Sovietic a îndreptățit pe deplin aceste speranțe, mai ales în perioada celui de al doilea război mondial când Uniunea Sovietică, sub conducerea celui mai genial comandant de oști al tuturor timpurilor, tovarășul Stalin, a zdrobit tirania fascistă germană și japoneză și a salvat popoarele Europei și Asiei de primejdia robiei fasciste.

Popoarele lumii nu vor uita niciodată cum în zilele grele ale războiului, când întreaga Europă gemea sub jugul fascismului și când armatele sovietice făceau față singure puhoiului hitlerist, au răsunat la 3 Iulie 1941 cuvintele marelui Stalin: „Scopul acestui război pentru Apărarea Patriei, dus de întregul popor împotriva asupritorilor fasciști, nu este numai de a lichida primejdia care amenință țara noastră, dar și de a ajuta toate popoarele Europei care gem sub jugul fascismului german“.

Sub conducerea neîntrecutului strateg I. V. Stalin, Armata Sovietică a prefăcut în țândări cea mai puternică mașinărie militară făurită de capitalism, și s'a achitat cu cinste de marea sarcină internaționalistă trasată de comandantul ei.

Aceste evenimente istorice s'au întipărit adânc în conștiința popoarelor.

Glorioasele forțe Armate ale Uniunii Sovietice, sub conducerea tovarășului Stalin, au eliberat și patria noastră, România. Poporul român nu va uita niciodată că în momentul când se afla la un pas de dezastru, ajutorul părintesc al marelui Stalin a fost salvator pentru existența sa. Eliberarea patriei noastre de sub jugul cotropitorilor fasciști și zădărnicierea planurilor perfide de cotropire ale imperialiștilor americano-englezi, care jinduiau să ia locul hitleriștilor, a adus poporului român, pentru prima dată în istoria sa sbuciumată, adevărata independență națională, i-a deschis calea spre o viață nouă și fericită.

Astăzi poporul român, liber, înfăptuiește planurile menite să ducă la o mare dezvoltare a economiei sale naționale. Oamenii muncii din România muncesc liber pentru binele patriei, pentru binele lor, au posibilități nelimitate de dezvoltare a forțelor lor creatoare, se bucură de cele mai largi drepturi și libertăți democratice.

Genialele idei staliniste, grija și sfaturile părintești ale tovarășului Stalin, ajutorul frățesc multilateral al Uniunii Sovietice constituie factorul

de bază al succeselor istorice dobândite de poporul nostru în construirea noii economii și culturii socialiste, în construcția partidului muncitoresc și statului democrat-popular.

Poporul român n'ar fi putut să-și sporească de trei ori forța industrială în numai patru ani, dacă n'ar fi avut ajutorul și sprijinul multilateral al Uniunii Sovietice, al tovarășului Stalin.

Ajutorul reciproc și colaborarea frățească stau la baza relațiilor dintre popoarele lagărului democrat unit și puternic. Tovarășului Stalin îi revine meritul istoric de a fi elaborat bazele acestor relații de tip nou.

Politica consecvent internaționalistă a Statului Sovietic în relațiile sale cu celelalte națiuni și-a găsit o înaltă expresie în cuvintele rostite de tovarășul Stalin în anul 1948: „...orice națiune — indiferent dacă este mare sau mică — are particularitățile sale calitative, specificul său, care îi aparține numai ei și care nu se găsește la alte națiuni. Aceste particularități constituie acea contribuție pe care fiecare națiune o aduce în tezaurul comun al culturii mondiale, îl completează și îl îmbogățește. În acest sens, toate națiunile — și mici și mari — se află în situație egală și fiecare națiune este egală oricărei alte națiuni“.

Aceste nobile idei staliniste sunt traduse în viață zi de zi de către oamenii sovietici. Poporul român vede cu adâncă emoție și recunoștință cum oamenii sovietici prețuiesc fiecare creație a noii sale literaturi și culturi, cum ei sprijină cu sfatul lor plin de înțelepciune dezvoltarea culturii naționale în formă și socialiste în conținut a poporului român.

Iată de ce milioanele de muncitori, țărani muncitori, intelectuali, bărbați și femei din patria noastră au fost adânc zguduiți la primirea năpraznicei vești a morții tovarășului Stalin — eliberatorul și părintele iubit al poporului român. Exprimându-și nemărginita durere, poporul nostru este și mai hotărât să meargă cu fermitate înainte pe drumul luminat de geniul tovarășului Stalin.

În lumea capitalistă, în relațiile dintre state domină legea junglei, potrivit căreia cel mai tare subjugă și asuprește pe cel mai slab, unde imperialismul american se manifestă ca cea mai neagră și reacționară forță, ca jandarmul și sugrumătorul sângeros al libertății popoarelor.

Dezlănțuind tâlhărească agresiune împotriva eroicului popor coreean, dedându-se la mârșave provocări împotriva marelui popor chinez, imperialiștii americani au apărut din nou în fața întregii lumi ca dușmanul cel mai rău al libertății popoarelor.

Politica agresivă nu aduce însă și nu va aduce succes imperialiștilor. Această politică nu poate să nu ducă și ea duce la agravarea contradicțiilor între statele capitaliste, ea provoacă totodată rezistența crescândă a popoarelor împotriva planurilor agresive ale imperialiștilor. Popoarele își dau seama tot mai mult că sporirea agresivității și fascizarea burgheziei imperialiste americane oglindesc nu tăria, ci slăbiciunea ei.

În memorabila sa cuvântare la Congresul al XIX-lea, al P.C.U.S. tovarășul Stalin spunea că burghezia — principalul dușman al mișcării de eliberare — a devenit alta, s'a schimbat în mod serios, a devenit mai reacționară, a pierdut legăturile cu poporul și s'a slăbit pe sine însăși.

Întreg sistemul capitalist mondial a devenit mai slab, în urma celui de al doilea război mondial. Raportul de forțe pe arena internațională s'a schimbat radical în favoarea socialismului, în dauna capitalismului. La-

gărul păcii și socialismului în frunte cu Uniunea Sovietică constituie azi o forță gigantică fără precedent în istorie. În jurul acestui lagăr se unesc astăzi tot mai strâns milioane de oameni din țările capitaliste care-și dau tot mai bine seama că trăgătorii de sfori ai blocului agresiv americano-englez împing lucrurile spre un nou război.

Popoarele libere își sporesc vigilența. Ele strâng tot mai puternic rândurile lagărului unit și puternic al păcii, democrației și socialismului, sunt pline de încredere în înțeleapta politică a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, politică de menținere și consolidare a păcii, politică de luptă neobosită împotriva noului război pe care-l pregătesc imperialiștii, politică de colaborare internațională și de dezvoltare a legăturilor comerciale cu toate țările.

Poporul român, împreună cu celelalte popoare libere luptă pentru continua întărire a lagărului păcii și socialismului în frunte cu marea Uniune Sovietică. Poporul nostru este pătruns de hotărârea de a consolida zidele regimului democrat-popular, prietenia veșnică, alianța și colaborarea frățească cu marele și eroicul popor sovietic, de a întări necontenit prietenia și alianța cu marele popor chinez și cu celelalte popoare din țările democrat-populare. Poporul nostru străjuește cu vigilență marile sale cuceriri și este gata să respingă așa cum se cuvine orice încercare a imperialiștilor americano-englezi de a atenta la independența și suveranitatea sa de stat.

Convingerea adânc intrată în conștiința popoarelor că principala forță a păcii și libertății este Uniunea Sovietică se explică prin politica internațională consecventă a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și a Guvernului Sovietic, — politica stalinistă de pace și prietenie între popoare.

Popoarele lumii vor păstra veșnic vie amintirea marelui Stalin, eliberatorul și părintele iubit al popoarelor, neuitatul nostru conducător și învățător, geniul omenirii muncitoare. Drumul lui Stalin este drumul nostru, — drumul libertății și fericirii popoarelor.

(Din ziarul „PRAVDA”, Nr. 66 (12.634).

UNIUNII SCRITORILOR SOVIETICI

MOSCOVA

Dragi tovarăși,

Zguduiți de vestea încetării din viață a tovarășului Stalin, ne îndreptăm gândul spre voi, cu un adânc sentiment de dragoste și solidaritate.

În inimile noastre va dăinui veșnic recunoștința fierbinte pentru eliberatorul patriei noastre, cel mai bun prieten și învățător al nostru, pentru marele Stalin, farul călăuzitor al construirii vieții noi, fericite.

Noi, scriitorii din Republica Populară Română, îi datorăm tovarășului Stalin demnitatea de creatori liberi și conștienți de nobila misiune a artei pusă în slujba poporului muncitor. Tovarășul Stalin ne-a învățat să slujim adevărul și cinstea, viața și omul, să slujim, ca fii credincioși ai patriei, poporul nostru muncitor, să-l ajutăm cu toată forța noastră creatoare în marea operă de construire a socialismului.

Noi știm că înflorirea literaturii noastre noi, dezvoltarea noastră continuă pe drumul realismului socialist, o datorăm tovarășului Stalin, învățaturii sale geniale, exemplului minunatei literaturi sovietice creată sub îndrumarea sa de zi cu zi.

Suntem hotărâți să strângem și mai puternic rândurile în jurul Partidului nostru care ne călăuzește pe calea glorioasă deschisă literaturii de Lenin și Stalin, să contribuim prin scrierile noastre la necontenita întărire a prieteniei dintre poporul nostru și invincibilul popor sovietic.

Suntem hotărâți să luptăm cu și mai multă dârzenie — așa cum ne învață tovarășul Stalin — pentruca munca noastră să servească în tot mai mare măsură cauzei construirii socialismului în patria noastră, măreței cauze a păcii între popoare.

Suntem hotărâți să lovim fără cruțare în dușmanii poporului nostru muncitor, să zdrobim ideologia lor sub orice mască s'ar ascunde, să contribuim din toate puterile la întărirea vigilenței milioanei de oameni ai muncii.

Pentru noi, ca și pentru întregul nostru popor muncitor, viața tovarășului Stalin este un exemplu nepieritor, opera sa, un nesecat izvor de învățăminte. Ne vom înzeca eforturile pentru a urma pilda măreață a vieții celui mai mare om al epocii noastre, pentru a ne însuși tot mai adânc tezaurul învățaturii sale.

În ceasul acesta de adâncă durere, noi privim cu încredere spre viitor. Noi știm că lupta poporului nostru va fi încununată de victorie, fiindcă

avem ajutorul frătesc al mării Uniuni Sovietice, pentru că drumul spre socialism și comunism este luminat de geniul marelui Stalin.

Veșnic viu va rămâne în sufletele noastre chipul iubit al tovarășului Stalin, cel mai bun prieten, părinte și învățător al poporului nostru.

In numele Uniunii Scriitorilor din R.P.R.

MIHAIL SADOVEANU

MARELE GENIU AL OMENIRII PROGRESISTE

Marele Iosif Vissarionovici Stalin a închis ochii.

Vestea adormirii lui a străbătut pământul, fulgerînd inimile tuturor oamenilor muncii. Vestе de cumplită durere, ca pentru cel mai bun părinte și cel mai înțelept tovarăș; veste în stare să ne covîrșească și să ne înfrîngă puterile, dacă n'am avea viu în noi exemplul pe care ni l-a dat însuși Iosif Vissarionovici la săvîrșirea din viață a lui Lenin. Atunci, în anul de doliu 1924, el s'a ridicat deasupra durerii, făgăduind învățătorului său să rămîie fără odihnă și fără scădere în slujba poporului și a socialismului.

Popoarele Uniunii și ale democrațiilor populare se simt astăzi ridicate de aceeași forță întru desăvîrșirea operei staliniste. Oamenii revoluției, biruindu-și durerea, vor găsi în ei puterea de a duce cît mai departe și mai sus pildele și învățămintele geniale ale celui care va rămîne veșnic între noi, mai viu decît toți viii.

Împreună cu Lenin, Stalin a făurit puternicul partid al comuniștilor, a fost inspiratorul și conducătorul Revoluției celei mari din Octombrie 1917. Stalin a purtat Armata Roșie din izbîndă în izbîndă, contra coaliției capitaliste și contrarevoluționare, pînă la consolidarea deplină a statului nou socialist. Geniul său organizator l-a desfășurat după aceea pe tărîmul construcției pașnice eliberînd toate izvoarele puterii populare, conducînd poporul sovietic la izbînda istorică a socialismului.

Geniul militar al Generalissimului Stalin a dus popoarele sovietice, unite strîns într'un înalt avînt, la respingerea și zdrobirea cotropitorilor. Măreață victorie! Dar mai uimitoare decît însăși această victorie fără seamăn în analele lumii, s'a dovedit reclădirea rapidă și dezvoltarea puterii socialiste în urma distrugerilor războiului.

Progresele marelui stat socialist urmîndu-și cursul, biruințele staliniste s'au săvîrșit pe marile șantiere ale comunismului, în crearea hidrocentralelor electrice, a canalurilor uriașe, a plantațiilor în stepele aride. Izbînzile staliniste s'au săvîrșit și asupra popoarelor siberiene înapoiate care au fost ridicate la cultură, asupra singurătăților polare ce au devenit accesibile omului nou, asupra pustiurilor Asiei Centrale care învie și rîd vieții, asupra tainelor ce ascunde adîncul pămîntului, unde omul caută bogățiile necesare industriilor, asupra naturii ostile în general, pe care oamenii sovietici o domesticesc și o disciplinează. Această luptă măreață și pacifică va rămînea cea mai pură și mai luminată glorie a marelui Stalin.

Dar Iosif Vissarionovici, părintele și tovarășul nostru prea iubit, a fost și este campionul păcii mondiale, scutul mamei și copilului, apărătorul liniștii oamenilor muncii, protectorul tineretului de pe întreg pământul.

Am văzut acum câțiva ani un tablou în care era înfățișat Stalin între colhoznice, mame și copile. Era iubirea împresurînd blîndețea celui om care mi-a apărut prima oară la Kremlin, într'o adunare a serbărilor Academiei, încununat de lumina bunătății. Incununat de cărunteță ca de o pulbere de argint, așa îl am și acuma în amintire.

Acest om unic a dat avînt științelor și artelor. Sub privegherea lui s'a dezvoltat și a luat avînt geniul poporului muncitor. Nu-i rămîneau necunoscute durerile, știa să găsească alinările. Stelele Kremlinului nu veghiau singure; sub ele veghia și gândirea lui veșnic trează. Bătea viu și inima lui plină de dragostea de om. Imaginea lui a lucit la toate veghile ostașilor sovietici, în toate izbînzile întrecerii socialiste, la toate neamurile ce ieșeau la lumină din întunericul veacurilor de asuprire; semînțele Asiei Centrale i-au fixat chipul pe covoare la care au lucrat cu iubire femeile și copilele, poezii populare i-au slăvit isprăvile; cel mai vrednic fiu al oamenilor muncii e de mult intrat în legendă.

Cînd a împlinit vîrsta de șaptezeci de ani, noi scriitorii din Republica Populară Romîna i-am închinat într'un caet de versuri dragostea și admirația noastră, adăogînd aceste cuvinte de omagiu:

Tovarășului nostru iubit, marelui Iosif
Vissarionovici Stalin
îi închină poezii din Republica
Populară Română
un mănunchi de flori ale inimii lor.
Dureri ale trecutului, robie sub
apăsarea exploatatorilor,
negură a superstiției, noapte
a ignoranței,
toate au trecut, ca un vis rău în zori,
cînd a sosit ceasul eliberării noastre,
de cînd s'a așezat în țara noastră
dreptatea,
subt conducerea Partidului
Muncitorilor,
și s'a dărîmat exploatarea omului;
de cînd nădăjduim în călăuzul și
învățătorul nostru Stalin
cel dintăi dintre inginerii sufletului
omenesc,
eroul Marei Revoluții, biruitorul
fascismului, constructorul
socialismului
cătră care stau cu ochii ațintiți toate
neamurile pământului.

Astfel, iubitul nostru Iosif Vissarionovici va rămînea pururi în lumina cea fără de amurg. Pășește în istorie cu o glorie a cărei măsură n'a întrecut-o pînă astăzi nici un conducător de popoare.

O FIGURĂ GIGANTICĂ A ISTORIEI

În Cremlinul străjuit de turnuri, I. V. Stalin a închis ochii ca un om care se odihnește după o lungă și înăreată trudă. O liniște cutremurată de respect și emoție s'a întins asupra continentelor, pretutindeni unde sunt popoare încrezătoare în cauza socialismului și a păcii. O figură gigantică a trecut pe neașteptate în veșnicie.

„Admiteți — întreba un scriitor pe marele dispărut — o paralelă între Dumneavoastră și Petru cel Mare?”. I. V. Stalin găsi comparația nepotrivită și se declară discipol al lui Lenin. Petru ridicase și întărisese clasa moșierilor și a negustorilor pe spinarea țăranului iobag. El, Stalin, urmarea alt scop:

„Sarcina căreia îmi consacru viața este ridicarea unei alte clase, și anume a clasei muncitoare... Dacă fiecare pas din munca mea pentru ridicarea clasei muncitoare și pentru întărirea statului socialist al acestei clase n'ar ținti la consolidarea și îmbunătățirea situației clasei muncitoare, aș socoti că viața mea nu are niciun sens”.

„Cât despre Lenin și Petru cel Mare — adăoga Stalin — acesta din urmă era o picătură în mare, iar Lenin — un ocean întreg”.

Stalin însuși a fost un astfel de ocean, o forță grandioasă, temerară, stăruitoare, combativă, mai ales constructivă, dar liniștită și zâmbitoare. Dela 15 până la aproape 74 de ani I. V. Stalin și-a închinat viața cauzei Revoluției. Gânditor genial, conducător al Revoluției din Octombrie, întemeietor și teoretician al Statului Socialist, dezrobitor al patriei, părinte al oamenilor muncii din toată lumea, apărător al păcii — fiecare din acestea ar fi fost îndestulătoare pentru desfășurarea unei mari personalități. În I. V. Stalin au stat laolaltă toate luminile de care au strălucit vreodată cârmuitorii de popoare.

I. V. Stalin a fost un constructor îndrăzneț, uimind lumea prin realismul cu care a ridicat un monument social traic fiindcă este în spiritul legilor societății. Văzând limpede ca și un savant și artist de geniu, realitatea în desfășurare a construcției, a fost în stare cu un excepțional simț revoluționar să facă la nevoie un popas, să critice, să pornească iarăși mai înainte, să privească în față greșelile, să le îndrepte cu calm, să formuleze neted legile societății descoperite în cursul faptei.

O trăsătură caracteristică a lui I. V. Stalin a fost humorul sănătos. Cu bonomie severă el a creat adevărate tipuri, precum acela al „palavragiului cinstit”, care e perfect „pe linie” și crede că recolta o să iasă bine fiindcă

în conferința udarnicilor a proclamat toate lozincile partidului și a ales în prezidiul de onoare întreg biroul politic al Comitetului Central al partidului.

Stalin a ridicat nivelul material al popoarelor din Uniunea Sovietică conducându-le cu o energie de comandant la înfăptuirea industrializării țării și a agriculturii colhoznice, la izbânda socialismului. Dealungul planurilor cincinale staliniste, Uniunea Sovietică s'a transformat într-o putere grandioasă. Învățăturile lui Stalin luminează astăzi drumul poporului sovietic spre comunism.

Stalin a condus uriașa acțiune de culturalizare a maselor muncitoare. S'au înălțat monumente de artă și palate care depășesc fantezia arhitecților din Renaștere, biblioteci unde se citesc marii clasici, sălile de concert unde se cântă Beethoven și Ceaicovschi, teatrele unde se joacă Shakespeare și Gogol s'au umplut cu lucrătorii și lucrătoarele din fabrici. Foișoarele Kremlinului, cu cilindrele și paralelipipele lor au fost depășite de uriașa Universitate, de mărețele clădiri înalte ale epocii staliniste. Umiliți altădată, oameni din popor intră azi, ca deputați, în sala Sovietului Suprem trecând pe sub lustre aurite cu mari explozii de lumină, hărăzite pe vremuri numai ochilor blazați ai aristocrației și burgheziei țariste.

Stalin a apărut cu o minunată stăpânire morală patria sovietică de cotropirea nazistă, îndârjind la rezistență toate popoarele oprite și dându-le nădejdea eliberării.

„Noi n'avem — a zis el acestor popoare — și nu putem avea asemenea scopuri de război, cum este cel de cotropire a unor teritorii străine, de supunere a unor popoare străine, indiferent dacă este vorba de popoare și de teritorii din Europa sau de popoare și de teritorii din Asia... Primul nostru scop este de a elibera teritoriile noastre și popoarele noastre de sub jugul fascist german... Cauza noastră este dreaptă, victoria va fi a noastră“.

Stalin a devenit simbolul eliberării popoarelor de sub apăsarea brutală a puterilor colonialiste și a capitalismului exploatare; opera lui Stalin este o chemare la luptă împotriva șovinismului, a discriminărilor rasiale și a cosmopolitismului.

Acum Iosif Vissarionovici Stalin doarme privit cu adevărată venerație de popoarele iubitoare de pace din întreaga lume. Stegarul păcii a murit, steagul lui însă este dus spre izbândă de popoarele sovietice, de oamenii muncii, de partizanii păcii din lumea întreagă. A încetat a bate inima marelui conducător, dar clasa muncitoare luptă pretutindeni cu și mai mare dârzenie împotriva exploatare, pășește tot mai sus, în U.R.S.S. și în țările de democrație populară, pe schelele construcției comunismului și socialismului. Stalin a murit, învățătura lui trăește. Numele său răsună ca o chemare la luptă pentru pacea și fericirea popoarelor.

EROUL MARII REVOLUȚII

Când în seara zilei de 5 Martie clopotele turnului Spaski au sunat ora zece, Iosif Vissarionovici Stalin nu mai era în viață. Străvechiul turn din Piața Roșie a bătut atunci, în istoria Moscovei, a popoarelor sovietice și a lumii, una din cele mai grave și solemne ore.

A plecat din lumea aceasta omul al cărui nume e scris pe cea mai măreață pagină din istoria omenirii. A plecat din lumea aceasta omul în a cărui mână a stat spada cu care proletariatul a rupt pentru întâia oară lanțurile robiei. A plecat din lumea aceasta bărbatul ale cărui înalte calități de erou, a cărui adâncă înțelepciune a purtat prin furtuni și a dus la o mare forță și strălucire, cel dintâi stat al muncitorilor. A plecat din lumea aceasta, și-a început somnul de veci sub stelele de rubin ale Cremlinului, marele Iosif Vissarionovici Stalin.

Inima popoarelor sovietice și a întregii omeniri muncitoare e un singur și adânc ocean de durere. Din 1924, de când marele Lenin a plecat dintre noi, clopotele Cremlinului n'au sunat o oră atât de gravă și de solemnă, n'au bătut clipa unei atât de mari pierderi pentru întreaga omenire muncitoare.

Pe toată întinderea lumii, lângă sutele de mii de steaguri roșii ale revoluției, a apărut culoarea neagră a marelui doliu al popoarelor. De necuprins e adâncimea acestei clipe, când de pe scena lumii pleacă eroul celei mai grandioase epopei pe care a cunoscut-o istoria omenirii.

Câți dintre oamenii mari ai lumii au purtat la izbândă idei atât de mărețe și un atât de covârșitor număr de oameni? Iosif Vissarionovici Stalin a intrat în viață pe o ușă umilă și, după ce a luptat în numele celor umili, o părăsește prin cel mai monumental arc de triumf ce s'a ridicat vreodată pe fața pământului. De necuprins sunt și adâncimea și gravitatea acestei clipe când își întoarce fața dela noi spre eternitate, eroul celei mai mari epopei din istoria omenirii.

Lumea pe care a găsit-o Iosif Vissarionovici Stalin era o lume în care mai stăruiau urmele robiei. Lumea pe care o lasă în urmă e o lume asupra căreia au început să mijească zorii comunismului. Lumea în care a venit Iosif Vissarionovici Stalin era o lume plină de geamătul popoarelor aflate în robie, o lume plină de scrâșnetul mulțimilor asuprite. El pleacă acum însoțit de imnul de slavă, de dragoste și recunoștință a zeci de popoare eliberate, a uriașe mulțimi stăpâne pe viața și soarta lor. De când popoarele au început să-și glorifice eroii, în care eră și din mijlocul cărui popor a

plecat spre veșnicie un erou investmântat în mantia unei atât de nepieritoare glorie, cum pleacă acum din mijlocul popoarelor sovietice și al întregii omeniri muncitoare, marele Iosif Vissarionovici Stalin?

Drumul dela feudalitate spre comunism, sub conducerea lui prevăzătoare și înțeleaptă, l-au făcut cele două sute de milioane de oameni care alcătuiesc cel dintâi stat al muncitorilor. Cărui navigator i-a fost dat să și poarte corabia printre atâtea stânci și prin atât de multe și vrăjmașe furtuni? Trei lungi și hotărâtoare decenii, Iosif Vissarionovici Stalin a stat la cârma uriașului continent sovietic. A luat cârma aceasta din mâna lui Lenin, într'un ceas greu, când drumul abia fusese început, când pe puntea corăbiei se aflau două sute de milioane de oameni cu mâinile goale. Din dragoste adâncă și fierbinte față de acești oameni care așteptau să fie duși spre un țarm înșorit, a pus Stalin mâna pe cârmă, i-a învățat pe toți arta grea a navigației și au început, sub privirile uimite ale întregii lumi, lungul drum dela care nu s'au abătut o singură clipă. După Lenin, Stalin a fost cel de al doilea destoinic și eroic cârmaci care a dus mai departe, prin grele furtuni, nobila corabie a Marii Revoluții din Octombrie. Toți cei care i-au stat în cale, toți cei care au vrut s'o sfarme, sunt ei sfărmați, înghițiți de genunile istoriei.

Iosif Vissarionovici Stalin lasă din mână cârma corăbiei în clipa în care începe să se zărească țarmul spre care a purtat-o. Privirile lui care s'au deschis pe zidurile cetății feudale din Gori, se închid într'o Moscovă și într'o Uniune Sovietică peste care a început să se reverse marea lumină a comunismului.

Iosif Vissarionovici Stalin a găsit clasa muncitoare în robie, și nu se desparte de ea înainte de a-i fi vestit ziua de muncă de cinci ore. Cu acest gest larg spre visul de milenii al omenirii, cu această uriașă promisiune făcută omenirii muncitoare, pleacă dintre noi și intră în eternitate nepieritorul erou al revoluției proletare, în veci slăvitul Iosif Vissarionovici Stalin.

VIAȚĂ DAȚI STALINISTULUI GÂND!

Stalin, Stalin s'a stins! Năpraznica știre
Dete fără de milă planetei ocol —
Ca sub vânt de-uragan întreaga omenire
A gemut, frunți plecând, dela pol pân' la pol.

Dar nu-i timpul să gemi, — tacă inima grea.
Sus și trezi, oameni noi! Și restrîștea sfidând
Apărați, înălțați tot ce el plănua,
Viață dați și fiți scut stalinistului gând.

Ca la Stalingrad: — front! Ne comandă tot el —
Gloriosul său crez și voința-i de-oțel!
Pentru-al păcii bun sfânt, pentru trai mai înalt,
Pururi viu ca stegar el va fi la asalt.

Noi, de el smulși din lanț și de el duși în zbor,
Puși pe-al vieții făgaș de-al său braț de erou,
Vrem să fim, cum ne-a vrut: un popor constructor.
O „brigadă de șoc“, fauri timpului nou.

Fii ai muncii, noi azi, sub cernitul drapel
Al partidului nostru, — înălțăm jurământ
Să dăm iureș prin crâncene stavili spre țel —
Cu acelaș avânt stalinist neînfrânt!

DAN DEȘLIU

PENTRU STALIN!

Nu pot să cred! Prea crâncen e cuvântul
să'ncapă într'al inimii cuprins!
Și n'am puteri să pot cuprinde gândul
că inima ce-a 'nflăcărat pământul
bătăile deapururea și-a stins...

Tu ești în noi — ca soarele fierbinte:
mândria și tăria noastră ești!
Nu în amaru-aducerii aminte,
ci'n focul luptei ești cu noi — părinte
și steag al fericirii omenеști!

O flacără de viață dătătoare,
străluminând al anilor potop,
pentru dreptatea clasei muncitoare
tu ai jertfit suflare cu suflare
și sângele din tine — strop cu strop...

Eu nici măcar o singură clipită
nu mi te pot închipui altfel,
ci pururi treaz, cu mâna așintită
spre minunata lume înflorită
ce se clădește'n marmori și oțel!

Acuma chiar, în ziua cea mai cruntă,
pe umărul o clipă gârbovit
simțim această mână neînfrântă
care ne-a ridicat către izbândă
și pentru omul simplu s'a trudit.

Se'naltă comunismul cu tărie,
nu-i doar un vis pe glob rălăcitor;
iar tu, făptuitor de bucurie,
ești viu — că țara visului e vie,
e viu al omenirii viitor!

Luați seama, ucigași din Soare-Apune:
nu veți opri istoria în loc!
Pe calea viitorului — minune
pășește azi ne'nvinsa Uniune
și 'n rânduri tari — brigăzile de șoc!

Cu noi e tot ce-i dragoste de viață:
armate nesfârșite de eroi,
înfăptuind gândirea lui măreață
din câmpii arși — la mările de ghiață,
în numele lui Stalin — sunt cu noi!

Stegar ne e atotînvingătorul
partid în jurul cărui facem zid!
E tot ce-a făurit mai bun poporul!
În lupta lui trăiește viitorul,
și Stalin, viu, trăiește prin partid.

EUGEN FRUNZA

LA MONUMENTUL LUI

La monumentul Lui ne-am strâns în ceasul
Celui din urmă drum. O, ceas amar!
De-am fi putut să ni-l păstrăm în viață
Noi viața noastră i-am fi dat-o 'n dar.

Stăm muți privind pe soclu chipu-i,
Știutul gest al brațului ne 'nfrânt,
Și nu cutează lacrima să curgă
Și plângem toți, cum nu s'a plâns nicicând.

Oprită pare răsuflarea lumii...
În necuprinsul spațiu 'ndoliat
Solemne se aud și nesfârșite
Secunde istoriei cum bat...

Aici veneam în zile de victorii,
Cu flori și cântec vesel, an de an;
Și El, de sus, ne mulțumea c'un zâmbet
Că an de an mai fericiți eram.

Ii raportam: „Tovarăș Stalin, iată,
Știm prețui povața ce ne-o dai...”
Veneam aici în August și 'n Noembrie
Și iar veneam în prima zi de Mai.

Cât a trecut de-atunci? Un an? Un secol?
Ce greu, ce lung e-un ceas nefericit!
Tovarăș Stalin, iartă-ne că astăzi
Noi fără cântec vesel am venit.

Am vrea să știi cât de cumplit ne doare
Că nu-ți vom spune „la mulți ani” acum,
Ci-ți vom șopti: „Adio, scumpul nostru”...
Și-apoi, tăcuți, ne vom vedea de drum.

E cerul sur și norii nu se mișcă,
Sirenele-au sunat și au făcut.
E timpul să plecăm, tovarăș Stalin.
Știi doar prea bine câte-s de făcut.

La muncă azi ne 'ntoarcem fără cântec,
Dar e un dor în piept, un aprig dor,
Să ne 'nzecim puterile în luptă,
Sub steagul tău atot-biruitoare.

Cutremure-se 'n fața lui dușmanii!
Noi drumul nostru drept îl vom urma.
Jurăm în fața ta, tovarăș Stalin,
Să nu uităm în veci povața ta.

La monument să ne-adunăm adesea
Și an de an noi să-ți vestim din nou
Victoriile. Și să vezi pe piepturi
Mereu mai multe stele de erou.

Să-ți raportăm: „Tovarăș Stalin, iată,
Știm prețui povața ce ne-o dai”.
În August vom veni și în Noembrie
Și vom veni în prima zi de Mai.

Coloanele prin piață să-și reverse
Stindardele ce-atâta le iubești;
Cu flori și râs și cânt de voioșie
Să umple dragul nostru București.

Să treacă, braț la braț, neînfricații
Construcții ai mărețului canal,
Și marinarii tinerelor porturi,
Și meșterii în marmori și cristal,

Cei ce prin ani, în aspră încordare,
Cu chipul tău în inimi veșnicit,
Vor scrie epopeea fericirii
Acestui țarm ce Tu l-ai desrobii.

Și Tu să-ți pleci privirile, iar mâna
S'o fluturi mulțumindu-ne c'un semn
Că an de an mai mândră-i țara noastră,
Că an de an mai fericiți suntem.

SBOARĂ, GÂND

I

Gândule, aripa ta
Bate doar spre Moscova,
Aripile tale bat
Zi și noapte, ne'ncetat
La un căpătâiu de pat.
Gândule, pasăre lină,
Umple-odaia-i de lumină,
Du-i pe-aripa ta curată
Strop de rouă fără pată
Din meleagurile noastre
Desrobite de-a lui oaste.
Să-i mângâie fruntea, du-i
Dragostea norodului,
Proaspăt spicul grâului,
Răcoreala codrului.
Du-te, gândule, în sbor
Și sărută'ncetișor
Brațul lui ce-a desrobit
Pe sârman și obidit,
Brațul care a mângâiat
Chipul pruncilor curat,
Brațul — pavăză și armă
Care pe dușmani îi sfarmă.
Du-te, gând, nu te opri,
Strajă de lumină fii.
Lacrima ce flutură
Tu pe drum ți-o scutură,
Ca să fii cum te vrea el:
Numai flacăra și-oțel.
Și la el când o s'ajungi
Spune, lin, nu'n vorbe lungi,
C'om urma cuvântul lui,
Flamura Partidului,
Lumina Kremlinului.

II

„Munte, tu, Carpat bătrân,
Ce zărești departe, 'n zare?
— Miriade de-oameni buni
Plâng cu lacrimi amare.
„Caraiman cu fruntea 'n nor,
Ce zărești de printre stele?
— N'a plâns nicicând ăst popor
Cu atâtea lacrimi grele.
„Dunăre, îi apa ta
Doar suspine și jelanii.
— Nu e apă, plâns e 'n ea
Pentru-al nost' părinte Stalin.
„Dar pe chipul omului
Ce zărești, Carpat bătrân?
— Dragostea norodului
Pentru tatăl cel mai bun.
„Lacrimi văd curgând tăcut
Pela toate ușile...
Pentru cel ce-a desfăcut
Robilor cătușele.
Pentru cel ce apăra
Pruncilor viețile,
Pentru cel ce aprindea
Limpezi diminețile.
Lacrimi văd curgând pe-obraz
Pentru marele viteaz.
Da' nu-s lacrimi pustii,
Că, te uită, unde pică, —
Steagul flăcărilor vii
Și mai aprig se ridică
Și, te uită, unde ele
Cad peste oțelu 'ncins,
Din iubirea țării mele
Iese-oțel de neînvins.
Și 'n oțelul scăpărând
Dintre lacrimile-amare. —
Peste lume-i luminând,
Stalin, veșnic viul soare.

VERONICA PORUMBACU

NOAPTEA DE CINCI MARTIE

Stau de veghe în noapte,
peste patul din Kremlin plecată,
și ca mine veghează
milioane de oameni odată.

Nici o clipă, de pleoapă
nu se-apropie somnul. Prin vânt,
de departe, din Spaski,
aud dangătul orei, sunând.

El respiră? Aude?
Răsuflările toate le-am strânge,
să le trecem lui Stalin,
către inima lui ce se frânge...

Sunt departe de Moscova,
dar aproape sunt și de-astădată,
peste patul din Kremlin,
de o noapte veghez aplecată.

Câte nopți oare-asemeni
nu veghea peste viețile noastre?
Câtă grijă pe umeri
nu purtase în luptele aspre!

Stau de veghe, în noapte,
lângă harfele mari ale vremii,
ce-i cântară spre slavă
de pe pragul a șapte decenii.

Stau de veghe, sub vânt,
ating harfele-acum, sbuciumată,
și le-aud răsunând...
O, de n'aș fi-auzit niciodată!

Cum din inima lumii,
pân' la capătu-acestui pământ,
trec popoarele 'n doliu
mâna lor peste coarde, vibrând.

Și Carpații mei gem
când trec vestea din zare în zare.
Toată patria mea
o aud în a lor răsuflare.

Dar stăpână, se 'ndreapta,
își ridică din nou fruntea sus.
Cum să 'nfrângem durerea,
Stalin însuși odată ne-a spus...

Planul lumii de mâine,
l-a lăsat ca un ultim proiect —
și alături pe schele
îl avem pe-acest mare-arhitect,

cu tot aurul luptei
ce-i în scrisul său veșnic prezent
să ne treacă puterea
uriașului său testament.

Făurim viitorul
încleștați în al luptelor foc,
Mai puternici, prin Stalin,
naintăm în brigada de șoc.

Când ni-e inima rană,
ce ne dăruie forță mereu?
Zid în jurul Partidului
noi răzbim la amar și la greu.

În orașe 'n ferestre,
noaptea asta luminile ard.
Și mai aprig la muncă!
Pentru Stalin, eternul stindard.

Și poporu-mi se 'nclină,
într'un mut, dar adânc jurământ —
mai puternic, în luptă,
chiar cu lacrimi pe față curgând!

IMAGINEA TOVARĂȘULUI STALIN IN CÂNTECELE POPOARELOR DIN U. R. S. S.*)

În anul 1918, V. I. Lenin scria despre „*admirabilul avânt pe care l-a dat artei populare Marea Revoluție*“¹⁾. Această apreciere genială a conducătorului se referea la toate aspectele vieții poporului eliberat, la cultura lui spirituală, inclusiv folclorul. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a avut într'adevăr un rol excepțional în dezvoltarea artei populare și a științei privitoare la această artă. Niciodată nu s'au deschis atâtea căi luminoase artei populare, ca acum în țara noastră. A înflorit arta populară, națională prin formă, socialistă prin conținut și talente populare și-au aflat o recunoaștere deplină. Mulți maștri ai cuvântului artistic au fost distinși cu înalte decorații, acordate de Stat. Printre ei se află și cei mai buni cântăreți populari, acâni, așugi, cobzari, etc.

Poezia populară este expresia luminoasă a vitalității și puterii nesecate a artei populare. Dezvoltându-se neîntrerupt, poezia orală însoțește istoria poporului, reflectând în mod poetic viața și năzuințele lui. Bazându-se pe bogata și neîntrerupta dezvoltare a tradiției poetice, ea se îmbogățește mereu cu noi și noi opere.

Creația populară contemporană reflectă adânc și multilateral epoca noastră eroică. „*S'a născut astfel eposul sovietic, care a înodat firul creației populare din trecutul depărtat, cu cel al epocii noastre, fir ce fusese rupt de capitalism, dușmanul acestui gen de producție spirituală. Desfășurarea procesului transformării socialiste a societății a scos la lumină o mulțime de subiecte bogate și pasionante, demne de condeiul unor mari artiști. Poporul ia tot ce este mai bun în aceste subiecte și creează treptat elementele unor poeme epice ale marelui noastre epoci și ale marilor ei eroi, cum sunt Lenin și Stalin*“²⁾.

Aceste cuvinte ale lui M. I. Kalinin subliniază legătura foarte strânsă dintre literatura populară sovietică și cele mai bune modele ale tradiției literare, conținutul ei nou de idei, vastitatea ei tematică. De fapt, întreaga viață multilaterală a poporului sovietic și-a găsit reflectarea ei în literatura populară. Fiecare cântăreț popular și povestitor, fiecare acân și așug, cobzar, cântăreț din liră și alți maștri ai cuvântului artistic, sorb pentru operele lor din tezaurul artei naționale, din cultura națională o bogăție de idei, imagini artistice inimitabile. Deosebit de remarcabile sunt acele opere

*) După originalul în limba rusă, apărut în Editura „Știința“, Moscova, 1952.

1) V. I. Lenin, *Opere*, Ed. rusă, vol. XXVII, pag. 135, ed. IV.

2) M. I. Kalinin, *Despre educația comunistă*, Ed. P.M.R., pag. 90.

poetice, în care poporul sovietic slăvește partidul bolșevic, care conduce țara spre comunism, în care slăvește pe marii conducători Lenin și Stalin.

*Noi slăvim pe Lenin-Stalin și-al lor steag!
Liberi vom trăi, uniți, în veac de veac!
Noi slăvim partidul, țara. Slavă ție
Drag popor. Puternic fi-vei pe vecie!*

„Drag popor. Puternic fi-vei pe vecie!” spune cântărețul popular uzbek Ergaș.

Lenin și Stalin sunt conducătorii geniali ai oamenilor muncii, adevărați prieteni și tovarăși de luptă. Ei au mers împreună, mână în mână în anii ilegalității, în anii războiului civil, în epoca construcției socialiste, dăruind întreaga lor pasiune bolșevică, întreaga forță creatoare a geniului lor, cauzei victoriei marxismului, cauzei construirii socialismului.

Lenin și Stalin ca soarele s'au ridicat deasupra lumii, au înviorat și umplut de bucurie inimile oamenilor!

*Ca soarele da Lenin viață planetei noastre 'ntinse
Și'n Stalin geniul leninist aprins e.³⁾*

Lenin și Stalin sunt nume scumpe și apropiate milioanei de oameni ai muncii. Pentru popoarele lumii subjugate aceste nume răsună ca o chemare de luptă împotriva asupririi, împotriva muncii supraomenești, istovitoare, împotriva mizeriei și lipsei de drepturi.

Lenin și Stalin au împrietenit popoarele Uniunii Sovietice, unindu-le într-o singură familie. Iată cum vorbește despre această prietenie a popoarelor poetul-cântăreț popular Djambul Djabaev:

*Octombre cum venit-a, nu va uita câmpia,
Când și-a aflat poporul întreagă bucuria
Și 'n sate fericirea adusu-au prin cânt
Lenin și Stalin, marii eroi pe-acest pământ.
Dela Buhara pân' la Irghiz, cu ape reci,
S'au înfrățit cazahii, chirghizii și uzbekii,
S'au înfrățit mongolii, uigurii, georgienii,
S'au înfrățit tătarii, dunganii și armenii.
Din Caucaz și până la Bednak-Dala, sus,
Măreață înfrățire 'ntre neamuri au adus.
Ca pe Altai, pe culmea semeață,-a dat în floare
Prietenia sfântă, puternică și mare.*

În sufletul poporului imaginea lui Stalin este inseparabilă de imaginea învățătorului și prietenului său, marele Lenin.

Imaginea lui Lenin în arta popoarelor U.R.S.S. este strâns legată de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Într-o legendă populară ucraineană, Lenin apare ca un șoim care sboară deasupra tranșeei, chemând soldații să întoarcă armele împotriva asupritorilor: „Oare nu vă e destul, tovarăși, cât ați putrezit în tranșee? A venit timpul, ostași, să vă luați ceea ce vi se cuvine. Cum au auzit generalii țariști cuvântul șoimului, au dat ordin

3) Djambul. *Cântece și poeme*, pag. 11—12. Ed. Sov. Pisatel. 1938.

trăgătorilor să ucidă șoimul luminos. Cine-l va ucide va căpăta recompensă. Au luat trăgătorii puștile în mâini, numai că au trimis gloanțele nu spre șoim, ci în generalul țarist⁴⁾. Soldații, ca și toți oamenii muncii, au mers cu bolșevicii, au mers cu Lenin și cu cel mai apropiat tovarăș al lui de luptă, Stalin. „Se deslănțui o vijelie — se povestea mai departe în legendă, — oamenii au început să se ridice ca apele ce ies din maluri și curg spre mare. Acestei vijelii nici țarul nu i-a putut ține piept. Urlau valuri, izbeau în maluri, iar deasupra negurii, deasupra vâlvătăii sbura șoimul. Și chema oamenii, îi aduna — La arme! atâta vreme cât toată boierimea n'a căzut ca buruiana sub coasă“.

În această legendă populară, Lenin apare ca organizatorul luptei împotriva asupritorilor, împotriva războiului imperialist, împotriva măcelului odios organizat de capitaliști în interesele lor.

Aceeași chemare leninistă adresată popoarelor oprite, o auzim și în „Gând despre Lenin și Stalin“, compus de cobzarul ucrainian V. M. Perepeliuc:

*Ehei, nu doi vulturi în văzduh vorbeau
Ci 'nțeleptul nostru fără seamăn Lenin
Și 'nțeleptul nostru fără seamăn Stalin.
Către 'ntreg norodul vorbe-adânci grăiau:
— „Voi, beloruși și ucrainieni,
Voi georgieni și iarăși voi armeni
Cu semeție capul ridicați și trebile lăsați,
Luați armele în mâini
Și-asemeni faceți ce-a făcut
Poporul rus, mai mare frate.
Strângeți-vă 'n detașamente, porniți la lupta 'nversunată
Și scuturați depe grumaz pe țar și boierimea toată.
Pe totdeauna alungați-i depe pământul nostru scump
Și sloboziți din închisoare dreptatea sfântă și-adevărul.*

Rolul lui Lenin de organizator și inspirator al victoriei oamenilor muncii asupra despotismului țarist, de conducător al revoluției, este exprimat viu și pitoresc în poema populară armeană „Lenin conducătorul“, plină de episoade frumoase cu repetări caracteristice hasmului:

*„Sus! —
strigat-a Lenin, —
sosit-a ceasul răzbunării!
Striviți-l pe dușman ca snopii pe arman,
Călcați-l în picioare ca strugurii în teasc.
Sus! —
strigat-a Lenin, —
tovarăși, înainte!
Și ridicat în șea sbura, strigând:
„Voi până când, —
el spus-a, —
veți stăpâni pământul?
„Voi până când, —
el spus-a, —
ne veți mânca din pâine?*

4) „Sovietschi Muzei“, Nr. 12, pag. 27, 1939.

„Voi până când, —

el spus-a, —

veți fi povara lumii?“

El galopând vorbea și-un roșu steag în vânt desfășura...

Venit-au muncitorii, la glasul-i, mii și mii!

Venit-au și plugarii, la glasul-i, mii și mii!

Cei fără lucru-asemeni venit-au mii și mii!

Flămânzii de dreptate,

Cei fără de pământ

Cu miile venit-au la glasul lui aprins.

S'au avântat în luptă și Lenin a învins.

Priviți cum fug dușmanii ca turmele de oi! Hei, înainte!

Priviți: aruncă arma și fug! Hei, înainte!

Priviți: cad secerați ca snopii! Înainte!

„Sus!

strigat-a Lenin, —

e vremea noastră-acuma!“

Și ridicând stindardul cel roșu de-asupra spuse:

„A noastră-i lumea-acuma!“

El galopa și calu-i călca peste vrăjmași.

Veneau cu el săracii, cu el veneau desculții...

Lenin, conducătorul, în frunte galopa,

pe toți îi înfrângea:

Vrăjmașilor el armele le lua,

Mitraliere, tunuri, tancuri lua,

Ghiulele, cartușele le lua

Și din armatele celor bogați cine în lături nu se da — se prăbușea.

Furtunos, depe drumul vieții le-a spulberat până și urma.

Lenin atunci înfăptuit-a o legiuire bolșevică:

Toți bogătanii au ajuns săraci lipiți, mai rău ca mâțele,

Iar oropsiții au ajuns bogați, cum se cuvine.

El celor ce n'aveau nimic le-a dat întreaga lume

I-a încălțat, i-a îmbrăcat, i-a făcut oameni...

Lenin era necruțător cu dușmanii Revoluției. El era purtătorul adevărului vieții, el a înfrânt răutatea și nedreptatea. „Pentru mine era excepțional de mare în Lenin tocmai acest sentiment profund al lui, ura lui nestinsă pentru suferința omenească — scria Gorchi — credința lui luminoasă că suferința nu este temelia de neînlăturat a existenței, ci o rușine pe care oamenii trebuie și pot s'o înlătura“⁵).

În conștiința artistică a măștrilor populari ai cuvântului artistic, măreția faptelor lui Lenin și imaginea lui se asociază cu aceea a uriașilor din legendă, care învingeau forțele răului, dușmănoase omenirii.

În cântecele și legendele lor, cântăreții și povestitorii caută să însoțească imaginea conducătorului cu trăsăturile caracteristice ale vieții poporului lor. Fiecare cântăreț, povestitor, îl zugrăvește pe Lenin în conformitate cu mediul, cu împrejurările, care le sunt lor mai apropiate. Toate aceste imagini, comparații, luate din tradiția folclorică sunt pline de un conținut nou, corespunzător noilor transformări revoluționare.

Imaginea lui Lenin apare ca imagine a conducătorului iubit al masselor revoluționare. Astfel, de pildă, în cântecul lapon, Lenin trăește pe un ghețar.

5) M. A. Gorchi, V. I. Lenin. pag. 24, Ed. rusă, 1931.

În legenda populară a nanacizilor, el capătă trăsăturile vânătorului legendar îndrăzneț, care nu cunoaște frica. Pe timp furtunos, el navighează singur în luntre, vânând foci. În tundra îndepărtată, Lenin se ocupă nu numai cu vânatul fiarelor, dar duce și o luptă necruțătoare cu asupritorii popoarelor Nordului. El iese învingător în lupta cu dușmanii, le ia câinii și renii și împarte tot ce a luat între nanacizii săraci.

În legenda populară tadjică, Lenin apare ca un titan care învinge spiritul rău al lui Eșmedeu, — prietenul celor nobili și bogați, cel mai înverșunat dușman al săracilor. Eșmedeu a vrut să-l ucidă pe Lenin, dar „o lumină atât de puternică venea din cuvintele lui Lenin, că pe Eșmedeu l-a cuprins groaza și el a plecat sburând“. Lenin se sui pe un vultur și sbură în Daghestan. „Smulgându-și o parte din corpul său de foc, el aprinse flacăra războiului împotriva celor bogați și apoi sbură înapoi în regiunile înghețate, să scrie pentru popor cărțile adevărului“.

În legenda populară a doiroților „S'a aprins zarea de aur“ se povestește cum vânătorul sărac Anci, jefuit de culaci, de zaisani și șamani, s'a dus să caute adevărul și fericirea și cum le-a găsit, întâlnind în drumul său un uriaș, care chema pe toți săracii să se unească într-o singură familie:

*Zarea ca de aur e la răsărit,
Ochiul lui de flăcări soarele-a deschis.
Luna, peste șirul munților de-argint
Lucitoare urcă: totul pare nins.*

*Anci, uriașu-l vede 'n fața sa
Și mulțimi în juru-i fără număr sânt.
Când vorbea pământul se cutremura:
Cel mai tare 'n lume el e, cel mai blând.*

*A grăit mulțimea ce-l înconjura
Întorcând spre Anci fața și spunând:
„Nu din cer picat-a 'n roșia-i manta,
N'a tășnit spre soare, omul, din străfund.*

*L-a născut poporul cu puteri de preț.
A luptat să-i afle fericirea'n lume
Și-a sdorbit dușmanii. Faptele-i, măreț
Vor trăi deapururi. Lenin e-al lui nume.“*

Ca pe un uriaș care a învins pe dușmanii poporului muncitor, îl descrie pe Lenin legenda kirghiză „Lenin a eliberat stepa kirghiză“.

Mult timp a suferit poporul kirghiz sub jugul hanilor și al țarului. „Întocmai ca și lăcustele, slujbașii țarului umpleau pământul. Mereu vuiau gemetele și plânsetele poporului kirghiz în cele patru colțuri ale stepei. Mult timp au vuit. Dar a venit pe pământ marele și viteazul Lenin. Mult timp a mers pe pământ Lenin, mult timp s'a uitat în cele patru colțuri: a ascultat gemetele și plânsetele oamenilor obidiți, a adunat pe vitejii comisari și pe vulturii roșii bolșevici... Așa a alungat Lenin pe țar și pe slujbașii lui“, și a așezat o lege nouă în stepa kirghiză.

În legendele rusești și bicloruse se povestește cum muncitorii și țăranii care trăiau în mizerie și foamete, căutau adevărul pe pământ. Și odată ei au aflat că „este numai un singur om care cunoaște adevărul. Il chema pe acest om Lenin și trăia în Piter“ (Petrograd, n. t.) Muncitorii și țăranii l-au găsit pe Lenin. El i-a învățat să lupte cu boierii, cu negustorii, cu fabricanții

și le-a spus cum să-i alunge pe toți acești tirani și pe țar. S'au întors drumetii în fabrici și în sate și au început „să povestească tovarășilor lor adevărul leninist. Unul povestea — zece ascultau, zece povesteau — o sută ascultau. Și s'a întins adevărul leninist peste întreaga lume... Iar în Octombrie din anul 17, acest adevăr a fost strigat cu glas puternic, care a răsunat în toată lumea. Au mers muncitorii și țăranii la război împotriva moșierilor și fabricantilor. Și i-a condus însuși Lenin cu cel mai bun tovarăș al lui, Stalin. Și a biruit adevărul leninist.

De atunci muncitorii și țăranii nu mai muncesc pentru boeri și fabricanți, nu mai muncesc până la istovire, pământul nu-l mai stropesc cu lacrimi, — ei înșiși sunt stăpânii fabricilor, pământului și vieții lor“.

În cântecul georgian „Doi sori“, Lenin este comparat cu soarele. Lumina și căldura lui Lenin, după cum arată poetul popular, sunt mai puternice ca lumina și căldura soarelui:

*Șterge-ți lacrimile, soare!
Iată ziua lucitoare.
Ilici te-a ferit oriunde, —
Fă-i vestmânt din pietre scumpe!
Ba eu chiar să-ți spun cutez:
Tu ca el nu luminezi.
Raza-ți ziua doar răsare.
El și noaptea fost-a soare.
Raza-ți besna o împunge
Dar la inimă n'ajunge.
Ci doar fața o atinge
Și-apoi focul tău se stinge.
Lenin, cu lumina lui,
Merge 'n fundu-adâncului
Pe prieteni ocrotește
Pe dușmani îi pârlărește.*

Aceeași imagine poetică este dezvoltată și în cântecul dungan „Noul soare“:

*Peste pământu'n noapte deodată zori se-aprind.
„Cine-a adus lumina?“ poporul se întreabă.
Cad vijelii și ploi cad: lumina crește viața!
Mai îndrăzneț e Lenin ca soarele ce arde,
Mai luminos — și noaptea se șterge 'n fața lui.*

În cântecele buriat-mongole și uzebece, Lenin este foc și flăcări. În baladele și cântecele poporului ucrainean, Lenin este un șoim îndrăzneț. În cântecele muntenilor din Caucazul sovietic și ale poporului cazah, Lenin este comparat cu vulturul de munte.

Asemenea povești, legende, istorisiri, sunt multe în rândurile poporului. Toate sunt pline de măreție, frumusețe și forță. Povestitorii și cântăreții pun întregul lor talent, întreaga măiestrie acumulată de secole, pentru a ridica „mai presus de toate“ imaginea lui Lenin care a uimit conștiința populară și care a cucerit inimile tuturor. Trebuie să relevăm că toate aceste imagini, comparații, sunt legate de tradiția poetică populară, însă pline cu un conținut nou, corespunzător realității noastre socialiste.

Un alt colorit, alte comparații și nuanțe găsim în povestirile și amintirile populare rusești. Deosebit de semnificative sunt în această privință

povestirile și amintirile celor care l-au întâlnit pe Vladimir Ilici, — povestirile și amintirile moșnegilor din satul Șuşenscoie, ținutul Krasnoiarsc, unde Lenin a trăit ca deportat între anii 1897 — 1900, povestirile țăranilor din satul Kașino, regiunea Moscova, unde în anul 1920 Vladimir Ilici a luat parte la inaugurarea stațiunii electrice locale, povestirile și amintirile muncitorilor din fabricile și uzinele din Moscova și Petrograd, unde tovarășul Lenin a ținut de nenumărate ori cuvântări înflăcărâte. Și acești povestitori care l-au văzut „*păstrează cu dragoste în amintire, cele mai mici amănunte ale întâlnirilor lor, ale impresiilor lor. Aceste amănunte completează, întăresc imaginea lui Lenin*”⁶).

În aceste amintiri și povestiri, Lenin apare în fața noastră ca organizator și conducător al partidului bolșevic, ca „*un conducător de tip superior, un vultur de munte, — cum l-a numit tovarășul Stalin, — care nu cunoaște frica în luptă și care a condus cu curaj partidul înaintea pe drumurile încă necunoscute de nimeni, ale mișcării revoluționare ruse*”⁷).

În aceste povestiri și amintiri, Lenin apare în fața noastră ca un orator de talent, care însușește prin cuvântările lui înflăcărâte masele de milioane ale oamenilor muncii. „Nu știu — spune un bătrân muncitor dela uzina Putilov — dacă voi găsi cuvinte care să poată reda acea puternică impresie, acea forță deosebită pe care el (V. I. Lenin, — V. S.) o exercita asupra tuturor ascultătorilor lui... Ceeace spunea Ilici cucerea și înfierbânta. Dispărea teama, dispărea oboseala. Și se părea că nu vorbea Ilici singur, că vorbesc și își desvăluie gândurile toți cei patruzece de mii de muncitori care se așezaseră pe ce apucaseră, stăteau în picioare sau agățați pe unde puteau. Se părea, că tot ce era în muncitor era exprimat de glasul lui Ilici”.

Despre această forță a cuvântului leninist povestește și un fost ostaș în garda roșie care l-a auzit pe Lenin la uzina Baltică. „Și au pornit să fiarbă aceste idei leniniste în sufletele muncitorilor, marinarilor, soldaților, — spune el. Și neînfrântă era emoția luptătorilor. Și, înflăcărat de Lenin, fiecare dintre noi fierbea de dorința de a lupta”.

În fiecare povestire, în fiecare amintire a povestitorilor este subliniată simplitatea lui Lenin, priceperea lui de a merge spre sufletul oamenilor muncii. „Toți îl priveau pe el, — spune un țăran din Kașino în amintirile sale, — și fiecare gândea cu drag: „Fraților, și ce om de omenie-i el! Prietenos și binevoitor, și la vorbă atât de vesel”.

În anii grei ai războiului civil, ca și în anii Marelui Octombrie, alături de Lenin se afla cel mai apropiat discipol și tovarăș al lui de luptă, tovarășul Stalin, care neobosit avea grijă de Armata Sovietică, de înarmarea și aprovizionarea ei, de educarea luptătorilor și comandanților în spiritul devotamentului fără margini față de Patrie, și căuta să călească în ei curajul și vitejia. „*În perioada 1918—1920, tovarășul Stalin a fost singurul om, spune K. E. Vorosilov, — pe care Comitetul Central l-a trimis de pe un front de luptă pe altul, alegând sectoarele cele mai periculoase unde Revoluția era în primejdie... El nu dormea nopți dearândul, organiza masa membrilor de partid, masele muncitorești, cadrele de comandă și ostașii roșii, lua în mâinile sale ferme conducerea și pune capăt buimăcelii, era necruțător nu numai față de dușmani, ci și față de sabotori și panicarzi, el înăbușea comploturile de pe front*

6) Em. Iaroslavski, *Portretul colectiv al lui Lenin*, din culegerea „Povestirile muncitorilor despre Lenin”, pag. 6, Profizdat, 1934.

7) I. V. Stalin, *Despre Lenin*, pag. 33, Gospolitizdat, 1951.

și pe acelea din spatele frontului, îndrepta situația, realiza o cotitură și obținea întotdeauna o victorie pentru Armata Roșie" ⁸⁾).

Datorită faptului că Lenin și Stalin au condus personal operațiile de luptă, Armata Sovietică a obținut o serie de victorii strălucite pe fronturile războiului civil:

*Țara noastră a încins-o
Dușmanul cu-un cerc de foc.
Ilici la feciori grăit-a
Să-și ia arma lor pe loc.
Stalin întocmit-a planul
Și pe oameni i-a chemat.
Ca să macine dușmanul,
Vijelie i-a purtat.
Stalin călăuz, părinte,
Peste tot în frunte sta.
Ne-a învățat cum să înfrângem
Pe dușmani în lupta grea.
Luat-a Chievul și Crâmul
Cel vrăjmaș crunt și hain.
N'a rămas din albi niciunul:
I-a zdrobit pe toți Stalin ⁹⁾.*

După această luptă a poporului cu dușmanii, Lenin și Stalin au condus poporul, poporul țării Sovietelor, spre o viață nouă și fericită:

*Cu Lenin-Stalin împreună o țară nouă-am făurit.
Cu înțeleapta-i minte Lenin opreliștile le zdrobi,
A Sovietelor putere în țară o înstăpâni
Și-o viață veșnic fericită ne dă din această zi.*

În felul acesta vorbește poporul uzbek în cântecele sale despre marii conducători.

În anul 1924, lumea a fost sgduită de o mare durere — a murit Vladimir Ilici Lenin. Mii de oameni au venit în zilele geroase de Ianuarie; „din cele mai depărtate cartiere muncitorești, — își amintește Em. Iaroslavschi, — veneau din sate, pe drumul de fier... veneau ca un șir neîntrerupt noaptea și ziua, ziua și noaptea în sala Coloanelor a Casei Sindicatelor, plini de zăpadă, acoperiți de promoroacă, stând 5—6 ore în ger, ca să le vină rândul. Ei veneau ca să-l vadă măcar o clipă pe Lenin. Unii veneau în fiecare zi" ¹⁰⁾).

Moartea lui Lenin și-a găsit reflectarea în nenumărate opere poetice — cântece, povești, poeme, basme. Cântăreții și povestitorii populari au exprimat în numele întregului popor sovietic, în cântecele și povestirile lor sentimentul de dragoste și devotament față de memoria conducătorului și în toată această creație populară răsună o durere adâncă. Dar alături de aceste cântece triste răsunau cântece pătrunse de încredere în triumful cauzei lui Lenin.

Cu o mare forță poetică a reflectat tristețea poporului povestitoarea rusă din nord, Marfa Semionova Kriucova, în povestirea ei despre moartea lui Lenin „Întreaga Moscova plângea“.

8) K. E. Vorosilov, *Stalin și forțele armate ale U.R.S.S.*, pag. 4, Voienizdat, 1950 Ed. „Cartea Rusă”, pag. 8.

9) *Cântece și zicători ale Ucrainei Sovietice*, pag. 37, Goslitizdat, 1951.

10) Em. Iaroslavschi, *Biografia lui V. I. Lenin*, pag. 155, Ed. AN, U.R.S.S. 1942

Povestitoarea începe cu „marea nenorocire” care s'a întâmplat în „Moscova de piatră”, apoi descrie emoția oamenilor sovietici, când au aflat vestea dureroasă despre moartea iubitului conducător:

*Plâns-a Moscova de piatră-atunci
Și popor'u nmărmurit părea.
Au venit cu jalea'n suflet grea
Și cu frunțile adânc plecate,
Să asculte vestea'ntristătoare.*

În această povestire M. S. Kriucova a folosit larg tradiția literaturii folclorice, a știut s'o îmbine cu conținutul nou al operei sale poetice. Povestitoarea a căutat să pătrundă în sentimentele și gândurile oamenilor, care au resimțit adânc greaua pierdere. Ea a creat imaginea minunată a soldaților sovietici care păzesc Mausoleul lui Lenin, și a întruchipat în imaginea lor întreaga Armată Sovietică care păzește pământul sovietic:

*Stau de strajă'n juru-i zi și noapte
Tinerii oșteni ai Roșiei Armate.
Armele în mână lor lucesc
Strânse ca în niște tari lăcate.
Străjuesc pătruși de-amărăciune,
Plini de gânduri triste străjuesc.
Gândul lor de griji e'mpovărat
De durere-adâncă e pătruns.
Dormi în liniște, prea scumpe Ilici,
Căci Armata Roșie e tare —
E vâncioasă și-i de neînvins.*

Povestirea se termină cu gândul tipic pentru multe creații ale poeziei populare despre Lenin: cauza lui Lenin se găsește în mâini de nădejde, în mâinile slăvitului discipol și urmaș, tovarășul Stalin:

*El încredințat-a cauza întreagă
Celui ce popor'u ndrumă, neclintit —
Lui Stalin, tovarăș scump al său, slăvit.*

În zilele de doliu popular, tovarășul Stalin, în numele partidului bolșevicilor a făcut mărețul jurământ. „Jurământul tovarășului Stalin a răsunat ca o chemare de luptă adresată partidului, clasei muncitoare, poporului sovietic — spune tovarășul Malencov, — și a fost steaua călăuzitoare în lupta istorică pentru transformarea vieții sociale, pentru construirea societății socialiste”¹¹⁾.

Acest jurământ sfânt al lui Stalin s'a întipărit adânc în memoria poporului și și-a găsit o oglindire în nenumărate opere populare.

*Din suflet trista zi n'o să se șteargă.
Ningea domol — ca lacrimi mari asemenea.
Și'n marea țară plină de zăpadă
Murise cel mai înțelept din oameni.*

11) G. Malencov, *Tovarășul Stalin. Conducătorul omenirii progresiste*, pag. 3, Gospolitizdat, 1950; Ed. P.M.R., pag. 3.

*Zăpadă spulberă în stepă vântul,
Creșteau troieni și ger era, cumplit.
La Moscova, rostindu-și jurământul,
Marele Stalin bun rămas își lua
Dela prietenu-i neasemuit.*

*Și noi suntem cu toții mărturie
Că jurământul lui înflăcărat
S'a prefăcut în faptă veșnic vie,
Iar vorba-i în istorie-a intrat.*

Astfel a cântat în al său „Cântec despre jurământ“ Djambul — cântărețul popular cazah. Deosebit de cald se povestește despre aceasta într'un cântec liric ucrainean, cunoscut de toate popoarele țării noastre, cântec în care Lenin și Stalin sunt înfățișați ca doi vulturi:

*Pe-o verde tulpină
S'au oprit din sbor,
Doi șoimi de lumină
Vorovind de zor.
Ii cunoaște bine
Pe-acești șoimi oricine:*

*Lenin, unul e,
Stalin, celălalt.
Iată'ntâiul șoim
Bun rămas își lua,
Până-a nu muri
Astfel el grăia:
— Șoimul meu suriu,
Tu rămâi cu bine,
Grijile de-acum
Eu le las pe tine.*

*— Nu fii întristat,
I-a răspuns cellalt,
Eu mă jur să ții
Calea ce-am urmat.
Jurământul sfânt
L-a păstrat — și iată
Fericită-i azi
Țara noastră toată.*

Gândul poporului nu se împacă cu moartea conducătorului iubit. Poezia populară a reluat de nenumărate ori tema după care Lenin este nemuritor prin faptele lui mari, prin partidul bolșevic creiat de el, prin activitatea genialului său discipol și continuator al operei sale, I. V. Stalin.

Deosebit de expresiv este redată această idee în cântecul darghinsc „El trăește“:

*Cine-a spus că Lenin a murit?
Lenin trăește!
Cu fiecare generație ce naște —
Lenin trăește!*

*In tineretul ca o'nvală floare —
 Lenin trăește!
 In Constituția triumfătoare —
 Lenin trăește!
 In revoluția întregii lumi —
 Lenin trăește!
 In adevărul nostru fără moarte —
 Lenin trăește!
 Și'n jurământul veșnic al lui Stalin —
 Lenin trăește!*

Jurământul făcut de Stalin a fost concretizat în realizările mărețe ale oamenilor sovietici. El se simte în munca fiecărui colhoznic, în metodele înaintate de muncă ale muncitorilor, în mărețele construcții staliniste ale comunismului. Alături de genialul său discipol au pășit pe drumul leninist milioane de leniniști.

*Pe calea ce ne-a arătat-o Lenin
 Noi mergem azi cu Stalin, neclintii.*

spune povestitoarea carelo-finlandeză A. M. Pașcova.

În nenumărate cântece și povestiri, legende și povești, zicători și proverbe stă în fața noastră imaginea lui Stalin — discipolul genial al lui Lenin, continuatorul luptei sale. Poetul popular al Daghestanului, Suleiman Stalschi a exprimat astfel această idee:

*Lenin temelia a zidit,
 Dar tu clădirea-ai isprăvit,
 Și fericit e azi oricine
 În noua noastră casă, Stalin!
 Porunca lui Lenin o'nnați
 Cu mâna ta, ca pe o rază,
 Tu traiul rău l-ai alungat,
 Și luminat-ai lumea, Stalin!*

În înțelepciunea lui Stalin, în viziunea lui clară, în fermitatea lui, în conducerea lui măiestră, în dragostea sa pentru popor este viu Lenin. Despre aceasta vorbește astfel poetul Djambul:

*Ca soarele e Stalin și spre izbânda ne duce.
 În jurul lui mulțimea poporului s'a strâns,
 Noi toți, prin jurământu-i lui Lenin i-am răspuns.
 În tine, scumpul nostru, pe Lenin îl vedem,
 Neasemuitul Lenin în Stalin azi trăește!*

Stalin este inspiratorul tuturor victoriilor poporului sovietic. Datorită înțeleptei politici naționale staliniste „adevărul lumii“ a fost „smuls din închisoare“:

*Pe'ntinderea câmpiei, nu-i răsvrătitul vânt
 Ce-a izbucnit, copacii bătrâni să mi-i doboare, —
 Ci sunt popoare'n luptă ce lanțurile-au frânt
 Și adevărul lumii l-au smuls din închisoare.¹²⁾*

12) *Cântece și zicători ale Ucrainei Sovietice*, pag. 17.

Stalin este eliberatorul popoarelor de asuprirea națională, luptătorul pentru fericirea oamenilor muncii, pentru triumful deplin al socialismului. Cunoscutul poet povestitor popular Fazıl Iuldașoglu, spune în cântecul său „Stalin”, că numai datorită măreței porunci a lui Stalin poporul uzbek și-a dobândit fericirea. Despre aceasta ne spune și un cunosut cântec liric armenesc:

*Plopii ce'n oraș foșnesc,
Țarinile ce'nfloresc,
Au grăit către cocor:
— Hai, înalță-te în sbor,
Să nu uiți, pe un'te duci,
Lui Stalin cuvânt să-i duci,
Să i-l duci în albi zori
Din colhoz de muncitori.
Dela noi ce ca o floare
Inflorim, deschisă'n soare.
Și lui Stalin tu să-i spui
Că meleag c'al nostru nu-i,
Nu mai știm de sărăcie,
Nu mai știm de silnicie.
Tu, cocorule pribeag,
Spune-i cât ne e de drag,
Spune-i că-l iubim cu dor
Pe al nostru 'nvățător.*

Avem o serie de cântece și povestiri remarcabile, în care se vorbește despre fericirea vieții libere cucerită de popoarele patriei noastre, sub conducerea partidului bolșevic și a conducătorilor săi, Lenin și Stalin. Astfel, de pildă, în cântecul popular adâghean se spune, că „*Stalin a adus ca și soarele o fericire uriașă.*”¹³⁾

Într'un cântec al poporului cazah — „*pentru cazahii dintr'un oarecare colhoz această fericire Stalin a adus-o*”¹⁴⁾, el „*a înfrățit Moscova și aulul cazah, el a înfrățit toate popoarele țării*”¹⁵⁾; într'un cântec mordvin: „*lumina, căldura și soarele*”¹⁶⁾ le-a dat Stalin; într'un cântec ucrainean — el a adus „*fericirea oamenilor*”¹⁷⁾ etc. Interesant este în această privință basmul popular rus „*Nevoia și mujicul*”¹⁸⁾ scris de povestitorul Mihail Scazchin din regiunea Gorchi. În această povestire ni se vorbește despre mujicul din Rusia apăsător de Nevoie. Oricât se ruga mujicul de Nevoie să plece din casa lui săracă, ea nu vroia, și-i răspundea:

— „Nu, mujicule, nu plec; eu ți-am fost de Dumnezeu încredințată, cu șapte pecetei ale țarului pecetluită, și voi trăi la tine până la moarte.”

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a sfărâmat puterea moșierilor și capitaliștilor. Puterea Sovietică a schimbat viața țărănimii muncitoare. Cu toate că Nevoia era tare necăjită, dela mujic nu pleca.

— „Nu plec, — spunea Nevoia, până când râul nu va curge spre izvor, până când pâinea albă nu crește pe câmpie, până când Matriona ta nu va naște trei fii deodată.”

13) „Adâgheiscaia Pravda”, Nr. 18, Maikop, 1937.

14) *Cântece despre Stalin*, pag. 40, Alma-Ata, 1936.

15) Djambul, *Cântece și poeme*, pag. 55, Ed. Sov. Pisatel, 1938.

16) Arta popoarelor U.R.S.S., pag. 108, Ed. „Pravda”, 1937.

17) *Idem*, pag. 153.

18) Voljschi Almanah, Nr. 6, 1948, pag. 238, orașul Gorki, 1948.

Dar iată că în sat a venit dela Stalin o scrisoare, prin care el cheamă mujicii să se unească în colhozuri. Mujicul nostru s'a înscris cel dintâi în colhoz. A oftat Nevoia, dar mujicul s'a bucurat și a simțit că scapă de dânsa. S'a îmbogățit satul în care trăia mujicul. Stalin a trimis în sat ingineri și tehnicieni.

Au înconjurat râul cu baraj, — apa a fost îndreptată în mai multe părți: o parte pe câmp, alta spre centrala electrică. A crescut grâu frumos. Și-a făcut mujicul casă. S'au copt pâini albe. Matriona a născut trei feciori sănătoși. Și a început mujicul s'o ducă bine în casa nouă. Iar Nevoia înverzea de ciudă, se ghemuia pe cuptor, gema și ofta. Mujicul începu s'o alunge din izba lui. Nevoia nu pleca. Atunci s'au adunat toți mujicii, au pus mâna pe lopeți și furci, au început să lovească Nevoia, s'o alunge în pădure, apoi în baltă și acolo a crăpat... Au săpat mujicii o groapă mare, au aruncat acolo Nevoia și au turnat var. Și acolo la mormânt i-au pus un par de plop de munte pentruca în vecii vecilor să nu se mai scoale Nevoia.

Povestea vorbește despre victoria oamenilor muncii împotriva mizeriei, foamei, despre bunăstarea și fericirea poporului în condițiile Puterii Sovietice. Stalin a ajutat poporul muncitor să cucerească o viață nouă, plină de bucurie:

*Doar uriașu-acesta fu în stare
Să sfărâme lăcate seculare.
Plini de 'mbuibare viețuiau bogații
Și mulla-i străjuia, și toți argații
Păzindu-i ca pe ochii lor din cap.
La ei sta munca noastră în dulap.
Dar uriașu-a fost și el sărac
Și oropsitului i-a fost harac.*

*În el a strâns al veacurilor plâns,
În el a strâns al vremilor amar
Și bucurii din veac de veac le-a strâns,
Înțelepciunea leaturilor lungi
Și vârtosia leaturilor lungi —
Și-a isbucnit ca zorii peste lume:
În lumea'ntreagă, Stalin e-al lui nume.¹⁹⁾*

Mulți cântăreți populari compară pe Stalin cu soarele sau cu lumina soarelui. Această comparație intră în mod organic în arsenalul poetic al cântăreților și povestitorilor.

Stalin este izvorul vieții noastre, conștiința cristalină a lumii. Stalin este simbolul fericirii, al forței populare și al slavei populare. El este mărețul grădinar care a cultivat grădina fericirii poporului.

Datorită cincinalelor staliniste, țara noastră multinațională a pășit pe calea vieții îmbelșugate; la noi a apărut industria socialistă, agricultura colectivă mecanizată. „În această perioadă U.R.S.S. s'a transformat radical, lepădând caracterul ei înapoiat și medieval. — spune tovarășul Stalin — Dintr'o țară agrară, ea a devenit o țară industrială. Dintr'o țară cu mică gospodărie țărănească individuală, ea a devenit o țară cu mare agricultură colectivă mecanizată. Dintr'o țară a întunericului, a analfabetismului și a inculturii, ea a devenit — mai bine zis devine — o țară a științei de carte și a cul-

19) Arta popoarelor în U.R.S.S., pag. 93.

turii, având o rețea întinsă de școli superioare, secundare și primare, în care învățământul se predă în limbile naționalităților care trăesc în U.R.S.S.²⁰⁾

Stalin ca și Lenin, prin învățăturile și activitatea sa a adus lumină popoarelor, el ca și soarele, le-a încălzit sufletul, le-a luminat calea spre o viață fericită, le-a înmănat „cheia de aur a fericirii“:

*Stalin fericirea ne-a adus,
Stalin ne-a adus puterea,
Stalin slava'n lume ne-a adus, —
El: prieten și învățător.* ²¹⁾

Astfel vorbesc popoarele Uniunii Sovietice despre Stalin în cântecele și povestirile lor pline de bucurie.

Frumoase și pline de bucurie sunt cântecele pe care le-a compus poporul despre Constituția Stalinistă. Dela un capăt la altul, în toate colțurile patriei noastre imense, cântăreții populari slăvesc „cea mai bună lege din lume“, care a consfințit realizările, drepturile și datoriile cetățenilor sovietici, în care se vorbește în cuvinte de aur despre bunăstarea și fericirea tuturor.“

Popoarele Uniunii Sovietice au dobândit „legea prin care vine bucuria... legea după care cântă sufletul, legea prin care înfloarește tineretul, legea după care natura slujește spre slavă și cinste poporul muncitor.“ ²²⁾

Popoarele Uniunii Sovietice mulțumesc din suflet în cântecele lor creatorului acestei legi — tovarășului Stalin.

*Pe cel ce-a zămislit a fericirii Constituție,
Pe scumpul nostru Stalin, îl slăvim.
Dogoarea soarelui de primăvară
A prefăcut în apă zăpada de pe culmi...
A zămislit a fericirii Constituție
Stalin iubitul nostru'ndrumător.
Dogoarea soarelui de primăvară
Zăpada a topit-o pe albele coline.
Stalin țesut-a cu măiastra-i mână
Urzeala Constituției nemuritoare...*

astfel vorbește cântărețul popular buriat-mongol Apolon Toroiev în cântecul său despre Stalin. Și, ca și cum s'ar fi înțeles între ei, alți cântăreți populari ai Uniunii Sovietice (armeni, kirghizi, mordvini, lituani, letoni, estoni, ciuvași, etc.), cântă fericirea pe care au dobândit-o datorită grijii partidului bolșevic și a tovarășului Stalin:

*Popoarele lui Stalin îi țes cântare-adâncă,
Căci liberă, ferice, făcu a noastră muncă.
Poporului cel liber îi dete Legea Mare,
Drept sfânt avem la muncă și-odihnă fiecare.* ²³⁾

Când, după adoptarea Constituției Staliniste s'au desfășurat alegerile pentru Soviete, atunci întregul popor sovietic a votat pentru primul său candidat — Iosif Vissarionovici Stalin.

20) I. Stalin, *Problemele leninismului*, Ed. P.M.R., Ed. II-a, pag. 702.

21) *Arta popoarelor U.R.S.S.*, pag. 149.

22) *Lenin și Stalin în poezia popoarelor din U.R.S.S.*, pag. 389, 1938.

23) *Cântece și zicători ale Ucrainei Sovietice*, pag. 89.

*Îți dăruiesc, prin cântec votul eu
 Si'nalt în slavă acest cânt al meu.
 Cu seminții, noroade, împreună,
 Votează pentru Stalin a mea strună.
 Stalin înseamnă fericirea, zorii!
 Stalin înseamnă steagul de victorii!
 Luptând, lui Stalin viața-i duc în dar,
 Cum votul meu, acum, i-l duc în dar. ²⁴⁾*

astfel cântă poporul kirghiz în a sa „Legendă a fericirii.”

*Să votăm cu toții dară
 Pe Stalin, prim candidat,
 Ce-a schimbat a noastră țară
 În grădină 'nfloritoare. ²⁵⁾*

astfel au cântat cei din Ural în refrenele lor înainte de alegeri. Despre propunerea tovarășului Stalin ca prim candidat „într'al poporului guvern” se vorbește minunat în poema povestitoare din Nord, Maremiana Golubkova:

*Pe-al nostru scump tovarăș Stalin,
 Noi pentru toate-l prețuim și îl iubim,
 Și pentru toate-acestea l-am propus
 Ca cel mai bun printre cei buni,
 Să fie'ntr'al poporului guvern
 În cel mai drag și popular guvern.*

Constituția Stalinistă a unit și mai puternic și mai strâns popoarele Uniunii Sovietice într-o familie frățească în jurul partidului bolșevic, condus de genialul Stalin.

În creațiile populare și în cântecele de masă, creiate în cursul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, 1941—1945, imaginea lui Stalin, genial comandant de oști, stă în fața noastră în toată măreția. Conducător înțelept, strateg și comandant talentat, el a condus Armata Sovietică și a condus poporul său în luptă împotriva dușmanului de moarte al întregii omeniri — împotriva fascismului:

*Stalin a dus în luptă a șoimilor armată,
 Cu vulturescu-i ochi cuprins-a lumea toată.
 Și strigătu-i de luptă, ca fulgerul aprins,
 Ișbit-a, ca potopul de plumbi, dușmana gloată. ²⁶⁾*

Toate popoarele țării noastre s'au ridicat ca un zid unit pentru apărarea frontierelor sfinte ale Patriei. Ruși, ucrainieni, georgieni, cazahi, kirghizi, estonieni, lituani, letoni, armeni, uzbeki, tadjici, marii, ciuvași, bașchiri — întreg poporul sovietic a jurat conducătorului și partidului să înfrângă pe dușman. Avântul patriotic și forțele eroice ale poporului sovietic s'au reflectat în nenumărate cântece, refrene, zicători, proverbe,

24) Culegerea *Țara Tinereții*, pag. 53. M. Ed. „Iscusstvo”.

25) V. Kurbatova, *Cuplete populare din Ural*, pag. 1, Sverdlovsk, 1950.

26) Djambul, *Cântece de război*, pag. 9, Goslitizdat, 1944.

creiate de colhoznicii, de muncitorii țării noastre, de luptători și comandanți ai Armatei Sovietice.

În cântecele poporului ucrainean, care, împreună cu fratele său mai mare — poporul rus, cât și cu celelalte popoare ale țării noastre, au mers la luptă împotriva „hoardelor fasciste“, năzuința poporului sovietic de a apăra cu pieptul minunata sa Patrie s'a reflectat astfel:

*Furtuna vuind, s'a pornit,
Pământul s'a cutremurat,
Și Stalin, tatucul, atunci
În fruntea armatei a stat.
Dar nu mânia uragan,
Nici grindini n'au fost pe muncel, —
Poporul cu dârzu-i cârmaci
Pornise atunci către țel.
Răsună câmpiile lung
Și fâlfâie steagul pe goarne
Și Stalin, privirea-i de șoim,
Vrea sus, peste culmi s'o întoarne.
La luptă pornit-a'ndârjit
Ca lanțul robiei să-l sfarme.*

Arta populară din perioada Marelui Război pentru Apărarea Patriei a constituit o nouă etapă în istoria artei populare. Au apărut teme noi, imagini noi. Folclorul anilor de război este variat și din punctul de vedere al genului: au fost compuse cântece, cuplete populare, zicători și proverbe, povestiri, legende, jurăminte de partizani, etc. Întreaga artă din acești ani a exprimat unitatea ideologică și dârzenia întregului popor sovietic. În nenumărate cântece, povestiri, proverbe și zicători s'a reflectat unitatea frontului și a spatelui frontului, legătura de nesdruncinat dintre Armata Sovietică și poporul care a creiat-o. Poporul sovietic a avut încredere în victoria lui: dușmanul va fi zdrobit, fiindcă la această victorie el merge sub conducerea tovarășului Stalin:

*Conduce Stalin țara, s'alunge pe vrăjmaș
Ne'nfrânta noastră țară, iubită pătimaș,
Pe care-am dobândit-o cu sânge de eroi.
Frăția'ntrre popoare a întărit-o-apoi —
În Patria-ne scumpă și niciodată 'nvinsă ²⁷⁾*

Cu numele lui Stalin au mers oamenii sovietici de toate naționalitățile, la lupta sângeroasă împotriva fascismului. Chiar pe teritoriul vremelnic ocupat de dușman, oamenii sovietici au simțit alături de ei pe conducătorul lor, au mers la luptă, conduși de geniul lui Stalin.

*Ne-a binecuvântat în luptă
Patria sfântă,
Și Stalin, — da, chiar el, — îmi dă
Din Kremlinul de piatră, sfaturi,
Și sfaturile acestea ni le-aduce
Boarea de vânt ce bate dinspre Nipru.... ²⁸⁾*

27) Djambul, *Cântece de război*, pag. 7,

28) Cântec de partizan scris în unitatea lui Ș. A. Kovpac.

astfel cântau partizanii ucrainieni, care luptau cu dușmanii sub conducerea lui S. A. Kovpac, de două ori erau al Uniunii Sovietice.

Poporul sovietic a învins dușmanul. În diferite limbi, din diferite colțuri ale Patriei noastre, rapsozii populari cântă:

*Slăvit-am celor vajnici vrerea,
Slăvit-am celor bravi puterea,
Slăvit-am a isbânzii zi....²⁹⁾*

Plecându-se până la pământ, au mulțumit popoarele Uniunii Sovietice tovarășului Stalin, care a condus Patria la victorie. Plecându-se până la pământ au mulțumit popoarele Uniunii Sovietice marelui popor rus, care a fost în fruntea acestei victorii. „*Poporului rus — slavă!*” spune un cântec ucrainian din regiunea Harcov; „*poporul rus ne-a eliberat*”, — se spune în văile subcarpatice, „*laudă și slavă poporului rus, el este un frate adevărat pentru toate popoarele lumii!*” spun cu o nemărginită recunoștință oamenii muncii din Lituania sovietică.³⁰⁾

Poporul sovietic a eliberat nu numai teritoriul său, dar a și ajutat la eliberarea din robia fascistă a popoarelor Cehoslovaciei, Poloniei, Ungariei, României, Bulgariei. Victoria poporului sovietic a strâns în jurul Uniunii Sovietice toată omenirea progresistă. Prin victoria sa asupra Germaniei fasciste și Japoniei imperialiste, poporul sovietic a dovedit puterea sa, solidaritatea sa cu partidul bolșevicilor și conducerea tovarășului Stalin. Poporul sovietic a dovedit dragostea lui față de toate popoarele iubitoare de pace. „*Poporul nostru sovietic — a spus tovarășul Stalin — nu și-a cruțat forțele și munca pentru a dobândi victoria. Am trecut prin ani grei. Fiecare din noi poate spune astăzi: am învins.*”³¹⁾

În perioada postbelică, poporul îl cântă pe Stalin — marele inspirator al noilor victorii ale oamenilor sovietici pe frontul construirii comunismului. Sunt creiate cântece despre Patria noastră înfloritoare, despre bogăția de ape a fluviilor ei, despre pădurile, munții, despre întinsele ei câmpii:

*Pe șesurile noastre semințele-s puzderii,
Și aur poartă râuri în unda lor albastră:
Aceasta-i fericirea și bogăția noastră...
Tu, patrie, de-apururi să înflorești ca merii!³²⁾*

În cântecele sale noi, poporul povestește despre refacerea și dezvoltarea mai departe a economiei țării, despre cîncinalul stalinist postbelic:

*Pline-or fi hambarele
De recolte noi,
Iar e stalinistul trai
În colhoz la noi³³⁾*

.....
*O sirenă cheamă 'n zori
Pe-oțelari la treabă.
Cîncinalul vom sfârși
Cu-un an mai de grabă.*

29) M. Timofeev — Terioșchin, *Iacutii în război*, pag. 31, Irkutsk, 1942.

30) „Sovietskaia Litva” din 9 Ian. 1952.

31) I. Stalin, *Despre Marele Război pentru Apărarea Patriei*, pag. 206, Gospolitizdat 1951, — trad. rom. Ed. în limbi străine, Moscova, pag. 206.

32) Poezia populară a Uzbekistanului, pag. 29, Tașkent, 1951.

33) Culegerea „Apă vie”, pag. 47, Smolghiz, 1946.

*Piesa repede-o strunjesc.
Totuși timpu-i lung;
Timpul scurt, stahanovist,
Drag mi-e să-l ajung.³⁴⁾*

În anul 1950, Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., la propunerea lui I. V. Stalin, a adoptat hotărârile privitoare la construirea hidrocentralelor electrice Kuibîșev, Stalingrad și Kahovca și cu privire la construirea Principalului Canal Turcmen și a canalelor din Ucraina de Sud, Crimeea de Nord și Volga-Don. Poporul sovietic a întâmpinat cu entuziasm aceste hotărâri, întrucât ele arătau încă odată marea grijă a guvernului sovietic, a partidului bolșevic și personal a tovarășului Stalin pentru dezvoltarea puterii Patriei noastre.

Cântăreții populari au compus o serie de cântece remarcabile despre mărețele construcții ale comunismului, cântând în ele munca plină de abnegație a constructorilor, eforturile poporului sovietic de a întări țara. În cântecele populare se povestește și despre felul cum sunt construite drumuri în locuri neumblate, cum sunt acoperite de verdeață deșerturile și stepele fără apă, cum se construiesc centre muncitorești și orașe:

*Pe malul Volgăi am venit:
Doar pini pitici și doar nisip.
Un an am stat. Și-a răsărit
Un nou oraș cu mândru chip.³⁵⁾*

*Au crescut, fără să știi,
Codrii verzi, vre-o cinci fâșii,
Cinci fâșii de noi sădite,
Cinci pereți de arbori vii...*

*Suie, plopule, în soare,
Fii câmpiei falnic steag,
Pajiști și grădini în floare
Se aștern pe-acest meleag!³⁶⁾*

astfel povestesc cântecele populare rusești despre mărețele transformări ale naturii prevăzute în înțeleptul plan stalinist. Despre aceasta vorbesc și cântecele populare uzebece:

*Muncind toți laolaltă puterea ni-i crescută,
Ketmenul azi isbește de parcă-ar fi o sută,
O lovitură 'nseamnă un pas spre fericire.
Doar pietre și nisipuri au fost pe-acest coclaur,
Dar noi muncim cu râvnă în zorile de aur.
Lângă bătrân, djighitul cel tânăr astăzi sapă
Și mii de flori de purpur aici vor isbucni
Când prin pustiu va trece o vână grea de apă.*

Oamenii sovietici de naționalități diferite, de vârste diferite, participă la mărețele construcții ale comunismului. Și prin munca lor stăruitoare,

34) V. Bocov, *Cuplete populare rusești*, pag. 339, Ed. Sov. Pisatel, 1950.

35) Din materialele folclorice ale Casei Unionale de artă populară, N. K. Crupscaia.

36) V. Bocov, *Cuplete populare rusești*, pag. 357—360.

prin cunoștințele și experiența lor, ei înving dificultăți uriașe pentru a cuceri bogățiile natuții, pentru a transforma natura. Poporul sovietic domesticește natura, duce lupta împotriva secetei, a lipsei de drumuri, împotriva deșerturilor fără apă. Și acolo unde trece omul sovietic, acolo unde pune el mâna înfloresc grădini, curg apele reci:

*Cântând venit-au bolșevicii
La Mirzaciul, pe sterp nisip.
Pierit-a astăzi Stepa foamei:
Grădini pe-aici au răsărit. ³⁷⁾*

În fiecare zi se extind și cresc mărețele construcții. Poporul sovietic, sigur de el, merge înainte spre victoria deplină a comunismului în țara noastră:

*Să lumineze calea tuturor,
Spre comunism să lumineze drumul,
Se 'nalță azi mărețele construcții
Pentru viață, pace, fericire. ³⁸⁾*

Poporul sovietic își iubește patria. „Nu este țară mai frumoasă și mai bună ca țara noastră, — spune povestitoarea siberiană A. E. Rogojnicova, — oriunde te duci, peste tot găsești fericire și bucurie“ ³⁹⁾. Imaginea Patriei înfloritoare este cântată în cântecele populare rusești, ucrainiene, bielorus, georgiene, ezahe, kirghize, armene, letone, lituane, estone, etc.

*Ești bucuros în suflet: grădini înmiresmate
Odihnitoare parcuri, izvoarele curate, —
Și în curând, prin stepă, cu repede-i mers,
Pe-un pat de stei, Canalul de-a-dreptul va străbate ⁴⁰⁾*

spune poetul popular uzbek Fazıl Iuldașoglu, în opera sa „Canalul“. Și exact aceleași elemente poetice, dar cu un colorit curat ucrainean folosește cântecul din regiunea Kiev:

*Câmp de aur, înflorit.
Cât privirea 'ncapă
Ziua ochiul și-a deschis
Cu albastre ape.
Fierbe munca 'n jur, cu sârg —
Luptă 'nverșunată —
Oamenii 'n colhoz azi strâng
Roadă 'mbelșugată.
Strâng azi rodul întreit
Oamenii la noi.
Slavă 'n cântec de argint
Muncitori eroi!
Crapă fierea în vrăjmaș!
Țara ta s'o crești,
Comunismul mai dăgrab'
Să-l înfăptuiești.*

37) Poezia populară a Uzbekistanului, pag. 81.

38) Din materialele folclorice ale Casei Unionale de artă populară, N. K. Krupscăia.

39) A. Rogojnicova, *Povestiri și cântece*, pag. 27, Novosimbirsc, 1949.

40) Poezia populară a Uzbekistanului, pag. 50.

Slăvind Patria, bogăția ei, cântăreții populari slăvesc pe Stalin care arată poporului drumul spre aceste bogății. Astfel, de pildă, povestitoarea carelo-finlandeză Maria Miheeva spune în numele poporului ei:

*Pământul nostru-i fără-asemănare,
Nu-i țară mai întinsă și mai mare,
Mai mândră țară nu-i, în lumea 'ntreagă
Ca țara Sovietelor, cea dragă.
Aduc azi ai Kalevilor urmași
Recunoștința lor înflăcărată
Poporului rus frate.
Si un salut din inimă, fierbinte,
Lui Stalin, scump conducător.*

Parasca Ambrosi, din regiunea Cernăuți, spune în cântecul său despre viața nouă din Bucovina:

*Trăiască Stalin veacuri și milenii
Al neamurilor soare, lucitor!
Lumină ne-a adus în bezna vremii
Și libertate-adus-a, tuturor!*

Toate popoarele țării noastre iubitoare de pace ridică glasul lor împotriva atâțătorilor la un nou război și acest glas de protest își găsește reflectarea largă în creațiile cântăreților și poeților populari. Imaginea artistică centrală a acestei poezii este imaginea lui Stalin — stegarul păcii.

Stalin este sprijinul păcii, nădejdea întregii omeniri progresiste — astfel vorbesc popoarele prin gura poezilor lor, în nenumărate cântece compuse în ultimul timp:

*Ești înțelept și drept și simplu
In lume toți te știu așa,
Cu vitejie-alungi războiul
Și pacea lumii-i grija ta.
Spre tine nu'n zadar nădejdea
Și-o 'ndreaptă, lanțul când îl rup,
Mongoli, hindușii și chinezii —
O, Stalin drag, părinte scump. ⁴¹⁾*

spune cântărețul armean Serob. Despre aceasta cântă și cântărețul popular cazah Kartai Ermekbaev:

*Iși râde'n barbă gâdele bancher.
La cale pune alt ospăț de sânge.
Dar flacăra-adevărului e Stalin
Și'n lupta pentru apărarea păcii
In jurul său prieteni mulți el strânge. ⁴²⁾*

Înțeleapta politică stalinistă de pace, care este sprijinită cu căldură de întreg poporul sovietic, și-a găsit reflectarea în arta popoarelor baltice sovietice, a popoarelor Caucazului, Ucrainei, Bielorusiei, etc.

41) „Sovietscoe Isscustvo“ din 7 Oct. 1950.

42) „Sovietscoe Isscustvo“ din 7 Oct. 1950.

Popoarele Uniunii Sovietice previn pe ațâțătorii la un nou război să nu atenteze la fericirea popoarelor libere. Poporul sovietic este de strajă zi și noapte, el nu va permite „armate dușmane pe teritoriul nostru”. Poetul popular uzbek Islam-șair Nazar-ogî spune într'unul din cântecele sale:

*N'o să sdrobiți, voi, pacea niciodată,
Iar șerpui, cucuvaele lui Truman
Vor fi chemați, curând, la judecată.*

Această avertizare severă o auzim și în cântecul ucrainean din raionul Uman, regiunea Kiev:

*Jos războiul! Noi vrem pace
Nu ne trebuie măcel
De-o veni vrăjmașu 'ncoace
L-om sdrobi. — Orișicine fi-va el.*

În cuvinte tăioase, poporul vestește intențiile criminale ale imperia-liștilor americani și englezi. În ultimul timp, au fost create o mulțime de zicători, proverbe și cuplete populare, care demască activitatea criminală a capitaliștilor de peste ocean. Cităm câteva din ele:

*Iar râvnește la Taivan
„Neînfrântul” gomindan.
Dar de spate-acum se 'ndoaie
Și așteaptă-o nouă „baie”.*

*Domnilor, cu bomba voastră
Vreți să ne veniți de hac?
S'ar putea ca bomba asta
Să vă dea un bobârnac. ⁴³⁾*

Și iată cum vorbește de aceasta poporul uzbek în cântecele sale scurte:

*Ceai sorbind în ceainărie
Doi ciobani vorbeau domol:
„Nu se poate om să fie
Cel ce'mpinge la pârjol!” ⁴⁴⁾*

În apărarea păcii se ridică întreaga omenire progresistă, oamenii sovietici stau în avangarda acestei mișcări. Prin înfăptuirile sale în muncă, poporul țării noastre aduce aportul său la lupta pentru pace:

*Cu tot ce'n muncă 'nfăptuim
Noi steagul păcii întărim.
Sub steagul roșu, leninist,
Poporu'n luptă-i ne'nvins! ⁴⁵⁾*

Popoarele lumii și întreg poporul sovietic, strânse ca o familie prietenească s'au ridicat împotriva ațâțătorilor la un nou război. Ele au semnat Apelul dela Stockholm și Apelul Consiliului Mondial al păcii. În aceste

43) Din materialele folclorice ale Casei Unionale de artă populară N. K. Crupșcaia.

44) Poezia populară a Uzbekistanului, pag. 81.

45) „Sovietscoe Isscustvo” din 7 Oct. 1950.

semnături se exprimă hotărîrea de nesdruncinat a masselor largi populare din toate țările de a nu permite realizarea proiectelor canibalice ale imperia-liștilor americani și englezi, însetați de un nou război mondial:

*Să 'nnăbușiți Apelul Păcii — zadarnic încercați
Cu condeeri demult vânduți, cu predice neroade.
In lupta păcii-alături stăm, oricât de depărtați,
Disprețul nostru pe călăi ca jaru'ncins îi arde.*

spune poetul popular uzbek Islam-șair Nazar-oglı.

Oamenii muncii nu vor război. Ei știu că „pacea va fi menținută și consolidată dacă popoarele vor lua în propriile lor mâini cauza menținerii păcii și o vor apăra până la capăt“. Aceste înțelepte cuvinte ale marelui conducător, ale tovarășului Stalin, au devenit programul de luptă al popoarelor lumii. Ele însuflețesc pe toți oamenii cinstiți la lupta curajoasă, hotărîtă împotriva amenințării unui ncu război:

*„Răsboiul piară“, 'n adunări
Strigătul loc își face.
Noi toți ca unul am semnat
Apelul pentru pace!*

*Chemarea: „Totul pentru pace!“
A 'nconjurat pământu 'ntreg în sbor, —
Și oamenii cu suflete cinstite
Ridică pretutindeni glasul lor. 46)*

astfel vorbesc muncitorii și colhoznicii țării sovietice și glasului lor li se alătură glasurile milioaneilor de oameni din țările de democrație populară și ale oamenirii progresiste din lumea întreagă. Au trecut numai câțiva ani de când s'a format frontul internațional organizat al partizanilor păcii. Intr'un răstimp scurt, mișcarea pentru apărarea păcii a cuprins toate țările, a atras sub steagul ei toate forțele progresiste ale omenirii. Niciodată istoria n'a cunoscut o mișcare mai puternică, o mișcare atât de cuprinzătoare, care unește în jurul unei singure idei masse imense de oameni. Această mișcare populară în apărarea păcii și-a găsit o largă reflectare în creația poetică. În fiecare cântec, în fiecare strofă compuse de popor în ultima vreme, găsim avertismentul sever dat ațâțătorilor la război:

*In țara noastră pașnică, puternică
Prin vrerea înfrățită suntem noi.
Apelul păcii l-am semnat cu toții
Și am strigat: „Nu'ngăduim război!“ 47)*

Prin semnăturile lor pe Apelul Consiliului Mondial al Păcii, popoarele întăresc voința lor neclintită de a lupta împotriva imperialiștilor. Fiecare om sovietic — muncitor, colhoznic, funcționar, savant și alții — nu are decât o singură dorință: prin munca sa cinstită și curajoasă să construiască drumul spre comunism — spre culmea fericirii omenesti. Această năzuință a oamenilor sovietici a exprimat-o admirabil în cântecul său popular cazahul Kartai Ermekbaiev:

46) Din materialele folclorice ale Casei Unionale de artă populară, N. K. Crupscaia.

47) „Pravda“ din 29 Sept. 1951.

*In luptă și în muncă, strâns uniți,
An după an, urcăm, nebiruiți,
Spre comunism, spre culmea ce străluce
Spre care Stalin astăzi ne conduce! ⁴⁸⁾*

Oamenii sovietici păzesc pacea lumii. Ei știu că munca lor plină de abnegație întărește fericirea țării, consolidează pacea în toată lumea. Poporul sovietic ia parte activă la marile construcții ale comunismului:

*In orice sat, în orișice oraș
Cremlinul strălucește în privire.
Printr'ale comunismului construcții
Noi pacea întărim în omenire ⁴⁹⁾.*

Cuvintele despre pace sunt cele mai frumoase cuvinte ale cântecelor de masă și ale creațiilor populare. „Patria noastră — este sprijinul păcii“, „Noi suntem pentru pace“, „În apărarea păcii“, „Oamenii sovietici sunt pentru pace“, „Cântecul luptătorilor pentru pace“, „Ridicați-vă împotriva războiului“ — iată titlurile nenumăratelor opere ale poeziei sovietice; leitmotivul acestor cântece îl alcătuiesc cuvintele minunate care exprimă încrederea popoarelor din lumea întreagă în victoria lor, este „Pacea va învinge războiul!“.

Cântecul de luptă pentru pace ale poporului sovietic răsună acum pe întreg pământul. Ele cheamă pe toți oamenii muncii din toate țările să-și strângă rândurile și să se ridice în apărarea păcii.

Cântecul poporului sovietic despre pace sunt cântate de milioanele de oameni care se ridică în apărarea păcii, pentru fericirea popoarelor, și în această luptă ele exprimă glasul oamenilor sovietici, glasul conducătorului omenirii progresiste — al tovarășului Stalin:

*Noi suntem pentru pace, Stalin e-al nostru steag,
Indrumă azi popor după popor —
Și acest nume drag
Răsună'n inimile tuturor. ⁵⁰⁾*

„Cu numele lui Stalin în suflet, — se spune în scrisoarea celei de a treia conferințe unionale a partizanilor păcii adresată tovarășului Stalin, — înmulțind victoriile noastre prin munca pașnică creatoare, noi oamenii sovietici, împreună cu toate forțele înaintate, progresiste ale omenirii, luptăm în mod consecvent și neclintit pentru pace, împotriva planurilor josnice ale ațățătorilor la război“. ⁵¹⁾

Imaginea lui Stalin a găsit o reflectare excepțional de largă în creația artistică a poporului nostru și în minunatele sale cântece, povestiri, zicători, proverbe. Epitetele poetice pe care povestitorii, așugii, acânii, bahșii, cobzarii și cântăreții cu lira le alătură numelui lui Stalin, sunt pe atât de variate, pe cât de multilaterală este însăși imaginea spirituală a conducătorului, pe cât de bogată este arta populară, deosebirile de specific poetic al fiecărui cântăreț popular, povestitor și poet, în crearea imaginii lui Stalin.

48) „Sovietscoe Isscustvo“ din 7 Oct. 1950.

49) Idem.

50) Din materialele folclorice ale Casci Unionale de artă populară N. K. Crupscalia.

51) „Bolșevic“ Nr. 23, 1951, pag. 2.

Pe toți îi unește dragostea și devotamentul comun față de Patria lor, față de partidul bolșevic și conducătorul popoarelor, tovarășul Stalin:

*„Stalin, tu ești al nostru mândru soare,
Din Kremlin tu, nestins ne luminezi!
În dar îți dăm a inimii cântare!
Și nimenea, pe-acest întins pământ,
Nu-i mai de preț poporului ca tine! ⁵²⁾*

Imaginea lui Stalin este imaginea conducătorului care iubește poporul său, care dăruiește toate cunoștințele și bogata sa experiență de viață binelui poporului. „Poporul pentru Stalin, Stalin pentru popor“, — se spune într-un proverb popular rus.

*Conducător ne-a fost în lupta grea,
Cu noi când am aprins a comunismului stea,
Cu noi când am găsit comorile științei.
Noi suntem, pe pământu'ntreg, făclie tuturor.
Și nu ne temem de nimic cu marele conducător, —*

se cântă în cântecul popular cazah.

Imaginea lui Stalin și activitatea lui au însuflețit imensul avânt creator, exprimat în diferite genuri ale artei populare sovietice. Toate aceste opere despre Stalin, pătrunse de gândurile și sentimentele lui, sunt scumpe omului sovietic, ele sunt realiste, legate solid și puternic de realitatea socialistă.

„Una din caracteristicile dezvoltării forțelor creatoare ale țării noastre, — a spus Emelian Iaroslavschi în cuvântarea sa la Congresul al XVIII-lea al Partidului, — sunt cântecele. Nu cântece triste, posomorite cântă și creiază poporul nostru, ci cântece voioase, pline de bucurie, cântece de luptă și muncă... Sunt multe popoarele Uniunii Sovietice care s'au emancipat și s'au ridicat spre culmile fericirii prin Marea Revoluție Socialistă și toate vorbesc în cântecele lor despre Stalin“.

Imaginea artistică a lui Stalin a condensat și a rezumat în ea înțelepciunea populară, forța și toate posibilitățile poporului. Cântecele despre Stalin sunt în același timp și cântece despre măreția epocii staliniste, despre realizările poporului sovietic, despre viața lui fericită, la care el a ajuns sub conducerea partidului bolșevic și a iubitului conducător, tovarășul Stalin.

*Mai sus ca munții te înalți, iubit conducător.
Slăvit ești de popor.
Ca soarele mereu tu luminezi —
Și fericiți suntem că azi în libertate viețuim.
Întreaga lume, în curând stindardul tău va ridica
Prea bine-o știe-așugul Mirza, de-aceea cântu-i
plin de bucurie.
Va răsună până departe cântarea muncii fericite
Iar numele-ți în veci ne-o fi drapel, —
Tovarășe Stalin!*

spune așugul Mirza din Tauza (Azerbaidjan).

Poporul își iubește conducătorul și îi este recunoscător pentru grija pe care o poartă oamenilor țării noastre, îi este recunoscător pentru fericirea pe care a dat-o întregului popor sovietic.

52) Djambul, *Cântece și poeme*, pag. 14.

*Numele tău e pe buzele noastre
Sufletul tău e'n sufletele noastre
Voința ta e'n orice faptă-a noastră;
Mulți ani în veci, măreț conducător!*

astfel vorbesc popoarele Uniunii Sovietice prin gura cântăreților săi.

„Pentru viața noastră luminoasă și plină de bucurie îi mulțumesc mult partidului și lui Stalin,” — spune colhoznicul leton, în vârstă de 88 ani, Akmens, din raionul Iaungulbense. ⁵³⁾

Așugul Mirza Bairanov, în cântecul său despre Stalin exprimă recunoștința întregului popor față de marele conducător:

*Lui Stalin noi îi mulțumim fierbinte.
Munca-i frumoasă — aici prin firea ei
Și bunul nostru 'ndrumător, părinte,
Cu grijă ne-ocrotește ca ani grei
Să nu avem de-acuma înnainte.
Tot ce făcut-a el vedem
Că-i pentru fericirea noastră
In stepe sterpe-s azi grădini,
Vuește apa cea albastră.
O, bucuria cum se-aprinde
In ochii noștri, pretutinde!*

Este extraordinar de variat folclorul despre marele conducător Stalin. În Uniunea Sovietică nu este nici un popor care să nu fi adus aportul său la fondul comun al poeziei populare despre Stalin. Cântecele despre Stalin marchează etapa cea mai înaltă în dezvoltarea temei eroice și patriotice în poezia populară. O serie de minunate culegeri de cântece populare și povestiri despre Stalin au fost editate în diferitele limbi ale popoarelor țării noastre și din toate aceste lucrări reiese optimismul adânc al poporului sovietic, încrederea în forțele sale nelimitate, încrederea în viitorul său fericit — în comunism.

*Tovarășe Stalin,
Tu ne conduci
La marea sărbătoare-a comunismului,
Tu ne deschizi drum larg,
Și tuturor ne ești nespus de drag,
Părinte-al nostru
Noi te iubim mai mult ca viața!
Și știm
Că cel care-i cu tine
De neînfrânt va fi! ⁵⁴⁾*

astfel vorbește poporul sovietic, care merge curajos înainte, călăuzit de conducătorul său Stalin, spre noi victorii.

53) Din materialele folclorice ale Institutului de Etnografie și folclor a Academiei de Știință a R. S. S. Letonă.

54) Din poemele tinerilor poeți letoni A. Ioninas și Iu Mațevicius — „Scrisoare către Conducător”, Vilna, 1951.

Numele lui Stalin este cel mai scump nume pentru poporul nostru, pentru sutele de milioane de oameni ai muncii de pe tot globul:

*Din ținut în ținut până'n funduri de zare
Unde șoimul semeț se înalță în sbor,
Despre Stalin, părinte iubit, o cântare
Măiestrită-a urzit, mândrul nostru popor.*

*Cântul suie semeț și văzduhul străbate,
Iar mânia 'n vrăjmași clocotește amar,
Trece șesuri și munți, trece crestele'nalte
Nu-l oprește nimic, nu cunoaște hotar.*

*Nu se teme de bici, glonțul nu-l înspăimântă
Și în luptă e steag glorios, și e crez.
Culi, rikša, — mereu acest cântec îl cântă
Iar în lupta lui grea și soldatul chinez.*

*Se desface-acest cânt ca un roșu drapel
Când se-avântă viteaz marea oaste la luptă,
Flacări lungi isbucnesc și se'nvolbură'n el
Când popoare pornesc pentru ultima luptă.*

Numele lui Stalin este simbolul păcii în lumea întreagă, simbolul eliberării omenirii.

În multe zicături și proverbe populare se vorbește despre însemnătatea istorică-mondială a învățaturii tovarășului Stalin: „Pe Stalin toată lumea îl ascultă”. Poporul subliniază legătura inseparabilă dintre cuvânt și faptă în activitatea lui Stalin: „Cum a spus Stalin—așa va fi”. „La Stalin cuvântul și fapta niciodată nu se despart”.

„Stalin este steagul luptei pentru un viitor fericit al întregii omeniri, al luptei împotriva robiei capitaliste, împotriva ațățătorilor la război, pentru pace și prietenia popoarelor, pentru socialism...”

Stalin conduce și însușește lupta popoarelor Uniunii Sovietice pentru desăvârșirea construirii socialiste și trecerea treptată la comunism. Stalin conduce și însușește lupta demnă și dreaptă a lagărului păcii, democrației și socialismului împotriva agresorilor și ațățătorilor la un nou război, pentru apărarea păcii, pentru fericirea omenirii.”⁵⁵⁾

Imaginea lui Stalin apare în toate genurile artei populare. „Măinile de aur ale artiștilor populari creiază opere neprețuite de artă, în care oamenii sovietici caută să redea imaginea conducătorului și să exprime sentimentul lor de dragoste și recunoștință. În felul acesta iau naștere minunatele covoare ale maestrelor caucaziene și din Asia mijlocie, portrete pictate în culori, încrustate în lemn, os, în fier forjat, aranjate din flori, brodate pe țesături—pieșe desăvârșite ale artei populare.”⁵⁶⁾

Creând minunata biografie artistică a conducătorului său, poporul nostru întruchipează în arta sa pentru multe și multe secole imaginea lui măreață. Căntece răsunătoare și pline de bucurie, zicături și proverbe luminoase și pitorești vor transmite urmașilor noștri suflul epocii staliniste, a epocii triumfului socialismului. Aceste opere vor transmite generațiilor viitoare dragostea și recunoștința față de marele om — creatorul fericirii poporului — tovarășul Stalin.

Traducerea versurilor în românește de Virgil Teodorescu

55) Marele conducător și învățător al Partidului Comunist și al poporului sovietic pag. 3—4, Gospolitizdat, 1949.

56) „Pravda” din 12 Decembrie, 1949.

PE AICI NU SE TRECE

Hei tu, Neră, Neră,
Râu la frontieră,
Românească vale,
Am cu tine-o jale,
Neagră amintire
Fără lecuire.
Apa roade malul,
Mână pietre valul,
Spală semn ori pată —
Jale niciodată.
Că sub jale-i ură
Grea peste măsură.
E mânia mare
Și neiertătoare,
Mânia nespusă
Ca jarul sub spuză,
Dor răzbunător
Ca fulgeru'n nor,
Ca vânt de furtună
În codrul ce sună,
Ca râu ce se-avântă
Din matca-i prea strâmtă!

Jalea 'n apă întră,
Valurile-o cântă.
Și mi-o 'ngână lin
Frunza de arin,
Iarba de pe vale,
Floarea lângă cale.
Dar auzi din toate
Cum încet răzbate
Glasul care ceartă,
Glasul ce nu iartă,
„Ia, dușmane, seama
Că-mi plătești tu vama
Cu sânge, cu viață,
De Naiba te 'nvață

Să treci granița
Către țara mea;
Te pândește moarte
Din această parte —
Ia seama, ia seama,
Că-mi plătești tu vama!”

Va putea uita,
Neră, apa ta,
Că-i văzu apusu,
Lui Vasile Rusu,
Rusu grănicerul,
Tare cum e fierul?
Aprig valul cântă,
Crâncen se frământă
Și răspunde 'ndată:
„Nu pot niciodată!”

Cântă, Neră, cântă,
Cântă, te frământă.
Cântul ce mi-i spune
L-oi clădi pe strune:
De pe strune 'n piept,
Că așa-i cu drept.
Iar din piept pe buză —
Toți să mi-l auză.

— Pe Rusu Vasile
L-a ucis cu zile
Glonte ucigaș
Chiar dela vrăjmaș,
Glonte blestemat
Dela Tito dat.
L-a ucis la Nera,
Pe vreme de pace,
Când păzea frontiera,
Să nu vie 'ncoace,
Furiș, tâlhărește,
Cel ce ne urăște.

— Neră, spune-ți cântul
Tot cu de-amănuntul.

— Cântul zice-l-aș,
Dar tu să nu lași
Să vie vrăjmaș
Pe-aicea pe-aproape
La mine spre ape.

— Zi-l tu, Neră, hai,
Nicio grijă n'ai
Că noi grănicerii
De pe apa Nerii

Știm care i-i leacul
Șarpelui, sireacul,
Când îl doare capul!

— Zice-l-oi dar, zice,
La hotar aice,
Din valul ce cură —
Ziceți voi din gură.
Zice-l-oi din val —
Iar voi din caval.

Foaie de stejar,
Cine-mi ține oare
Strajă la hotar
Cu pușca 'n spinare?
Fecior tinerele
Dela Mărișel,
Dela munte, frate,
Om și jumătate,
Cât un deal în spate.
Grănicer spătos,
De nimic fricos,
Față luminoasă,
De dușmani nu-i pasă.
Iar petlița verde
Ai! Ce bine-i șede!
Ochii lui de vultur
Străjue ținutul.
Ochii lui căprui —
Paza câmpului.
De-ar veni nălucă,
Nici ea nu apucă
Cumva să se iște,
Dar mi-te să miște!
Iar urechea lui,
Ce să vă mai spui?
Așa mi-i de trează
C'aude la pază
Iarba când oftează.
Hei! dușman, dușman,
Tu câne viclean,
De te-i ispiti
Granița s'o treci,
Rău mi te-i căi
Pentru veci de veci.
De-ai să treci hotarul,
Mi te paște-amarul.
Borna de-o zărești
Și de socotești
Că de ea nu-ți pasă,
Moartea ți-e mireasă.
Că de-i vei cădea
Lui Rusu cumva

În bătaia puștii,
Colții-ți o să muște
Din neagra țărână.
Tu, fiară hapsână!

Tito, cruntul gâde,
Slugile lui hâde,
La noi le trimete,
Fie inși ori cete.
Trimete iscoadă,
S'audă, să vadă.
Trimete tâlhari,
Lotrii cei mai mari,
Gata să sugrume
Și pruncii din mume
Ori oameni ce-ai zice
Că sunt de pe-aice,
Ca mine, ca tine,
Doritori de bine,
Mângăioși la vorbă,
Vârînd nasu'n ciorbă
La mine, la tine,
Cât nu se cuvine.
Unii au granate,
Alții mâini la spate;
Unii — ochi pieziși,
Alții-i țin închiși;
Unii spun și 'njură,
Alții tac din gură —
Cin' să-i înțeleagă,
Măiculiță dragă?
D'apoi este cine,
Grăniceri, vezi bine!
Că nu-i țira doară
Astăzi de ocară,
Să mi-o ia la vale
Orice haimanale.

Colo spre Banat,
De peste hotară
Ceru-i apăsător
De o neagră ghiară.
Către noi răzbat
Geamăt și oftat,
Scrâșnet, plâns și răcnet,
Apoi câte-un pocnet,
Ori un răpăit
Și, scurt, un icnit...
Seara câteodată
Zarea-i îmbrăcată
De sus până jos
În sânge cleios.
Vântul dacă vine

Cumva către tine,
Stă să te doboare
Cu o rea duhoare.
Strigă 'n înserare
Glas de om ce moare,
Glas de om ce cheamă
In apus de-aramă —
Glas de om cumplit
De soarte lovit!

Iată unde-mi umblă
Prin a nopții umbră
Ori în dalbe zile,
Străjuind, Vasile,
El cu grănicerii
De pe apa Nerii,
Inarmați și treji,
Treji și ce viteji!
Știu ei că la Tito
Viața mi-a 'mpânzit-o
Jalea și veninul,
Pacostea și chinul,
Că-s vântoase, că-i
Un cuiabar de răi,
Ce norodul sug
Și-l ucid acolo
Și-l strivesc sub jug.
Și că dau ocolul
Inșii nu arar
La noi la hotar.

Ziua câmpul rourat
E cu floare semănat,
Noaptea ceru-i înstelat
Tocmai ca la el în sat.
Către zori, o ciocârlie!
Ce-ar trimite el, solie
Pân' la draga lui Mărie;
Către fata 'ncredințată
Ce-i va fi nevastă-odată.
Ce-ar trimite ciocârlia
Pân' acasă la Măria,
Bob de bob întreg să 'nșire
Doru 'ntreg al lui Vasile
Și să-i spună cum o cer
Brațele de grănicer.
Gura lui cum ar dori-o
Dulce gura ta, Mărio!

Când se lasă noaptea rece
Și prin beznă Rusu trece,
Ochii 'n neguri pironindu-și

Și urechea ascuțindu-și,
Drag ținând arma la umăr —
Către stele fără număr
Il mai fură ochiul, gândul —
Vede cum răsar de-arândul...
„Uită-te că iese acușa
Găinușa,
E târziu, de-acum e timpul
Să mă 'ntorc, să vie schimbul.
Dar Măria doarme oare?
Și-i trimite-o sărutare
Pân' la ea sburând cu gândul.
Chipu-i dulce desmierdându-l.
Dar se iscă vânt pe-aproape.
— „Cine-i?“ Parc'ar vrea să scape.
„Stai că trag!“ — Dar pace-i iar
Pretutindenii pe hotar.

Gândul pe Vasile-l poartă
Peste-a țării mândră hartă.
Din hotar în alt hotar
Rătăcește el hoinar.
Munți, câmpii, păduri și ape
Și le-aduce 'n gând aproape.
Vede țarini fără mejdii
In mănoasele odăjdii
De bucate și belșug —
Domnii țara n'o mai sug!
Și aude 'n miez de munte
Cum minerii-i dau în frunte
Stâncii negre de cărbune —
Azi pe Jiu sunt vremuri bune!
Valea plângerii a fost
Și viață fără rost...
Astăzi Geza Kopetîn
Peste plan trecând din plin
Dă cărbune, peste plan,
Pentru nu știu care an,
Undeva, prin viitor.
Ăsta, vezi, e muncitor!
Și ca el e un ciopor.
Vede Bistrița, Bicazul —
Și-acolo s'a stins necazul!
Vede'n noapte dintr'odată
Țara parcă luminată
Cu lumină
Din uzină
Din uzina lui Ilici —
Raza vine pân'aici!
Și Dobrogea o zărește,
Unde braț Dunării crește,
Nou, spre mare, larg, afund --
Vase-l taie în curând!

Vede port la București.
Dacă vrei, din el pornești
Pân' la Moscova măreață
Cu vapoarele Sovrom —
Uite asta fi-va viață,
Și pe lume omul, om!
Și cum stă visând așa,
Cântă parcă cineva —
Glas de pionieri răsună,
Dulce ca o veste bună,
Ce'n priviri lumini aprinde.
Glas voios: „Tot înainte!“
— Asta-i țara ta frumoasă
Și ți-i dată ție'n pază.
Grănicerule, fii treaz,
S'o păzești ca un viteaz!

Când e greu — și nu-i arar —
Cine merge voluntar?
Este el, Vasile Rusu.
„Gata mi-s. Dusu-m'am dusu!“
— Stai Vasile, că mai sânt
Alții care au de gând.
Ce? tot tu? mai lasă, frate!
El de colo: „Nu se poate.
Altădată când e greu,
Ei să meargă, astăzi — eu!“

Dar la alfabetizare?
Căci, să fie cu iertare,
Bietul Rusu n'avu parte
În trecut de-o leac' de carte.
Azi Vasile singur scrie
Pentru draga lui Mărie.
Scrie taichii de departe
Și măicuții scrie carte.
Scoate din pojnar o foaic,
O desface, o desdoaic,
Și-o întinde'n colț pe masă,
Dus cu gândul tocma-acasă.
Se foieste, suflă nasul,
Scoate-apoi încet plaivasul —
Un plaivas cât un chiștoc.
Cu oglinda la un loc
Il păstrează, în tunică.
Să nu-l piardă îi e frică.
Il ascute c'o custură
Și-l înmoaie-apoi în gură.
Pe hârtia cu pătrate
O scrisoare-i scrie tatii.

„Carte dela mine dată.
Să trăești cu bine, tată.
Că și eu trăesc cu bine.
Și des mă gândesc la tine.
Da' măicuța-i sănătoasă?
Spune-i că eu vin acasă,
Să vă văd, cam peste-o lună
Ș'om petrece'n voie bună.
Mai departe, cum stă câmpul?
S'a făcut frumos porumbul?
Vezi cum ieși la semănat!
Cred că-i fi tu primu'n sat!
Tu mi-ai scris de colectivă.
Tată, cine-i împotriva,
Vezi că poate ni-i vrăjmaș
Celor ce-am fost nevoiași.
Eu pe-aici cu ochii mei
Am văzut dușmanul ce-i.
Dar văzui și colective
Cu bucate mândre — stive.
Mai departe, află, tată,
Că-s fruntaș de-acum și toată
Lumea din pluton mă are
Drag — să nu zic vorbă mare.
Comandantul, măi tătâne,
Ce mai om! Un om de pâne.
Câte-mi povesteai tu mie
De demult, din cătănie!
Stau și nu știu ce să zic;
Zău, că nu'nțeleg nimic!
Aia oameni fost-au oare?
Fost-au ofițeri și fiare?
Cu al nostru-i lucru clar,
Știu c'a fost cândva strungar.
Dar ce om! la greu, la bine
Știi că e și el cu tine.
Mai departe, pe la noi
A fost vânt și ceva ploi.
Dar acuma-i cald și soare,
Numai noaptea-i mai răcoare.
Și cu asta am gătat
Dacă n'oi mai fi uitat
Oare ce. Ba vezi că da?
Tu, Măriei, nu uita,
Spune-i multă voie bună
Și că vin peste vr'o lună.
Tată, toate cele rele
Dela tine să se spele,
Cele bune
Să s'adune.“

Foia'n patru'mpăturită
Fu pe loc în plic lipită.

Totu'n buzunar fu pus
La tunică'n stânga, sus.

Ș'acum hai de zor
La observator.
Ceru-i de aramă,
Ziua se destramă,
Câmpu-i mut și gol,
Numai corbii'n stol,
Fâlfâe'n apus,
Pe sub nouri, sus,
Depărtat pe vale,
Ca un steag de jale,
Umbrele se lasă
Ca o sită deasă
Peste'ntreg meleagul —
Seara trece pragul
Spre acest tărâm,
Tot cuprinsu-i fum.
Câte-o sburătoare
Sboară'n grabă mare
S'ajungă'n culcuș —
Cântă-un greeruș.
Timp e să coboare
Din observatoare,
Grănicerii care
Cu privirea trează
Au ținut sub pază
Granița, să nu ne
Calce — cum s'ar spune —
Vr'o sălbăticiune.
Doar ce altă cată
Tito să trimeată?
Scumpii lui mai mari
Da-i-ar lui dolari,
Și bani cu grămada
De n'ar fi el gata,
Fie zi ori noapte
La mârșave fapte?

Tocmai se gătea Vasile
La sfârșitu-acestei zile
Să coboare'ncetișor
Jos din cel observator.

Când fu gata să coboare
Mai svârli privirea'n zare,
Sfredelind încețoșarea
Ce o lasă înserarea.

— Cine mișcă spre hotar?
 Se oprește. Mișcă iar.
 — Stai! dispăre. S'a culcat.
 Liniște. Iar a mișcat.
 Și târîș ca o șopârlă
 Merge'ncet, dă să s'asvârlă...
 — Stai, că trag! — strigă Vasile.
 Vorbele-i învălui-le
 Un lătrat vrăjmaș de armă,
 De-ai fi zis cum că se dărmă
 Rupt de-odată un stejar,
 Dintr'un codru secular,
 Un stejar de cel bătrân...
 — Am ucis iar un român!...
 Și-o fi zis în gând tâlharul
 Dând să treacă iar hotarul.
 Dar Vasile glas a dat
 Din pistolul automat.
 Și de-acuma-i în zadar —
 Grănicerii-s pe hotar.
 Lotrul tupiliș se duce,
 Apoi fuge, fuge, fuge!
 Îndărăt grăbit se 'ndreaptă
 Către-ai lui care-l așteaptă.

— Măi Vasile, mai trăiești?
 Zice unul din Bumbești.
 Nu te doborî cel hoț?
 — D'apoi nu, că io mi-s moț!
 De trecea'l culcam, Ioane!
 Dar, de-odată, camioane
 Vin de dincolo spre noi.
 Se opresc și sar apoi
 Titoiștii rînd pe rînd
 Și se culcă la pămînt.
 Ce-o mai fi și asta oare?...
 Ce să fie?! Provocare!
 Provocare, încercare
 De-a răzbi peste hotare,
 De-a aduce moarte, jaf,
 De a face viața praf,
 De-a ucide prunci, femei.—
 Asta vor și'ncearcă ei!...

Și'ntr'o clipă, unde nu
 Tot văzduhu-mi încep
 Să bufnească, să trosnească;
 Ochi de foc să clipocească.
 Nori de fum să se'nmulțească:
 Focul șueră și rade,
 Sboară gloanțe și grenade,
 Branduri bat, mitraliere
 Ciuruesc pămîntul țării

Sânge vor, prăpăd, pârjol,
Moarte vor, pustiu și gol!...
Dar nu mișcă grănicerii...
Stau ai noștri toți pe loc,
Neclintiți sub cruntul foc.
Niciun glonte, niciun semn.
Ce-o fi?! Nu cumva se tem?
Le-o fi oare cumva frică
De potaia inamică?
De ce tac așa chitic?
N'au ei de răspuns nimic?
— Iată și dușmanul tace.
În văzduh pe-o clipă-i pace.
Parcă cineva c'o mână
A rupt corzi ce mai răsună...
Și din lut dihanii sar,
Uite-i, sunt lângă hotar!
Vine haita sângeroasă
De ucidere setoasă,
De omor însetoșată,
Pradă cată, pradă cată!
Sate vrea în vâlvătaie,
Vrea să spânzure, să taie,
Grăniceri-ar vrea să'njunghe,
Vrea țărani să îngenunche,
Vor să scuipe 'n vatra țării —
Dar nu-i lasă grănicerii!
Înc'un pas, sunt pe hotar,
Trec hotarul, uite!... Dar,
Dintr'odată, trac-trac-tra!
Focu'ncepe-a-i măcina.
Înlemniră titoiștii.
Unul nu-i care să miște,
Într'o clipă s'au topit,
Parcă lutul i-a'nghițit.
Pe hotar, prăpăd și pară
S'a lățit, văzduhul sbiară,
Ars de foc, mușcat de fier.
Trage mândrul grănicer!
— Dă-i, Vasile! — grijă n'ai,
Nu mai mănca ei mălai.
— S'a stârnit pământ și aer
În nemaivăzut încaer,
Se frământă'n matcă apa,
Und'te uiți se cascade groapa,
Umblă pe dușman să-l soarbă
În a morții beznă oarbă.
Dar potăile lui Tito,
Huști! prin ceață, au tulit-o.

S'au întors în zori și iară
Se suciră, s'aruncară...
Cât se sbat, e tot degeaba,

N'are să le iasă treaba,
Nici o cioară să strecoare
Către noi peste hotare...

— Stau acolo grănicerii,
Apără ei apa Nerii,
Ale țării frontiere,
Apără hotarul țării!
Nu-l treci, câne, drac să fii...
Mergi mai bine pe pustii!

Rusu a cerut să fie
Iar în linia întâie.

— Ești obosit. Ți-o fi cam greu...
— N'or trece ei pe unde-s eu,
Răspunde el când ofițerul
Vrea să mai cruțe grănicerul.
Dar vrea Vasile să rămână,
Tovarășii el nu și-i lasă,
Când lupta se anunță groasă.
El ține arma strâns în mână,
Căci simte cum încearcă fiara
Cu laba-i să ne calce țara...
— Stai câne, nu te-apropia,
Că-i vai ș'amar de pielea ta!
Ori poate vrei să fii gunoi
Ce'ngrasă țarina la noi?
— Se mișcă'n față, iat-o, ia!
— 'mnezeii ei! — dihania...
Tot iadul s'a urnit din loc,
Pornește iarăș crâncen foc,
De parcă'n așchii zboară zarea,
Se mișcă țarina ca marea.
Dar neclintiți stau grănicerii
Și apără pământul țării.
Zadarnic fiara urlă, rage, —
Plotonu-o ține'n loc și trage!
— Tovarăși! n'au ei cap să treacă.
Să-i dăm cum trebuie'n tărbacă!
Grăiește Rusu și țintește,
Apoi lui însuși își grăiește:
— Vasile, foc! — Dar dintr'odat
S'a luminat, s'a'ntunecat...
Pe pușcă fruntea s'a lăsat,
Lovită, pe al puștii pat,
Apoi puțin s'a ridicat...
In ochi i se năzare satul...
Maria lui... și mama ... tatăl...
Câmpia ... râurile... munții...
Dar simte cald pe tâmpla frunții...
Tovarășii... țin oare bine?...
— Dușmanul... uite... parcă vine...

Apasă pe trăgaci... — „Tovarăși!
Dușmanul ne atacă iarăși!”
Iși mai ridică fruntea-oleacă:
— „Dușmanii! Nu-i lăsați să treacă!
Pe valea noastră să nu urce,
Pământul țării să nu-l spurce,
Pământul țării, țara dragă!
Tovarăși, nu-i lăsați să treacă!”

Vasile Rusu zace'n lut —
Dușmani să treacă n'au putut!

Hei, tu Neră, Neră,
Râu la frontieră,
Valurile tale,
Lacrimi de jale!
Apa ta murmură
C'o năstinsă ură!
Din acele zile
Plângi tu pe Vasile,
Pe Vasile Rusu
Ce-și găsi apusu'
Lângă apa ta —
Nu-l mai poți uita!
Prundul tău scrâșnește
Când își amintește.
Unda-i mai fierbinte
Când ți-aduci aminte.
Apa ta se umflă
Matea să ți-o umplă;
Iști bulboane, volburi
Și la chip te tulburi;
Valul tău spumos
Curge mânios;
Și te'nalți de-odată
Ca un șarpe'n coadă —
Val - vârtej te-aduni,
Să mi te răzbuni!
Dar nu se'mprăștie
Greaua ta mânie
Așa în pustie...
Valul ce nu iartă
Nu ți se destramă
In deșartă ceartă,
Ci'ndeamnă și cheamă...
Scoicii din pietriș
Să asculte-i spune
Cine pe furiș,
Ce sălbăticiune,
Care hoț, tâlhar,
Umblă la hotar?

Cere să dea svon
Frunzele din pom,
De le vine vânt
Că dușmanul cată
La noi pe pământ
Cumva să răzbată.
Ierbii-i dă poruncă
Să foșnească tare,
De pășesc prin luncă
Titoiste fiare.
Cere ca să stea
Fiecare stea
Trează, veghetoare,
De sus, la hotare.
Cere păsării
Să țipe avan,
Cumva de-o zări
Pe-aproape dușman.
Cere zării, țării,
Munților și mării,
Dealului și văii,
Gata să se țină,
Dacă'ncearcă răii
Pe-aicea să vină.
Oamenilor cere,
Din sat, din oraș,
Să dea cu putere
În orice vrăjmaș,
Cum de s'ar isca,
Unde s'ar mișca!
Cere mai cu seamă,
Dela tine cere
Și mereu te cheamă,
Cere, grănicere,
Să păzești a țării
Sfinte frontiere.
Țara să mi-o aperi,
În dușman să scaperi
Plumbi de moarte grea,
Dac'ar încerca
Granița s'o treacă
În țara ta dragă!
Iar pe cei căzuți,
Pe vitejii buni,
Tu să nu mi-i uiți.
Ci să mi-i răzbuni!
— Iată de ce, Neră,
Râu la frontieră,
Lupta lui Vasile
Tu mereu ne-o cânti,
Zile, nopți și zile —
Cânti și te'nfierbânti...
Tu povestea lui

Tâlcuind o spui
Grănicerului,
Când își face roată
Ochii'n zarea toată,
Când pleacă pândar
Seara pe hotar;
Ori când stă pitit
În loc tănuț;
Ș'apoi când s'adună
Feciorii'mpreună,
Soldați, ofițeri,
Strașnici grăniceri,
Și'ncep cu povești
D'alea românești,
Sara lângă vatră —
S'ascuți viața toată!

Când începi tu, Neră,
Să grăiești fierbinte,
Pușca-mitralieră
Parcă ia aminte.

Cântecul de jale
Se întoarce'n ură.
De-ar pica pe vale
O lepădătură
De dușman să pice,
Numai bucătură
Face-l-ar voinicii!

— Cântă și nu plânge,
Cântă, cântă, Neră!...
Grănicerul strânge
Cald mitraliera,
Căci a scris cu sânge
Rusu pe toți vecii:
Pe-aici nu se trece!

Țara înflori-va,
De voinici păzită,
Spornic colectiva
Va rodi'nsutită.
Căci mașini bogate
Din uzini și fabrici
Vor trimite, frate,
Muncitorii aprigi.
Mari hidrocentrale
Împăna-vor munții,
Mândre cincinale
O să vază pruncii.
Și aceste plaiuri,
Plaiurile-aceste,
Fi-vor toate raiuri,

Raiuri ca'n poveste.
Și va sta'n țările
Pe al țării cer
Steaua purpurie
Ca un grănicer,
Drumul luminându-l
Mândrului popor
Către tot mai mândrul,
Falnic viitor.

P E S C U R T

SCRIU VERSURI

Scriu versuri — mai bune, mai rele —
 Dar din adâncul inimii mele.
 Inima 'n luptă s'a'mpurpurat,
 Versul în inimă s'a'nvăpăiat.

Dar nu e furtună nici viscol nebun
 Să-mi smulgă vr'un vers dușmanilor bun!
 Altminteri, netrebnică inima mea
 Lupilor pradă o voi arunca.

CADOU DIN MOSCOVA

Pachetul în grabă-l desfac și privesc
 — Din Moscova vine darul frățesc —
 Legate, cu grijă, cu panglică roză,
 Cinci cărți de poeme și două de proză...

Zâmbește poștaşul, întârzie'n ușe...
 Eu simt în priviri unduiri jucăușe...
 Știu bine: alături de mine-un popor
 Slăvește acuma pe expeditor.

IN FOCUL LUPTELOR TREC ANII

În focul luptelor trec anii
 Mai iute parcă, mai ușor,
 Și parcă simți că 'n orice clipă
 E-un veac întreg, clocotitor.

Tot înainte, înainte,
 Cutează gândul bărbătesc...
 Nu știe inima, nu simte,
 Când tâmplele încărunțesc.

IUBIREA NU-I DE AZI DE ERI

Iubirea nu-i de 'azi, de eri
 Simțire minunată,
 Dar ca 'n aceste zile mari
 Ea n'a fost niciodată.

Când roșul steag desfășurat
 La lupte aspre cheamă,
 O știm, alătura de noi:
 Un luptător de seamă.

CINE-A SPUS CĂ TOAMNA-I TRISTĂ

Cadă frunza vestejită,
 Bată ploi și vânt,
 Cine-a spus că toamna-i tristă
 Nu-i om de cuvânt.

Cât ar fi toamna de toamnă,
 Iarna cât de grea,
 Vesel sunt de când e omul
 OM, în țara mea!

ȘEDINȚARUL

Din ședință în ședință
 (Socialism pe rupte!)
 Nădușeste ședințarul
 Amețit de lupte.

Las' să plouă cu rebuturi
 Și potop de-ar fi,
 El își scoate din servietă
 Ordinea de zi...

NOAPTE

E noapte și luna de mult s'a culcat,
 Doar vântul mai cântă 'n livezi, legănat;
 Tainice clipele 'n horă se prind,
 Umbrele calcă ușor, tăinuind.

O patrie, suflet duios, părintesc,
 E timpul când crinii 'n grădini înfloresc...
 Dar mai frumoasă ca floarea de crin
 E libertatea acestor grădini.

NE MAI CUNOȘTI?

*La apariția Hotărîrilor cu privire la
reconstrucția socialistă a orașelor.*

Stau și mă uit mirat: pe ce'nălțime
M'oiu fi urcat, ca zmeul din povești?
Eh, dracul să mă ia de n'ar fi bine
Un veac și încă nouă să trăiești!

Privesc în zarea largă, vulturește,
De parc'aș fi un căpitan de oști...
Te uită lume, viața-ne cum crește!
Ne mai cunoști ori nu ne mai cunoști?

DEANDOASELE

Pe poarta din dos, cu bagajul tixit
De dragi amintiri, o șterg anii...
Ei da, tinerețea mi-o cară cu ei
Așa, pe furiș, șarlatanii...

Grăbesc ei, grăbesc — iar eu rîd și privesc
Cum iese deandoasele treaba:
Pe cât li-e degrabă, pe-atât eu pășesc
In plin socialism mai degrabă.

SECĂTURA

Mult mi-e drag și drag mi-o fi
Omul — flacăra pe creste,
Dârz și simplu, zi de zi
Făurar al țării-aceste.

Dar urît mi-e cel ce-așteaptă
Socialismul mură 'n gură,
Lung la vorbă, scurt la faptă:
Chiulangiul *Secătură!*

MATEMATICA ROȘIE

*Guvernele burgheze din Europa Apusacă se
căznesc să modifice legile electorale spre a-și
asigura, printr'o repartitie arbitrară a man-
datelor, majoritatea în parlament.*

(Ziarele)

Cabinete burgheze, în ceasuri prea critice,
Își amestecă bărbile lor metafizice,
Nădușesc să găsească, în slujba Wall-Streetului,
Salvatoarea sistemă a socotitului.

Așadar, domnii mei: dandana „democratică”!
Vă 'ngrozește bătrâna madam matematică?
Arestați-o!... În veacul acesta, se vede că
E și dânsa... agentă sovietică!

FĂRĂ COMENTAR

Imi scrie mama: „Mi-e dor de tine...
Vecinii de tine întreabă ades...
Casa cea mare am primenit-o,
Soba, pereții cu mâna i-am dres.

Luat-am și lemne s'avem pentru iarnă...
Știi, mâine e nuntă la nenea Andrei...
Mai află, băete, că'nvăț „Două tactici”
C'avem seminar la capitolul trei...”

PRIMII PAȘI

Lui Horia

Haida-hai, copăcel, copăcel...
Primii pași pân' la tata în brață...
Nu-i ușor mersul drept, către țel!
Dar învață-l, voinice, învață.

Știi tu, știi... mă gândesc... într'o zi...
— Simt în inimă ziua cum vine —
Intr'o zi 'n comunism vei pași...
...Voi mai ține eu pasul cu tine?

IN BĂTAIA CRIVĂȚULUI

De-oriunde-aș fi, mă cheamă Bărăganul
sălaş al pâinii, leagăn de vântoase.
Pământ străbun, și-acum întâmpin anul
cu tine 'n crivățul scrâșnind din coase.

Zăpadă deasă'n spic treeră vântul.
Dă, crivățe, cu lungul tău harapnic!
Așa îmi place! Cerul și pământul
să fiarbă'n viscol ca'ntr'un cânt năpraznic!

La ce vânat de viforoase dropii
țărani au ieșit disdimineată?
Înnot din greu prin vânt și mă apropii.
Ianuare frige 'n șuerul de ghiață.

Râd ochi, sub căciuloiul dintr'o oaie.
Ce vânători! Ies la vânat zăpada!
Gem garduri sute 'n câmp și se îndoie.
Cu ele vor să prindă 'n lațuri prada.

Copiii vijeliei nemâncate
răcnesc de-și sparg măselele în gură.
Să smulgeți, vreți, zăpada? Nu se poate!
Dorm puii grâului sub ea 'n căldură.

Tot iadul iernii de-ar urla în jururi,
azi glia-a noastră-i, și o să rămână!
Gonit-am noi boierii, pe deapururi —
și crivățul îl vom trânti 'n țărână.

Simțind ce-l paște 'nvârte buzduganul
cumătrul crivăț, prins de-o grea mânie
Așa îmi place! Fierbe Bărăganul,
iar eu îl văd sub holda aurie.

P R I V I R E A

Pe dealul pălmuit de vânt
și 'nsângerat de ghiare tari de ghiață,
pe dealul neschimbat la față
din începuturi de pământ,

pe clina dulce vălurind în jos,
umblată doar de mine, și bursuci,
deodat mi-au apărut, pân' la uluci,
barăcile cu lemnul luminos.

Și iată, ca 'ntr'un nou descălicat,
privește ingineru'n jur — și îmi zâmbește:
— Aici? Va fi un combinat, firește!
(Ce sigur spune el: un combinat!)

Parcă 'n uzină lucru-ar fi 'nceput:
el vede fiecă masină-aici.
Se uită, printre pietre, șerpilor mici
și locu-i vechi, sălbatec și tăcut,

dar când mi-arată halele 'mprejur,
privind atent la munca viitoare,
parcă 'n sălbătecia milenară
și eu zăresc al halelor contur.

Și-aici, pe dealul vârstelor străvechi,
cum îl ascult — deodată mi se pare
că se adună zare lângă zare
și-un alt glas îmi răsună în urechi.

Și văd cum, peste-o hartă aplecați
și-o 'mpart câțiva americani cu dărnicie
— Aici, piatră pe piatră nu lăsați!
— Aici, tot ce vedeți — să nu mai fie!

Și-orașele cu turle îndrăsnețe,
uzinele cu umeri tari de fier,
ei le-ar dori în pulbere și sdrențe.
Pe unde-i viață — văd al morții ger.

Și-aici, pe dealul pălmuit de vânt
și 'nsângerat de ghiare tari de ghiață,
pe dealul neschimbat poate la față
din începuturi de pământ,

simt cât de-adânci sunt forțele din noi
și cât de mult poți spune cu privirea:
noi și-unde nu-s — vedem orașe noi,
unde-s orașe — ei văd nimicirea.

DISCURS DE PRIMĂVARĂ

O zi de primăvară

să nu crezi că-i o zi
din filele cuprinse'n calendare!
E ziua de avânt și hărnicii
pentru plinele toamnei hambare.
Pământul

— e vremea —

să-l pregătim!

Aur — din iarnă — are.

Apa, — ce-o preluim:

zăpezile din Februară.

Ele cresc rodul pământului,

viața,

mustățile holdelor verzi.

Și'n arșița verii cu florile soarelui

slăvi-vom aceste zăpezi.

Colectiviștii, o iarnă întreagă

Ca'n colhoz au muncit cu agronomii.

Lor, „mama recoltei“ li-i dragă.

Cu ea cresc frumoase

bucatele, pomii.

Timpu' e bun.

Dați alarma îndată!

Tractoriști!

Aburi plutesc pe câmpii...

Ieșiți pe ogoare

și toamna bogată veni-va!

Pentru recolte,

fiți voi cei dintâi!

Chiaburu-i ca lupul!

Năravul nu-și schimbă!

Aceasta nici când n'o uitați!

Când plugul în brazdă-l așează,

de-i picură miere din limbă,

cu ochii în patru-l veghiați!

Ieșiți pe ogoare

săraci, mijlocași,

recoltele noastre să crească mai bune.

Cu toți muncitorii —

voi santeți părtăși

la creșterea țării minune!

Tovarășe! Primăvara-i prea scurtă.

Intr'o zi cât în zece să ari.

Agrotehnica dac'o uiți

și recolta te uită.

Ea e mama recoltelor mari.

CRISTIAN SÂRBU

AM CUMPĂRAT O FLOARE PENTRU DONCA

Astăzi a fost o zi cum nu sunt multe.
A fost o zi cu'nflăcărate zori,
Zi neuitată'n care Donca Simo,
Inchisă, a murit pentru popor.

Și'n cinstea ei am cumpărat o floare
De trandafir ca inima-i de foc,
Ce-a luminat, ca roua dimineții,
Din temniță, țâșnind de sub obroc.

Mult s'au muncit călăii s'o ucidă,
Dar poți ucide inimi de eroi?
Credeau c'au șters-o de pe fața lumii
Și iată, astăzi Donca-i printre noi.

O cheamă altfel și-i stahanovistă
Sau poate-i șefă de laborator.
E'n fiecare fată muncitoare,
Ce'naltă casa patriei, cu dor.

Noi însă știm: mai sunt călăi în lume
Ce vor prin ciumă, flăcări și prin fier
Să ne ucidă vrednicile Donce
Cu negrii ochi și-albaștrii ochi de cer.

Ii știm... și de-or cerca să ne lovească,
Eroi ca Donca vom avea oricând.
Nu-i greu când îți iubesti grădina țării
Să-ți dai chiar viața pentru ea, luptând.

Spre viitorul nostru de lumină
Cu fiecare zi urcăm mereu.
Am cumpărat o floare pentru Donca,
Și primăvara crește'n jurul meu.

SONDORIȚA

Neprimitoare vale sură,
Cu grohotișuri peste care
Sclipește greu ca o armură
Un râu cu apele lui clare.

Și'n verdele închis al ierbii,
Bătrâni copaci și'naltă coama.
In coaja lor crestară cerbii
Răboj cu cornul ca arama.

Ca o ursoaică'nchisă'n ea,
Severă și neprimitoare
Stă valea, parc'ar respira
Mândrie și amenințare.

Ne'nduplecată stă de pază
Comorii negre îngropate
Și'n codrul ei parcă veghează
Milenii de singurătate.

... O fată din brigadă-acum,
Sosi din locuri depărtate,
Prin codri vechi și fără drum
Pe unde calul nu străbate,

O fată cu privirea calmă
Ce-ascultă cum se'nfoaie vântul
Și, vechi sondor, ea simte'n palma
Maneta învingând pământul.

Ea știe'n straturile-adânci
Bogate vine de țitei,
Ce-așteaptă de milenii lungi,
Liberatoare, mâna ei.

Și'ncearcă de pe-acum s'asculte
În valea rea, neprimitoare,
Un sgomot larg de sonde multe,
Ecoul schelei viitoare.

... Ne'nduplecată și stăpână,
Parcă respiră-amenințarea.
— Noi vrem în largul tău, bătrâno,
În turle să-ți cuprindem zarea.

Și'n grohotișuri lângă cetini,
Tăindu-ți căi de tinerețe
Vom fi, bătrâno, buni prieteni
Și altfel mi-i ura binețe.

... Sever și aspru stă ținutul,
Dar fata îi zâmbește cald
Și simte'n piept prea cunoscutul
Fior al clipei de asalt.

CU INIMA TÂNĂRĂ

ROMAN, I

L-am cunoscut pe eroul romanului meu în primăvara anului 1946, la una din organizațiile de partid din Cluj. L-am întâlnit când eram de gardă la casa partidului. Am păzit împreună sediul organizației raionale dela orele nouă seara, până dimineața la șase.

Ne-am găsit loc într'una din încăperile dinspre stradă. Lozinci, portrete și afișe împodobeau pereții albi, iar într'un colț stăteau înfășurate trei steaguri roșii. Prin cele două ferestre mari se prelingeau până la noi sgomotele potolite ale nopții orașului.

Eu citeam. El ședea în fața mea la masă și scria ceva. Penița scârțâia domol; lampa electrică își revărsa lumina egală asupra capului său negricios. Părul tuns scurt, îi sta aspru, ca o perie. Din când în când, înălța capul și cu ochii întredeschiși se gândea.

Il observam pe furiș: se ridică brusc și începuse să se plimbe prin cameră, meditănd. Pășea îndesat, energic, hotărât. Apoi, cu fața îngândurată, rămase cu ochii țintă la pereții scăldați în lumină. Avea ochii uimitor de albaștri; atât de albaștri încât mi se păru că sub privirea lor, peretele se înalbăstrește.

Era un bărbat ca de treizeci de ani, mai mult scund decât înalt. O față simplă, obișnuită, nasul cârn. Avea ceva greoi, colțuros, în trăsături și'n atitudine, totuși făptura lui îți inspira simpatie. Știam despre el că e un vechi luptător și că a participat la acțiunile din ilegalitate ale partidului.

După un timp se așeză din nou, muie penița în cerneală și continuă să înșire rânduri egale pe hârtie.

La un moment dat apoi, se opri mai multă vreme din scris. Sta țeapăn și nu scria, deși muiase de mai multe ori penița; privea țintă, undeva înaintea lui.

— Să-ți ajut? l-am întrebat.

Făcu un mic semn cu mâna:

— Nu, aici nu văd cum m'ai ajuta. Trebuie să scriu o autobiografie pe scurt — îmi explică el.

Avea vocea ușor răgușită, însă caldă și prietenoasă.

Tăcu câteva clipe, apoi spuse clătinând din cap:

— Acum aș vrea să scriu ce m'a adus pe mine în Partidul Comunist. Ridică fruntea.

— Dar asta, tovarășe, e greu de scris pe scurt. N'a fost chiar așa de simplu.

Râse molcom:

— Aș putea scrie eventual: Capitaliștii m'au determinat să intru în partidul comunist.

Se scărpină în creștet și deveni serios.

Spuse cu liniște:

— Intreaga mea viață de până acum m'a determinat.

Muie din nou penița și continuă să scrie.

Nu voiam să-l tulbur în timp ce scrie, dar această chestiune a început să mă preocupe. Doream să cunosc viața acestui om.

Il rugai, după ce termină cu scrisul — cum tot n'a putut pomeni totul în autobiografie — să-mi povestească mie ceeace a rămas nescris.

Râse și făcu un semn cu mâna:

— Poveste lungă, tovarășe.

— Tot n'avem ce face până dimineată — stăruii eu.

Tăcu cât tăcu, dar până la urmă se învoi. Am urcat pe terasa casei, de unde vedeam poarta, strada și Someșul care-și trimitea spre noi sclipirile domoale prin noaptea caldută de primăvară.

— Am să-ți povestesc cum am ajuns în mișcare.

Începu să povestească cu glas potolit, cântinel, iar eu, uitând de orice altceva, ascultam la vorbele sale.

I

„Aveam cincisprezece ani. Lucram la o construcție de tunel, printre mineri croați, tăcuți și veșnic nebărbieriți, zidari italieni cu spor la vorbă, dulgheri maghiari, moldoveni cu grai domol și dobrogeni molatici și greoi.

Glasul acestor dobrogeni sărmani îl auzeam și mai rar decât al croaților. Erau niște resemnați care răbdau orice.

Societatea franceză de construcție de căi ferate muncea oamenii, ca în colonii. Mașini nu existau. Cea mai mare parte a muncii se făcea cu mâna. Lucrau pe rupte. Totuși, vătăfii îi mânau din urmă cu îndemnuri brutale. Odată, unul din vătăfi — care deopotrivă țipau și înjurau cât era ziua de mare — a bătut pe rând vreo zece dobrogeni, cu o coadă de lopată, iar ei au răbdat în tăcere. Și-au ridicat doar brațele, apărându-și capetele. Astfel vătăful a pus ochii pe ei și nu trecea zi să nu fi bătut pe vreunul.

Pe vătăf îl chema Ruja. Înainte fusese plutonier de jandarmi; l-au dat afară pentru că bătuse de moarte un țăran bănuț de furt. S'a descoperit apoi că țăranul e nevinovat. La două săptămâni după eliberarea sa, a murit. Nemaiputându-și ascunde samavolnicia, Ruja a fost arestat, dar i s'a dat drumul după două luni. Medicul militar certificase că țăranul nu din bătaie, ci — suferind de o boală gravă de inimă — a murit de spaimă. Ruja a fost scos din armată și astfel cazul s'a clasat. Firma franceză l-a angajat pe Ruja ca vătăf. Și știa pentru ce-l angajează.

Era de-ajuns să-i aud glasul că și începeau să-mi tremure picioarele.

Multă vreme simții o adâncă antipatie față de dobrogeni. Poate pentru că eu însumi mă temeam nespus de acest om, iar într'înșii mă scârbea propria-mi lașitate.

Acest vătăf — poate pentru că nu mă observase — pe mine nu mă lovise niciodată, dar fără încetare mă gândeam îngrozit, ce voi face dacă va pune mâna pe mine? Mereu mă îndemnam pățimaș să-i stau împotriva, dar simțeam în inima mea — rușinându-mă — că oricând mă va putea umili, iar eu voi răbda, neputincios.

Odată, a pălmuit în fața mea un ziler slab și bătrân. Acesta își apăra fața cu mâinile și se clătina sub lovituri:

— Nu da, mă! Dece dai? Și tu ai tată... se ruga el de Ruja.

Nu-mi putui stăpâni furia. Fără să mă gândesc ce fac, îi sării înaintea și strigai ieșit din fire:

— N'auzi să nu mai dai, mă, nebunule!

O clipă rămase ca mut, zgâindu-se la mine cu gura căscată. Mă privea cu o uimire fără margini. Iar eu fui, brusc, cutremurat de spaimă. Ca fulgerul mă întorsei și-o luai la fugă spre ieșirea tunelului. Povestea se întâmplase aproape de ieșire și ajunsei curând afară. Mă năpustii între tufișurile din apropiere. Il mai auzii cum aleargă după mine, strigând, dar mă pierduse din ochi.

Două zile n'am îndrăznit să merg la lucru. Hoinăream ziua întreagă prin pădure, cuprins de întristare. Altădată, frumusețea pădurii mă minuna, dar acum nici n'o băgam în seamă. Mă simțeam zdrobit și — ceea ce era mai rău — vagabond. Mi-am părăsit munca. Gândul acesta mă speria deabinelea. Iată, sunt un vagabond! Chibzuiam cum aş putea să mă întorc la lucru. Oare ce-mi va face Ruja? Dar teama de Ruja mă făcea nu numai să cuget, dar să visez chiar:

— Ce bine ar fi, dacă, să zicem...

Și într'un ceas, sezând pe-un butuc, am făurit lumea, în sinea mea, foarte frumoasă. Am început cu Ruja. L-am făcut ziler, să învețe să muncească. Mi-am revenit curând; dacă îl scot numai pe Ruja, nu prea schimb lumea. Mai sunt și ceilalți nenumărați vătafi care-s tot așa de căinoși ca și Ruja. Apoi, trebuie să alung și pe inginerul șef, căci altfel zadarnic dau afară pe vătafii răi, el va angaja alții la fel de răi. Trebuie, așa dar, gonit și inginerul șef — ceea ce am și făcut. Pe toți vătafii i-am schimbat în zilieri, pe inginerul șef l-am alungat, i-am lăsat numai pe inginerul cel mărunțel și pe casier, pe care nu i-am auzit niciodată țipând la nimeni. În locul lor am pus peste tot muncitori. Inginer șef l-am făcut pe minerul Sorin Petre, care deși grozav de puternic, nu s'a atins niciodată de nimeni. Ei, dar — gândindu-mă la inginerul șef — îmi veni în minte firma. Acest cuvânt — firma — pentru mine însemna un domn cu ochelari și cu fața ciudat de țepănă care, la fiecare trei luni, împreună cu un alt domn tuns scurt și cu mustăți, venea într'un automobil prea frumos, să viziteze șantierul. Ședeau un ceas două în biroul inginerului șef, și apoi trei luni nu-i mai vedeam la față. Prin urmare desființai și firma. Se poate lucra și fără firmă — hotărâii în gândul meu. Banii i-am luat dela ei, pentru plata pe mai departe a muncitorilor, i-am cărat în magazia de explozibil, iar cheia am încredințat-o lui Libuț, un ziler țigănos la față, despre care întreg șantierul știa că nu-i în stare să mintă. Odată cu firma trebuia să alung și pe plutonierul de jandarmi din sat. Era un lucru știut că e de partea firmei, care în fiecare lună îi pune în mână niscaiva parale și eram încredințat că va veni să apere firma. A trebuit îndată să-i scot din pită pe toți ofițerii de jandarmi, care ne pun în spinare astfel de șefi de post. Apoi a mai trebuit să mă răfuesc cu aceia care numesc astfel de ofițeri. Imi dădai seama, înmărmurit, că trebuie să alung jumătate de țară, ca să-l pot face pe Ruja ziler și să mă pot simți bine pe șantier. Mă tulburai cu totul, dar strângând din dinți, continuam să-i gonesc, să-i schimb. Directori, vătafi, șefi de post, ofițeri; până la urmă veneau regii detronați asupra noastră, ca să ia înapoi totul, să se reîntoarcă de unde i-am scos, iar eu, sărind în picioare, plimbându-mă încoace și încolo, în jurul butucului, duceam bătălie contra lor. Li zdrobeam pozdării cu

târâcoape și securi și ajunsei să trăiesc atât de fericit în țara închipuită, încât de emoție simții un nod în gât.

Dar brusc, cu nețărmită amărăciune, mă întorsei cu gândul la lumea adevărată, la Ruja, și mă fulgeră un simțământ atât de sălbatec și nestăpânit încât țâșnii dintre tufe și mă năpustii în tunel. Il căutam cuprins de ură pe Ruja, și când îl zării, mă împlântai în fața lui, strigând ca un apucat:

— Mă, nebunule! Dacă îndrăznești să dai în mine, ți-arunc dinamită în baracă...

Mă privi înlemnit și nu îndrăzni să mă lovească. Clipi, clipi, pândi cu coada ochiului la minerii croați din apropiere, apoi începu să înjure printre dinți și plecă cu totul zăpăcit.

Și minerii mă priveau curioși, dar nu spuneau nimic. Mă priveau doar. Apoi, unul mă agări:

— Bine-ai făcut. Acum du-te și adu apă. Ia frumos găleata și du-te după apă — repetă cu glas tare și continuă să lucreze mulțumit.

Poate tocmai asta mă atrăgea atât de mult spre acești croați tăcuți; ei nu se temeau de nimeni, nici de acest vătaf, ba chiar îl înjurau grosolan, dacă se amesteca în lucrul lor.

Mă atrăgeau, pentru că oricine, despre care credeam cât de cât că-i pasă de mine, mă atrăgea. Am crescut orfan. Pe tata și pe mama nu i-am cunoscut. Din cei dintâi ani ai copilăriei, îmi aminteam doar de azil, o clădire întunecată dintr'un sat mizer, în care am trăit până la vârsta de șase ani, veșnic flămând și murdar, tremurând tot timpul de frica administratorului. Acesta era o ființă uscată, cu obraji palizi, care nu strigase niciodată la nimeni, totuși era temut de toți copiii din azil. Zilnic chema câte unul la el și-l bătea cu trestia.

M'a chemat și pe mine odată în biroul lui. Să tot fi avut patru ani.

— Vino, fiule, trebuie să te educ — mi-a spus. Ei, lasă tu frumos, pantalonii jos... Să nu plângi, că vine dracul și te ia. Atunci capeți de două ori atâta bătaie. Așa vezi... apleacă-te frumos... Și m'a bătut până nu mai putui nici să țin de durere; mă svârcoleam numai pe podea în fața lui.

Pe cei de șapte-opt ani îi închiria în secret cărăușilor sau gospodariilor din marginea orașului. Incasa banii și nu da seamă nimănui de ei. Pe copiii din orfelinat îi flămânzea și-i purta în zdrențe; îi îmbrăca în hainele lor din pânză de sac doar când veneau „doamnele binefăcătoare“. Așa botezaserăm noi pe patroanele azilului; ne vizitau de două ori pe an și ne îndemnau să fim cuminți și să ascultăm de domnul administrator, care ne ține loc de tată. Cu astfel de prilejuri, eram spălați și îmbrăcați, administratorul ne așeza în rând, iar când doamnele intrau, noi strigam la un semn: „Bine-ați venit, sti-ma-te doa-a-mne!“

La șase ani, împreună cu un alt copil, ceva mai mare decât mine, am fost duși din orfelinat. Ne-a luat un țăran dintr'un sat învecinat. Era un om tăcut, cu ochii împungoși, pe lângă care administratorul stăruia mereu: alege-ți liniștit unul din ei...

Ne-a tot măsurat un timp, apoi a arătat spre mine:

— Il vreau pe ăsta și pe ăla — arată apoi spre un băiat cu părul negru și adăugă: va hotări acasă femeia, ce s'o alege cu fiecare.

Ne transportă acasă, în paiele din dricul carului, ca pe niște purcei cumpărați de la târg.

Acasă ne-a rânduit în fața nevesti-si, • femeie grasă, cu fața stacojie:

— Alege, care ce-a fi...

Femeia răsă cu răsfăț:

— Ei, sărmanii de voi, ce murdari sânteți. Apoi ne prețui cu ochii mijiti:

— Țăla mai mic să fie al nostru, dacă noi n'avem. Iar greerașul ăla negru...

Gospodarul mă agrăi:

— De-acum încolo ai să ne spui tătuca și mămuca. Iar tu — și se înturnă către tovarășul meu—lui ai să-i spui: Șândorka, iar nouă: stăpâne și stăpână. Și să nu te prind prin casă!

Așa am ajuns eu copil de suflet, iar tovarășul meu sluguță. Pe mine mă țineau în casă. Femeia m'a scăldat, m'a îndopat cu mâncare, m'a îmbrăcat în haine bune și m'a învățat să-i zic mămuca. Pe tovarășul meu îl culcau în grajd, cu vitele. Nu i se îngăduia să puie piciorul în casă. Și mâncarea tot în grajd și-o mânca. Dacă făcea ceva ce nu plăcea tatălui meu adoptiv, acesta îl biciuia. Copilul, cum ce-l vedea pe tatăl meu adoptiv că întinde mâna după bici, se urina pe el, iar de pe picioarele lui goale nu mai piereau urmele sângerei ale loviturilor. Nici îmbrăcăminte nu i-au dat, decât cea ponosită, adusă dela azil.

Am trăit două luni ca fiu adoptiv. După două luni, tovarășul meu de orfelinat și-a luat lumea 'n cap și zadarnic l-au căutat; nu l-am mai văzut. La vreo câteva zile, tatăl meu adoptiv m'a chemat la dânsul:

— Dragul meu, acum tu trebuie să mergi în locul lui — mi-a spus el. Și-a trebuit să duc eu vitele la pășune.

Mamă-mea adoptivă s'a văicărit că ea m'a scos din murdărie și nu mă lasă; o vreme s'a ținut îmbufnată, dar după o săptămână nu m'a mai strigat: Șândorka—și m'a oprit să intru în casă pentru că prinsesem miros de grajd, ceeace nu putea suferi; era femeie mofturoasă și râzgâiată. Peste o lună m'a oprit și s'o chem mamă, iar pe soțul ei, tată adoptiv. Așa am rămas doar sluguță.

Incepu o viață grea. Dormeam și iarna în grajd. Stăpânul meu mă puneă — pe mine, copil de șapte ani — să fac de toate; râneam la vite și le hrăneam, iar seara și dimineața trebuia să scot din puț câte două găleți de apă pentru fiecare vită. Despicam lemne, căram apă. Iar dacă stăpânului nu-i era pe plac ceva, mă biciuia.

Am îndurat patru ani, apoi la vârsta de unsprezece ani am fugit. Un an am trăit în pădure, la o fabrică forestieră. Căram rumegușul și deșeurile la cazan. De-acolo, am ajuns apoi pe acest șantier de cale ferată.

Trăiam însă și aici, tot atât de singuratec ca și până acum. Cu ceilalți copii de pe șantier nu mă puteam împrieteni; intrau și ei în lucru dela opt ani — mânau caii, cărau apă — n'aveam timp de împrietenire. Iar cei mai mari nu mă luau în seamă.

Observai că fiecare trăiește doar pentru sine și nici nu se sinchisește de ceilalți, și mai ales de un copil tăcut ca mine, cu grumazul veșnic soios.

Nu mă chema niciodată nimeni, pe nume. Strigau doar la mine: Hei! — iar dacă mă mișcam mai moale, mă suduiau. Nici eu nu purtam nici un fel de stimă nimănui, cu excepția lui Pero și Sorin — nici chiar zile-rului Libuț, cărător de rumeguș, despre care toată lumea susținea că nu minte niciodată. Dar Pero și Sorin erau niște oameni deosebiți. Pero era un zidar italian, iar Sorin un miner român.

Sorin era omul cel mai puternic de pe șantier. Odată, doi zileri someșeni împingeau afară din tunel un vagonet plin de pământ. Înainte de a ieși, chiar în gura tunelului, roțile din față au sărit de pe șine. Oricât au încercat să le pună la loc cu prăjini, oricât a strigat la ei șeful vâtaf-

tunelist, cei doi oameni slabi n'au isbutit să pună din nou vagonetul pe șine. Pe urmă, vătaful-șef s'a năpustit la ei și a început să-i lovească. Tocmai atunci s'a ivit Sorin Petre. Fără vorbă, s'a apropiat de vagonet, l-a apucat de tampon și cu o singură mișcare a smuls roțile înfundate în noroi și le-a pus din nou pe șine. Apoi s'a întors către vătaful-șef care se holba la el:

— Ai văzut? — spuse. Dacă mai pui mâna pe careva, ai de-a-face cu mine!

Și cu asta, își urmă drumul.

Pe Pero l-am cunoscut afară, la umplutură. Un timp am lucrat alături de el la zidirea peretelui de beton.

Odată, în pauza de prânz, i s'au oprit ochii asupra mea, a venit la mine, mi-a ridicat bărbia, s'a uitat la gâtul meu, la urechi, apoi fără un cuvânt m'a apucat de mână și m'a tras după el spre un butoi cu apă folosită pentru pregătirea betonului.

— Desbracă-ți cămașa. Ești groaznic de murdar.

Am încercat să mă împotrivesc, dar a făcut semn unui tovarăș de-al său; m'au desbrăcat de cămașă, de pantaloni, m'au vârit în butoi și m'au spălat în toată legea.

— Ori de câte ori vii murdar între noi, așa pățești, — mă amenință Pero.

Eram mânios, dar cât timp am lucrat între ei, mă spălam în fiecare dimineață. Trebuia să mă scol mai de dimineață, ca să mă reped până la pârau. Nu îndrăzneam să mai ies murdar între ei, de frică să nu mă scalde din nou.

Într'una din zile, zidarul italian mă întrebă, clătinând din cap:

— Cine te spală? Ce fel de mamă ai tu? De-o lună te văd cu aceeași cămașă.

I-am spus că n'am nici mamă, nici tată și că-mi spală o zileriță, dacă-mi spală; și că am mai avut o cămașă, dar că mi-au furat-o.

— Și tu n'ai mâini să ți-o speli?

A doua zi mi-a adus o cămașă petecită până la refuz, dar curată.

— Imbracă-te și schimbă-te. Iar cealaltă, spal-o. Sâmbătă cumpără-ți o cămașă. Mai bine să nu mănânci dar să ai cămașă — îmi spuse el cu asprime.

În aceeași sâmbătă mi-am și cumpărat o cămașă, iar săptămâna următoare am mâncat numai odată pe zi.

Acești oameni, Pero și Sorin, umblau mereu împreună. Pe șantier se svonea despre ei că sunt comuniști. Firește, atunci nu știam ce-s aceia comuniști. Auzeam doar că sunt oameni îndrăzneți și dârji, și că luptă împotriva domnilor. De-aceea, de câte ori îi întâlneam, le pândeam fiece mișcare și așteptam să facă ceva extraordinar — să zicem: să bată pe inginerul șef, pe care îl uram cu toții pe șantier. Și cum nu se întâmpla nimic, mă încerca o oarecare desamăgire.

Șantierul era înconjurat de pădure: fagi cu scoarța alburie, carpeni cu crengi răsucite, stejari cu trunchiul întunecat.

Pădurea asta mai înfrumuseța viața mea de-atunci. În oameni — tocmai pentru că mă temeam de ei — nu aveam încredere. Dacă mă suduiam, tăceam cu gura strânsă și cu privirile împlântate cu încăpățănare în pământ. Dar dacă puteam hoinări prin pădure, mă simțeam ușor, liber. Copacii, iarba, le vedeam curate, și curat mă vedeam pe mine însumi. Simțeam

pădurea ca pe o imensă și neschimbată liniște — totuși liniștea asta era plină de culoare, de sunete și de neconținută mișcare.

Mierla se rotea neliniștită, fluierând în jurul meu, străduindu-se disperată să mă atragă departe de cuibul ei. Pe scoarța unui arbore scorburos se încăreau albinele cu furnicile — tâlhărițe de miere. Sau ceasuri întregi mă minunam de mesteacănul ce-și legăna cătinel crengile suple și subțiri în vântul furișat prin pădure.

Aici mă refugiam de șantier și de oameni, în fiecare clipă de răgaz. Aici, departe de oricine, îmi zăgrăveam o soartă fericită sau mă mistuiam deznădăjduit de dorul unei vieți în care să trăesc liber.

Intr'una din dumineci, rătăceam iarăș printre tufe. Era primăvara, prin mai. Tocmai înflorise un cireș sălbatec. Lângă pomul în floare zăcea un trunchi în putrezire.

Umblam adâncit în gânduri, când mă trezi un svon de cântec. L-aș fi putut auzi poate și mai curând, dar se contopea atât de strâns cu sgomotul pădurii, încât abia-l deosebii.

Cântau voci bărbătești în cor, într'o limbă străină. Melodia trăgănată însă mă atrăgea tot mai puternic. Recunoșteam din acest cântec un dor adânc și o suferință.

M'am furișat aproape.

Erau dobrogenii. Ședeau la marginea unei poiene, peste care se întindea ca un covor verdele violent al rogozului și flori albastre și galbene de pădure. Unul își cosea haina, altul pantalonii, iar al treilea cămașa ce se încheia pe umăr. Un altul, cu plete bogate, blonde, ședea în fața lor cu picioarele încrucișate sub el și, îndoindu-se din mijloc, cânta ca un fel de conducător, cu o voce subțire, dar de loc neplăcută. Alți câțiva, întinși pe pânțele, strângând fire de iarbă între dinți, fredonau mormăind.

Li priveam, tras după un trunchi de copac.

Pletosul cel blond tăcu brusc, iar cântecul soților săi mai răsună o vreme, ca un ecou. Încă nu terminaseră cântecul, când pletosul porni altul: unul în tact repede, vesel. Acum cânta aproape strident, trăgând glasul soților săi după sine, ca vântul colbul de pe drum.

Sta în genunchi, bătând tactul cu mâna; apoi se ridică brusc în picioare, dirijând astfel pe ceilalți care, lăsând orice altă treabă, cântau cu el din toată puterea.

Cântecul lor se făcu tot mai repede, mai sălbatec, când de-odată pletosul bătu pământul cu piciorul, sări în aer drept ca lumânarea, cu picioarele țepene, chiui prelung, întinse brațele larg înlături și începu să joace. Sălta mereu, apoi lăsându-se repede pe vine, se învârtea ca un prâzel. Apoi iarăși se destinse, sărind în aer și bătând pământul cu piciorul.

Acum și ceilalți cântau ridicați în picioare. Priveau jocul cu fețele severe, cu obrajii crispându-se când și când de emoție. Eu nu-mi puteam lua ochii dela ei. Vârtejul ce-i stăpânea se transmitea asupra mea; picioarele și capul îmi svâcneau într'una în ritmul cântecului; îi urmăream ținându-mi răsuflarea. Vedeam pe acești oameni cu totul altfel decât la lucru. Veseli, puternici, liberi.

Fără veste, unul din ei se opri din cântat, arătând spre marginea dimpotrivă a poenii. Tăcură și ceilalți și priviră tulburați într'acolo.

Acolo, în cărare, ferind într'o parte crengile, stătea o femeie. Stătea acolo de multă vreme, nemișcată. Obrazul și aplecarea ușoară a trupului îi trădau atenția încordată.

Sub privirile lor, tresări. Se urni și ieși cătinel în poiană.

Basmaua ei galbenă, abia legată, părea că strălucește pe părul negru

ca pana corbului, adus într-o parte pe frunte. Era o femeie subțirică și unduioasă ca iarba.

Cunoșteam cine e și ce e această femeie, așa cum o cunoștea oricine pe șantier.

O chema Niculina. Nu știa nimeni de unde vine. Răsărise într-o zi pe șantier. Trăia singură și ușor. Chiar dacă își făcea de lucru cu un bărbat, nu ședea mult cu el; îl părăsea după o săptămână-două și nu-i mai păsa de el. Purta rochii puternic colorate, care i se potriveau, așa cum i se potrivește florii culoarea ei. Și acum, în fusta-i verzuie, cu basmau galbenă pe cap, aducea cu floarea catifelată a brândușei de munte.

Femeile o invidiau, iar bărbații îi purtau un respect ciudat. Chiar cel mai grosolan dintre ei își alegea cuvintele vorbind cu dânsa. Pricinuia încăerări sângeroase; de ea însă nu se atingea nimeni — deși deseori sta la cantină cu bărbații bând și cântând. Era zilerită. Când era supărată nu lăsa pe nimenea să se apropie de ea. Mersul și fiecare mișcare a ei atâtau pe bărbați, ca un spin uitat în rană.

În vremea aceea, o zărisem de vreo două ori umblând cu Ruja prin pădure. Ruja avea familie și nu îndrăznea să se întâlnească cu ea decât acolo. Când i-am văzut a doua oară, bărbatul o ducea ținând-o strâns în brațe, aproape târând-o, iar femeia se lăsa dusă, cu o expresie de nepăsare întipărită pe obraz. Ferea alene cu o mână crengile din drum, fusta i se ridicase și la fiecare pas i se vedea pielea străfulgerând.

Ii pândeam ascuns pe după un copac, cum se adâncesc în pădure și-mi simțeam gâtul tot mai uscat.

Din poveștile minerilor știam o seamă de lucruri despre legăturile dintre bărbat și femeie. Ii ascultam cu un fel de greață amestecată cu curiozitate. Vorbeau batjocoritori despre femei și-și povesteau râzând răutăcios isprăvile lor amoroase.

Când o văzusem pe Niculina cu vătaful, tot așa am fost agitat de-un simțământ amestecat de greață și curiozitate.

M'ăși fi furișat bucuos pe urmele lor, dar mă rețineam rușinea și o pudoare copilărească. M'am îndepărtat cu picioarele cuprinse de tremur, și-am rătăcit multă vreme prin pădure, cu obrajii arzând, cu sufletul sfâșiat...

... Acum, cum ieși Niculina în poiană, privii instinctiv în urma ei, pe cărare, oare nu se ivește vătaful?

Acolo însă, printre crengi, țopăia doar un pițigoi.

Niculina porni încet în susul poienii. Încălțată cu pantofi, fără ciorapi în picioare, cu fusta legănându-i-se în mers, trecea pășind atât de lin, încât părea că pășește doar pe vârfurile firelor de iarbă.

Trecu la vreo douăzeci de pași de dobrogeni.

Blondul strigă pe neașteptate ceva către ea, iar soții lui începură să râdă. Niculina îi răspunse, apoi, râzând de încremenirea bărbaților, intră între copaci.

Pletosul rămase înlemnit, cu ochii ținți unde-a pierit femeia, și se întoarse tulburat spre soții săi. Chibzui câteva clipe, își îndesă șapca în cap și porni după ea călcând țepăn.

Abia se făcu nevăzut între copaci, că doi din soții săi mai tineri se ridicară și ei și îl urmară. Cei mai vârstnici strigau în gura mare după ei, îmboldindu-i.

Stam în dosul trunchiurilor, nerăbdător și tot mai neliniștit. Până la urmă, îmi luai inima în dinți și ocolind poiana, mă luai după ei. În tulburarea mea, întrecui pe cei doi dobrogeni din urmă.

Pletosul ajunsese pe Niculina și se împleticea greoi în urma ei. Femeia se întoarse neașteptat și-l țintui cu asprime:

— Ce te bâțâi?

Apoi izbucni în râs.

— Ah, ce măgar! — spuse și ca una ce aștepta să vie cineva pe urma ei, privi împrejur scrutător. Întrebă molcom:

— Ce-i? Ai amuțit? — și intră între tufe.

Pletosul o urmă, poticnindu-se în mers.

Nu îndrăznii să m'apropii.

Au răsărit însă dintre copaci ceilalți doi dobrogeni. Unul s'a furișat în marginea tufelor, ciulind urechea, apoi a făcut un semn celuilalt și au intrat amândoi în frunziș.

Încremenisem acolo, cu picioarele tremurând.

Peste puțin se auzi zgomotul unei vânzoleli sălbatece și vocea Niculinei țipând:

— Porcilor!... Blestemaților!... Lasă-mă!... N'auzi, lasă-mă!... Vai, nemernicilor!... O, tu, lunganule... porcule...

Și-i înjura improșcându-i cu vorbe nerușinate.

Isbuti până la urmă să scape din mâinile lor și ieși în fugă din tufe, cu hainele rupte.

Basmaua îi alunecase pe ceafă, cu o mână își ținea bluza, cu cealaltă fusta sfâșiată. Plângea indignată și'n furia ei țipa cuvinte fără legătură:

— Nerușinaților!... Diavolilor!...

Fugi pe lângă mine fără să mă fi observat...

Cei trei bărbați ieșiră de-așemeni din tufe și un timp o priviră cum fuge, muți, zăpăciți. Apoi unul ridică din umeri și rânjind, strigă ceva în urma ei. Dar ea continuă să fugă.

Nu îndrăzneam nici să râsuflu. Pe deasupra capului meu sburau păsări printre ramuri, de parcă cineva ar fi aruncat cu pietre.

Niculina aproape pierise din ochii mei, când văzui un om ieșindu-i în întâmpinare, printre copaci. Femeia se opri și începu să-i spună ceva cu vorbe nestăpânite, repezi, scâncite, arătând cu mâna în sus, înspre dobrogenii ce stăteau în marginea tufelor.

Bărbatul nici nu ascultă până la capăt văicăreala femeii; înjurând cu mânie, porni repede spre dobrogeni. În drum, puse mâna pe o creangă groasă; urca aproape alergând. Era Ruja, vâtaful.

Dobrogenii îl priveau de sus, speriați, cum se apropie, pe urmă fugiră în tufăriș.

Vâtaful se luă după ei, suduind.

Am stat înmărmurit câteva clipe. Pe Niculina n'o mai vedeam. Începui s'alerg după vâtaf.

Dobrogenii trecuseră dincolo de tufe și alergau pe-o vâlcea, printre stive de lemn de fag. Unul dintre ei, mai scund, care era desculț, rămase în urmă. Pe el l-a ajuns întâi vâtaful și lângă o stivă de lemne de fag, a început să-l lovească cu creanga. Lovea fără milă. Fiecare lovitură suna înfundat, ca atunci când dai într'o vită.

Desculțul încercă să se ferească de lovituri cu brațul, pe urmă își strigă înspăimântat soții

La strigătele sale, ceilalți doi se opriră. O vreme, pletosul privi încruntat cum vâtaful îl bate pe tovarășul său. Fața i se făcea tot mai aspră; schimonosindu-se, apucă o despicătură dintr'o stivă, se apropie și ridicând despicătura de-asupra capului, o repezi din toată puterea în capul vâtafului.

Acesta s'a prăbușit îndată.

Apoi s'au năpustit și ceilalți doi la omul ce se svârcolea pe jos. Il loveau cu despicături de fag. Despicăturile se ridicau și cădeau egal peste vătaf.

O luai la fugă, îngrozit. Goneam bezmetic printre copaci. Greața îmi răscolea stomacul. Mă împleticeam. Am căzut de mai multe ori până s'ajung la marginea pădurii. Am alergat spre șantier, apoi am umblat năuc încoace și încolo printre barăci; mă străduiam să merg drept, dar mă împiedecam, ca un om beat. Nu îndrăzneam să vorbesc cu nimeni. Imi venea să cred că s'și eu părtaș la cele ce-am văzut. Trecătorii îmi păreau niște umbre spălăcite, văzute printr'o sticlă afumată.

M'am furișat în podul plin cu fân al unui antreprenor italian de transporturi și am adormit adânc.

Pe vătaful zdrobit l-au găsit încă în aceeași zi. A doua zi, jandarmii au început a cerceta șantierul și pădurea, — unde s'au ascuns cei trei dobrogeni. Pe doi i-au prins îndată, pe pletos însă n'au putut pune mâna. Iși căuta scăparea cu disperare, ascunzându-se în adâncul celui mai sălbatec desiș.

Jandarmii au mânăat de-alungul șantierului pe cei doi oameni arestați. Pășeau cu capetele lăsate în pământ. În mâinile legate strâns cu sârmă, sângele încetase să circule — acum erau umflate, vinete. Ochii le erau plini de spaimă; mergeau alături, poticnindu-se neajutorăți. Celui desculț i se despicase o unghie dela picior și sângele nu se mai oprea. Erau escortați de doi jandarmi cu baioneta la armă și de șeful de post.

Mă pitisem după o baracă și de acolo pândeam jandarmii. Toată lumea se temea de ei și mai cu seamă de plutonier. Umbla totdeauna cu buzele strânse; chiar și când vorbea, aveai impresia că împinge cu greu vorbele din gură. De sub cozorocul tras pe ochi, observa toată lumea cu priviri bănuitoare. În fața domnilor, își pierdea piuitul. Se spunea despre el că odată doamna notarului l-a îmbiat ca o ceașcă de ceai, iar el, zăpăcit, a scăpat-o pe podea. Purta cizmele exagerat de lustruite și dinții de deasupra și-i îmbrăcase până la unul în viplă. Prinsese cândva un dentist vagabond și-l pusese să-i blindeze cu metal și dinții teferi. Gura îi lucea strașnic când vorbea.

Șeful de post, în taină, umblase mult după Niculina, dar femeia nu-l primise.

În seara aceea, s'a svonit că după amiază, Niculina a fost dusă la post. A fost dusă într'adevăr, dar a doua zi i-au dat drumul. S'a încuiat în baraca ei; zadarnic i-a bătut la ușă o vecină cu care se împrieténise— n'a lăsat-o să intre, iar într'un târziu i-a strigat s'o lase în pace, pentrucă ea nu-i circ, și să-și caute de treabă.

Dar către seară a fost văzută mergând din nou în sat. S'a întors doar în zori. Până atunci, puțin se sinchisise că șantierul îi știa toate cărările; acum însă tăgăduia că umblă la șeful de post. Și trei zile, nici nu s'a dus nicăeri. A /patra zi, plutonierul a apărut pe șantier și dupăce s'a plimbat în dreapta și 'n stânga, socotind că nu-l vede nimeni, a intrat în baraca Niculinei.

Se auzi curând până în baraca vecină văicăreala Niculinei:

— Pe mine n'ai cum să m'amesteci! Și tu știi că minți, ticălosule... Nu mă duc, trimite câți jandarmi vrei, nu mă duc...

Dar abia plecă plutonierul, că Niculina, ocolind șantierul, alergă spre sat.

Frica să nu fiu amestecat și eu în treaba asta, nu-mi da liniște. Deși mă mâna spre pădure o emoție ciudată, totuși nu îndrăzneam să hoinăresc dincolo de sălciile din marginea pâraului.

Pe dobrogeanul blond zadarnic îl căutau jandarmii.

Trecuseră vreo două săptămâni, până să îndrăznesc să m'aventurez din nou în pădure.

Pășeam prevăzător din trunchi în trunchi și, abia când fui în marginea tufărișului, băgai de seamă că mă 'ndrept spre vale. Mă 'ntorsei repede și făcând un larg ocol, urcai pe culmea dealului. Dar și acolo îmi dădui seama că ochii mei căutau într'una acea stivă de despicături, lângă care l-au omorât în bătaie pe Ruja, vătaful.

Îmi luai inima în dinți și coborâi încet în vâlcea.

Dar, ca la vreo cincizeci de pași de stivă, mă apucă iarăși greața. Mă răsucii brusc și mă grăbii să mă îndepărtez de locul acela.

Multă vreme mi-a atârnat închipuirea pletosul fugit în pădure. Cât îl ținusem de mămăligos până atunci, așa mi se părea acum de înfricoșător. Mă temeam că-l voi întâlni, dar în fiecare zi pătrundeam tot mai adânc în desiș.

Intr'una din zile, intrasem adânc în pădure. Mergeam printre arbori falnici. Prin bolta de frunze, cerul se vedea doar pe-alocuri. Pe covorul de frunze cădeau pete aurii, care se mișcau odată cu clătinarea crengilor. Trunchiuri și crăci căzute zăceau pe pământ, putrezind. Din loc în loc, bureți albi răsăreau dintre frunzele veștede.

Mersei multă vreme și tot mai prudent, răscolind frunzele veștede. La un moment dat, înspăimântat de marea liniște a pădurii, m'am întors. Aruncam mereu priviri în urmă și fără voie grăbeam pașii. Ajunsei până aproape de marginea însořită a codrului, când zării de departe pe omul cu plete blonde.

Sedea pe un trunchi căzut, cu spatele la mine; când auzi sgomotul pașilor mei, întoarse capul, cuprins de spaimă; se holbă la mine, mut.

Era numai piele și oase, barba-i crescuse, iar ochii-i albaștri, căscați, mă priveau cu o frică sălbatecă. Brusc, se aruncă dincolo de trunchi, lipindu-se de el, căutând să se ascundă ca să nu-l observ. Ingrozit, n'am îndrăznit să mă opresc, ca să nu-și dea seama că l-am văzut. Trecui pe lângă trunchi, mai mult dus de picioare. Toate se încălciseră în fața mea, pădurea, copacii — vedeam limpede numai trunchiul căzut, două mâini încleștate și capul lipit de trunchi; o rază cădea prin frunziș pe creștetul lui blond, iar părul îi lucea așa de mătăsos, încât mi se păru o clipă că un copil se joacă de-a v'ați ascunselea. Cu cât mă depărtam de trunchi, frica îmi pierdea. Ajuns în marginea pădurii, nu mai simțeam pentru el decât o milă nesfârșită.

Peste trei zile, l-au găsit spânzurat de-o creangă.

De-atunci încolo, hoinării tot mai puțin prin pădure. Nu-mi mai aducea liniște și sentimente curate. Devenise misterioasă și ascunsă. Când treceam prin ea, nu-mi puteam învinge încordarea. Îi pândeam cu bănuială fiecă mișcare; nu-i mai luam în seamă culorile și svonul — pe care le întuneca închipuirea.

II

! M'am temut întotdeauna de jandarmi, dar după moartea dobrogeanului cu plete blonde tremuram și mai tare de frica lor. Veneau odată, în fiecare săptămână, și dădeau o raită pe șantier, printre barăci. Muncitorii

se trăgeau în locuințele lor și se cam fereau să le iasă în cale. Plutonierul mergea înainte și pândea oamenii de sub cozorocul tras peste ochi. Dacă îi întâlneam pe neașteptate și nu mai aveam cum să-i evit, treceam pe lângă ei cu sufletul la gură, străduindu-mă disperat să par nepăsător și să pășesc cât mai încet, ca să nu le sar în ochi. Odată, cuprins de emoție, mi-a străfulgerat prin cap să mă prefac șchiop — poate m'or compătimi — dar până la urmă mă stăpânii; și chiar atunci mă agrăi plutonierul: — cine și ce sunt — mă întrebă el.

Sângele îmi năvăli în obraji, dar cum demult mă pregăteam pentru o astfel de întâlnire, m'am întors către el și i-am răspuns într'o suflare. Imi auzeam glasul străin; parcă jucam un joc ciudat și emoționant: căutam să-mi compun glasul și expresia feței în așa fel încât lor să nu li se pară nimic deosebit, nefiresc.

Plutonierul mă privi câțva timp, scrutător, fără vorbă, apoi îmi făcu semn că pot să plec. Plecă și el cu jandarmii.

Îmbătat de-un tainic triumf, ca după cine știe ce ispravă, mă furișai în lăstărișul de lângă barăci, pândind de acolo după jandarmi.

Mă pregăteam să mă întorc acasă, când mă ciocnii de Marian, un ziler cam de treizeci, treizeci și cinci de ani. Trăia singur, fără nimeni pe lângă el.

Mă privi zăpăcit.

— Ăstora puțin le pasă, ai furat, ori ba... — bâlbâi, parcă scuzându-se că l-am prins spionând. Apoi se încruntă la mine. Din atitudinea mea stângace, tulburată, ghici că și eu pândisem jandarmii.

— De ce te ascunzi pe-aici? — întrebă el furios. Dar tot nu îndrăzneam încă să vorbească tare; întrebases pe șoptite, cu glasul răgușit. Fără să-mi aștepte răspunsul, se ridică ușor, pândind drumul. Peste puțin mă privi din nou. Ființa lui trecuse printr'o schimbare neașteptată. Spaima îi pierise de pe față și'n locul ei apărură un fel de trufie răutăcioasă. Strânse buzele și mă întrebă printre dinți, bănuitor:

— Ai furat! Spune!

Glasul său răsuna ciudat ca al plutonierului, și nu înțelegeam dacă surâde ori rânjește.

Am încercat să zâmbesc, dar s'a încruntat și și-a strâns buzele cu mai multă asprime.

— Ce-ai furat? He?!

Îl privii cu totul surprins și cutremurat când mi-am dat seama că-l imită pe plutonier. Cu vocea lui aspră și cu mustățile negre, tunse scurt, îi și semăna.

Se bucura de spaima mea. Privi repede în jur și întinse mâna spre mine, dar țâșnii din tufe și începui să fug.

Nu alergă după mine ci se mulțumi să înjure, iar furia lui mă umplu din nou de acelaș sentiment al triumfului.

Era un om ciudat, singuratec. Se grăbea mereu, cu ochii veșnic în pământ. Nu-l iubea nimeni, iar el îi ocolea pe toți. Bărbații îl considerau laș și josnic și îl umileau spunându-i-o dela obraz. Un miner român l-a bătut măr într'o seară, pentru că l-a prins pândindu-i nevasta pe când se îmbăia.

Nici femeile nu dădeau pe el doi bani.

— Om de nimic, bășică! — îl rușinase odată Niculina, la cantină, în fața tuturor. Te târăști pe burtă în fața femeilor, și...

Avea ceva dulceag în firea lui. Intra atât de mult în voia tuturor, încât oamenii îl ascultau cu bănuială. Se întindeau pauze tot mai lungi. Marian clipea tot mai chinuit, își răsucea tot mai neliniștit gâtul, iar

apoi laș și stângaci se trăgea la o parte. De obicei, îl înjurau și-l batjocoreau, dar se întâmpla să dea de unii mai greoi de cap care îl credeau sau, din lene, nu i se împotriveau. De aceștia se înțeșta nemilos. Mai întâi îi vrăjea, înfășurându-i ca într'o mreajă, apoi și-i obliga într'un fel oarecare, iar până la urmă îi teroriza. Era pe șantier o femeie mai în vârstă. Avea o fată de douăzeci de ani, dar atât de slabă, încât nu-i dădeai mai mult de patrusprezece. Marian le-a cuprins cu totul în plasa lui, ca un păianjen.

O prinsese odată pe femeie furând cartofi de pe un ogor învecinat. I-a promis că n'o va denunța, ba chiar el a furat pentru dânsa niște lemne din pădure. Femeia îi era recunoscătoare. El le aduse dela cantină făină, slănină, ca ele să-i gătească. Până la urmă, le-a intrat în suflet și-a început să le șantajeze. O chinuia pe femeie, amenințând-o că o denunță jandarmilor că fură, o și bătea, iar ea răbda umilită. Pe urmă, ceru să-i dea fata.

Femeia se ruga, văicărindu-se:

— Lasă-ne în păcatele noastre, diavole! Pentru maica precistă, lasă-ne în pace.

Intr'o bună zi, pe când Marian se afla la lucru, și-au luat ce biete zdrențe aveau și au fugit de pe șantier. Marian le-a căutat o săptămână prin toate părțile. Spunea în dreapta și în stânga că i-au furat banii. Dar n'a mai dat de ele.

Nu mult după asta, Marian și-a cumpărat un cal. A flămânzit banii ăștia ani de-arândul. Era un mânz frumos, de trei ani, drăguț, jucăuș, ca orice cal tânăr.

S'a lăudat că-l dresează, că face cal de circ din el. N'are-aface, dacă-i nărăvaș, are el leac — spunea Marian.

Și s'a apucat. L-a legat cu o funie lungă, în luncă, și a încercat să-l învețe lucruri pe care caii nu le pot face. Atunci, cu buzele strânse, îl lovea cu sălbătecie. Calul svârlea, mușca, sforăia de durere, apoi sleit, suporta supus biciul. Se supuse greu, și niciodată pe deplin. Se temea atât de mult de acest om, încât auzindu-i numai glasul, începea să tremure pielea pe el, și cum se apropia, sforăia, svârlea și da să muște. Odată, în timp ce Marian sta cu spatele, calul s'a năpustit la el, l-a doborât la pământ, bătându-l cu copitele și mușcându-l, doar că nu l-a omorât. Acum se temea și omul de cal, și se urau unul pe celălalt. Iși ținea calul într'o baracă nu departe de a mea și nu rareori mă deșteptam îngrozit din somn, la nechezatul și bătaia înspăimântată a calului ce se sbătea în lanțuri, în timp ce Marian îl lovea cu coada lopeții.

Șantierului puțin îi păsa de calul lui Marian. Și nici nu s'ar fi gândit să-i pese vreodată, dacă Libuț, zilerul cu obraz țigănos, nu s'ar fi amestecat.

Era un om curios, acest Libuț. Mic și sprinten, avea ca' la treizeci de ani. Căra rumegușul la cazane. În fiecare zi ieșea în luncă și cânta până la miezul nopții dintr'o muzicuță de gură. Avea un păr des, negru, ce strălucea ca dat cu ulei. Il purta lins, cu cărare într'o parte. Umbla tot, timpul în capul gol și se păzea cu strășnicie să nu și-l prăfuiască. Vorbea mult și îmbelșugat, cu o ciudată eleganță. Cuvintele: oho, frățioare, așadar, le folosea la fiecare două fraze.

— Oho, tu crezi că se poate trăi fără muzică? Frățioare, crezi prost. De jale, ori de voie bună, dar trebuie să cânti. Așadar, asta nu ți-o poate lua nimeni, se ciondănea el odată cu cineva.

Intr'o zi, cam pe sub seară, omul acesta mic se năpusti ca un hârciog la Marian, care-și bătea calul. Avea în mână un par cât toate zilele și, încă de departe, începu să strige ațâțat:

— Oho, acum dai tu de dracu', frățioare, acum dai tu de dracu'.

Și fără să-i pese că Marian e mult mai puternic decât el, începu să-i care cu parul.

— Așadar, ai dat de dracu'! — striga el triumfător. Conștiința că are dreptate îl umplea într'atâta, încât nici prin minte nu-i trecea că acesta ar putea să-l lovească la rândul său.

Și iată că Marian, zăpăcit cu totul, da înapoi, înjurând printre dinți. Iși duse calul înapoi în grajd și nu mai îndrăzni să-l bată, cel puțin față de alții.

Fugind de Marian, mă îndreptai fără voe spre barăci, dar pe urmă, printre tufe, pe cărarea din luncă, ocolii spre pădure. Lunca era plină de laptele cucului, de margarete, de flori albastre și roșii.

Pe malurile pâ râului creșteau arini tineri cu frunza întunecată și sălcii își aplecau crengile spre apă. Pârâul mușcase adânc din mal, spălând pământul, descoperind mii de rădăcini roșii, subțiri ca firele de păr; unduite de cursul apei, aceste rădăcini subțiri mi se păreau niște betele roșii fluturate de vânt.

Șezui pe malul dinspre șantier, pândind în spre barăci și spre tufe, dacă nu cumva vine Marian peste mine și mai ales dacă nu vin jandarmii.

Depart, dincolo de colonia de barăci, în fața mea, la săpături, se vedeau vagonetele lunecând fără sgomot pe șinele subțiri; pământul deșertat cădea deasupra tot atât de fără sgomot. Nici strigătele oamenilor nu se auzeau până la pârâu, numai mormăitul egal și monoton al betonierei ce lucra pe șantier.

Nu venea nimeni către pârâu. Incet, încet, teama mea ciudată de jandarmi se potoli. Ciudată pentru că mă temeam, să zicem, și de întuneric. Lucrând, bunăoară noaptea la tunel, trebuia să mă duc după apă la izvorul din pădure. La cel mai mic zgomot sau fâșăit, mă opream scaldat în sudoare, sub copacii care se înălțau fantastici în noapte. Mă închipuiam înconjurat de fantome și strigoi. Dar spaima asta se topea în zori, fără urmă. Mă eliberam pe deplin de sub stăpânirea ei. Cealaltă teamă însă mă silea la o veșnică umilire.

Nu eram singurul care simțeam această teamă umilitoare, și nu numai de jandarmi. Pentru cea mai mică ofensă, muncitorii se năpusteau cu brutalitate unul la celălalt; dar suportau și cea mai mare nedreptate venită dela jandarmi sau dela oficialii șantierului. De obicei îi suduiau, ei în de ei; Las' că mă socotesc eu cu el — dar nici ei înșiși nu luau în serios făgăduiala.

— Nebun cine ține capul sus în casă scundă — mormăise un ziler mai bătrân, când soții lui își bătuseră joc de el, pentru că se lăsase umilit de vâtaf.

...Am stat multă vreme pe malul pârâului. De sub arinii cu frunza întunecată și sălciile aplecate peste apă, simții șantierul atât de rece și de țeapăn, și soarta mea asemenea lui, încât neliniștea puse stăpânire pe mine. M'am ridicat încordat și am început să orbecăi de-alungul pârâului. Neliniștea aceasta se prefăcu peste câteva zile în spaimă.

A doua zi după întâlnirea mea cu plutonierul, din magazia pe jumătate îngropată în pământ din pădure, au fost furate două lăzi de dinamită. Plutonierul și jandarmii cutreerau șantierul, colonia și birourile. Nimeni nu știa ce caută și oamenii îi observau cu neliniște.

A treia zi, însă, se svoni prin Niculina că veneau din pricina furtului

de dinamită, iar oamenii au respirat ușurați. Cutreerul jandarmilor nu-i mai neliniștea.

În aceeași zi, trecând pe lângă baraca Niculinii, femeia îmi făcu semn să intru. Am pășit înăuntru oleacă tulburat și muțat. Masa era acoperită cu o față înflorată. În odaie se simțea, puternic, un miros frumos de săpun.

Mai întâi, privi furișat pe fereastră, apoi îmi șopti grăbit:

— Dacă ai dinamită, îngroap-o în pădure sau oriunde!... Arunc-o!... Spune-le și celorlalți, auzi? Cu asta mă și împinse afară din odaie, încuind ușa în urma mea.

Un timp, am așteptat nedumerit în fața ușii sale, apoi pornii încet spre baraca lui Marian.

Sedea pe prag și cioplea o bătă. Deși ridică de două ori ochii la mine, n'am îndrăznit să-i vorbesc. Trecui pe lângă el, fără să-i comunic spusele Niculinei.

Marian fu arestat încă în aceeași zi. Jandarmii veniră după el noaptea târziu și nu-i dădură drumul nici a doua zi. În seara următoare, mai luară trei oameni, printre care și pe Libuț. Voiră să aresteze și pe un al patrulea, un miner din Banat, dar acesta dădu un ghiont jandarmului și pieri în pădure; n'au mai dat de el. Oamenii se'nspăimântaseră. Aproape fiecare avea pe-acasă câte-oleacă de dinamită, economisită la lucru, pe care o foloseau iarna ca să desgroape ciaturile de lemne din pădure, pentru foc. Până atunci nu se legase nimeni de asta. Femeile umblau desnădăjduite pe la Niculina, după știri. Bărbații tăceau speriați, iar cei care aveau dinamită, o îngropau sau pur și simplu o lepădau în tufe.

Odată cu Libuț, l-au luat și pe Șlomovici, un maramureșan lung și slab, pe care eu niciodată nu-l văzusem supărat. Avea patru copii; cel mai mare, de zece ani, lucra cu el pe șantier. Avea o soție frumoasă la obraz, dar tare grasă.

Șlomovici trăgea vagonetele la săpătură, cu doi cai slabi. Ochii săi albaștri, veseli, cătau neastâmpărați în toate părțile. Nimic nu-l putea scoate din fire. Cu vocea lui nazală, cânta tot timpul cântece săltărețe evreiești, îndemnându-și, din când în când, caii cu strigăte. Fiul lui pășea pe lângă cai cu fața serioasă, ascultând pe tatăl său. Dacă hamul de frânghii — de-atâtea ori înădit și'nodat — se rupea în timpul muncii, se apleca cu răbdare și-l înoda din nou. Niciodată nu înjura; cel mult, cânta cu voce mai tărișoară. L-au luat împreună cu Libuț.

Unuia din mineri, un român cu fața palidă, i-au dat drumul a doua zi de dimineată. Leșise din spital, cu câteva zile mai înainte. El povesti că arestații sunt închiși în pivniță și bătuți. Pe Marian l-au bătut atât de rău încât nu poate sta nici în picioare, nici întins. Două zile apoi, nu s'a mai auzit nimic despre ei.

Șantierul aștepta eliberarea lor. Se spunea c'ar fi bine să meargă cineva la inginerul șef, să-l roage să intervină pentru arestați. Toată lumea era de acord că ar fi bine dar, nimeni nu se încumeta.

La două zile după ce minerul bolnav a fost eliberat, am intrat în lucru noaptea.

Era tocmai vremea schimbului. Gura neagră a tunelului sfredelit în pânțele pământului înghițea, pâlț după pâlț, oameni cu fața de culoarea pământului. Mergeau în șir, unul în urma celuilalt, purtând diferite unelte

pe umeri. În mâini, legăneau lămpi a căror lumină arunca pe pereții umezi ai tunelului, umbrele lor crescute fantastic, clătinându-se. Înăuntru, unde târnăcoapele mușcau mai întâi din munte, acolo era ritmul mai repede. Se desfășura lupta cu pământul. Oamenii se agitau ca niște umbre. Lopețile străluceau de-atâta întrebuințare; asemenea unor linguri uriașe, încărcau nesfârșitul șir al vagonetelor.

Lângă ei sta șeful de tură și-i îndemna urlând:

— Dați-i zor! Dați-i zor! — privind-și fără încetare ceasornicul. Îl urmăreau, fără îndoială, vorbele șefului dela săpături, care eri îl făcuse de două parale în fața mea:

— Ce se'ntâmplă la tine, m'auzi? Ce se'ntâmplă? Nu merge lucrul! Cealaltă grupă a scos eri zece rânduri de pământ, iar a ta doar opt. Dormiți?

Șeful de tură se cutremură. Zece rânduri de pământ?

— Ce faci acolo, mămăligă? — strigă către un flăcău dela țară, în-călțat cu opinci de cauciuc, care-și împodobise cămașa largă, numai zdrențe, cu sumedenie de nasturi albaștri de sticlă. Eu să-ți încarc vagonetul, he? Flăcăul clipi neliniștit, furișând o privire deasupra capului, de unde, printre scândurile subțiri, se scurgea într'una o țărână măruntă.

— Să-ți aduc umbrelă? — strigă iarăși la el șeful de tură. Mișcă, n'aștepta să viu la tine, să te mișc eu.

Flăcăul se aplecă speriat asupra lopeții.

Vătaful răcnea mai departe. Vorbele sale loveau ca un biciu în oameni. Strigând, își privea neliniștit ceasul și număra vagonetele.

Șeful săpăturii îl probotea tot așa și pe șeful celeilalte ture, ațâțându-i astfel unul împotriva celuilalt. Îi îmboldea spre invidie, spre concurență. I-a făcut dușmani neîmpăcați. Zadarnic își explicau reciproc, întâlnindu-se, că n'au scos decât mult mai puțin pământ — nici unul din ei nu-l credea pe cellalt.

Munca trudnică, în scrâșnet de dinți și valuri de sudoare, se desfășura mai departe. În fiecare zi, noi și noi atacuri în contra dealului, pentru tot mai multe vagonete.

Societatea procura pentru tunel lemn ieftin și prost; în fiecare săptămână se întâmplau prăbușiri, cari striveau doi-trei muncitori de fiecare dată. Scândura, grinzile, erau scumpe. Muncitori se găseau destui. Dați zor, dați zor! Și oamenii scrâșnind, asudând, continuau trânta cu muntele. Părul năclăit le cădea în ochi, sudoarea amară li se prelingea în gură. Suna, crișca târnăcopul, ciocanul țipa izbind în stinghia de găurit, și la fiecare lovitură, dealul răspundea ca'ntr'un geamăt de durere. — Dați zor, dați zor! răsuna ca un bici. Și ca o rămă gigantică care se înfulecă singură, înainta tunelul spre inima muntelui.

Când m'am întors cu a doua găleată de apă la gura tunelului, patru oameni târau, asemenea unor furnici, un trunchiu uriaș de lemn. De capătul stâlpului ținea un bărbat tânăr, bine legat; mușchii mâinilor i se încordau, iar prin cămașa deschisă i se zărea pieptul boltit. Strigătul se'ntindea prelung: Heeei-rupp — heeei-rupp! — iar tunelul îl întorcea din adânc: ...—ruup!

Mai încolo, cu un burghiu de mână, un miner sfredelea în stâncă găuri pentru dinamită. Era bătrân, cu fața uscată și privea cu ochi albaștri de sub sprâncenele sbârlite. O barbă scurtă, țepoasă, îi acoperea gâtul până la mărul lui Adam. Ținea prudent burghiul și nici nu clipea la loviturile ciocanului. Când și când, muta tăbacul dintr'o parte într'alta și scuipa zeama cafenie printre dinții știrbi. Din când în când, trăgea cu ochiul spre ortacul său, care sta țepăn și repezea numai ciocanul greu.

Ca o cârțiță, grăbindu-se spre adâncul adăpostului ei, se târa mica locomotivă mânată cu aer comprimat. Vagonetele erau agățate dinapoia ei, iar ea le târa după sine în grabă, ca pe o pradă. În urma ei, tunelul vuia prelung.

În tunel, lucram alături de tăcuții mineri croați. În orele de lucru, mă agrăiau doar când îmi cereau apă sau vre-o uneltă. Vorbeau puțin chiar și între ei. Munceau fără să scoată o vorbă.

Săpau pe o secțiune de opt metri, scoteau pământul și armau cu stâlpi și scânduri.

În secțiunea de alături, zilerii ridicau trunchiuri sdravene pentru armarea bolții. Lămpile de carbid, agățate de trunchiu, licăreau prinse ca pe o uriașă pânză de păianjen. La strigătul prelung: heeei-rupp! — lemnul luneca tot mai sus.

Din toate părțile se auzea larma muncii încordate. Strigăte, izbituri de târnăcoape, duruit de vagonete. Undeva, în față, muntele era sguduit de explozii. Și licăritoarea pânză de păianjen tremura ca sfâșiată de trenuțul pneumatic, apoi iar se întrețesea. În secția din cealaltă parte, săpată deja, lemnele sprijinitoare scăpau din când în când pocnete, de parcă ar fi pleznit strune de vioară. Un întuneric rece se împrăstia dintr'acolo, iar lumina lămpilor se reflecta în peretele umed, încă nezidit al tunelului.

Câte ora zece, cineva îmi strigă de jos numele.

Mă aplecai să văd cine mă strigă. Unul din minerii croați, care umblase pe jos, după nu știu ce, și-acum urca schela, îmi spuse încet:

— Te caută jandarmii — apoi explicând ceva tovarășilor săi, pe limba lui, făcea semne din cap înspre mine.

Dintr'odată, picioarele mi se tăiară de la încheieturi, și trebui să mă reazăm de o grindă. Amuțisem. Vedeam că le e milă de mine și mă speriai și mai tare.

Mă priveau nedumeriți, cum stam în fața lor, desnădăjduit și mut.

Fiind din nou strigat de jos, minerul croat îmi făcu semn:

— Te așteaptă. Du-te.

Când pornii moale, îmi strigă să nu cobor fără lampă. O desprinse din cui și mi-o întinse.

— N'ai teamă, o să-ți dea drumul — încercă el să mă liniștească și mă petrecu până la scară.

Cu inima oprită, orbecăii de-alungul schelei, și coborînd, nu-mi puteam lua gândul dela plutonier. Nici nu mai cătam unde calc. Tremuram tot de spaimă.

Jos m'aștepta un jandarm și un vătaf.

— Ăsta-i — spuse vătaful.

Jandarmul se răsti la mine:

— Haide! și-mi făcu un semn din cap să pornesc înainte.

Pornii înaintea lui. Pășeam mecanic printre șinele înguste. Lampa de carbid mi se clătina la fiecare pas.

Jandarmul venea fără vorbă în urma mea, iar muncitorii care lucrau la tunel, se opreau o clipă din lucru și mă urmăreau cu ochii cum trec.

Afară cernea ploaia, picurând ușor pe frunzele de stejar.

Jandarmul morocănos mă suduia pe mine, timpul și viața, că pe astfel de vreme trebuie să bată drumurile.

— Să vie el — dacă vrea avansare! — mormăia furios. Apoi țipă la mine: — Să nu îndrăznești să fugi!

Protestai, speriat. Îmi strigă să tac și să mă grăbesc, până nu începe să ploaie mai tare.

Lunecând pe pământul lutos, trecurăm muți prin săpături, dealungul umpluturii și ajunserăm la post, în sat. Toate patru ferestrele erau luminate. Inima se strânse în mine.

— Ce mai vrea și cu ăsta, că-i copil încă... — întrebă celălalt jandarm, când intrarăm în corpul de gardă.

Mă privi un timp și apoi brusc, se răsti la mine, să nu întinez podelele.

— Măine tu le speli, băețășule! Era un țăran cu fața lată. Părul tuns scurt îi sta țeapăn, ca la arici.

M'am tras temător într'un colț și n'am mai îndrăznit nici să crâcnesc.

O ordine silnică, militărească, domnea în încăpere. Cele două paturi de lemn erau egal așternute și acoperite cu pături sure. Măsuța pusă lângă perete era îmbrăcată în hârtie albastră, de împachetat.

Jandarmul care mă adusese, își rezemă pușca într'un colț și arătând spre mine, întrebă ceva de celălalt care se desbrăcase la cămașă. Acela dădu din umeri:

— S'a culcat!... Inchide-l separat de ceilalți — și mai spuse ceva, atât de încet, încât n'am putut înțelege.

Jandarmul cu care venisem, chibzui puțin, apoi îmi făcu semn să-l urmez.

Mă închise în magazia de lemne din curte, încuie ușa cu lacăt și se întoarse în casă.

Am stat o bună bucată de vreme în întuneric, apoi m'a doborât într-atâta singurătatea și frica, încât întins pe pământ într'un colț, cu capul pe un braț, am plâns fără slărșit.

Târziu, înspre zori, am ațipit.

★

Când m'am trezit, se înseninase. Prin crăpăturile scândurilor pătrundea lumina soarelui. În dungile aurii de lumină ce cădeau pe surcele, jucau firișoare de praf.

La prânz, jandarmul cu fața lată mă scoase în curte, să sparg lemne. Era mult mai vorbăreț decât celălalt.

— Să nu zici că-s om rău. Măi bine să lucrezi afară, decât să stai închis. Din partea mea, ai putea sta afară, până diseară, dar, mă rog, nimeni nu face nimic de capul lui... Te pricepi la spart lemne... Nu te necăji, o să-ți dea drumul.

Mă umplu atâta recunoștință, încât oricât m'am stăpânit, m'au podidit lacrimile.

Mă privi mirat, cu fruntea încrețită. Clătină din cap:

— Plângi ca un copil. Apoi imputându-mi: — Prea ești moale!

După ce terminai de tăiat lemnele, mă puse s'aduc apă într'un ciubăr, îmi dădu apoi o bucată de pâine și mă închise iarăși în magazia de lemne. Un timp, neliniștea mi se alină. Încercam să-mi fac curaj, gândindu-mă la vorbele jandarmului cu fața lată. Infulecai și pâinea. Dar până la urmă, frica rămase vie în mine.

Mă cutremuram la fiecare scârțâit de ușă și așteptam cu inima strânsă să vie cineva după mine. Când, în urmă, jandarmul cel tăcut deschise ușa magaziei și se răsti la mine să-l urmez, abia mă puteam mișca de spaimă. Urcai scările aproape amețit; simțeam cum îmi bate sângele în tâmpile.

Sus, în capul scării, se întâmplă ceva neobișnuit.

Când jandarmul deschise ușa cancelariei și nu mai încăpea nici o în-doială că îndată mă voi afla în fața plutonierului, mă încercă o liniște

ciudată, iar frica îmi pieri cu totul. Genunchii îmi mai tremurau, dar cutremurul meu lăuntric se stinsese cu totul; această liniște ciudată mă făcu neobișnuit de lucid.

Când intrai, plutonierul scria ceva la masă. Ridică doar o clipă ochii spre mine, privindu-mă printre pleoapele întunecate.

Acum, că-i lipsea chipul din cap, privirea nu-i mai era atât de înspăimântătoare ca de obicei. Părul îi era pieptănat lins, peste cap, iar pe deasupra urechilor i se vedea urma chipiului. Observând că-i privesc părul, își luă brusc ochii dela mine și-i furișă spre oglinda din perete, apoi, distrat, își netezi frizura.

La spatele său, în perete, o hartă, iar sub hartă un calendar de perete, pe care cu cifre groase, roșii, era însemnat anul: 1933. Pe masă, maldăre de hârtii și un revolver. Alături, o pereche de mănuși țipător de galbene. Într'un colț, un lavabou cu policioara plină de sticle de colonie și tuburi cu pomezii, precum și un săpun mare de forma unui ou. Deasupra lavaboului, pe o fâșie groasă de hârtie, inscripția: „Suflet sănătos, într'un trup sănătos.“

Plutonierul mai scrisese cât scrisese apoi, împingând deoparte mănușile, se sculă și începu a măsura încăperea încoace și încolo, cu mâinile la spate.

Se apropia tot mai mult de mine. Înțelesei că o face pentru a mă intimida. Ca să nu-și dea seama că i-am ghicit intenția, m'am făcut mic, căutând să par cât mai înfricoșat.

Deodată, veni foarte aproape, se opri lângă mine și răcni:

— Vorbește! Cine a mai fost cu voi, când ați furat dinamită?

Ce era să-i răspund? Am tăcut.

— Nu vrei să spui? Mă apucă de piept și mă scutură, de-mi clănțăniră dinții în gură.

Mă întrebă printre dinți:

— Unde ați ascuns dinamita? și mă scutură iarăși, cu mai multă sălbătecie. Mă strânse de un perete, încât abia mai putui răsufla. Pe urmă îmi dete drumul, strigând:

— Vorbește!

Eu îmi dădeam bine seama că furia sa e încă prefăcută.

— N'am furat nimic! — spusei repede și atât de hotărât, încât plutonierul mă privi surprins, și ghicii după expresia feței sale că se zăpăcise puțin. Ca să-și ascundă zăpăceala, mă apăsă iarăși de perete, apoi începu să mă tragă de urechi.

— Nu spui? Simțeam, după tonul vocii sale, că acum crește într'însul o furie adevărată.

— Vorbește! — răcni, și brusc mă pălmui și, de fiecare dată când spuneam că n'am furat dinamită, mă lovea cu palma peste obraz.

La un moment dat, ieșindu-mi cu totul din fire, am răcnit și eu:

— Înțelege odată că n'am furat!

Atunci m'a izbit în față cu pumnul. Orbit de furie și de ură, mi-am proptit mâinile în pieptul său și l-am îmbrâncit din toate puterile, strigând:

— Să nu dai în mine! Auzi, să nu dai!

M'a privit exasperat, apoi a pus mâna pe o vână de bou.

M'a bătut îngrozitor, peste cap, peste spinare, peste mâini.

— Pentru cine ați furat dinamita? — întreba mereu și mă lovea.

— Dece minți? Și-așa, Marian a recunoscut!

Și aceasta era adevărat, după cum am aflat trei zile mai târziu, în beciul postului, dela ceilalți deținuți. Marian, că să scape într'un fel de bătaie, a luat totul asupra sa și ne-a indicat și pe noi la întâmplare, cum i-a trecut prin minte. Unde este dinamita, n'avea cum să știe, și-atunci

a mințit că nu știe unde am cărat-o noi cu căruța lui Șlomovici. Când l-au confruntat cu Șlomovici și Libuț, a continuat să mintă mai departe, cu încăpățănare, oricât au protestat aceștia.

În seara aceea, plutonierul l-a bătut cumplit pe Libuț. Nemaiputându-se stăpâni, omulețul s'a repezit în fața plutonierului, la Marian, strigând furios:

— Oho, tu ticălosule! Cum îndrăznești să minți așa?

Pe când plutonierul îl bătea, se încheștă de mâna lui, țipând să nu-l lovească pe nedrept.

După Libuț, a fost scos la interogatoriu Șlomovici.

— Ei, jidane! — și trase o înjurătură murdară. Voi ați răstignit pe Cristos, așa-i? — întrebă el pe omul înspăimântat. — Acum, ori îmi spui unde ați pus dinamita, ori te pun să mănânci slănină! Și chiar trimise pe jandarmul cel tăcut după o bucată de slănină.

Răcni la Șlomovici:

— S'o mănânci!

Șlomovici, de dragul aparențelor și ca să-i facă pe voe plutonierului, se împotrivi o țără, pe urmă mănă slăcina. Nu se prea ținea el de religie; dacă avea, mânca el slănină și acasă.

Apoi plutonierul începu să-l interogheze cu vâna de bou — să spună unde a ascuns dinamita. Abia-l lovi de câteva ori, că Șlomovici își ceru, văitându-se, voe afară, pentru că i se făcuse rău, îl dureau burta.

Plutonierul îl lăasă, înjurând, dar abia întors, se ceru din nou afară. A treia oară nu l-a mai lăsat. L-a bătut fără milă.

Șlomovici se văita țipând, iar la un moment dat se repezi la sobă, apucă un butuc și începu să-și dea în cap, strigând strident: „Mă omor!“ Până să-i scoată plutonierul lemnul din mâini, sucindu-i-le, sângele îi și sbâcnise prin păr în vreo două locuri.

— Vrei să mă bagi la apă, hai? — îl sudui înfuriat plutonierul. Îl înjură, îl făcu albie de porci, dar nu mai cuteză să-l lovească. Îl puse să se spele pe cap și-l trimise în beciu, laolaltă cu Marian și cu ceilalți.

...Mă bătut și pe mine sălbatec, dar văzând că degeaba, se resemnă. Țipă la jandarm să mă scoată, să nu mă mai vadă și se îndreptă spre oglindă.

Îmi vuia capul. Mi se părea că-mi aleargă mii și mii de furnici pe sub piele.

Jandarmul mă duse în curte, lângă fântână, și-mi porunci să mă desbrac și să mă spăl cu apă rece.

Mă desbrăcai, intrai în ciubărul pe care la prânz eu îl umplusem cu apă și pornii să mă spăl. Abia puteam să-mi mișc mâinile. Durerea stăpânită atâta vreme izbucni și începui să plâng cu hohote.

— Îți trece, nu plânge. N'o să te mai bată, n'ai teamă — mă liniști jandarmul și-mi întinse o cârpă să mă șterg. Mă duse pe urmă înapoi în magazie și încuie ușa peste mine.

Mă așezai pe-un butuc, pipăindu-mi încheieturile umflate ce ardeau de durere. Mă dureau trupul întreg, capul mi se umpluse de cucuie. Cum se așezai acolo în întuneric, o grea amărăciune mă cuprinsese:

— Dece m'a bătut? Dece trebuie să mă tem de el? Dece trebuie să mă tem de toată lumea? Dece bat unii oameni pe ceilalți? — se învâlmășeau întrebările în capul meu și amarul mă strângea în gâtleej.

— Toți se tem! Oamenii se tem unii de alții, — mă gândii și sării înfuriat în picioare, dar trebuia să mă reaşez îndată. Mă dureau fiecare părticică a trupului.

Mai târziu, jandarmul cu obrazii lați îmi aduse un fel de pătură și o bucată de pâine.

— Mănâncă și culcă-te. Somnul alină durerile, — spuse el, și încercă să mă consoleze. Măine n'o să fie acasă. Pleacă la oraș. Ai să stai afară toată ziua. Mai adaugă: — Hai, culcă-te! — și plecă.

Simții din nou recunoștință față de el și amarul mi se împlânzi.

III

Jandarmul se ținu de cuvânt. A doua zi, în zori, m'a scos în ogradă și-am lenevit toată ziua în umbra magaziei de lemne. Celălalt nu se sinchisea de mine. Ședea în birou sau ieșea în uliță, cu mâinile în buzunare, fluerând. Inclina când și când capul spre oamenii care treceau pe uliță, și iar se întorcea în casă.

Ședeam pe butucul de despiciat lemne. Mă simțeam bolnav și slab.

Umbra magaziei se îngustă, apoi începu să se întindă încet. De undeva străbăteau spre mine glasuri de copii. Sub privirile mele strălucea pietrișul albicios, spălat de ploaie. În spate, în grădină, prunii întindeau crengi negre. Lumina strecurată printre frunze dădea tonuri deosebite, mai deschise, mai întunecate, frunzelor altădată atât de monoton verzi.

Fără să vreau, gândul îmi zbură la pădure, când, de-odată, sării în picioare, tulburat.

Printre pruni venea o femeie. Se îndrepta spre post. O basma galbenă îi acoperea capul. În mână purta un ulcior verde, zmălțuit.

Am recunoscut-o îndată. Era Niculina.

Pășea cătinel prin grădină. Basmău galbenă îi lucea în soare. O pândeam emoționat, cum vine tot mai aproape, pe urmă, ca să nu mă vadă, fugii în magazie și printr'o crăpătură, o spionam prudent.

O clipă se opri în porțița grădinii, apoi porni grăbită spre casă.

M'am tras după ușa magaziei să nu mă vadă și deacolo o priveam cum urcă scările.

După ce picri înăuntru, simții un regret ciudat. Îmi părea rău că m'am ascuns și bucuros aș fi ieșit ca să mă vadă când va pleca. Dar nu îndrăzneam să mă clintesc. Stam ghemuit după ușă și spionam casa.

Peste puțin, ieși jandarmul cu fața lată și-mi strigă numele.

Urcai scările emoționat, rușinându-mă, și intrai în corpul de gardă.

Jandarmul îmi arătă un scaun și mă pofti să șed.

Niculina ședea la masă și turna din ulcior lapte într'o ulcicuță, pe care apoi mi-o întinse. Nu îndrăzneam să mă uit în ochii ei.

— Bea, — îmi spuse cu milă în glas și așteptă până băui.

— Vai, cum l-a bătut, ticălosul! — făcu ea când îmi văzu încheieturile învinețite și strigă furioasă: — E un diavol, nemernicul ăla!

Jandarmul ridică din umeri și aprinse o țigară:

— Ce să-i faci? Așa-i! — apoi făcu din mână un semn: — E tânăr, îi trece. Multe poate îndura un om.

— Chiar pentrucă-i tânăr! — izbucni Niculina. Unuia ca el, când îi lovești trupul, îi lovești și sufletul — și mă mângâie cu blândețe.

Se sperie când dădu de cucuiele din cap.

— Bietul copil! Nemernicul! șopti, și o podidiră lacrimile. Se aplecă repede și-mi sărută fruntea.

— N'are să te mai bată, n'ai teamă!... Mai bine să fie cum vokiește... Dar n'are să te mai bată, — spuse repezită și aprinsă, apoi strângându-mi fața la sânul ei mă îmbrățișă.

Tot sângele îmi năvăli în obraji, stam zăpăcit și țeapăn pe scaun. Multă vreme apoi, simții în nări mirosul puternic de săpun.

Veni și a doua zi, dar acum plutonierul era acasă. Imi șopti numai prin deschizătura dintre scânduri vreo două vorbe:

— Ți-am adus lapte. Îți aduc și mâine... Trebuie să-ți dea drumul. N'ai teamă, am eu grijă...

În aceeași după amiază, fui dus în beci, laolaltă cu Marian, Șlomovici, Libuț și un ajutor de miner croat, veșnic serios, cu accese bruște de furie.

Pe fereastra îngustă a beciului, abia se strecura o rază palidă de lumină. Recunoscui cu greu pe ceilalți. Incet, încet însă, ochii mei se obișnuiră cu semiobscuritatea.

Marian zăcea pe un fel de sac, într'un colț, despărțit de ceilalți.

Îndată ce jandarmul încuie ușa, Libuț veni la mine.

— Te-au bătut, săracuțule, așadar? Ai văzut, mincinosule? — și se repezi la Marian. Credeam că-l va lovi, dar se reținu.

— Vai, ce-am să te mai bat, frățioare!... Să te faci întâi bine... Oho, ce-am să te mai bat! spuse el târăganat și începu să se plimbe nervos în sus și în jos prin beci.

Șlomovici mă întrebă amănunțit ce-a făcut cu mine plutonierul, ce întrebări mi-a pus și dacă nu știu ceva de soarta cailor săi. Apoi mă îmbie cu un morcov pe care-l găsisese acolo, într'o grămadă de nisip.

Croatul vorbea rar. Tot timpul fuma. Aprindea țigară după țigară. Sufla fumul și privea nemișcat cum se învălmășește, urcând alburii către fereștriuca beciului. După ce termina o țigară, privea câteva clipe țeapăn fereastra, apoi își sucea alta și și-o aprindea fără vorbă.

Libuț îl suduia pe Marian cât era ziulica de mare:

— Să nici nu te întorci pe șantier! Atâta-ți spun. Firește, tu ai fi în stare să vii, nu-i așa? Oho, nu ești vrednic să stai printre oameni... Și îi promitea, hotărât: — Am să te bat.

— ...Auzi, mincinosule! se oprea în fața lui. Nici să nu zici că ești om. Fără mincinoși ar fi mult mai puține necazuri pe lume.

Marian nu mai putu îndura:

— Nu te supăra, frate, dar trebuia. Gemu:—Trebuia. M'a zdrobit, blestematul. Apoi, după o pauză:—Doar știi și tu. Iarna, toată lumea fură dinamită... Ai furat și tu... Toți am furat, — repetă el, îndărătnic. Pe urmă, încheie lingușitor și cu amenințare în glas: —Dă-mi pace, frate, ca să nu spun și asta... Nu-mi mai trebuie și alt necaz...

— Oho, strigă Libuț, surprins. Doar aia nu-i furt! Toată lumea știe de asta. Întrebă agitat: — Orisă fi înghețat în barăci? Ei, spune! Du-te și spune! Tu, de bună seamă, spui și asta. Ești rău până în măduva oaselor! Strigă: — Tu nu ești om născut din mamă! Și constată amărît: — Da. Ai să spui și asta, văd eu.

Marian nu răspunse și Libuț sta nedumerit lângă el. Pe urmă, se așează tăcut.

Asculta și Șlomovici, speriat, iar eu simții neliniștit că Marian e'n câștig.

Acest lucru — se vede — îl știa și el. Gemea tot mai tare, mormăind printre dinți, apoi brusc, începu să-l suduie pe Libuț. Mai întâi plângăcios, apoi tot mai furios.

— Ce-ai cu mine? — se ridică în coate, zgâindu-se la Libuț. De ce vrei să mă bați?... N'ai să pui mâna pe mine!... Am să-ți arăt eu ție!... Nu mai las pe nimeni să m'atingă... Înțelegeți? Pe nimeni... Și bătându-și pieptul strigă: — Și pe mine, mamă m'a născut.

Atunci s'a întâmplat un lucru de mirare. Croatul sări în picioare, se apropie de Marian și fără o vorbă, începu să-l lovească peste cap, peste obraz. Loviturile răsunau înfundat în beci.

L-a bătut astfel multă vreme. Zadarnic încerca Marian să-și adăpostească capul, zadarnic încerca să se 'ntoarne pe burtă, strigând înspăimântat:

— Nu da! Vai, nu da!

— Psst! Taci! — șoptea croatul, smuncindu-l mereu către sine și continuând să-l bată fără milă.

După ce socoti că ajunge, se așează înapoi la locul său și aprinse o țigară.

După asta, Marian nu mai îndrăzni nici să se miște și glasul îi era plin de cumplită umilință.

— Curios om ești! — îi spuse Libuț a doua zi, și se vede că chiar de nu-l stima, începuse să-l compătimească.

— Mult te-or mai fi bătut, frățioare, în copilăria ta — îi spuse el cu gravitate, clătinându-și capul. Grea viață îi fi avut.

Marian îl asculta, supus. Nu mai aminti niciodată despre furtul de dinamită din iarnă. Incercă să mă înspăimânte pe mine.

Dacă întâmplător mă nimeream în apropierea lui, iar ceilalți nu ne luau în seamă, îmi șoptea: — Ai să putrezești aici, în pivniță, n'ai grijă!

Mă temeam de el, totuși stam mai bucuros în beci decât în magazia de lemne. Nu eram singur. Și știam că mă așteaptă soarta celorlați, că dintre ei, eu sunt cel care va trage cel mai mic ponos. Următoarele două nopți le-am dormit astfel, fără teamă și fără neliniște.

Pe Niculina n'o mai văzusem. La fiecare zgomot venind de sus, cătam involuntar la ușă, nădăjduind c'o vor lăsa să intre la noi.

A doua zi au lăsat-o, într'adevăr.

Spre seară, ușa beciului s'a deschis și Niculina s'a furișat înăuntru pentru câteva minute. Aducea o pâine întreagă și niște slănină. Le trimitea soția lui Șlomovici, împreună cu o scrisoare. Jandarmul cu obraji lați îi îngăduise să intre la noi; în timpul asta, el sta în ușa beciului și pândind în curte, o grăbea pe Niculina:

— Mai repede. Hai, odată!

Înainte de a pleca, Niculina se opri o clipă lângă mine, se aplecă spre urechea mea și-mi șopti:

— O să-ți dea drumul. Încă în săptămâna asta, îți dă drumul... Mi-a promis.

Îmi izbi iarăși nările mirosul curat de săpun. Rămăsei tulburat și tăcut printre ceilalți. Mă gândii îngrijorat:—Ar trebui să le spun că mie îmi dă drumul. Dar mi-era rușine. Primii cu nepăsare pâinea și slăcina pe care Libuț le împărțise în mod egal.

— Am să le spun dimineată — mă târguiam eu cu mine însumi. Atunci am să le spun cu siguranță.

M'am tras lângă Șlomovici și închizând ochii, încercai să dorm, dar nu reușii.

— O, de mi-ar da drumul! Doream din toată inima și priveam în întuneric cu ochii larg deschiși.

Șlomovici murmură încetisor lui Libuț. Povestea despre copilăria sa, despre tatăl său și despre satul în care s'a născut. Din când în când râdea cuprins de veselie, uitând că-i închis în beci.

Libuț îl întrerupea rar. Il asculta atent, ca un copil. Spuse, satisfăcut:

— Imi plac întâmplările vesele. Asta mai povestește-mi-o odată. Ascultă, frățioare, ce-a pățit tatăl lui cu capra — spuse către croat, care

sta întins mai departe de noi. Tatăl lui, știi, era plugar, dar pământ avea o nimica toată și a trebuit să se facă contrabandist. E și asta o meserie. Oameni săraci sunt peste tot. Așadar, tatăl lui... Numai că eu nu știu s'o povestesc așa frumos. Spune-o tu. Tu o știi mai bine — îl îndemnă el pe Șlomovici...

Șlomovici râse.

— S'a întâmplat așa cum zic. Tata era un om puternic, mai înalt ca mine, cu mult mai înalt, numai că tot așa de slab. Pe la noi, toți bărbații cresc înalți. Femeile nu — explică el și brusc, râse. Mama era cea mai mărunțică în familie. Eram șase frați. Totdeauna ea mânca cel mai puțin. Nu cânta niciodată. Tata râdea întotdeauna. Murise un cal tocmai când cărașea niște scânduri. S'a prins în ham lângă celălalt cal, și râdea de mama care plângea. Mama îl certa și pentru contrabandă. Dușmanul său era un finanț, un vameș pe care au vrut să-l concedieze pentru că nu reușea să-i prindă pe contrabandiști; era foarte speriat, căci avea familie mare. Ii pândea pe contrabandiști, mai cu seamă pe tata — ca pe vulpi. Nu era glumă să faci contrabandă. Ehei!... Și contrabadiștii se denunțau unii pe alții, ca să fie mai puțini. Râse iar și continuă: — Intr'o dimineată, a venit la noi o femeie, blestemându-l pe tata că l-a denunțat pe bărbatu-său, pe care l-au și prins. Tata se jura că nu el l-a denunțat. După ce a plecat femeia, iar mama plângând l-a certat, el a răs, spunând că și omul acela l-a denunțat pe el și că era gata să fie prins. Venea din când în când câte un negustor dela Sighet, îl lua pe tata de-o parte, se tocmeau și, două nopți, tata lipsea de acasă. Atunci mama plângea două nopți la rând. Trebuia să treacă Tisa. Acolo-i graniță. Acolo apa-i mică. Pe-un mal stuf, pe celălalt tufe. Ei, aici a pățit-o cu capra...

Ajungând aici, râse iarăși molcom, pe urmă continuă să povestească cu frazele sale scurte, frânte, cu glasul său vesel:

— Trebuia să treacă trei capre, doi iezi și pe mama lor. Era noapte. Așteptă să s'ascundă luna, apoi trecu cu ele până 'n mijlocul apei, pe o insuliță de prundiș, Până acolo, apa ajungea doar până la gleznă. Ducea iezi în brațe, capra mergea după el. Ajuns la mijloc se gândi: duce întâi capra, apoi se întoarce după iezi. Dar capra nu voia să meargă. Dacă o trăgea, începea să behăie. Ce să facă? Se gândi s'o ia în brațe, când auzi, pe malul de unde venea, trosnit de crengi. Sdup! cade cineva, iar alți doi fug spre mal. A înțeles îndată cine-s. Dracu să-i ia pe iezi, să salveze capra... O apucă în brațe și intră în apă. Numai că de frică, nimeri mai la vale, unde apa-i ajungea până la gât. Capra: — meee — meee! Colac peste pupăză, ieși și luna din nori. Iar ăia au pușcă... Văleu! — se gândi. Se cufundă în apă, trase și capra. Și așa, când pe sub apă, când afară — numai s'ajungă odată la stuf... ăia nu-l vedeau. Numai strigau: Stai! Noroc că și capra se liniștise. Cu chiu cu vai, ajunge la mal și încearcă s'o pună'n picioare. Capra se prăbuși ca un bolovan la pământ... Nici n'a mai trecut apoi capre pentru zaharină. Răsese și mama atunci, când îi povestise despre capră — încheie Șlomovici povestea și râse împreună cu Libuț.

— Zdravăn tată ai avut — spuse acesta, încântat. Nu l-au putut prinde.

— Mai târziu tot l-au prins, — râse Șlomovici. Odată și odată îl prind pe oricare. Așa-i viața aia. Aducea stofă. Cineva îl denunțase. L-au și împușcat prin plămân. A stat doi ani, apoi s'a întors. Cât a trăit n'a mai putut munci. Nu mai putea ridica.

— Pe negustorul acela trebuia să-l fi împușcat — se amestecă croatul. Toți is așa. Se îmbogățesc pe pielea altuia — mai adaugă el molcom, și-

oricât de revoltătoare erau lucrurile ce le spunea, el le înșira calm, fără nici o mânie în glas.

— Vin fățarnicii, spuse, se gudură pe lângă oricine. Uite la cantinier. Ce-a făcut? Asta a făcut! L-a vrăjit pe director să-i deie lui cantina. Cine știe ce i-o fi promis. Ceva trebuie să i-a promis. Parcă ăla-i altfel? Apoi s'a pus să vândă slănină 'mputită cu preț mare... Intr'un loc nici un an n'am lucrat, și cantinierul și-a clădit două case la oraș — Tăcu tot atât de brusc precum începuse să vorbească.

Șlomovici tăcu deasemeni o vreme, apoi râse.

— Curioasă poveste cu capra aia — spuse el. hohotind.

Râse și Libuț cu el. Spuse:

— Știi să povestești frumos. Bine de cel care își poate aminti de întâmplări vesele.

După o pauză se întoarse spre croat:

— Și tu ai dreptate. Știi, am cunoscut un negustor în sat. Mama m'a dat slugă la el. Căram și încărcam lăzi. Oho, cât am mai măturat. Miluia pe săraci. Era om bun. Totuși, totdeauna îi înșela pe țărani. I-am spus odată și m'a râs. — Nu poți agonisi decât pe pielea altuia, susținea el. — Și era un om bun — adăugă Libuț, cu convingere.

Apoi povesti o mulțime de lucruri din copilăria lui. Se născuse undeva într'un sat de pe Someș. Nu și-a cunoscut tatăl. Era copil din flori. Despre maică-sa vorbea cu drag, dar n'o lăuda.

— Era tânără și tare veselă, tocmai ca tatăl tău, — îi spuse lui Șlomovici. Nu m'a bătut niciodată, dar avea un nărav prost, că mințea, mereu mințea. Oho, cât mai mințea. Mă mințea și pe mine, și nu-mi plăcea. Adesea venea noaptea târziu acasă, așa dar, cine știe pe unde umbla? Eu mă temeam noaptea singur. Nu îndrăzneam nici să strig pe bunica. Mă ghemuiam în pat, mă acoperam cu totul și până când se'ntorcea, mă tot rugam, frățioare. Dimineța, când o păram bunicii, ea mințea c'a fost acasă și că eu mint. Mințea ea pe toată lumea, nu numai pe mine. Și tu de-aia mi-ești urât, pentru că mereu minți — spuse grav lui Marian, care, ridicat într'un cot, îl asculta.

— Eu nu mint — se împotrivi Marian, aprins.

Libuț îl privi sever printre gene:

— Să nu spui una ca asta!... Apoi calul nu ți l-ai chinuit?

— Nu l-am chinuit — încercă Marian să se apere. Trebuie să-l dresez — e sălbatec — și se întoarse la perete.

— Oho — nu-l lăsa Libuț — ție-ți place când ești bătut? Și animalu-i ca și omul: dacă-l bați mult, se sălbătecește de tot sau se face așa de fri-cos de ți-i milă să te uiți la el. Și atunci, ce-ai câștigat?

Văzând că Marian nu răspunde se întoarse nemulțumit de sine spre Șlomovici:

— Degeaba îți strici gura, el n'are suflet, — spuse cu convingere, apoi continuă să povestească despre viața lui.

— Bunica era femeie bună. D'apoi, așa dar, oricine își are sticleții lui. Și tu. Și altul. Ea bea. Bea mult. Și copiii râdeau de ea.... Am fugit de acasă. Știi, eram mare; ce să stau eu pe capul unei femei bătrâne? Mă ținea din cerșit. Trebuie să vezi lumea, s'ascuți pe oameni. Tare mi-a plăcut să văd lumea, să aflu câte și mai câte, căci lumea, așadar, e-un lucru interesant. Numai oamenii-s răi, aici-i buba...

Șlomovici răspundea tot mai rar. Deodată începu să sforăe.

— Oho, frățioare, ai adormit? Ai dreptate, atât mai avem, să dormim.

Mormăi, apoi oftând: — Și de vorbă i se urăște omului. Se acoperi cu haina și curând adormi. Dormind, sufla greu, ghemuit ca ariciul.

Eu nu puteam dormi. Priveam întunerecul des și mi se părea că de-aș vântura cu mâna, s'ar învolbura ca fumul.

Marian gemea prin somn și mormăia vorbe neînțelese. Geamătul îi era dureros, ca al unui om bătut.

Mă gândeam neliniștit la Niculina și la eliberarea mea.

Poate-mi dă drumul — îmi spuneam îngrijorat. Dar de unde să știe ea așa de sigur că plutonierul îmi dă drumul?

Marian striga mânios în somn. Glasul lui suna ca atunci când își bătea calul.

Croatul se sculă într-o rână și mormăi ceva spre el, apoi își aprinse o țigară. Țigara îi lumina din când în când fața prin întuneric. Sta îngândurat și ofta mereu.

— El îi cel mai năcăjit aici — mă gândii. Apoi toate se încâlciră în mintea mea și adormii. Dar mă trezii îndată ce se luminează de ziua. Genunchii îmi erau înțepeniți de somnul meu ghemuit, iar răcoarea umedă a pivniței îmi intrase până la oase.

Lumina palidă strecurată pe fereastră începea să subțieze întunericul.

Croatul sta întins lângă perete, dar din mișcările lui pricepui că-i treaz. Ceilalți dormeau adânc.

Stătui tolănit o vreme cu ochii deschiși, apoi cuprins din nou de neliniște, mă sculai și ocolindu-l pe Libuț, mă apropiai de fereastră. Vedeam numai un petec de cer, sur și catifelat ca pana de turturică sălbatecă.

Priveam cum se luminează și dorul de libertate îmi strânse gâtul.

Se ridică și croatul:

— Nu mai pot dormi. Te închid ca pe-o vită și trebuie să rabzi.

Se sculă în picioare și veni lângă mine. Privi pe fereastră afară, apoi aprinse o țigară și rămase alături, mut.

Dincolo, petecul de cer prinse a se colora. Raze de lumină străpunseră norii, care se făcură mai întâi viorii, apoi roșii aprinși. Mai târziu, cerul se însenină.

— Uite cum se face! — arătai involuntar.

— Albastru ca supărarea — răspunse el amărît, și se întoarse la locul lui.

Dimineata, toți eram mai agitați ca de obicei. Așteptam neliniștiți să se întâmple ceva.

Nici în ziua aceea nu se întâmplă nimic. Doar lui Șlomovici îi trimise iarăși nevasta, prin jandarmul cu fața lată, pâine și o scrisoare. Niculina trimise croatului tutun.

Jandarmul ne rugă:

— Să nu afle cineva...

Când deschise ușa, mă cuprinse o mare emoție. Dar intră singur și nu îndrăznii să-l întreb nimic.

Înainte de a ieși, croatul îl întrebă ceva, șoptit. Acesta clătină din cap:

— N'a venit. N'am văzut-o.

Apoi chicoti:

— Dacă are vecini buni, nu se plictisește. N'ai tu grija femeii! Și ieși pe scări.

Obrazul croatului se schimonosi ciudat, într'un fel de mânie îndurerată. Se așează sub fereastră și prinse să fluere nervos. Ședea sau se ridica în picioare, agitându-se, fără să scoată o vorbă. Dacă cineva îl agrăia,

răspundea scurt, tăios. Spre seară, se ridică repede dela locul lui și se apropie de Marian, strigând ca ieșit din fire:

— Porc de câine ce ești, mă, mincinosule! Și îl lovi din toată puterea în obraz de vreo două ori.

— Ce să fac din tine? întrebă răgușit. Dacă nu intervenea Libuț, iarăș îl stingea în bătaie.

— Ce-ți folosește? Lasă-l, nu vezi că-i un nenorocit? Iți faci numai necaz — îl liniști el pe croat, apoi către Marian:

— Vezi, mincinosule? Nimeni n'are milă de tine.

Și îl împinse la o parte, din fața croatului.

— Asta tu ți-ai făcut-o, cu mâna ta. Culcă-te, nenorocitul!

Apoi, așezându-se la locul său mormăi:

— Fiecare cu crucea lui.

Mormăia și Șlomovici ceva, iar după puțin timp ne citi scrisoarea primită dela nevastă. Era vorba și de noi. Silabisea:

— „Am fost pe la domnul inginer șef—scria femeia. El nu ține partea hoților, așa ne-a spus. El trebuie să deconteze statului dinamita. Doar nu credem c'o să răspundă el pentru noi. Știe el ce marfă sunteți. Hoți nu ține pe șantier“.

Libuț bolborosea, agitat:

— Oho, ce scrie!... Că nu ține hoți?... Dar ăsta... Nu mai ieșim niciodată de aici. Și întorcându-se spre Marian: — Frumos ai lucrat-o!

Șlomovici privea neputincios hârtia din mâinile sale și da din umeri cu nedumerire:

— Și-a temut pielea, asta-i nenorocirea. De aceea a pus jandarmii să ne ia.

Marian sta îngrozit cu ochii pe croat. Când acesta se clinti din locul lui, începu să se roage, văicărintu-se:

— Nu mă bate, frate. M'a bătut până la sânge. Așa m'a bătut. N'am vrut să spun nimic, crede-mă, dar a trebuit să spun... Și să semnez a trebuit...

Tăcu puțin timp, apoi izbucni, strigând cu fața schimonosită:

— Mi-e frică dacă mă bat! Mi-i tare frică!

Croatul îl privea întunecat. Pe urmă, oftând, îi întoarse spatele. A stat așa fără vorbă, strângând din fălci.

— Dacă ies de aici, dau foc administrației — mai spuse și apoi tăcu întreaga seară.

Pe mine, scrisoarea soției lui Șlomovici m'a umplut de spaimă. Nu-mi mai afluam locul. Mă hărțuia îndoiala și nu mă puteam liniști.

— Ție îți dă drumul înaintea tuturor — îmi spusese cu două zile înainte Libuț. Acum jinduiam iarăși după o mângâiere. Il întrebai, abătut:

— Mie-mi dă drumul totuși, nu-i așa? — și pândeam îngrijorat răspunsul.

— Trebuie să ne dea drumul la toți, spuse el tulburat și începu să se plimbe încoace și 'ncolo prin pivniță.

Nu mai îndrăznii altă întrebare. Rămăsei cu inima strânsă, toată ziua.

A doua zi, în zori, plutonierul îl chemă pe Marian. Venise după el jandarmul cel tăcut. Deschisese ușa și-l strigase. Noi așteptam neliniștiți să se întoarcă:

— Iar o să ia ceva asupra sa — spuse îngrijorat Șlomovici.

Libuț se plimba nervos prin pivniță. Croatul sta nemșcat la fereastră.

Când într'un târziu, Marian s'a întors, Libuț și ceilalți au prins a-l întreba nerăbdători ce-a vrut plutonierul:

— Acum nu m'a mai bătut, a urlat numai! — a șoptit Marian și se vedea că se simte ușurat. — A spus că el și-a terminat lucrul cu noi. S'a uitat pe unde m'a bătut.

Apoi repede, cu glas schimbat, scârbos, de pâără:

— Acolo-i sus și lepra aia de pe șantier, Niculina... Se vede că și noaptea doarme aici, nerușinata...

Și a rânjit batjocoritor.

Plecai rușinat ochii în pământ și nu mai îndrăznii să-i privesc.

— De bună seamă îmi dă drumul — mă gândii cu neașteptată bucurie, dar mă încercă totodată un simțământ de rușine și decepție.

Încă nu se făcuse amiază, când jandarmul cel tăcut deschise iarăși ușa:

— Haideți! spuse liniștit și așteptă până urcarăm cu toți. Incuie ușa după noi, apoi ne făcu semn să așteptăm.

Ne supuserăm îngrijorați și rămaserăm laolaltă, fără vorbă, așteptând ce se va întâmpla cu noi.

Soarele frigea, iar printre prunii din grădină sburau fluturi. Aveau un sbor capricios, ca niște petece de hârtie stârnite de vânt. Ochii învățați cu întunerici, clipeau, împunși de lumină.

În poarta postului sta un țăran cu biciul în mână și căta curios la noi.

Jandarmul dădu drumul din magazia de lemne unui flăcău de la țară, care fusese închis în locul meu. Il așază între noi și porni să urce scările, când se opri pe neașteptate.

Înăuntru răsunară strigăte puternice.

Recunoscui îndată vocea Niculinei. Țipa mânioasă:

— Nu tac! Mi-ai promis că-i dai drumul. Nu așa mi-ai promis? E un copil! Ce ai cu el?

Simțeam cum mi se sgârcește gura de emoție.

Plutonierul încercă la început s'o liniștească. Ii spunea repede ceva, pe șoptite.

— Ce-mi pasă! Scrie altul, dacă 'n ăsta l-ai trecut și pe el. Nu tac, auzi! Cerneală ai destulă — țipa Niculina. Am venit la tine de câte ori ai vrut... Ce mai vrei? Ai promis! Ce fel de om ești tu?

Plutonierul încercă iarăși s'o potolească, șoptindu-i ceva repezit.

Niculina răspunse și mai aprinsă:

— Dă-i drumul, și-atunci tac!... Nu-i tâlhar. Știi bine că nu-i tâlhar.

Nici unul nu-i tâlhar. Ai făcut totul, ca să te avanseze. Știu eu. Nu tac. Prinde-i pe adevărații tâlhari, — strigă ea. Dece nu face directorul magazie ca lumea? Pune mâna pe el! Dar nu îndrăznești, așa-i?

Acum, plutonierul striga în gura mare:

— Te lovesc! Taci!

— Lovește, nemernicule, lovește! Nu mi-i frică. Te denunț că i-ai bătut și pe ei. Degeaba i-ai ținut o săptămână ca să le treacă urmele bătăii. Să știi că te denunț! — și în furia ei plângea.

Plutonierul răcni iarăși:

— Te mătur de pe șantier — o amenință el. Te trimit acolo unde-i locul ălor de teapa ta.

— Trimite-mă, nerușinatule! — plângea Niculina, dar cu frică în glas. Aceia ar trebui jupuiți, care te-au pus aici să schingiești oamenii! **mai** adăugă cu amărăciune și ieși furioasă dela plutonier.

Era palidă, lacrimile-i curgeau pe obraz. Ne privi fără nădejde.

— Vezi, nu vrea să-ți dea drumul, ticălosul!

Strigă brusc:

— Oameni buni, nu vă lăsați! Spuneți peste tot ce-a făcut cu voi câinele

ăsta. Chiar și ălora ca el să le spuneți. Nu vă temeți, strigați-vă dreptatea! Jandarmul câtă speriat spre ușă, apoi zăpăcit, o împinse de-o parte pe Niculina.

— Ia mâna de pe ea, mă, dulău domnesc! șueră croatul cu ochii fulgerând de mânie.

Jandarmul privi cu ciudă către croat, apoi tulburat, se întoarse iarăși spre femeie și-i spuse potolită:

— Du-te. Lasă-i! Nu faci bine. Le-ajunge cât năcaz au.

Niculina porni spre porțița grădinii, ștergându-și ochii. De acolo se mai întoarse odată către noi, apoi începu să urce pe cărare. O urmării cu privirea până pieri printre pomi.

Libuț oftă din rărunchi, Șlomovici, ca niciodată, era posomorât.

Când ieși plutonierul, îl privii cu ură nemărginită. Nu mă mai temeam de el. Nu mă mai temeam de nimic. Ii strigai:

— Eu n'am furat! N'a furat niciunul dintre noi, să știi. Degeaba ne trimiți arestați! — și când rostii aceste cuvinte mă cuprinse un sentiment bun de îndrăzneală:

— Dă-i drumul! răcni plutonierul și se întoarse în casă.

Jandarmul privi grav în urma lui, apoi întorcându-se spre noi, spuse morocănos:

— Dă-i drumul!

Ne scoase în drum și ne porunci să urcăm într'o căruță țărănească. Țăranul cu biciul se urcă lângă noi, scutură biciul și porni caii.

IV

Satul rămase departe în urma noastră.

Jandarmul, ca să ne aibă sub ochi, ședea în fața noastră, cu spatele la cai. Eu ședeam pe margine și priveam roțile ce se învârtteau repede. Cea dinapoi alerga după cea din față, iar în urmă, colbul drumului se ridica asemenea unui vâl sur, ușor.

Căruța mă scutura, dar nu-mi păsa. Gândurile îmi erau stăpânite încă de acel simțământ tulburător și neobișnuit al eliberării de sub tirania fricii care te obligă la veșnică umilire.

— Bate-mă, dar eu nu tac! Am să le spun tuturor — cugetam cu îndărătnicie. Ce bine că nu mi-i frică! Eram bucuros și convins că voi spune adevărul în fața oricui. Privii la Marian și gândii: „N'am să fiu ca el.”

Libuț băgă de seamă că-l privesc pe Marian.

— Lasă-l, frățioare! Nu trebuie să te temi. Oho, nu-i chiar așa de ușor; el să mintă, iar pe noi să ne închidă... Trebuie să ne dea drumul, n'ai teamă! — mă liniști el.

— Nici nu mi-i teamă. Nu-s ca... — arătai cu capul în direcția lui Marian. Și dându-mi seama că mă laud, mă făcui roșu la față.

Șlomovici mă privi lung, apoi râse.

— Faci ca unul care trecând prin pădure, flueră într'una ca să nu-i fie frică. Râse din nou:

— Da' plutonierului i-ai zis-o dela obraz!

Mai târziu, jandarmul comunică lui Libuț că suntem trimiși la închisoare în detențiune preventivă.

— Acolo n'o să vă mai bată.

Marian, ușurat, încercă să intre în vorbă, adresându-se jandarmului pe un ton mieros. Dar croatul se răsti la el cu brutalitate: — Tacă-ți gura, mă, vierme! Atunci se retrase într'un colț al căruței, și tăcu clipind des.

Libuț încerca să lege o convorbire cu flăcăul dela țară, care se bălăia o leacă. Hainele țărănești îi erau peticite, iar în cap purta o pălărie nouă, cu o floare roșie, vestejindu-se în beteală.

Grăia rar și împiedecat. Vorbind, repeta de mai multe ori primul sunet al câte unui cuvânt, apoi spunea cu repeziciune celelalte, ca să nu se mai împiedice, căutând parcă să scape de ele.

Răspundea în silă la întrebările lui Libuț sau tăcea încurcat. Când Libuț dori să afle de ce a ajuns în mâna jandarmului, se făcu roșu la față:

— Dd-dece vrei să șș-știi? — și nu-i răspunse.

Dealtfel și Libuț se plictisi curând:

— Tu știi, frățioare. Fiecare cu năcazul lui. Dacă nu vrei să ne spui, nu ne spui. Ce-mi pasă mie? — și ridicând din umeri, îl lăsă în plata domnului.

Iar flăcăul, șezând în căruță, privea tăcut cum rămân în urmă copacii de pe marginea drumului.

Caii asudați mergeau în buestru. Vânturi ușoare de Mai unduiau când și când lanurile de grâu din laturile drumului. În urma valurilor stârnite de vânt, grânele păreau că pornesc după căruță.

Ajunserăm în oraș, în fața închisorii, târziu după amiază. Era o clădire sură, pe frontonul căreia seria cu litere mari: „Penitenciarul Municipal“.

Jandarmul ne ordonă să coborâm și ne conduse în curtea exterioară a închisorii. Stam în fața clădirii de două etaje, cu toate ferestrele zăbrelete. De după gratii ne pândeau cu curiozitate oameni.

Ofițerul de serviciu ne predă unui gardian, care purta revolver pe sold. Acesta ne conduse la poarta întunecoasă a clădirii din fund. Bătu cu pumnul în poarta care răsuna afund, ca un butoi larg. Citi apoi în hârtia ce o avea în mână și ne numără cu o expresie de totală nepăsare pe față:

— Un, doi... patru, cinci... apoi se întoarse iar către poartă.

— Ne duceți ca pe oi. Ne numărați — mormăi croatul iritat. — Bine că nu ne păziți cu câini.

La vorbele acestea, furia mă apucă și pe mine.

Gardianul îl privi mirat, apoi se ncruntă:

— Gura! Cu mine nu discuta!

Tremuram tot de încordare. — „Nu-mi pasă nici de mă lovești!“ mă gândii și strigai:

— N'am făcut nimic. Nu suntem hoți.

Se holbă la mine, dar nu avu vreme să răspundă. Dinăuntru se deschidea poarta.

Un gardian mai bătrân sta dincolo și ne privea indispus:

— Păsăruici noi!... Unde naiba să-i mai pui?! Peste tot e plin ochi. Celălalt dădu din umeri:

— Pune-i în șase. Is preventivi.

Bătrânul făcu cu mâna un gest de nepăsare.

— Mult îmi pasă! Puie-i și unul peste altul! Ce-ați făcut? Ați prins păsări în pădure? — și răsă scurt.

— Au prins o majă de dinamită! — explică celălalt, aprinzându-și țigara.

— N'am furat! Niciunul n'a furat! — repetai cu îndărătnicie.

Bătrânul făcu un semn cu mâna:

— Poate n'ai băgat de seamă. Apoi, clătinând din cap: — Dinamită?

Ce mai fură și oamenii... Tot aștepti să se facă loc. Dai drumul unuia, și-ți aduc trei în loc. Apoi porni înaintea noastră, zăngănind cheile.

Ne conduse dealungul unui coridor nesfârșit și îngust; de-oparte, la fiecare cinci pași, vedeam câte o ușă de fier, în care se deschideau niște ferestruici zăbrelite, din dosul cărora ne priveau cu interes fețe omenești.

În capătul culoarului, gardianul deschise o ușă de fier mai lată decât celelalte și strigă:

— Hei, cameristule... Mă, călăule-șef!

Ieși în ușă un om mai în vârstă, adus de spate, cu privirea ageră. Ne privi cercetător, apoi se întoarse către gardian și după ce salută respectuos:

— Să trăiți — începu să se văicărească.

— Suntem mulți... Unde să-i pun?... Nici așa n'avem loc.

Din vreme în vreme, fulgera spre noi câte o căutătură.

Purta un palton larg, negru, din stofă lucie, iar în cap o șapcă soioasă. Cămașa îi era murdară, iar cravata albastră dela gât, cu totul fără formă.

Gardianul cu cheile nu se sinchisi de văicăreala lui și ordonă sever:

— Faceți-le loc!

— Trebuie să ne culcăm unul peste altul... mai încercă gârbovul.

Gardianul se încruntă nerăbdător la el:

— Nu înțelegi ce-ți spun?

Apoi întorcându-se către noi, ordonă:

— Jos cureaua dela pantaloni, șireturile dela ghete și toate de felul ăsta!

Deslegarăm curelele, scoaserăm șireturile dela ghete și i le dădurăm. Apoi ne împinse în sala aceea și încuie ușa.

— Să n'aud gălăgie, că!... — strigă prin vizor și plecă cu colegul său.

Iar noi rămaserăm grămadă în dreptul ușii, privind pereții suri ai încăperii și pe oamenii aflați în ea.

Cameristul cel adus de spate ne măsura cu ochi cercetători; așteptă până se pierdură pașii gardienilor în lungul coridorului și începu să ne sudue:

— Cine sunteți?... găinari nenorociți!... Derbedeilor!... Bine arăt cu voi aici!... Uite, ce sărăcii îmi pun în cărcă!...

Dar numai glasul îi era mânios. Ochii săi ne măsurau neastâmpărați; pe urmă se ațintiră asupra lui Marian. Se răsti brusc la el:

— Cu tine ce să fac, nenorocitul? Ai tutun? Firește, ai să tăgăduiești... Deja văd că tu ai să dormi pe podea...

Se întoarse cu gesturi repezite spre noi:

— Nici voi n'aveți tutun, ei?

Dintre noi doar croatul fuma, deaceia întoarserăm cu toții privirile către el. El însă sta țeapăn, cu fața aspră, între noi, apoi fără vorbă se duse la patul comun și se așeză pe marginea lui.

— Scoală-te de-acolo! — se repezi îndată gârbovul la el. Am să-ți spun eu unde ți-e locul! Eu sunt aici cameristul, șeful de salon! Crezi c'o să-ți meargă ușor aici? ... Cu tine vorbesc! Ce te zgâiești?... Mare viteaz ești, după cum văd...

La început, croatul se uita la el, nedumerit; se vedea că nu ascultase ceeace-i spusese cameristul cu câteva secunde mai de vreme. Apoi necazul îi crispă fața. Totuși se ridică fără o vorbă, se depărtă de pat și fără să ia pe careva în seamă, se rezemă de perete.

Gârbovul îl cercetă o clipă cu privirea sa ascuțită, și iar se întoarse spre noi:

— Ei, n'aveți tutun? Aici e interzis fumatul, să știți. Din partea mea puteți fuma, dar fiecare pe pielea sa... Cine are tutun, trebuie să-l împartă. Asta-i regula. Și arătând repede spre soții săi: — Ei sunt vechi, voi abia ați venit...

În afară de el, mai erau trei în sala aceea. Doi dintre ei nici nu se sinchiseau de noi. Zăceau nepăsători, pe patul lat, întinși pe un fel de rogojină ferfeniță. Al treilea, un țăran în haine zdrențuite, sta în fața noastră, observându-ne cu ochii larg deschiși. Ne observa cu neascunsă curiozitate, ca un copil pe streini.

Cameristul deveni nerăbdător. Întrebă:

— Deci n'aveți?

Libuț ridică din umeri.

— De unde să-ți dăm frăție? Arată către croat. — Numai el are. Așadar, noi nu-i putem porunci. Dar dacă-i ceri, sigur îți dă. Dece să nu-ți dea? ... Așa că-i dai? — Întrebă pe croat. Dar cum acesta nu-l învrednici cu nici un răspuns, ridică din nou din umeri, nedumerit. — Dacă aș avea, ți l-aș da, crede-mă, ca să nu te mai rățoești pe-aici, odată ce asta-i obiceiul! Și explică grav: — Știi, eu n'am mai fost prin locuri de-acestea.

Cameristul îl privea pe Libuț cu ochii pe jumătate închiși:

— Firește, tu ești un domnișor de familie bună și ești nevinovat... Pe mine tutunul mă interesează și nu nevinovăția ta... Se întoarce către noi, decepționat: — Mare brânză am făcut și cu voi!... Păduchi, precis aveți... Ce fac eu cu ăștia? — Întrebă arătând la cei întinși pe pat.

— Așează-ne, lasă tutunul! îi spuse brusc, croatul.

Cameristul se holbă furios la el. Apoi se întoarce, răstindu-se la cei de pe pat:

— Dă-te mai încolo, prea sfinte părinte!... Și tu, și tu anticristule. Ei, găinarilor, atâta-i locul vostru. Și anunță indiferent: — Cine nu încapă pe pat, doarme pe jos.

Dar încăpurăm.

Eu nimerii între Șlomovici și Libuț. Dincolo de Libuț, lângă perete, ajunse croatul.

Lângă Șlomovici, argatul și Marian. Lângă Marian, sta întins omul pe care cameristul îl numise anticrist. Dincolo, părintele, apoi țăranul și lângă celălalt perete, cameristul. Și așezați pe pat în acest fel trăirăm, dormirăm un timp.

Astfel ne-am culcat, strânși unul într'altul în prima noapte. Mult timp, n'am putut dormi. Între zidurile sure ale închisorii, nelineștea puse iarăși stăpânire pe mine. Cele două ferestre zăbrelite dinspre curte aveau geamurile de deasupra deschise, dar mirosurile grele ale hărdăului din colț și ale lămpii de gaz de pe perete otrăveau cu totul unda de aer primăvăratec ce se strecura înăuntru. Mă cuprindea, încetul cu încetul, o nerăbdare grea, încordată. Nervii îmi erau atât de iritați, încât atunci când croatul răcni fără veste ceva lângă perete, mi se păru în primul moment că eu răcnisem. Glasul îi era ciudat, plin de mânie și desnădejde. S'a ridicat în capul oaselor și a rămas nemîșcat. Apoi, a început să se plimbe prin încăperea lungă de cinci metri și îngustă de patru, cu gesturi repezi, sălbatece.

Îi pândeam prudent, fiece mișcare. Dar nu numai eu, ci și Marian. Când croatul se opri brusc și porni către el, se sculă repede și ridicând piciorul, întrebă cu spaimă:

— Ce vrei? Nu mă lăsați, fraților! Vrea să mă omoare!
Nu îndrăzneă însă să strige, ci mai mult gemea șoptit.
Incordarea nervilor mei crescui. — Căine laș, mă gândii, dorind din toată inima să-l pocnească croatul măcar odată.

Dar croatul sta în fața patului, puțin aplecat înainte, privindu-l fără vorbă.

Se sculă și cameristul, strigând la croat:

— Ce faceți?... Să tăceți!... Du-te la locul tău!

Ii privea și Libuț, sculat în capul oaselor, potolindu-l pe croat:

— Ce mai vrei? Măi, măi, nu te mai liniștești?!

Eu și Șlomovici nu îndrăznirăm să ne sculăm.

Marian, de spaimă se retrăsese până 'n perete.

— Du-te la locul tău! — îl îndemnă Libuț, pe croat.

Croatul se urni, oftând, se întoarse de către Marian și încet se duse la locul lui, se întinse pe pat, zăcând fără vorbă. Se culcă înapoi și Marian. Cameristul îi mai sudui o vreme, apoi se lungi și el pe pat, mormăind.

Sala fu din nou cuprinsă de liniște.

Am închis ochii, ca să nu mai văd umbrele pâlpâitoare, aruncate de lampă, pe pereți. Deodată, de undeva de departe, auzii zornăit de lanțuri. Dar nu-l luai în seamă; îndată s'a și liniștit, contopindu-se cu tăcerea.

Zăceam buimac, și în starea mea de somnolență mi se păru că aud iarăș zornăituri de lanțuri. Mă forțam să deschid pleoapele, dar nu puteam. Apoi parc'aș fi adormit, dar zornăitul lanțurilor mă urmărea și'n vis... tot mai puternic, tot mai strident. Il auzii apropiindu-se de ușă. Sunau pași pe culoar, scrâșnea cheia, s'auzeau voci frânte, omenеști.

— Vin după mine! — mă împunse spaima. Incercai desnădăjduit să deschid ochii, să sar din pat, dar nici să mă mișc nu putui.

Auzii cheia răsucindu-se în broască, ușa deschizându-se și lanțurile zornăind în prag...

Intrară câțiva în sală, auzii și glasul gardianului cu cheile, și cum se apropie toți de pat...

Valuri de sudoare îmi scăldară trupul și zăceam întins ca o bucată de lemn. Cu infinită ușurare, constatai că nu vin la mine, ci se îndreaptă spre perete, unde dormea croatul... Lanțul prinse a zornăi cumplit, auzii apoi o disperată zvârcolire, o greoaie frământare a unui trup omenesc... Ars de bucuria că nu după mine au venit, vrui să strig, fără milă, îndemnându-i: „Luați-l. El e hoțul!...”

De încordare, mă trezii. Fața îmi era îmbrobonată de sudoare. Nu departe de mine, cineva șoptea.

Mă sculai repede și cătai către croat. Acesta zăcea nemișcat, cu fața la perete. Buimăcit, privii în jur, la soții mei.

Omul numit anticrist sta aplecat înainte, țeapăn ca un cui și șoptea ceva neînțeles, repede, cu patimă. Crezui că mi se adresează, suduindu-mă pentru că m'am sculat și mă trântii grabnic la loc, dar el continuă să șoptească.

Il ascultam speriat, încercând să prind înțelesul vorbelor sale. Nu pricepui nimic. Mă gândii, cuprins de panică, că-i smintit. A doua zi, dacă se nimerea întâmplător în apropierea mea, mă feream repede. Mai târziu am aflat că omul acesta este sectant și că se roagă jumătate din noapte.

V

Nu numai de acest om mă temeam la început ci și de ceilalți. Îi consideram oameni misterioși și vinovați pe toți, și trăgându-mă între soții mei, îi observam bănuitor, dar plin de curiozitate în ce fac, ce vorbesc, cum se mișcă.

După câteva zile însă, după ce am ajuns să-i cunosc și să știu vina pentru care au nimerit la închisoare, misterul lor se topi, și odată cu el teama mea. După aceea îi socotii oameni asemenea soților mei, născuți — după părerea lui Libuț — în ceas rău.

Îl cunoscui mai întâi pe țăran.

Era un om mic, dar tare lat în umeri, cu ochi albaștri și foarte umil. Avea niște mâni enorme cu palmele late și degetele noduroase, de muncă multă cu lopata. Aceste degete se învățaseră atât de mult cu coada cazmalei și a târnăcopului, încât nu le mai putea îndrepta. Condamnate la inactivitate, și le purta încoace și încolo prin încăpere, ca pe niște unelte greoaie, grosolane. Odată, cameristul îi porunci să coboare fitilul lămpii. Nu fu în stare. Îi fu cu neputință să apuce cu degetele țepene, roțița mică a lămpii. Dacă cineva începea să vorbească, îndată se împlânta în fața lui, ascultându-l, cu gura căscată. Era închis pentru furt de lemne și totdeauna pomenea rușinat și scuizându-se de acest lucru.

— Am greșit, e drept. Am păcătuît. Dar să fi înghețat?... Voia lui Dumnezeu.

Locuia la marginea unei păduri. Zilnic, mergea pe jos patru kilometri până la cariera de piatră unde lucra. Cu aceleași vorbe, povestea oricui cum l-a prins pădurarul, care-i era cumnat. Încă în prima dimineață, îi povesti lui Libuț:

— Lasă-mă, cumnate Pavel. Acum, odată, pentru ultima oară! Dă-mi drumul.

— Nu se poate, frate. Dă securea!

— Am copii! Ți-s doar nepoți.

— Nepoți, îi drept, dar mulți fură lemne din pădure, și de m'or da afară, tu n'ai să-mi dai de mâncare. Ți-am mai dat drumul de două ori. Acum, vezi și tu, nu se poate.

— Odată mai dă-mi drumul!

— Nu pot, cumnate. Dă mâinile!

Când ajungea aici, ridica din umeri și pleca ochii, rușinat:

— Ce era să fac? I-am dat săcurea și l-am lăsat să mă lege.

Apoi tăcea, oftând.

Tăcu și Libuț o vreme.

— Nimeni nu-și lasă bucuros pâinea —spuse. Dar și tu aveai dreptate, frățioare; nu poți aștepta să îngheți...Greu o mai duci și tu.

Croatul, care până acuma sta lungit, cu spatele spre noi, se 'ntoarse brusc către Libuț:

— Dar dacă și el, și cumnatu-său, au avut dreptate, atunci cine n'a avut?... Dece nu te gândești un pic?...

Libuț privi surprins la croat. Apoi, dând din umeri:

— Au amândoi dreptate, numai că, știi, s'au născut în ceas rău.

Fața croatului se crispă; făcu doar un gest cu mâna și se lungi înapoi la locul său.

— Da, are dreptate! — reluă bățaios Libuț. — E drept c'a furat, dar are dreptate, întări el. Apoi se întoarse către Șlomovici, întrebându-l:

— Tu ai aştepta să îngheţi de frig lângă pădure? Cine nu fură, când — aşadar — îl frige îngheţul? Atunci n'ai ce să faci...

Omul pe care cameristul îl numise părinte, ascultase până atunci întins pe pat; acum, se ridică fără veste şi forţându-se să păsească drept — mergând totuşi împiedecat — se apropie de Libuţ. Era un om cu trup gros şi buhăit, cu obrazul mai mult buged decât gras. Un strai cafeniu, sdrenţuit, atârna pe el ca un sac. Părul lui sur îi era murdar de praf şi încâlcit. Se înfipsese în faţa lui Libuţ:

— Tu n'ai dreptate, frate. Da, da. Tu! — spuse el cu vocea ridicată. Slobozea vorbele din gură prelung, aproape cântându-le, agitându-şi arătătorul aproape de obrazul lui Libuţ. Minciuna o numeşti adevăr, iar păcatul virtute?! Afurisitule! Tu nu ştii că-i vai de aceia care pe necuratul îl numesc bun, amarul dulce, iar pe dâşii se socotesc înțelepți?!

Libuţ se holbă uimit la el, apoi se tulbură de-abinelea:

— Cu ce mă învinuieşti tu? — mormăi el. Eu n'am spus astfel de lucruri, frăţioare. Rău ai înţeles tu, aşadar. Eu am vrut să spun numai... — încercă el să se desvinovăţească, fără să izbutească, pentru că se petrecu un lucru ciudat.

Sectantul, care sta rezemat de perete, lângă fereastra zăbreliată, în faţa noastră, la vorbele grăsunului sări ca aruncat de un arc şi galben de furie, împinse la o parte din faţa lui Libuţ pe părinte, care căzu peste pat.

— Porc beţiv! — striga. — Predici apă şi bei vin... Mai îndrăzneşti să vorbeşti despre păcat?! Nu ştii că-i vai aceluia care-s sângruincioşi la beţie şi care răstălmăcesc adevărul din adevăr, care lipesc de casa lor altă casă, de ogorul lor alt ogor, ca să nu mai rămână nici un locşor şi ei să stăpânească singuri pământul!? Pe seama voastră a scris Isaia aceste cuvinte! Voi sunteţi aştia! Iezuiţilor! Fariseilor! — strigă şi la fiecare vorbă îl îmboldea iarăşi şi iarăşi, peste marginea patului pe grăsun, care tot încerca să s'apuce cu amândouă mâinile de margine, iar până la urmă se păzea doar să nu cadă de pe picioare.

Cameristul îl încuraja, hohotind.

— Ce-l tot împingi, ca viţelul? Dă-te la el! Nu te lăsa, butoiule!

Marian deasemenea, chicotind, aţâţat, se rotea în jurul lor, întinzând când şi când mâna, ca să împingă pe sectant peste celălalt, dar fără să îndrăznească.

Eu îi priveam nedumerit şi înspăimântat. Nu pricepeam de ce sectantul e atât de furios.

Libuţ încerca, speriat, să-l liniştească pe sectantul cuprins de furie.

— Lasă-l, doar n'a făcut nimic. — Zău, n'a făcut nimic.

Dar acesta continua să certe şi să îmboldească pe omul cu obrajii bugezi, strigând:

— Porc beţiv! Voi îndrăzniţi a lua cuvântul pe buzele voastre? Voi care izbăviţi pe mişel pentru bani? Apoi îl împinse încă odată, mai cu putere. Spuse cu un ton acuzator: Nici unul dintre voi nu-i vrednic de viaţa de veci! Şi, triumfător, se întoarse la locul lui de mai înainte, lângă fereastră, şi începu să şoptească.

Grăsunul sta înclăştat încă de marginea patului, cu faţa stacojie. De emoţie, abia mai bolborosea:

— Vedeţi, fiii mei!... — Dar neluându-l nimeni în seamă — chiar şi cameristul râdea de el fără să se ascundă — se sui pe pat şi rămase un timp acolo, prăbuşit în sine. Deodată, sări de pe pat şi se repezi la sectant, strigându-i ca ieşit din minţi:

— Cere-ți iertare, ereticule! Cere-ți imediat iertare!

Acela însă nici nu se clinti. Intors cu fața la perete, continua să mormăie:

— ... Cetele diavolului împresuratu-m'au, iar eu legea ta n'am uitat-o...

Grăsunul se holbă încremenit la el, ridică repede mâna, dar nu îndrăzni să-l lovească.

Strigă în furia sa neputincioasă:

— Anticristule!... Ereticule!...

Sectantul continuă să se roage cu glas triumfător și tot mai ridicat. Sporovăia cu o bucurie sălbatică:

— ... Trufașii minciuni iscat-au asupra mea, iar în inima mea păzesc poruncile tale...

Bugedul împreună brusc mâinile și tremurând de mânie, începu să se roage și el:

— Ascultă cuvintele mele, doamne, după mare mila ta! Caută, doamne, în sufletul meu.

Sectantul se poticni o clipă în ruga sa, apoi continuă aproape răcnind:

— ... Dracii tulburători ocol îmi dau, care departe depărtatu-s'au de legile tale...

Grăsunul se strânse ghem, ca lovit:

— O, dumnezeule! — reîncepu, dar în loc să continue rugăciunea, slobozi o înjurătură cumplită și se repezi la sectant, strigând:

— Anticristule!... El e anticristul! — și agățându-i-se de grumaji, îl trase jos pe podea.

— Așa, părințele, arde-l! — îl îmboldea cameristul, înecându-se de râs.

Cei doi, pe jos, se băteau ciudat. Nu se loveau, își sfâșiau numai hainele.

Un moment avui impresia că se prefac și îndată se vor scula, râzând că ne-au păcălit. Se băteau caraghios, fără energie.

Până la urmă, Libuț interveni:

— Sculați-vă! Ce-i măgăria asta! Oho, voi sunteți nebuni! Ii despărți, apoi spuse cameristului: — Iar tu, ai face mai bine să nu râzi!... Dacă te-au pus șef, fă rânduială!

Acesta încetase râsul, privind pieziș la Libuț.

— Ce te-ai aprins așa?... mormăi. — Nu-i vezi cum îs?... Se mușcă. Unu-i mai nebun ca celălalt.

Libuț privi grav la camerist și spuse un lucru ce nu l-am putut uita:

— Stai, frățioare! — și-și scutură cu convingere capul. Oricine ar vrea să trăiască în pace, numai — așadar — nu poate.

Șlomovici se ridică dela locul său și-i spuse râzând lui Libuț:

— Ai, ce mai vorbești și tu! Cine are bani, are și liniște.

Libuț ca totdeauna când era contrazis, se ridică agitat.

— Oho, frățioare, și ei îs neliniștiți. Dece fac închisori?... De-accea le fac, pentru că și ei — așadar — se tem, se tem de cei săraci, să nu le fure banii. Apoi se'ntoarse spre gârbovul camerist și spuse viori: — Nici tu n'ai furat, așadar, pentrucă ești bogat... și îndată se zăpăci. — Dar poate nici n'ai furat, și numai eu vorbesc prostii, pentrucă nici noi n'am furat.

— Nu. Eu am fluerat în biserică, mormăi cameristul. Du-te la dracu! Vorbești prostii! Brusc, se răsti la el: — Țștia n'au furat și tot îs aici — arătă spre cel buged și spre sectant. Atunci, ei dece-s aici? Asta să mi-o spui; și nu mă îmbăta cu apă rece.

Toate câte le vorbise Libuț, se învălmășiseră și în gândul meu. Mă și bucuram, într'un fel, că spunându-le, mi le limpezea și mie. Dar vorbele gârbovului încălciseră iarăși totul în mine și așteptam nerăbdător ca Libuț să răspundă. Dar și el tăcea nedumerit. Apoi ridică din umeri.

— Oameni ciudați. La urma urmii, oamenii-s de multe soiuri în lume. Se întoarse repede la grăsun, cu intenție de împăcare:

— Nu te supăra, dar zău că ești ciudat. Firește, și prietenul tău. Vă certăți pentru dumnezeu.

Grăsunul privea neliniștit la Libuț, vroi să spună ceva, dar își înghiți vorba.

Cameristul începu să chicotească.

— Țsta, prietenul lui? Pe legea mea că ești într'o dungă. Și râse multă vreme.

Râdea și Marian cu el. Pe urmă se sculă de pe pat și se apropie de sectant:

— Du-te, sărută-ți prietenul!

Sectantul se înturnă de către el, dar Marian i se puse iarăși în față și stăruia răsând. Îți venea greață de râsul lui.

Sectantul i se adresă brusc:

— Dumnezeu te va ierta. Mult ai suferit și nu știi ce faci...

Marian tresări, privindu-l, apoi iar începu să râdă: — Nici nu este dumnezeu — și râdea exagerat de tare.

— Degeaba te uiți, o ceapă nu dau pe tine!... strigă el. Ca să-și ascundă turburarea, se întoarse spre camerist. Țsta crede că mă tem... Așa-i că nici nu este dumnezeu?

— Du-te la naiba! Ce sunt eu? — spuse cameristul și fără să-i mai pese de noi se lungi pe pat.

Marian sta zăpăcit lângă sectant.

Gârbovul rămase un timp întins pe pat, apoi fără să se sinchisească de careva din noi, începu să se plimbe prin încăpere.

Dintru început, pe camerist îl cunoscui ca pe un om mlădios și furișat. Dacă se isca gălăgie afară, dacă trecea cineva pe culoar, îndată se lipea de ușă. De-acolo pândeă și trăgea îndelung cu urechea. În astfel de momente, deși purta bocanci, pașii nu i se auzeau. Dar în plimbările sale matinale, uita de sine și de mișcările sale voite și forțate; devenea greoi, neîndemănatăc și tropăia. Ațâțarea care-l încorda, îi făcea mersul îndărătnic, agitat. Pășea când mai repede, când mai moale, după cum îl purta frământarea-i lăuntrică.

Simții — fără vreun motiv deosebit — multă vreme, antipatie față de el. Ne numea fără încetare găinari și ne disprețuia din toată inima. Era vorbăreț și lăudăros. Era hoț de trenuri și vorbea mult de această ocupație.

— A, strigoilor! Ce știți voi ce-i aia! Pentru asta trebuie curaj. Voi nici găinari nu sunteți — ne spunea cu încântare.

Ne vorbea despre vre'un furt reușit ca despre o faptă eroică.

Cunoștea pe toată lumea în închisoare și știa totul despre toți. Și-și râdea de toți. Dacă cineva avea tutun, pretindea să-i dea și lui. Dacă nu-i da, i-l fura. El însă nu da nimănui. Într'una din aripile închisorii se construia. Acolo deținuții puteau agonisi fie chiștoace, fie câte o țigară întreagă, fie câte o bucătică de pâine. Cameristul îi împărțea pentru lucru pe țaran și pe grăsun, și-i excroca sau le fura ceeace agonisiseră. Pe țaran îl și percheziționa. El împărțea și mâncarea adusă într'o găleată. Nouă ne dădea deobicei zeama chioară de deasupra, păstrându-și ce era mai gros.

În dimineața aceea, se plimba prin sală. Libuț și Șlomovici ședeau nemiscăți pe pat, cu ochii țintă. Sectantul sta rezemat de perete, iar grăsunul tăcut la locul lui. Își tot lingea buzele, privind mereu către ușă. Și țaranul pândeă ușa. Croatul zăcu un timp, întins pe pat cu fața la perete, apoi sculându-se repede, începu să se plimbe agitat prin încăpere. Marian

se trase neliniștit mai aproape de Libuț, fără să piardă din ochi pe croat. Argatul sta întins pe spate, cu ochii deschiși ațintiți în tavan. Pândeam și eu mai nerăbdător ușa, înghițindu-mi saliva. Imi simțeam stomacul tot mai gol și capul tot mai greu. Până la urmă, foamea mă alungă și pe mine de pe pat și începui să mă plimb și eu asemenea cameristului și croatului.

De obicei, mâncarea ne-o aducea într'o găleată, un gardian tânăr. Ne aducea o zeamă lungă și bucăți de mămăligă rece tăiată pătrat. În supă, pluteau fire de praz sau foi rare de salată și era străvezie ca apa de izvor. Intindea găleata și aștepta în ușă până ce cameristul o împărțea între noi. Era un om mic, vorbăreț, slab, cu fața plină de coșuri. Purta o mustață scurtă, tunsă. Glumea cu toți, în afară de țaran. Pe camerist îl întreba aproape în fiecare dimineată:

— Ce-ai visat, țarcă bătrână? O femeie în pielea goală, nu-i așa? Mare vulpe mai ești! Numa' de-astea visezi! Numai la d'astea îți stă capul. Și râdea.

Sau grăsunului:

— Hai, părințele!... Ce te faci dacă ajungi în rai?... Acolo-s mulți îngeri frumoși, care trăiesc doar cu rugăciuni. Aici postești, și nici acolo nu-i da de-o lume mai bună...

Cu țaranul nu glumea. Erau consăteni și ceva rude îndepărtate. Se rușina că acela șade la închisoare. Veșnic îl certa. Ii spunea fără cruțare:

— Ce fel de om ești tu? Te-apuci de furat! Nu ți-a fost rușine? Nu ți-a fost milă de copiii tăi? Acum au un tată hoț. Ai adus rușinea pe capul tuturor. Oameni ca tine, mai bine să piară!

Începuse a-l sudui și în dimineata aceea:

— Nici asta nu meriți! — îi spuse, când cameristul îi turnă zeama. Și nu încetă să-l sfădească.

La urmă, hoțul de lemne izbucni cu amărăciune:

— De-ai fi fost în locul meu și tu ai fi furat. Norocul tău că ai ajuns aici. Acasă și tu furai; adu-ți aminte cum furam cucuruz. N'ai ce face: ți-e frică, dar tot te duci... Nu-mi place să fur. Mi-era frică și rușine; dar oare să fi înghețat?

Gardianul îl privi, indignat:

— Atunci eram copil. Tu ești nebun. Ce mă amesteci pe mine?

— Dar dacă — să zicem — ai fi în locul meu!... se încapătână hoțul de lemne. Doar și alții fură. Nimeni nu se poate lăsa să înghețe... Se adresă acum lui Libuț: — N'am dreptate?

Libuț tăcu un timp, apoi dând din umeri, spuse în silă:

— Ai dreptate, numai că tu, așadar, mereu plângi. Se întoarse repede la gardian: — Știi, fiecare are un păcat. El nu-i vinovat, dar mereu plânge.

Gardianul privi încruntat la Libuț:

— Ce mă tutuești pe mine? — întrebă. Firește, unul apără pe celălalt... Nu vi-i rușine? Sunteți niște stricați — clătină din cap, apoi răcni la țaran: — De tine se rușinează tot satul.

Acesta sta umilit pe locul lui. Gemu disperat:

— Degeaba îți spun, tu nu înțelegi.

Se sculă repede:

— Ai să vezi. Am să fur iarăș. N'o să fie lemne și-o să trebuiască să mă duc. O, în ceas rău m'am născut eu! Am să mor în închisoare. Oftă. Ne privea cu spaimă. Lacrimi mari îi șiroiau pe față.

Gardianul îl privea, neplăcut impresionat:

— Ești un om pierdut. A, să urli știi. Te vâri în bucluc, apoi urli. Făcu un gest cu mâna, apucă găleata și ieși, încuind ușa peste noi. Tăranul rămase mult timp cu ochii pironiți la ușă, ștergându-și lacrimile cu pumnii săi enormi, pe urmă se așeză departe de noi.

Umilința lui îmi produse o stare apăsătoare. Aș fi dorit să-l scutur, să fie mai tare, mai îndrăzneț. Așa cum era, răspândea tristețe în jurul său.

Cameristul înjura mânios pe gardian:

— Fală mare, straiță goală! Pune 'n socoteala altuia ce gândește el. Lui îi umblă mintea numai la muieri, dar ele nici în seamă nu-l bagă. Chicoti scurt și adăugă cu ironie: — Iși închipuie că el e cineva aici.

Libuț clătină din cap, îngândurat:

— Oamenilor le place să fie și ei cineva, și cu cât li-e viața mai amară, cu atâta mai mult ar dori-o. Are și ăsta un cal, îl bate de-l omoară ca să-i știe de frică... apoi, vezi că și tu vrei să fii cineva. Aici, de-aia ne tot sudui, iar pe gardieni îi lingusești... Ei, vezi cât îs de ciudați oamenii!...

Cameristul îl împunse nervos cu privirea:

— Du-te la naibă, tâmpitul! Nu vezi că aici tu ești cel mai ciudat!?

Șlomovici privi râzând la Libuț:

— Ciudat mai ești și tu! — spuse aproape fără să-și dea seama. Ce ți-i în cap, ți-i și pe limbă. N'ascunzi nimic.

Argatul observa neliniștit pe Libuț. Il întreabă:

— Ddar dece-s oamenii așa?... La asta gânditu-te-ai?

Libuț ridică din umeri, mărturisind cu simplitate:

— Nu știu. Așa-s — așadar — oamenii. Și adăugă cu convingere: — Așa se nasc!

Argatul făcu un gest cnervat.

— Ppe ddracul se nasc așa. Și copilul se ttttete de nuia, numai ddupă ce-a fost bătut cu ea.

Cameristul care îl pironise tot timpul cu ochii săi pe Libuț, răcni acum la el:

— Taci, dacă ești prost! Nu pricepi nimic, dar latri. Du-te la naiba!

Argatul își scutură capul:

— Nn'am spus că-i prost. Ttoți suntem neștiutori. Nnu cunoaștem lumea. Și adăugă repede: — Ș'apoi nici tu nu pricepi.

Cameristul rămase cu ochii țintă la el, apoi spuse batjocoritor:

— Nu știți decât să predicați. Se întinse pe pat și un timp tăcu. Pe urmă, se ridică brusc, strigând:

— Vă rup gura, de mai îndrăzneți să vorbiți așa cu mine.

Libuț îl măsură uimit. Se vedea că nu pricepe pricina acestei isbucniri.

Atunci interveni croatul, agrăind pe camerist:

— Iar eu te jupoi de viu, dacă mai îndrăznești să ne ameninți. Ai înțeles?

— Lasă-l, frățioare, — încercă să-i împace Libuț. Ii umblă gura degeaba. S'a mâniat pentru că n'are dreptate. Dar nici el n'are dreptate. Arătând brusc la argat: — Veșnic te întreabă lucruri care te înfurie. Intreabă tot felul de bazaconii. Eu nu pot să știu totul.

Intr'adevăr, întrebările argatului ne tulburau, căci nu puteam răspunde. Dece-s răi oamenii? Întrebarea ascundea lucruri misterioase și profunde pentru noi. Și nimeni nu era în stare să răspundă.

Libuț observa cercetător figura argatului. Oare el cunoaște vre-un

răspuns pentru această întrebare? Dar și argatul se sbătea, cufundat în cugetul lui chinuit.

Nemaștiind ce-ar putea spune, Libuț se așează pe pat și începu să vorbească cu Șlomovici, despre cu totul altfel de lucruri.

VI

Ceva mai târziu, gardianul care aducea mâncarea se întoarce și luă la muncă pe țaran și pe grăsun. Ii aduse 'napoi abia la amiază cu puțin înainte de masă.

Intrând, țaranul se îndreaptă repede spre pat și scoase din buzunar mucurile de țigară și le puse în fața cameristului, care îndată se apucă să le aleagă.

Croatul, care șezuse până atunci pe marginea patului cu ochii țintă undeva departe, începu să tragă cu ochii către el, tot mai fără răbdare. Se sculă, și cu mâinile la spate, prinse a se plimba prin sală. Mersul său devenea din ce în ce mai moale. În cele din urmă se opri în fața cameristului. Nu spunea nimic, ci sta așa, nemișcat. Gârbovul nu-l învrednici nici măcar cu o privire.

Obrazul veșnic posomorât al croatului se crispă. Pe urmă, totuși, vorbe:

— Dă-mi și mie — începu el nesigur, oleacă rușinat. Vedeam cum caută să se prefacă nepăsător.

Cameristul ridică privirea, șovăi o clipă, apoi îi aruncă câteva capete de țigări. Deodată, fața i se schimonosi:

— Dracul să te ia, ticălosule! — strigă el furios, sărind de pe pat; se repezi la grăsunul ce sta cu spatele la noi și-i smulse o sticlă din mână. O cântări, o miroși, și o lăsă jos, decepționat.

— L-ai băut, ha?... Ticălosule!

Grăsunul privea în pământ, clipind.

Cameristul aruncă sticla într'un colț, apoi fără veste îmbrânci pe grăsun în perete. Scrâșni cu ură:

— Aprinde-ți-s'ar în mațe! — și întorcându-i spatele, se culcă la loc pe pat. Dar nu se putu liniști.

— Am să te denunț, n'ai tu grijă. Crezi că-ți merge? Aduci rom înăuntru, în ascuns, și-l bei singur?

Grăsunul nu se prea sinchisea. Răbda liniștit sudalmele și clipea din ochi mulțumit. Bolborosi:

— Mă pismuești, frate, ăsta-i necazul! — Asta-i crucea ta. Eu trebuie să beau, pentru că mâncarea-i proastă, iar tu mă pismuești. Desvătă-te de asta, fiule, că nici lui Dumnezeu nu-i place.

Cameristul se ridică din pat, uluit:

— Lua-te-ar dracu'! Te-au apucat iar predicile?! Ei, mie să nu-mi predici!.. Uite ce mai îndrugă! Masă proastă, de-aia bea. Altfel nici n'ai bea, ha?

Grăsunul însă, ca unul care nici n'aude că i se vorbește, se clătina pe picioare în fața patului. Se urcă cu greu pe pat, se lungi la locul său și multă vreme se zvârcoli acolo. Nu înțelegeam ce bolborosește. Până la urmă, frânt cu totul de beție, adormi, sforăind puternic.

Cameristul se întoarce spre noi:

— Știți voi cine-i ăsta?... A fost călugăr... dar l-au alungat, porcul!... L-au închis pentru vagabondaj, ca pe ăla — arată în direcția sectantului.

— A fost copil din dragoste dela țară, iar mă-sa o curvă evlavioasă, o văduvă; veșnic se spovedea, se ruga. Bună poamă! Se întindea cu popa

și-și închipuia că se culcă cu dumnezeu — răsese apoi, batjocoritor și răutăcios, adăugând: — Nici nu poate tăgădui. El însuși o spune oricui.

A doua zi după amiază, avui prilejul să-l cunosc mai bine pe grăsun. În ziua aceea, nu fusese dus la muncă. Sta treaz pe pat și povestea tărăgănat lui Libuț:

— Știți, fiilor, mama mea era o femeie cu fața speriată, cu ochii mari, negri. Era subțire și veșnic palidă. Mereu postea, se ruga. Și pe mine m'a învățat să mă rog. Voia să mă fac servitorul lui dumnezeu ca să-i spăl păcatele. Mă puneă să îngenunchi sub icoană, în colț, și de cum se'nsera, trebuia să mă rog cu glas tare, până noaptea târziu. Iar ea asculta, îngenunchind lângă mine. Sta îngenunchiată, fără vorbă, iar gura, îmi amintesc, o ținea mereu puțin deschisă.

Toți stam întinși pe locurile noastre, ascultându-l de acolo, numai Libuț și Șlomovici ședeau aproape de el. Cuvintele sale alese, curioase, sunau ciudat pentru mine, când mă gândeam mai ales la înfățișarea sa zdrențuită, soioasă. Vorbea cu voce ostenită.

— N'aveam nici șase ani, și trebuia să rostesc toate rugăciunile breviarului. Dacă de oboseală greșeam, mama se cutremura toată și îndată mă apostrofa: — Ei, ei, dragul mamei! Pe unde umblă mintea ta mică! Ia-o numai dela început! Vorbea veșnic pe șoptite, parc'ar fi fost mereu în biserică.

Deodată tăcu și cu ochii pe jumătate deschiși rămase gânditor; pe urmă continuă, cu vocea silnică, trândavă:

— Locuiam într'un bordei de lut, chiar alături de casa parohială. Mama umbla la lucru cu ziua. Preotul n'o ajuta, ca să nu se afle că trăiește cu ea.

— Era sgârcit. Așa voia el? — răsese Șlomovici. Spun doar așa!

— Nu, nu — se împotrivi grăsunul. Ș'apoi nu știu.

Făcu un gest cu mâna, apoi continuă:

— De cele mai multe ori, stam singur acasă. Mama ținea poarta veșnic încuiată. Dar nici nu-mi plăcea să ies pe uliță. Toți mă batjocoreau, că's din flori. Aveam o găină și mă jucam cu ea, ori priveam sborul vrăbiilor în ogradă...

— Și popa? — întrebă Libuț.

— De obicei, venea el la noi. Trecea prin gard. Da la o parte o scândură, pregătită din timp. Zadarnic pui gard în calea păcatului! — spuse ridicând glasul, pe urmă continuă: — Era un om lung, preotul ăsta, slab și cu fața plină de coșuri, iar palma îi era veșnic asudată. Când intra, mama abia mai putea vorbi de emoție. Ieșea îndată și încuia ușa tinzii. De fiecare dată, popa mă puneă să citesc, și'n timp ce citeam biblia, îmi mângâia obrazii cu palma lui transpirată. Mă temeam de el, și totdeauna greșeam. Atunci mă apuca de urechi. Nu mă trăgea. Mă apuca numai de urechi și mă privea cu severitate. Nu fi prost! Nu-mi place dacă ești prost! Totdeauna trebuia să citesc până când, de somn, literele se amestecau sub ochii mei. Atunci mama îmi așternea pe laviță, scădea lumina lămpii și așezată pe marginea patului, cu mâinile'n poală, aștepta să adorm.

— Iar tu te făceai că dormi... Ticălos ai fost încă de mic! chicoti cameristul.

Grăsunul plecă ochii și tăcu.

Libuț se'ntoarse nervos către camerist:

— Dece te bagi? Hai, spune, nu te sinchisi de el. Povestește-ne — așadar — cum ai ajuns popă — îl încurajă pe grăsun.

Cameristul își scutură mâna, nervos:

— A! Ii era scârbă de rugăciune și tot s'a făcut popă. Asta-i mai rău ca unul care fură — spuse el acuzator.

Grăsunul tresări. Se răsti mânios:

— Nu minți, afurisitul! — Ești smintit, zălud. Mie de necurătenie mi-era scârbă, — strigă el. Se'ntoarse repede, agitat, spre noi: — Știți, fiii mei, e drept, nu-mi plăcea să mă rog, dar eram un copil neștiutor. Odată, după ce seara a trebuit să mă rog atât de mult, a doua zi dimineața am scos cu un cui ochii sfintei fecioare din icoană. M'am speriat grozav și m'am ascuns în șură. Acolo a dat peste mine mama, când s'a întors acasă. M'a bătut îngrozitor. M'a bătut cu urzici, și mai ales peste mâini. Cu astea ai făcut-o, așa-i, dragul mamii?! Acum plângi, dar... Auzi? plângi! — striga la mine, ieșită din minți. Dar oricât mă ardeau urzicile, nu puteam plânge. O priveam numai, cu ochii mistuitori, iar ea mă lovea. În seara aceea, veni și preotul. M'apucă de păr și trase. Apoi răcni la mine, nervos: — Spune, tu, diavol mic, de ce-ai făcut una ca asta? — Ca să nu pot fi popă, — spusei în spaima mea. — Să nu trebuiască să mă rog atâta — și-mi tremurau picioarele de teamă. Mama mă privea înspăimântată, fără să-și poată crede urechilor. Nu-l ascultați! L'a dus diavolul în ispită! — strigă ea. Dar popa n'o luă în seamă. Mă întrebă sever: — Dar ce vrei să te faci? Nu îndrăznii să răspund. Mă prinse de umeri și mă scutură cu toată puterea. — Vorbește ce vrei să te faci! — Erou! — răspunsei speriat. Că aceia — arătai spre cărțile îngrămădite de-avalma, pe ladă. Nu cu multă vreme înainte, îmi adusesese o carte „Copii eroi“, pe care eu am citit-o de mai multe ori, tremurând de entuziasm. Citeam și mi se umplea sufletul de dorința de-a fi asemenea eroilor cărții aceleia. Popa răsă, apoi devenind serios, spuse: — Se vede că ești încă mucos! Ingândurat, îmi puse mâna pe creștet și-mi încălci părul. — Bine, bine. Acum du-te la culcare... Măine poți veni să tragi clopotele.

Grozav îmi plăcea să trag clopotele și eram fericit când mama îmi îngăduia să ajut clopotarului. Mă agățam de funie și trăgeam de ea din toate puterile, înclăștând dinții. Iar deasupra capului meu vuiau clopotele... Acum însă nu simțeam nici o bucurie; tăceam îndărătnic.

Argatul, care șezuse până atunci tăcut pe pat, se ridică deodată, comunicându-ne, vesel:

— În copilărie și mie-mi plăcea să trag clopotele! Arătă însuflețit cu gesturi, cum făcea — și nici nu se bâlbâia:

— Ii dai drumul, tragi, și iar îi dai drumul și răsună clopotnița! — explică el. Surăsă: — Știți că clopotele au o limbă a lor? Tata m'a învățat. Clopotul reformat — începu să-și clatine capul la dreapta — la stânga, și cu o voce alungită, imita clopotele: — Nu-s bani! Nu-s bani! Clopotul catolic zicea (cobori mai mult vocea): A-re-ban-ca, a-re-ban-ca. Iar clopotul ortodox (se năpusti grăbit): Scoa-te-ți-i, scoa-te-ți-i, scoa-te-ți-i.

Caméristul isbucni în hohote și hohotiră și ceilalți.

— Voi râdeți de orice bazonie. Vă 'ntreceți în sminteală — spuse grăsunul iritat, dar continuă a povesti istoria vieții sale.

— În locul „Copiilor eroi“ preotul îmi aduse alte cărți. Viețile sfinților, viața primilor creștini care au murit pentru credința lor, spre gloria lui Dumnezeu. Odată mi-a adus o carte în care se povestea despre un misionar care convergea pe păgânii sălbatici. Citii de multe ori cum a fost torturat și cum a îndurat suferințele. Începui să jinduesc nerăbdător să mă fac preot, să fiu asemenea aceluia misionar, care dorea o lume purificată și s'a jertfit pentru ea. Nici nu mă mai gândeam că trebuie să mă rog mult; m'a copleșit gândul că voi fi erou, că mă pot salva de tot ce vedeam că e murdar. O, fiii mei, câtă murdărie am văzut eu în viața mea! E drept, nu numai

în viața noastră, ci a întregului sat. Totdeauna am jinduit după o viață curată. De multe ori, în vremea aceea, trăiam intens cele citite. Mă închi-puiam în locul misionarului și porneam printre sălbateci să creez o viață curată.

Vorbea înăbușit, cu fața transfigurată. Apoi se întristă repede.

— Totdeauna însă confundam cele două cărți. Mergeam printre sălbateci cu armă și sabie în mâini, ca să fac fapte eroice. Mereu eram tulburat că în carte nu se întâmplă astfel și asta mă neliniștea. Imi îngrădea imaginația. Mă străduiam să fiu nepăsător față de cum e scris acolo, dar mă apucau remușcările și mă simțeam infinit de păcătos; atunci nu mai îndrăzneam să m'apropii de icoană și să privesc pe mama în ochi. De vreme mi-a insuflat Dumnezeu mustrarea de conștiință! — oftă el. După o pauză, continuă: — Mai târziu, după ce am devenit novice, căci acolo m'a trimis preotul, nu m'au mai neliniștit copiii eroi.

Tăcu, și cu ochii întredeschiși privea țintă undeva, departe.

— Dar cum trăiați acolo? — stăruia Libuț.

Grăsunul tresări:

— Tare singur am trăit, fiule! La început, eram fericit c'am nimerit acolo. Dar și acolo m'am înșelat. Soții mei au fost niște porci. M'au calomniat că păcătuiesc cu trupul meu și m'au pârit. Păcătuiau și ei, totuși m'au pârit. Linguseau pe pater. Acolo fiecare lingusea. Trăiesc, așa, fără nici un scop. O, cât i-am urît. Mi-au zdrobit sufletul. A trebuit să mă fac rău, a trebuit să-mi sugrum sinceritatea. Cei mai mulți dintre ei erau proști și mincinoși. Niciunul nu știa cât mine. Ei totuși nu munceau. Puneau tot greul pe mine și pe încă doi. Mama nu putea plăti pentru mine. Nici pentru ăia nu plătea nimeni. Unul a fugit, altul a murit acolo de oftică. Nu îndrăzneam să crănesc. De multe ori m'a cuprins îndoiala: Dece îngăduie Dumnezeu una ca asta? O întreagă noapte am plâns odată din cauza asta. Dar după aceea, n'am mai îndrăznit să mă gândesc la asta, de teamă ca îndoiala să nu-mi ia forțele. Mai bine studiam ziua-noaptea; îmi dădeam seama că alt drum nu există. Altfel, n'am să pot fi nimic și n'am cum să ajung la o viață curată. Trebuie să fiu altfel decât ceilalți. La altceva nici nu mă gândeam.

Libuț nu înțelesese ceva și-l întrerupse:

— Mai înainte spuneai că doreai — așadar — o viață curată și Dumnezeu te-a luminat. Apoi, cum spui acum, văd că mai curând ai dorit o viață mai bună și-ai început să te îndoești și de Dumnezeu. Așa, nu înțeleg. Că într'asta ai dreptate: ce fel de Dumnezeu îngăduie așa ceva? Căci așa iese, frățioare, că iese prost în ce-l privește pe Dumnezeu. Apoi ai vrut să-l tragi pe sfoară și pe dânsul, ori nu înțeleg eu cum spui tu, căci — așadar ... — aici se împiedecă și privi tulburat la grăsun.

Dar acesta se holbă furios la el și fără nici o tranziție începu să tipe:

— Ce ticălos!... Așa le răstălmăcește!... Eu credeam într'însul, afurisitul, numai... nu îndrăzneam să mă gândesc la nimic. Nu-i îngăduit să te gândești împotriva lui Dumnezeu. Eu voiam să mă fac popă, să scap de murdărie. Nu-mi era îngăduit să mă gândesc la alta... Nu pricepi? Ne privi pe toți, cu neliniște. Aveam oare altă cale? Mama și preotul m'au asvârlit, acolo, în mănăstire, ce-mi mai rămânea de ales?...Știi cum îs satanele acelea? N'am vrut să fiu ca ei, ca fățarnicii aceia. Am vrut să fiu altfel, preot adevărat. Strigă infuriat: — Spre aceasta mi-a luminat Dumnezeu spiritul. De aceea am urît-o și mai mult pe mama. Nu m'am mai dus niciodată acasă. Nici atunci când a murit. Ea a venit de vreo două

ori să mă vadă. Imi săruta fericită vestmintele și mâna; era ca atunci — în copilărie — când venea preotul la noi; de emoție nu putea vorbi. Acum mă 'ngrozea și mai mult și abia așteptam să plece. Simțeam că-i necurată atingerea ei și fiecare mișcare a ei mi se părea desfrâu. Răcni cu durere: — Nu pot s'o uit! Apoi adăugă, liniștit:

— Mi-a otrăvit sufletul.

Brusc, glasul îi deveni iarăși pornit.

— Dar și popa m'a înșelat, nu l-ar răbda pământul în sânul său! Să n'aibă odihnă! Așteptam așa de fericit, de plin de dor, clipa când voi fi preot, când mă vor hirotonisi și voi putea începe să propovăduiesc viața cea curată; și numai când i-au hirotonisit pe colegii mei, am aflat că eu nu pot fi pater, adică preot, ci numai frater, adică frate, călugăr. Pentru mine n'a plătit nimeni. Și pe aceia care nu plătesc, nu-i sfințesc de preot, ca să rămâie frate și să lucreze pentru satanele acelea. Ei țineau de proști și că de aia nu-s buni de pater. Isuse Hristoase, cât am suferit! Atunci au zvonit despre mine: — A intrat diavolul în tine: vanitatea! Tu nu pe Crist voiești să-l slujești, ci pe tine! ...m'a certat șeful ordinului, când, desnădăjduit, l-am rugat să-mi ajute să pot fi preot. M'a condamnat la o săptămână de arest, cu pâine și apă, să alunge pe diavol, vanitatea din mine. Dece n'ai învățat? mă întreba sever și zadarnic îi demonstrem că am învățat; m'a gonit din cameră. Era un om sever. Toți se temeau de el. Iar el își temea postul de toți. Ordinul nostru călugăresc era bogat și cu mănăstirea așezată în mijlocul orașului. Mulți îl invidiau și doreau s'ajungă în locul său. Doamne, îndură-te de mine, ce să fac? întrebam în sinea mea și ședeam orb și surd închis în chilie. Nu mai puteam cugeta. Simțeam că viața mea s'a sfârșit. Trebuie să rămân în mocirlă cu ei, nu pot ieși în lume să-i învăț pe oameni. După ce mi-au dat drumul, umblam ca o umbră, încooace și încolo prin mănăstire. Doar am învățat... — mă gândeam într'una. M'am hotărât să m'apuc din nou de învățat. Ziua despicam lemne sau măturam prin biserică, noaptea învățam. Furam lumânări din biserică și învățam la lumina lor.

— Și până la urmă te-ai țicnit de-atâta deșteptăciune! — întrerupse cameristul.

Grăsunul îl privi cu dispreț;

— Te-aș blestema, dar tu și-așa ești sortit iadului.

Iar Libuț, clătinând din cap:

— Taci și tu odată. Nu poți — așadar — să taci?!

— Du-te la naiba și tu, legat de el. Nu vezi că-i pierdere de vreme să-l ascuți? — mormăi cameristul.

Grăsunul însă n'ascultă la el, îi întoarse spatele și continuă să vorbească. Noi îl ascultam curioși. Își depăna povestea legat, cu voce egală și tristă. Țăranul care furase lemne nu-și lua ochii dela el. Cameristul îl întrerupea, holbându-se la el.

Grăsunul continua, cătinel, cutremurându-se din când în când:

— ...Până la urmă, m'am convins că e zadarnic. Soții mei m'au pârît șefului că fur lumânări și iar am fost pedepsit cu arest. Acum mi-a spus că nici de-aia nu mă poate sfinți, pentru că am furat și sunt îndărătnic. Oftă. Voiau să mă ingenuche cu tot dinadinsul, afurisiții!!! Râse răgușit; vocea îi deveni triumfătoare: — Dar Dumnezeu nu le-a ajutat!

Inchise ochii și un timp rămase așa în fața noastră. Când își reluă povestea, vocea îi tremura de încântare:

— Mila domnului s'a revărsat asupra mea. Am chibzuit mult, apoi mi-am dat seama ce trebuie să fac.

Ne privi inspirat și iarăși tăcu o vreme, mulțumit de sine.

— Știți, fiii mei, ce-am făcut?... Ochii i se făcură mici, în obrajii întunecați. — Intr'o seară, m'am furișat prin biserică, în oraș. În fiecare seară, eu trebuia să încui biserică. M'am gândit bine la toate. Am stins lumânările, becurile, și am încuiat ușa bisericii, dar pe dinafară... Vorbea înăbușit de autoadmirație. Râse fericit: — Am încuiat-o și m'am furișat în oraș; m'am dus drept în cartierul de sub dâlmă.

Cameristul chicoti:

— Te-ai dus la fete, ticălosule... Alea ședeau pe-acolo, femeii din alea... ne explică el nouă.

Grăsunul tresări și-l privi cu ură, apoi începu să strige:

— Nu-i adevărat! Nu-l credeți! Și ei asta au spus. Când a aflat șeful ordinului a pus de m'au biciuit. M'au acuzat de tot felul de lucruri, dar nu-i adevărat! În agitația ce-l cuprinsese, se sculă în picioare, întinzând brațele înlături. — M'am dus să propovăduiesc viața cea curată, fiilor! Am intrat în taverne să întorc pe calea cea dreaptă sufletele pierdute. Asta am făcut, fiule! — strigă cu voce tare. — Adevăr este că dumnezeu m'a pus la încercare, căci au râs de mine, să nu le predic. M'au îndemnat să beau și-au vărsat vin pe mine, dacă n'am vrut să beau. Dar domnul nu m'a părăsit și nu m'a lăsat să pier.

— Da! și-apoi te-ai apucat să bei ca un burete și te-ai făcut ca un porc! De câte ori te-au dat afară beat?! — strigă necruțător, cameristul.

Libuț vru să intervină, dar grăsunul nu-i îngădui. Intrerupse, agitat pe camerist:

— Nu-l credeți, fiii mei!... Adevăr este, am băut, dar de ce? Știi și tu, afurisitul, că altfel nu mi-ar fi ascultat predica. Trebuia să beau ca să m'asculte. Și tu ești asemenea celor din mănăstire. Mă înfometau ca să alunge diavolul din mine, dar ei erau cei stăpâniți de diavol. Au întins mreje peste drumurile mele, au săpat șanțuri în calea mea, ca să-mi îngeneunche sufletul, dar domnul dumnezeu meu m'a apărut. Mi-a alinat suferințele. M'au dat afară din mănăstire; dar ea fără mine a devenit un lăcaș al păcatelor, iar batjocura se va întoarce asupra capetelor lor.

Se ridică într'aripat în fața noastră; sta fără să ne privească. Inchise strâns ochii, întinse iarăși brațele înlături și spuse aproape înafară de sine:

— Fiilor, ascultați cuvântul domnului, pentru că pământul a devenit scârbos, plin de desfrâu. Eu vă aduc viața cea curată.

Buzele îi tremurau.

Priveam cu greață la grăsun. În zdrențele-i murdare, mi se păru și mai antipatic. Mă gândeam cu ură: — Cum îndrăznește să vorbească despre o viață curată?

Libuț își clătină capul:

— Dar, frățioare, cum vrei viață curată, dacă trăiești în murdărie?

Cameristul se răsti furios la grăsun:

— Astora le poți minți; ei nu te cunosc, dar pe mine nu mă duci, îți cunosc eu afacerile... Știți ce făcea sfântul ăsta umflat?... — Il prezentau prin cârciumi. Făcea sluj ca un câine. Pentru un pahar de rachiu, spunea un tatăl nostru. Toată lumea râdea de el.

Grăsunul își încruntă ochii. Entuziasmul de pe fața sa pieri. Brusc, începu să zbiere:

— Minți, tâlharule! Diavol pismuitor ce ești! Nu-l credeți, fiilor! — se întoarse agitat spre noi: — Trebuia să beau! Ne privi neliniștit un timp, apoi iar către camerist: — Zadarnic mă pismuești. Dumnezeu mă va ierta, strigă el triumfător. — Află că mă va ierta!

Cameristul îi rânji în față, scuturând din cap.

— Ohoho! C'o fi nebun! Pe degeaba nici el nu face nimic, n'ai teamă. Te va întreba câți oameni ai adus pe calea adevărului, prostule!... Cu asta fudulește-te dacă poți!

Libuț îi strigă indignat:

— Și tu ești rău, frățioare! Nu-l vezi ce nenorocite?... Grea viață duce el, și tu-l batjocorești...

Fața grăsunului se luminează de bucurie, buzele începură să-i tremure. Această înviorare însă ținu doar câteva clipe. Fața lui deveni solemnă și mâinile sale se îndreptau binecuvântătoare spre Libuț:

— Fiule, vrednic ești de viața cea curată.

Libuț îl privi tulburat și se feri într-o parte, spunând în silă:

— Nu face pe popa, frățioare. Nu-mi place! — Vezi, și ție ți-i scârbă de ei și faci exact ca ei. Ca popii cei adevărați. Vorbesc într'una de curățenie, și-apoi ce nu mai fac??! Vezi, și tatăl tău, căci ți-a fost, nu-i așa, tată! Era popă, și ce murdar s'a purtat cu maică-ta și cu tine.

— Și la noi a fost un popă—spuse pe neașteptate și cu vioiciune argatul. —Totdeauna lauda pe cei săraci, în schimb era cel mai bogat din sat. Tata a sslujit la el, și totdeauna îi tăia din sâmbrie.

— Ei, vezi? — se bucură Libuț că i se dă dreptate. Toți fac așa. De sigur, ei te-au obișnuit să nu fii în stare de nimic. Desigur și pe maică-ta ei au stricat-o — explica el cu căldură. Pe femei, repede le strici. Ele stau numai acasă și nu văd și nu aud — așadar — nimic, numai ce predică popa în biserică.

Croatul, care până atunci tăcuse întins pe pat cu fața la perete, se întoarse cu gesturi agitate către noi. Se răsti la Libuț:

— De ce aperi otrepele?! Apoi se înturnă către grăsun:— Mă-ta trebuia bătută cu urzici peste șezut și toate celelalte cătele, că se mai găsesc destule. Chiar de au bărbat, dau înlături și nu numai cu popii... — Adăugă epuizat: — N'ai teamă, le aranjez eu!De furie, fața i se făcuse ca pământul. O vreme tăcu, cu privirile pierdute, apoi iar se răsti la Libuț:

— Să nu le aperi, înțelegi? Tu încă nu știi ce-i aia femeie! Și se întoarse la locul lui.

Libuț tăcu un timp, tulburat, apoi ridică din umeri:

— Ai dreptate, dar și eu am avut mamă, și tu. Nimeni nu poate fi sfânt. Dar tu ești ciudat. Cu popii n'ai nimic, ții minte numai ce-a făcut maică-sa. Poate nici n'ai fost atent. Dar nici sârmanul ăsta nu-i vinovat. E numai nenorocit.

Croatul însă nu-l mai asculta, și Libuț se adresă iarăș grăsunului, cu un ton muștrător:

— Prea mult bei, ăsta-i necazul. Vorbești într'una de curățenie, ș'uie cum arăți!

Grăsunul însă îl privea răpit, spunând fără să răsuflă:

— Tu ești marea mea mângâiere, fiule! Stai în fața domnului, mărturie suferințelor mele. Binecuvântat fie acela ce prin mine te-a readus pe calea dreaptă!

Fericit, îl îmbrățișă pe Libuț.

Șlomovici se puse pe răs. Iar Libuț, surprins, turburat, căuta să-l dea la o parte pe grăsun. Ii spuse cu silă și rușine:

— Nu te pierde cu firea, frățioare... Ei-ei, cu tine nu se poate vorbi!...

— Nu-l lăsa, părinte! Pupă-l! râse cameristul.

Se ridică repede în genunchi pe pat și-l înțepă, râzând, pe Libuț:
— Dă cu el de pământ, că te sărută!

În clipa asta, sectantul, care rezemat de perete, îl privise cu ochi mistuiți de ură pe grăsun, pași înainte cu fața schimonosită:

— Om pierdut! — strigă el. Nu-ți ajunge că te-ai pierdut pe tine, mai vrei să duci și pe alții la pierzanie? Nici un cuvânt al tău nu-i adevărat. Ați spurcat legile domnului, acum vreți să spurcați și oamenii?

Se apropie repede de grăsun și-l îmbrânci, încât acesta căzu peste pat. Vroi să se ridice îndată, dar sectantul îl ținu: — Rămâi aici, satană! Nu atinge pe nimeni cu labele tale murdare!... N'auzi să rămâi aici?!... — strigă el cu mânie și se lăsă mai greu peste călugăr.

Grăsunul nu putea ieși de sub el.

— Uitați-vă ce face! — se plânse el, gâfâind chinuit. Dă-mi drumul, anticristule!

— Tu ești anticristul, îi răspunse sectantul. Pe dinafară vorbești de adevăr, pe dinăuntru ești plin de păcate, de murdărie! Aici să ștezi! Auzi, aici să ștezi!

— Dă-mi drumul, afurisitul! Vai ție, ereticule! Priviți ce-mi face!

— Vai ție, fățarnicule! Iezuiți care vedeți paiul din ochiul altuia, iar bîrna din al vostru, nu! Profeți mincinoși, care... Nu ciupi, măi, nu ciupi.

— Atunci dă-mi drumul! Lasă-mă de păr!... În iad ai să nimerești, n'ai teamă!... Dumnezeu mă-ti, îmi smulgi tot părul! — Brusc întinse mâinile spre fața sectantului, strigând triumfător: — Dumnezeu mi te-a dat pe mâna mea.

— Măi, nasul!... Câine, satano, nasul!

Libuț încerca speriat să-i despartă și trăgea de picioarele sectantului.

— Așadar — iar ați înebunit!... Incetați odată! Ei-ei, tu, părinte, sau cum dracu' te cheamă! Fii mai cuminte! Uite, îi curge sânge din nas...

— Dă-te la o parte! — îi strigă lui Libuț, cameristul și râdea stând în genunchi pe pat: — Nu se mănâncă, n'ai teamă! Sucește-l, așa, părinte! — îl ațâța pe fostul călugăr franciscan. — Așa, vezi! Uitee, i-a smuls părul! Ii despărți argatul.

Se apropie de ei; îl apucă pe grăsun și-l smulse în picioare cu sectantul împreună.

— Aici să rămâi! — strigă mânios. N-nebunule, — îl certă bâlbâindu-se pe sectant și-l îmbrânci pentru că nu vroia să se dea de-oparte. — Cum nu v-vi-i se face rușine! — și nu-i mai lăsă să s'apropie unul de celălalt.

Grăsunul tremura de enervare și-și pipăia creștetul, schimonosindu-se. Sectantul îi smulse un smoc întreg de păr de deasupra frunții, și de-acolo se prelingea un firicel de sânge.

— Asupra ta să se 'ntoarcă tot sângele vărsat pentru adevăr pe pământ! — îl blestemă el pe sectant, apoi îl amenință, agitând pumnul: — Vai ție, ereticule! Nu te vei mântui în veci!

Sectantul își ținea nasul, aproape plângând de furie:

— Vai ție, fariseu fățarnic!

— Liniștește-te, frățioare, încercă să-l aline Libuț. Dar acesta își pipăia nasul și urla amărît. Ochii îi ardeau de furie și cuvintele sale plesneau ca un bici:

— Satano! Din păgâni faceți catolici, dar numai ca să-i jupuiți. Nu de credincioși aveți nevoie, ci de dări bisericești. Trăiți numai pentru turta voastră. Pe săraci îi dijmuiți și-i vindeți bogatilor! — răcnea el. Glasul îi era îndurerat și plin de amărăciune. Dar de o durere care nu muia pe nimeni.

Mi se părură caraghioși. Agitația lor mă prinse și pe mine, dar simțeam numai mânie împotriva lor.

Fostul călugăr franciscan clipea, încercând din când în când s'apuce la cuvânt, să întrerupă vorbele sectantului, dar acela nu-i da răgaz.

— Profeți mincinoși — striga. Matei și Pavel mărturisesc împotriva voastră. Noi suntem adevărații lor predicatori. Zadarnic ne închideți în închisori, zadarnic ne vânați cu puternicii voștri, noi suntem cei adevărați.

Ar fi continuat să strige astfel, dacă gardianul cu cheile n'ar fi ciocănit pe dinafară în ușă.

— Hei, cameristule!... Ce faceți acolo, măi călău-șef?... N'auzi?... — strigă el, pentru că la prima bătaie în ușă nu răspunsese nimeni.

Cameristul se holbă furios la sectant.

— Să trăiți! Nu-i nimic. Se ciorovăesc ăștia aici. Apoi, cu vocea voit îmblânzită: — Ia, popa ăsta și ălăalt nebun! Se sfădesc despre Dumnezeu!

— Să nu intru la voi, că vă pune Dumnezeu mâna 'n cap. Diseară ai să raportezi! — ordonă și plecă.

Cameristul trase cu urechea un timp, în tăcere.

— Vedeti — se răsti apoi la grăsun și-l îmbrânci cât colo cu piciorul. Și-l amenință enervat pe sectant: — Las'că vă aranjez eu!

Sectantul însă îl înfruntă fără frică:

— Ce poți tu face unuia care se teme numai de Dumnezeu? Mânia îi pierise și o blândețe ciudată i se răspândise pe față. Spuse cu glas ridicat: — Eu sunt dușmanul minciunii, iar voi n'aveți decât să mă prigoniți! Apoi se întoarse lângă fereastră.

Cameristul rămase tăcut o vreme, apoi înjurând printre dinți se culcă la locul lui.

Se părea că cei doi se vor liniști, când grăsunul se ridică iarăși în pat. Ne măsură pe rând cu privirea, ochii i se umpluseră de frică și clipeau neliniștiți. O vreme nu îndrăzni să vorbească, de teama cameristului, dar apoi, nemai putând suporta tăcerea, spuse cu glas de spaimă, gemând: — Auziți cu ce mă învinuiește? Oprește-l. Nu mai pot răbda ce spune despre mine. Nu mai pot suporta.

Cameristul sări ca ars.

Libuț i se puse în cale:

— Lasă-l! Nu vezi ce om slab îi? Ce mai vrei și tu cu el? Și nu lăsa să-l lovească.

Grăsunul se întinse speriat la locul său și culcându-și fața pe brațe, izbucni în plâns. Plângea, suspinând, ca un copil.

Libuț îl mângâia în silă:

— Vezi, frățioare, degeaba vrei să ai dreptate, odată ce n'ai dreptate. Trăești ca un porc și umbli cu minciuni despre Dumnezeu. Mai rău e că chiar și tu știi că minți, și tot mai vrei să te credem. Se vede c'ai fost popă prost. Aici îi buba, vezi, el măcar e curajos — și arată în direcția sectantului.

Argatul întrerupse brusc, întrebând grav:

— D-dar lui ce-i folosește că-i curajos? Libuț îl privi uimit:

— Ei, frățioare, tu mereu îți bați joc!

Argatul făcu un gest de nerăbdare cu mâna:

— Ba nici prin gând nu-mi trece să-mi bat joc. Am întrebat doar: ce-i folosește că-i curajos? Aduce el o lume bună și o viață curată? Glasul îi era neobișnuit de grav.

Libuț căută tulburat către sectant, fără să știe ce să spună. Până la urmă, ridică din umeri:

— Ce știu eu ce-i folosește? Dar e frumos când omul e curajos și cinstit. Mie mi-s dragi oamenii cinstiți. — Adăugă pornit pe harță: — Și-apoi oricare ar vrea să trăiască bine.

Acum și argatul era pornit pe harță.

— Bine, bine. Și tu ești cinstit, văd că ești, dar spune: ce-i folosește lumii că suntem cinstiți? Cum faci cu asta viața curată?

Libuț scutură din umeri, enervat:

— Nu pricep ce vrei, frățioare. Poate să ai dreptate, dar cum vrei să trăiești? Trebuie să dorești ceva. Dacă nu dorești nimic, poți să te culci în sicriu.

Sectantul se întoarse năpraznic spre noi și strigă la argat:

— Nu știi tu că numai Dumnezeu poate da viața cea bună? Nu știi tu că va veni ziua cea mare a judecății de apoi și numai după aceea va fi viață bună?

Argatul încruntă ochii, făcu un semn supărat cu mâna și întrerupse pe sectant:

— Să-mi spui cum o să fie viața aia bună, pe care o pomeniești. Cum ți-o închipui?

Fața sectantului se muie, ochii săi albaștri scânteiară:

— În raiul dumnezeiesc, unde pot ajunge numai aceia care au suferit pe pământ, umiliții care pe pământ n'au avut parte de dreptate și viață bună. Vocea îi devenea tot mai sunătoare, umplându-se de entuziasm. Obrajii i se colorară, pe buze îi juca un surâs. În clipa asta, expresia feței sale era aidoma cu cea a grăsunului mai înainte. — Al celor săraci e raiul, pentru că numai acolo e viața curată și bună — strigă el.

Țăranul îl mânca din ochi.

Pe mine mă încerca o oribilă decepție. Vorbele sale mă umplură de întristare. Cătam cu inima strânsă la sectant și mai ales la argat.

Acesta se întoarse amărît spre Libuț:

— Ei, v-vezi? — D-dar ne ajunge atâta? Rămase îngândurat, apoi spuse: — Atunci să murim cât mai repede, ca să ne fie și bine odată! Și cu buzele strânse, rămase multă vreme cu ochii ținți. Pe urmă se întinse pe spate și pironi ochii larg deschiși în tavan.

Îi observam stăruitor fața. Bucuros i-aș fi spus:

— E bine ca omul să fie curajos și cinstit și nu să batjocorească pe alții! Și în gândul meu, încercam să reconstitui spusele lui Libuț. Dar atunci ce să facă omul? — mă întrebai, înfiorat. — O, de ne-ar da odată drumul de aici! Sării dela locul meu, și m'apucă un dor de libertate, de mi se rupea inima de jale.

— Taci, ticălosule! Taci odată— strigă cameristul grăsunului, care sgârseit pe pat, cu fața pe braț, încă tot mai plângea.

VII

În fiecare seară, înainte de culcare, gardianul cu cheile și un coleg de-al său treceau dela celulă la celulă. Ascultau rapoartele, ne numărau, ne puneau să ne rugăm, apoi plecau.

În seara aceea, am cunoscut doi oameni deosebiți, și'ndată după aceasta au început a se întâmpla lucruri neobișnuite în sala noastră.

Începuse astfel. Cameristul nu încetase toată seara să-l amenințe pe grăsun:

— Ai băut romul, porcule. Așteaptă numai! O să vie îndată, n'ai grijă!

Grăsunul clipea tăcut, cu capul strâns între umeri și nu răspundea. Când și când furișa câte o privire spre ușă. Ochii îi erau roșii de plâns.

Pe camerist îl enerva tăcerea lui. Brusc, îl agrăi pe Marian:

— Așa-i că el a început bătaia? Ai văzut și tu!

Grăsunul se zvârcolea pe locul său, neajutorat, dar neîndrăznind să grăiască.

Marian dădu afirmativ din cap:

— Totdeauna el începe.

Libuț clătină din cap.

— Nu te înțeleg! — îi spuse cameristului. Mereu sperii pe cineva. Așa, frățioare, degeaba ești cel mai mare aici, nimeni nu te respectă. Cine te-a pus pe tine camerist? — și adăugă convins: — Tu faci numai rău oamenilor.

Șlomovici râse, iar cameristului i se întunecară ochii.

— Ce tot bodogănești?! Ia te uită la el, țiganul! Așteaptă! Și pe tine te raportează, să știi.

Un timp tăcu, apoi izbucni iarăși:

— Ce-mi trebuie mie respectul tău? Du-te dracului!

Brusc, i se împlântă în față:

— Ce faci gură aici? Dece nu-s eu camerist bun? Ce vă fac eu? Dece nu-s bun? Dar mi-a ordonat să raportează, n'ai auzit?

Libuț dădu din cap:

— Bine, bine. Mereu îi amintești de rom. Dece-i tot amintești de rom?

Cameristul îl privi uluit, apoi râse forțat:

— Al dracului mai ești! Cum știi tu să răsucești omul. Dece nu te-ai făcut judecător? Și-apoi puțin îmi pasă de mă respecti, ori ba.

Se așază, înjurând, pe pat și rămase acolo, posomorît. Din când în când izbucnea, suduindu-l pe Libuț:

— Măi, corbule, mereu croncănești! Se vede că ești țigan. Nu numai pielea ți-i neagră. Și sufletul... Parcă mie îmi trebuie respectul tău! Ce crezi, cine ești?

Până la urmă, văzând că nu-l poate face să vorbească pe Libuț, tăcu, se ridică și apropiindu-se de ușă, coborî lumina lămpii.

Afară se întunecase de-abinelea; de geam se izbeau fluturi de noapte cu aripi moi.

Cameristul sâsâi spre noi, de după ușă, și trase cu urechea un timp.

— Sst! vin! — șopti și se prelinse la locul lui.

Pe culoar se apropiau într'adevăr pași; ne ridicarăm pentru control.

Dar nu veniseră pentru control. Gardianul cu cheile deschise ușa și trei oameni cu fețe încruntate, cu ochi încruntați, îmbrăcați civil, împinseră în sală pe alți doi. Acești doi oameni se opriră în mijlocul sălii, strânși de-olaltă, cu fețele întoarse către noi.

Unul din ei era uriaș. Trupul lui lat ascundea aproape cu totul pe cei trei civili din ușă. Era în capul gol și 'n lumina lămpii, părul foarte blond îi strălucea. Pe obraz, vinețeau urme de lovituri. Un ochi îi era umflat. Bluza albastră, pătată cu ulei, părea strâmtă pe trupul său. Sta puțin înclinat, privind-ne cu ochii mijiți. Față îi era serioasă, iar nasul său foarte lat, cărnos, adulemeca aerul din încăpere.

Deși era liniștit, în întreaga-i atitudine se simțea o agitație stăpânită cu greu.

Tovarășul lui de-alături mi se păru mult mai sobru și mai potolit. Slab, cu pielea vineție întinsă pe obrazul osos, cu sprâncenele stufoase, foarte încruntate, ne măsura enervat, neliniștit, rotindu-și privirile prin

încăpere. Ținea capul puțin aplecat într-o parte. De sub șapcă i se zăreau suvițe încârlionțate de păr. Se vedea că-i bănuitor și neîncrezător. Țăranul, care se apropie când la ei cu neascunsă curiozitate, începu să clipească sub privirea acestuia și să se dea înapoi, prevăzător.

Unul din civili veni la ei și smulse brutal mâinile lor strâns lipite. Se auzi clincănit și scrâșnet de metal și abia atunci zării că sunt încătușați.

— Dece i-or fi legat? Ce-or fi făcut? — și interesul cu care-i observam se transformă în neliniște. Apoi, brusc mă lovi un gând, cu spaimă:— Țștia-s ucigași! Sigur îs ucigași. Pe ăia îi pun în lanțuri. Acum îi priveam cu groază.

Civilul le scoase cătușele și le spuse încet:

— Apoi, gura! — iar către noi: — Să-i lăsați în pace!...

Blondul își freca încheietura, fără măcar să-l învrednicească cu o privire. Tovarășul lui, deasemenea, întoarse nepăsător spatele omului care le vorbea.

Civilul se adresă acum gardianului, cu severitate.

— Să ai grijă de ei. Țștia-s mai răi ca bandiții.

Gardianul cu cheile dădu afirmativ din cap și îndată amenință pe blond:

— Hei, ursule, cu mine n'o să-ți meargă! Și tu, ălalt! — se adresă și celui slab la față. Apoi se răsti la camerist: — Imparte locurile. Răspunzi de liniște. Pentru cele întâmplăte azi, ne socotim noi! Vă 'nvăț eu minte, nemernicilor!

Cu aceasta, ieși în coridor lângă cei trei civili și trânti ușa peste noi.

Se făcu liniște. Cel slab la față se apropie de fereastră și privi în noapte. Blondul, încă tot frecându-și încheietura, se adresă cameristului:

— Ei, unde-i locul nostru?

Cameristul scutură din umeri:

— Dracu' știe! Ce-mi pasă? Oriunde.

Cel cu fața slabă se 'ntoarse dela fereastră și fără vorbă se 'ntinse pe pat, în colț, lângă perete. Blondul își mai frecă un timp încheietura, apoi se culcă și el lângă celălalt.

În afară de croat, toți eram cu ochii asupra lor, dar ei vorbeau, nesinchisindu-se de noi.

Eu nici nu cutezam să-i privesc deschis. Li furam numai din coada ochiului, agitat și curios, trăgând cu urechea la vorbele lor.

— Au ucis, și uite cât îs de liniștiți în toate, gândii cu oroare, măcar că trebuia să recunosc că n'au nimic înspăimântător în ei. — Se prefac! cugetam, și purtarea lor mi se păru respingătoare. Li observam cu tot mai multă antipatie, aș fi vrut să-i prind cumva cu mâța 'n sac, fără ca eu însumi să știu limpede, cu ce anume.

Ei continuau să discute molcom, fără să se sinchisească de mine și de ceilalți. Cel cu fața slabă întreba ceva ca un învățător, cu o expresie aspră pe figura sa, ascultând atent cum celălalt îi explică.

Fără să vreau, m'am tras mai aproape, ca să-i aud ce vorbesc. Amestecau în discuția lor cuvinte ciudate, necunoscute mie. Blondul înșira ceea ce avea de spus, ca o lecție, pândind mereu înspre ușă. Apoi, întrerupând discuția, îl întreabă pe Libuț:

— În astă seară ați primit de mâncare? — întreabă el. Apoi adăugă repede: — De-altfel nici nu-mi pasă — și privind tulburat la tovarășul lui, tăcu.

Argatul sări brusc dela locul său și răcni furios la Marian:

— Ce vrei iar? V-Vino de-acolo!

Marian se opri, ca unul prins asupra unei fapte urâte.

— Ce-l temi așa? Nu ți-l mănânc.

— Nu-i treaba ta. Te cunosc. Am văzut și adineoari ce-ai vrut. V-vino de-acolo! strigă argatul, neobișnuit de agitat.

Marian șovăi o clipă, privi furios spre croat, apoi se întoarse dela fereastră.

— Mâncă-ți păianjenul fript —spuse el, cu ciudă. Când ajunse la pat, începu de-odată să-și bată joc de flăcău.

— Vi-vi-vi... mă, bâlbâitule! Știți ce face asta —ne întrebă râzând. Se joacă cu un păianjen. Așa-i că-i nebun?

Bruse, cameristul se răsti la el să tacă. Trase cu urechea spre ușă, apoi, cu vocea militărească, strigă:

— Pentru raport, drepti!

Când intră gardianul stam cu toții înșirați în fața patului. Ne măsură cu privirea, apoi citi apelul. Cât timp citi, colegul său îi ținea felinarul să vadă. Ne mai numără odată și întrebă pe camerist:

— Ce-a fost azi aici, măi călău-șef?

Era prost dispus.

Cameristul dădu din umeri.

— Uite ăștia... s'au ciondănit, — spuse în silă, arătând către sec-tant și grăsun. — Nu știu care a început. Ne-am trezit că se ceartă.

Ridică din nou din umeri, fulgerând o privire spre Libuț.

Gardianul cu cheile, chemă plictisit pe grăsun:

— Hai numai încoace, sfinte părințele, și tu, porcule! Apoi adresându-se colegului său: — Ai mai văzut d'astea? Inghesuie atâția nebuni într'o gaură ca asta și-i mai și flămânzesc pe de-asupra. Se înțelege că se mănâncă între ei. Apoi urlă la mine să mențin ordinea. Știe numai să urle și să fure — spuse printre dinți, apoi se răsti la franciscan: —Acum ce să fac cu voi? Ce-aveți voi cu Dumnezeu? Lăsați-l să stea 'n Dumnezeuul lui, unde e. Răcni mănios: — Vite 'nceâlțate! Așteptați numai, fac eu ordine între voi. Dă-i o palmă porcului ăsta! — ordonă sectantului, arătând la călugăr, care clipea speriat, ridicând mâna pentru apărare.

Sectantul însă nici nu se clinti. Sta privind țintă, cu îndărătnicie, la gardian.

Acesta îl pironi furios:

— Ești nebun? N'auzi?

Ii trăzni un gând prin cap:

— Ei, atunci arde-i tu o palmă! strigă la grăsun. Întrebă amenințător, pășind spre el: — Ai auzit ce-am spus?

Grăsunul privi neajutorat la sectant, apoi cu teamă, ridică mâna și mai mult îl netezi, decât îl lovi peste obraz.

— O, mieluşelule... Acum, firește, nu știți să vă bateți— clătină din cap, râzând, gardianul. Apoi ne măsură cercetător pe rând și neașteptat, îmi făcu semn: — Ei, atunci dă-le tu câteva palme!

Ordinul venise atât de pe neașteptate, încât speriat, nici nu-mi trecu prin gând să mă împotrivesc și fui gata să ies din rând, când cel cu fața slabă care sta alături de mine, mă apucă neobservat de haină și mă reținu.

Gardianul mă privi, uimit:

— Măi, dar tare mai ții cu ei! — apoi lui Marian: — Ei, atunci dă tu!

Acesta ieși slugarnic din șir și se holbă, nerăbdător, la gardian. — Ei, haide! — îl îndemnă gardianul, arătând la sectant.

Marian râse scurt, satisfăcut, apoi se apropie repede de sectant și-l lovi cu atâta putere, încât acesta se clătină.

Libuț înghiți una de s'auzi în toată încăperea. Ieși din șir cu ochii larg deschiși.

Acum, gardianul arată spre grăsun:

— Ei, și pe ălalt, — rosti el, nepăsător.

Marian se pregătea, ridicând mâna, când interveni blondul. Ieși repede din rând și-l îmbrânci de-oparte pe Marian, de se răsturnă pe pat și se întoarse încruntat către gardian. Spuse cu voce joasă, dar foarte decise:

— Regulamentul de serviciu interzice să pui oamenii să fie bătuti aici!

Gardianul îl privi încurcat. Se vedea că nu știe ce să răspundă. Se adresă colegului său:

— Ia te uită! Asta-i curat nebun. — Apoi îl apucă ciuda. — Pe mine mă înveți tu regulamentul? — strigă și mânia sa creștea. — Așteaptă numai tu, te-aranjez eu, bolșevicule! Și-aici o iei dela capăt? Te 'nvăț eu regulamentul! Fac eu ordine aici, tâlharilor! N'am să mă las dat afară din cauza voastră... Rugăciunea, paștele mamei voastre! Rugăciunea!! Și asta-i scrisă în regulament, dumnezeul vostru de tâlhari!

Urla de via în încăperea.

Cameristul începu, speriat, să murmure rugăciunea, iar grăsunul și sectantul îi urmară exemplul, cu mâinile împreunate. Blondul și cel cu fața slabă însă, rămaseră muți lângă pat. Ei nu se rugau.

Abia plecaseră gardienii, și Libuț se și repezi la Marian, strigându-i cu obidă:

— O, tu, nemernicule! Mincinosule! Măi, pe tine nu mamă te-a născut! — Vino și dă-i-o înapoi, strigă la sectant, și-l apucă pe Marian care zadarnic se zbătea în strânsoarea lui.

Sectantul ședea pe pat, ținându-se de obraz și nu răspunse.

Șlomovici, care sta lângă Libuț, aștepta nerăbdător și când văzu că sectantul nu se clintește, se repezi la Marian și-l pâlă de două ori peste obraji, de i se clătina capul la dreapta și la stânga.

— Asta ți se cuvine! — strigă el mânios.

Atunci sectantul se ridică violent de pe pat:

— Lăsați-l voi, oameni fără dumnezeu, voi nu-l puteți judeca. Eu am îndurat, nu voi. Dumnezeu încă-și mai poate întoarce fața către el, — și agita pumnii strânși.

Libuț, tulburat, dădu drumul lui Marian, bâlbâind uluit:

— Nu striga! Dece strigi?

Cameristul îi dădu brânci lui Marian:

— Du-te, pupă-l. Apoi merită ăștia să...

Și-l îmbrânci iar.

În spaima lui, Marian se trase lângă croat, dar acesta se ridică și-l izbi puternic cu piciorul. Apoi se întinse iarăși la locul lui, fără o vorbă.

Liniștea se lăsă, adâncă. Nimeni nu scotea un cuvânt. Purtarea sectantului ne impresionase neplăcut. Mă ghemuii și eu pe pat, năpădit de rușine. Dacă nu mă apuca cel cu fața slabă! Imi veni în minte strigătul gardianului. Nici nu-s ucigași. Is comuniști. De-aia i-au pus în fiare.

Mă cuprinse o mare agitație.

Mi-amintii tot ce auzisem pe șantier despre comuniști, care nuse târguiesc, și-odată se vor socoti cu bogații și-atunci viața omului sărac va fi mai bună. Mă gândii îngrozit, uite cât de laș m'am purtat eu în fața lor.

Imi ascunsei fața în brațul îndoit sub cap, și trebui să fac un efort, ca să nu gem de rușine.

Libuț însă nu-și afla liniștea. Se ridică brusc în coate și țipă în ciudat la Marian:

— Vezi, măi mincinosule! Anticristul ăsta sau cum naiba-l cheamă, degeaba i-a poruncit porcul ăla, tot nu l-a lovit pe nenorocitul ăsta. Iar tu te-ai dat la el ca un animal. Vezi ce fel de om ești! Nici copilul ăsta...

Simții cum îmi lunecă pe gâtlee, la vale, ceva ca un cărbune încins, și-mi mistuie pieptul.

— Dar și eu aș fi dat în el! — strigai disperat. Aș fi dat, numai... Nici nu-s curajos! gemui.

Libuț mă întrebă mirat:

— Dece să nu fii curajos? Ce te-a apucat?

Svârli brațul în direcția cameristului:

— Chiar și ăla — așadar — a spus numai că s'au certat. Nici el nu-i om rău, numai gura-i e mare. Ii spuse apoi satisfăcut cameristului: — Vezi, nici n'ai pârît!

— Du-te la naiba! Nu-mi pasă de tine! — mormăi cameristul, în silă. Ți-ar plăcea ca fiecare să fie o babă.

O vreme tăcu, apoi se ridică în coate pe pat:

— Ascultă, țigane — suieră nervos. — Ce-ți iese dacă ești așa? Toți dau în tine fără milă. Să fii cinstit, ca să mori de foame? Un drac!... Lua-te-ar naiba, ce tot sucești pe om când așa, când așa?... Ba nu, că oi fi nebun să mor de foame, ca să mă respecti tu.

— Doar gura-i de tine, las'că te cunosc eu — îi răspunse Libuț. — Mai mult te lauzi...

Văzându-l pe camerist că se scoală în picioare, pornind către el, întrebă speriat:

— Măi, măi, ai înebunit? Ce ți-am făcut?!

— Culcareă, bandă ticăloasă! Toată lumea doarme; care nu doarme, mâine-l raportează.

Se trânti și el pe pat. Simțisem un soi de amărăciune în glasul lui și multă vreme îl auzii frământându-se.

Nici eu nu puteam dormi de rușine. O vreme, mă gândii înfrigurat la cel cu fața slabă. El e de vină că mie trebuie să-mi fie rușine acum.

— Nici el nu îndrăznește să țină piept pe față — căutam o consolare. Fără voie mi se'nCORDĂ tot trupul. Eram gata să mă scol și să-i spun celui cu fața slabă, că nici dânsul nu-i așa de curajos. Dar n'avui atâta putere. Niciodată n'am să fiu curajos, mă gândii descurajat. Acel sentiment bun care mă năpădise când am strigat la vâtaf, acum pierise. Mă zbăteam să scap de sentimentul rușinii care mă ținea încleștat. Are dreptate cameristul. — Dece s'amestecă ei? Sânt așa cum sânt. Ce folos, dac'aș fi curajos? Și-atunci aș fi închis, asemenea lor. Zadarnic mă amăgeam însă. Mă cuprinsese o neliniște atât de grea, încât bucuros m'aș fi lepădat de mine. — Dece i-au mai adus pe ăștia aici? mă gândii. Mă înecă jalea. Imi îngropai fața în palme, strângându-mi gura, ca să nu m'audă că plâng. Un gând mă urmărea: zadarnic, orice, până la urmă am să fiu și eu ca Marian, ori ca grăsunul.

— M'am născut și eu în ceas rău! — mă gândii, îngrozit de vorbele lui Libuț.

VIII

A doua zi, mă trezii scuturat de cel blond. Când deschisei ochii, îmi grăi râzând:

— Scoală, viteazule, că-ți ajunge soarele pe burtă. Trebuie să te speli și trebuie să facem curat.

Eram buimac. După plânsul din ajun îmi ardeau ochii, de parcă mi-ar fi aruncat cineva nisip în ei. Nu cutezai totuși să mă împotrivesc. Mă sculai și căscând de somn, mă clătinam moale încoace-încolo. Observai uimit că cei doi pusese în mișcare toată lumea. Cu toții fuseseră convinși că trebuie spălat și măturat.

— Să nu stăm în murdărie până 'n gât — spuse blondul. Una-două, facem curat — apoi către camerist: — Bate să-ți dea o mătură.

Acesta clipi furiș către ușă, apoi, dând din umeri, începuse să bată 'n ea.

Când gardianul deschise vizorul, urlând: — Ce vreți? — blondul îl înfruntă, strigând: — Ce-i asta? Dece nu ne dați mătură și apă de spălat?

Gardianul înjură pe blond, cum îi veni la gură, totuși, după câțva timp, trimise un gardian mai tânăr cu o mătură și cu o găleată de apă. Ne-am spălat și am făcut curat în celulă.

Imi plăcuse cum s'a obținut apa și mătura, totuși eram supărat pe acești doi oameni. Dece au tulburat rânduiala de până atunci a celulei? Până atunci tândăleam pe pat, de obicei până la sosirea mesei de dimineață. În afară de camerist, nimeni nu se spăla. Hârdăul îl căra afară țăranul. Tot el mătura, la trei zile odată. Și uite, acum, rânduiala pur și simplu s'a schimbat. Incepând din ziua aceea, în fiecare dimineață, ne scuturau din somn cu noaptea'n cap și ne puneau să ne spălăm. S'a stabilit o ordine și la măturat și la căratul hârdăului. În fiecare dimineață, urma tot altul la rând. Nici cameristul nu era scutit.

— Ei și? Tocmai pentru că ești camerist. Să dai exemplu! — spuse calm, blondul.

Cameristul tăcu, cu buzele strânse. Nu știa ce să răspundă. Nu îndrăzni să treacă la brutalități; statura uriașă a blondului părea alcătuită numai din forță. Era un om mare, zdravăn, și totuși se mișca ușor, ca o mătă gigantă. Uneori era tot atât de molatic, ca și acest animal mlădios. Nu vorbea mult, dar cuvântul lui avea greutate. Asculta răbdător pe toată lumea, o vreme privea țintă înaintea sa, — pe urmă ridica fruntea și-și da părerea despre ceea ce era 'n vorbă.

În toată purtarea lui prevăzătoare, ghiceam totuși un fel de neastâmpăr — și spre mirarea mea, își ascundea neastâmpărul ca pe-o taină. Nu odată l-am observat, izbucnind aproape, dar apoi strângând pumnii și sfortându-se vizibil să se stăpânească. Odată, ajunsese chiar să repeadă pumnii'n aer și să spună tovarășului său, în silă:

— Greu! Degcaba, cazau mare, trebuie cărbune mult... Firește, nu suntem la băi.

Se strâmbă, clătinând din cap și mormăind.

S'a întâmplat uneori, când nu și-a mai putut stăpâni iritarea, să se trântască pe pat și să zacă apoi nemișcat; aveam impresia că-și înăbușă până și respirația, ca să nu izbucnească furia din el. Multă vreme n'am putut înțelege zbuciumul blondului. Până la urmă, Libuș se arătă a fi ghicit motivele agitației sale mocnite.

Intr'o zi, în vremea prânzului, se apropie de el și îi întinse farfuria lui:

— Îți dau din partea mea. Bine? Tu ești om mare. Îți trebuie mai mult.

Tulburat, blondul, ca surprins într'o situație delicată, se holbă la el aproape speriat. Se înroșise până la urechi.

— Ce-ți trece prin cap?... Mănâncă liniștit. Toți au nevoie, în mod egal. Își trase repede farfuria de-oparte, ca nu cumva Libuș să toarne dintr'a sa și mormăi prins de mânie: — Cine te-a rugat?

Libuș îl pironi mirat:

— Dar ți-e foame. Văd bine că ți-e tare foame.

Intr'adevăr, acest om era veşnic flămând. Trupul lui uriaş avea nevoie de-o alimentaţie mult mai îmbelşugată decât cea primită în închisoare. Şi foamea îl ţinea într-o continuă stare de încordare, pe care căuta să şi-o înfrângă printr'un neîncetat efort. L-am observat de mai multe ori, în timp ce-şi primea farfuria cu mâncare; o purta la pat cu fălcile încheştate, se azeza, şi cu toate că vizibil era mort de foame şi-abia se mai ţinea să nu se repeadă, totuşi mai aştepta. Înăbuşindu-şi dorinţa, mesteca încetinel cu lingura. Mămăliga, de obicei o dădea ţăranului, care deasemenea era mâncău şi-şi înfuleca cel dintâi mâncarea, apoi se uita la com cu cei ce mâncău încă. Acest gest mă supăra, ruşinându-mă. Şi mie-mi era veşnic foame; eu n'aş fi putut să dau din partea mea de mâncare altuia.

Tovarăşul său, cel cu faţa slabă, era şi mai tăcut. Făptura-i slabă tresărea mereu, şi cu toate că părea cu mult mai plăpând decât blondul, nu-l putea nimeni contrazice. Dacă vorbea, cuvintele sale grave ni se păreau totdeauna de nedesminţit şi nimeni nu cuteza a-i sta împotrivă. Observa cu severitate orice, şi la început simţeam că n'are încredere în nimeni.

Eram tare necăjit pe ei, din cauza sculatului de dimineaţă, a spălatului şi-a dereticatului. Mi se părea suficient să te speli de două ori pe săptămână — doar până nu m'a pus Pero să mă spăl, nici pe şantier nu mă spălasem mai des. Ba se 'ntâmpla că abia dumecea să-mi clătesc obrazul cu câteva picături de apă din pumni.

— Tocmai ca Pero. Işi bagă nasul în toate. Dece s'amestecă? Ce le pasă ce fac eu? — mă gândeam în ciudat şi într-o dimineaţă m'am şi răzvrătit. Pur şi simplu nu m'am spălat. N'au spus nimic. Poate nici n'au observat. În schimb, eu mi-am simţit obrazul toată ziua murdar şi aşteptam nerăbdător să vic dimineaţa să mă spăl. Aşa s'a întâmplat şi cu dereticatul zilnic.

Într-o dimineaţă, erau de rând croatul şi sectantul; nici unul nu voia să măture. Croatul zăcea pe pat — degeaba l-a îmboldit cameristul; nici nu se clinti. Sectantul anunţă că singur nu mătură. Cameristul îmi porunci să mătur eu, dar blondul nu îngădui. — Aici suntem la fel! — spuse el. — Fiecare să-şi facă lucrul său. Nimeni să nu se folosească de celălalt.

Îl îndemnă şi el pe croat, dar zadarnic. Acesta se întoarse cu faţa la perete, fără să răspundă. Dealtfel, acest om nu voia să facă mai nimic. Libuţ îi şi spuse:

— Oho, frăţioare, tu nu ştii decât să cerţi pe toată lumea. Eşti făcut să trăieşti singur, nu printre oameni.

— Ce vrei tu cu oamenii? Crezi că-mi pasă de voi? Toţi oamenii sunt porci şi tu de-aseenea eşti porc, — răspunsese răstit, croatul.

În ziua aceea, nu deretică nimeni. A doua zi, argatul declară că nu-i cu dreptate ca el şi cu grăsunul să măture şi murdăria de ieri. Să măture sectantul! Sectantul înălţă din umeri că el a fost eri de rând; de-altfel el nici nu se rugase încă — se îndreptă spre fereastră şi s'apucă de rugăciuni. Cameristul îl privi un timp, apoi când constată că rugăciunea devine nesfârşită, sări la el, îi puse mătura în mână şi-l îmbrânci să meargă să măture. Sectantul aruncă mătura din mână, îşi împreună mâinile pe piept şi rămase nemişcat, îndărătnic. De obicei, când era de făcut treabă, de stărpit ploşniţe, de spălat geamuri, el începea să se roage, şi ori cât ar fi insistat oricine, el continua să se roage cu încăpătânare. Când îl văzu aruncând mătura, se încăpătâna şi argatul. El nu lucrează în locul nimănui — şi se lungi pe pat, privind tavanul cu îndărătnicie.

Cameristul ridică din umeri şi privi cu bucurie răutăcioasă la blond, apoi se puse să joace şintar cu Şlomovici.

După amiază, celula se făcu așa de murdară, de parcă niciodată n'ar fi fost curățată. Acest lucru ne deranja acum pe toți. De mai multe ori simții imboldul să pun mâna pe mătură și să fac curat. Dar mă opream, întrebându-mă — de ce să mătur în locul sectantului? Târziu după amiază, văzui că cel cu obrazul slab se scoală, ia mătura și începe să măture fără vorbă. Se sculă îndată și blondul să-i ajute. Libuț îi privea încruntat, apoi spuse:

— Oho, asta nu se face. E rândul lor, așadar...

Cel cu fața slabă răspunse, liniștit:

— Dacă n'ai cu cine vorbi! Nu vezi? În murdărie nu poți trăi.

A doua zi dimineată, argatul se sculă întâi, stropi podeaua și începu să măture singur. Cameristul îl urmări o vreme cu privirile, apoi se răsti mânios la grăsun — să se scoale și să ajute. Nu s'au mai întâmplat pe urmă astfel de necazuri la dereticat.

Doar croatul nu voi să măture nici după asta, oricât ar fi insistat ceilalți. Pe sectant îl luă din scurt cameristul. Făcea de rând împreună cu el și-l puneă să lucreze cu temei.

Dar nu ne-au învățat numai să ne spălăm și să dereticăm, acești doi oameni deosebiți. Ne-au învățat să pretindem și mâncare mai bună.

S'a întâmplat astfel. Intr'o zi, în timp ce mânca, argatul arătă amărât zeama chioară cameristului:

— Ce-ce-i asta? Hai!... L-lături! M-mânc-o tu, strigă, și enervat turnă zeama în hârdău, culcându-se apoi pe pat, fără vorbă, până când ceilalți mâncară. Țăranul, care ședea lângă el, sorbea prelung și sgomotos, iar el înghitea în sec, agitându-și mărul lui Adam. Până la urmă țipă pornit la țăran:

— Nu-nu p-plescăi! Mâncă în altă parte! D-du-te de-aici!

Cel slab la față se răsti acum la flăcău:

— Ce strigi?! Vino-ți în fire! Sunt aici și mai flămânzi decât dumneata. Și nu-i el de vină, dacă zeama-i lungă! Lor să le strigi în față! și arătă cu capul către ușă.

Vorbea cu el, ca un învățător cu copilul care a făcut vre-o năzbâtie. Argatul mormăi încurcat:

— Da, to-tocmai în urechea mea clempăne,—apoi se întinse la locul lui. Mai târziu însă, se duse la veșnic flămândul blond și-l întrebă ceva. Acesta ridică din umeri și nu răspunse câțva timp. Pe urmă însă, începu să-i explice ceva în silă, și se întoarse spre cel slab la față:

— Are dreptate! Aici omul e totdeauna flămând.

Seara, la control, argatul ieși fără veste din rând și începu să țipe la gardian:

— Uite ce mâncare ne dați! Am să reclam directorului, când va veni în inspecție.

Gardianul îl sudui și amenință pe blond:

— Voi îi instigați. Lăsați numai, bolșevicilor, o să am eu grijă de voi! Dar a doua zi, gardianul cu mâncarea ne aduse o zeamă mult mai groasă:

— Na, mări!... — strigă el.— Cum îndrăzniți să mințiți? — întrebă pe camerist, prefăcându-se că-i indignat. — Și până acum, tot așa ați primit. Nu? Preciș, tu ai mâncat-o, coțofano!

Cameristul protestă și ca să dovedească că el e om drept, îl rugă pe blond să împartă el mâncarea. Pe urmă, cameristul nu mai cuteză să reia această funcție.

Blondul împărțea masa cu o meticulozitate chinuită, ca să nu nedreptățească pe nimeni. De mai multe ori rămase cu mai nimic în farfurie, și-atunci o tănuia încurcat, căutând să-și ascundă farfuria de noi.

În dimineața aceea, când m'a trezit blondul prima dată să mă spăl, eram cu totul sdrobit. Mă necăjea și veselia cameristului. Pe fața lui nici urmă de ceartă din ajun. Scutura repede de pe el mânia, supărarea.

— La gimnastică, bandă! Un-doi! — strigă în gura mare. — E scris și asta. — Ne alungă de pe pat: — Haide, feciorașilor, haide!

Gimnastica de dimineață era gărgăunul lui. De cele mai multe ori își făcea singur gimnastica, dar se 'ntâmpla să ne 'nhamă și pe noi.

— Vi se întăresc coastele! Se vede că sunteți niște bieți găinari. N'aveți nevoie de ea, ca mine.

Și pe drept cuvânt, făcea cu îndemânare figurile de gimnastică, deși era om trecut. Se îndoia în toate felurile, de parcă nici n'avea oase. Libuț adesea îl lăuda:

— Frățioare, pe tine omul te poate vârî și într'o traistă. Trebuie să fii un bun tâlhar! — spuse cu tonul unui cunoscător. — Totuși, ciudată meserie mai ai. Păcat de tine...

Pe cei doi, cameristul nu-i chemă la gimnastică. Dar blondul își lepădă bluza, răsă către tovarășul său și intră în rând cu noi. Făcea cu multă poftă gimnastică și se vedea că vrea să se întreacă cu cameristul. Acesta înțeșta falcile și-și îndoia ușor trupul suplu, la dreapta, la stânga.

Cel cu fața slabă îi observa de pe pat.

— El a făcut mai bine! — spuse blondului, când acesta obosit, lăsă baltă gimnastica.

Cameristul, cu poftă crescândă, continuă să se îndoie. La urmă, răsufală prelung și se opri.

— Măcar că-i mai bătrân ca mine — comentă râzând blondul. — Ai fi putut ajunge un gimnast excelent, spuse el cameristului.

Acesta îl privi cu mândrie, prefăcându-se că nici nu-i obosit.

— Să mă fi văzut când eram tânăr... Dacă îmi luam vânt, urcam, desculț, un perete până la etajul întâi — se lăudă el.

Libuț clătină din cap:

— De vreme ai început-o! Și-l întrebă cu reproș în glas: — Dar de ce te-ai făcut hoț?

Cameristul se uită la el cu ciudă, apoi făcu un semn a lehamite cu mâna:

— Păi cu tine n'ajungi la capăt! Mereu o iei dela început.

Brusc, se adresă blondului:

— Ai văzut cum mă 'ndoi? Măcar că-s gârbov de spate. Acum doi ani am căzut pe spate, explică el. Ce măgărie! De pe tren n'am căzut niciodată, și ca un cal rău, am căzut pe spate în plină stradă. Mi-e și rușine să spun.

Își scutură capul, hohotind.

— După cum vorbești, nici nu se cunoaște! spuse Libuț mirat. Apoi mistuit de curiozitate se întoarse către argat, întrebându-l însuflețit:

— Și tu ai căzut pe spate, nu-i așa? Dar apoi se încurcă. — N'am vrut să te supăr, am vrut așadar, numai să întreb, explică repede. — Nu-i așa, nu poți vorbi bine, și te tot gândești. De-accea, faci și cântece... Cine are viață grea, acela se gândește mult, — dădu trist din cap.

Cel slab la față se întoarse repede la el, constatând cu liniște:

— Cine are viața grea, se poate gândi mult și bine singur, și numai gândindu-se n'o face mai bună.

Șlomovici izbucni în răs.

— Iar dacă se gândesc doi, se 'ncaeră. Ei asta fac! — Spuse, arătând către sectant și către călugăr.

Cel slab la față scutură din cap:

— Oamenii se ceartă mai ales pentrucă n'au timp să se ocupe și

de alții, și s'ocupă numai de nevoile lor. Toți se tem de sărăcie. Și nu mai au timp pentru necazurile altora.

Libuț sări aprins dela locul său:

— Așa-i! Pe dumnezeul meu că-i așa! Brusc, deveni bănuitor. — De unde știi tu asta?

O vreme tăcu îngândurat, apoi ne privi îmbujorat la față și se vedea că întreaga lui ființă este frământată de această idee.

— Oho, voi nici nu vă dați seama câtă dreptate are. Poate nici tu nu-ți dai seama, frățioare, — grai el celui slab la față. De-odată, se tulbură: — Stai numai... și nici tu n'ai dreptate chiar de tot. El e rău, așadar — și n'are nimic — îl arată pe Marian. — Poate că el așa s'a născut, mai adăugă el, nesigur. Ori poate tocmai pentru că n'are nimic, — spuse repede, cu triumf în glas: — Grea viață ai avut, nu-i așa? Întrebă el, cu o expresie de înțelegere pe față.

Marian îi întoarse spatele, mormăind.

Șlomovici izbucni iarăș în râs. Dar Libuț nu se lăsă.

— Bine, bine, frățioare, dacă îi merge rău, omul e ca măruț; unele se strică de tot, altele pe jumătate, puține scapă tefere... El, așadar, e putred de tot.

Cameristul se vârî în vorbă:

— Dar eu, deșteptule?... Eu ce fel de măr îs? Întrebă râzând, dar se cunoștea după glasul său că îl arde curiozitatea așteptând răspunsul lui Libuț.

Acesta îl privi cu seriozitate:

— Tu, frățioare, ai putea fi un om minunat, numai că — așadar, — ești hoț. Spuse cu prudență: — Știi, nu-i frumos lucru să furi.

Vocea i se însufleți neașteptat:

— Lui, așadar, așa i se strică sufletul. Arată cu capul spre croat. — Îl închid nevinovat, iar pân'atunci nevasta lui cine știe ce face acasă. Nu poți îndura chiar orice.

Croatul svâcni aprins pe marginea patului. Libuț amuți. Privi o clipă cu jenă la croat, care se holba cu ură la el.

— Ce-am spus, na? — se apără. — Tu, tot la asta te gândești... Se vede pe tine... — adăugă consolator. Nevasta ta, desigur, nici nu face nimica rău.

Croatul se holba doar, fără grai, apoi șuiera printre dinți:

— Să taci! Înțelegi, să nu vorbești! De mine să nu vorbești nimic! Și-l pironea pe Libuț, încât o clipă mă temui că sare la el și-l lovește, dar se lungi iar pe pat, întorcându-se cu fața la perete.

În estimp, toată lumea tăcuse, încremenită. Acum, cameristul, cu bucurie răutăcioasă, chicoti și-l întrebă în șoaptă:

— Ai găsit, ce-ai căutat?

Libuț era palid. Răspunse cu voce joasă:

— Dar am dreptate.

Cameristul se înciudă.

— Pe dracu', dreptate. Tot bombănești că nu-i frumos să furi... Cine naiba spune că-i frumos? Iar de dragul tău, eu n'am să mor de foame!!

Libuț îl privi aspru:

— Numai că nu-ți place să lucrezi. Te-ai învățat să trăiești ușor. De hoți nu-i nici o lipsă. Numai că tu ești bătrân, și-așa te-ai învățat.

Blondul râse molcom. Cameristul înjura cu obrazii aprinși.

— Du-te dracului, prostule! — apoi se întoarse spre cel cu fața slabă. — Dece-l atâțați? Credeți că nu văd că d-voastră-l atâțați? Credeți că nu

știu cine sunteți ? Și-apoi nici d-voastră nu sunteți mai cine știe ce ! Și voi sunteți tot așa, sub lăcată, aici. Aici, și vouă, eu vă ordon !

Priveam cu mulțumire răutăcioasă pe acești doi oameni deosebiți. Bine le zice. Are dreptate. Nici ei nu-s mai presus !

Cel cu fața slabă asculta cu curiozitate pe camerist. Il întrebă serios :

— Știi ce te doare ?

Cameristul ridică vocea, protestând :

— Să nu-mi pui mie nimic în cărcă ! Să vă țineți gura.

Dar celui slab la față nici nu-i păsa. Spuse calm :

— Te doare că omul ăsta are dreptate. Și-i întoarce spatele.

Fața cameristului se schimonosi amarnic, apoi se umplu de răutate :

— Vă legați de mine?... strigă, sărind de pe pat. — Ei, las'că vă aranjez eu... — se repezi la ușă și începu să bată : — Hei, domnule gardian !

Libuț și Șlomovici se culcară speriați pe pat.

Imi era rușine că acum cameristul va trăda, totuși observam curios pe cel slab la față, așteptându-mă să se sperie.

Blondul se sculă repede dela locul său și dădu să meargă spre camerist. Celălalt îl opri :

— Ce vrei?... Las' să cheme. Om de nimica ! Îți pierzi vremea cu ei, — și se întinse la loc pe pat.

Cameristul sta în ușă, mut și întunecat. Pentru moment, lăsase baltă ciocănitul.

— Vasăzică mă disprețuiți, — mormăi, mai mult în silă.

Afară se auziră pași, iar când gardianul cel cu mâncare deschise ușa, mă cutremurai de emoție.

— Ce-i gălăgia asta ? — țipă el la camerist. — Cum îndrăznești să ciocănești ?

Cameristul șovăia în fața lui, apoi spuse cu glasul răgușit :

— Țștia, că nu-i apă înăuntru... Deodată, strigă : — Adu apă ! Nici-odată n'avem apă de-ajuns !

Gardianul îl privi, încremenit.

— Sărăcuțul ! Ce răsfățat ! O fată mare nu-ți trebuie?... Da' ce eredeți voi ?

Se repezi și Libuț :

— Dece-ți bați joc ? Dar apă firește — n'aduci !

Dece nu spune nimic despre ăștia ? Observam pe camerist, care sta cu fața înțepenită și privea numai la gardian.

Acum se ridică și argatul pe pat.

— Adu apă ! L-lasă f-f-fata mare în pace, — pronunță greu f-ul, împiedicându-se și sfortându-se, dar apoi spuse restul cuvintelor repede și fără greșală.

Gardianul ne privi încurcat, apoi mai mult fără voce ieși din celulă și din ușă începu să strige la noi, mai de grabă ulnit, decât cu ciudă.

— Cărați-vă la locurile voastre ! Ce fel de modă nouă-i asta ? Am să vă fac raport ! — Se vedea că, cu orice chip, caută să pară sever și energic.

Îi răspunse blondul :

— Noi îți vom face raport ! Nu de aia primești leafă, ca să ne lași să murim de sete.

— Să nu vă scarpin cumva și la tălpi?... N'am cămașă ca lumea și vă vine să pomeniți de leafă?... Bine, am să vi-l trimit pe director, să-i cereți apă ! Lua-v-ar dracul cu el deodată, și trânti ușa, de răsună întreaga clădire. — Să vă țineți gura ! Plecă, înjurând.

Cameristul trase cu urechea un timp. Apoi, din uşă se întoarse către noi. Se vedea că-i încurcat. Întrebă fudul:

— Aşa-i că v'a luat cu călduri, vitejilor? Bine-am mai băgat frica'n voi!

Noi tăceam, iar el, ne-aflându-şi locul, începu să le scalde:

— Da' şi fraierul ăla s'a speriat, n'am ce zice — arată cu o mişcare a capului spre uşă. Dintro'dată începu să râdă. Se întoarse către cel blond, dând mulţumit din cap: — Da' ştiu că i-ai spus-o dela obraz...

Libuţ sări viori dela locul lui:

— Fireşte că i-a spus-o. Nu de-aia ia leafă, ca să caşte gura.

Cameristul făcu o mişcare cu mâna:

— Draci! Ce crezi tu, aici îi grădiniţă? Cam câtă leafă crezi că are? Ca să nu moară de foame. Ştiţi ce face? Fură pachetele trimise deţinuţilor. Dacă-i dai bacşiş, face şi sluj, n'ai teamă... Voi ştiţi că 'n închisoarea asta ăl mai mare hoţ îi directorul? Dece-i aşa mănecarea, ce credeţi? Fură grăsimea dela ciorbă! I-a uns el pe ăia, care l-au băgat aci, n'ai teamă. Ăia apoi îs hoţi şi mai mari... Ăstora mai mărunţi, le rămân pachetele, bacşişul... — Se întoarse repede către cel blond: — Ce zici de asta?... Şi eu îs mai cinstit ca ei — şi lovi cu pumnul în aer...

Cel slab îl privea cu pleoapele mijite:

— Ai dreptate. Tot ce-ai spus e adevărul curat. Dar adineaori meritai ca şi el să-ţi spună adevărul în faţă, şi arată către Libuţ.

Cameristul se tulbură:

— Totuşi, omul nu trebuie dispreţuit!

— Cine naiba te dispreţuieşte?

— Bine, bine, d-voastră sunteţi aşa de... deosebiţi...

— Cum deosebiţi?

Cameristul tăcu o clipă, dar pe urmă izbucni:

— La urma urmei şi cu dumnezeu te poţi târgui, numai cu voi nu. Simt tot timpul că vreţi să mă întoarceţi pe dos, apoi pe mine nu mai puteţi să mă întoarceţi. Înţelegeţi că nu merge! Aşa m'am învăţat. Arată repede spre sectant şi grăsun: — Scuipe pe ăştia, spun prostii; dar vorbele voastre nici dracul nu le poate înghiţi aşa, cu una, cu două.

Simţii tot adevărul vorbelor sale mânioase şi totuşi triste şi mă înfiorai. Strigai şi eu:

— Da, vreţi tot timpul ca omul să se ruşineze de sine.

Libuţ mă privi uluit, iar cameristul cu ciudă:

— Ce ştii tu!

Dar nu mă puteam opri:

— Mereu asta vrei? El e mereu flămând şi nu vrea să se-arate — făcui semn spre cel blond. Iar d-ta ne zeflemiseşti... Şi pe mine mă zeflemiseşti! — strigai ieşit din fire... — M'ai ținut să nu-l lovesc pe părintelul şi-acum râzi de mine! Da, să ştii, e frumos să fii cinstit!

— Mai taci odată! Oho, cum te-ai aprins! — mă mulcomea Libuţ, dându-mă blând de-oparte din faţa celui cu faţa slabă. Haide, haide. Vorbeşti prostii.

Cel slăbuţ mă privi uimit. Spuse calm:

— Ce-i cu tine? Nu cred să te fi supărat cu ceva.

— Sunteţi răi şi voi... Şi mai ales d-ta! — strigai. Pe mine nu trebuie să mă înveţi.

Acum, Libuţ se supărase. Mă îmbrânci laoparte:

— Oho, tu aiurezi. Respectă pe cel care spune adevărul şi nu te răţoi. Iar acum şezi, aşa dar, şi ascultă, — şi mă împinse cu putere po

pat. Vedeam că-i supărat de-abinelea, și că mă compătimentește. Se adresă celui cu fața slabă:

— Nu știe ce-l doare și de cine să se plângă. Știi, nu înțelege viața. — adăugă calm: — Dar voi tot sunteți niște oameni deosebiți și mie-mi place cum sunteți. Apoi iar către mine, ca să mă aline: — Taci, doar nă-i plânge pentru atâta lucru, — și iar se întoarce la cel slăbuț: — Ce folos dacă adevărul îl știți doar voi? Trebuie să-l știe toți. Vezi, și adineaori ai spus ceva ce te pune pe gânduri.

Cel slab îl privea scurmător printre genele mijite:

— Nu-i de ajuns să cunoști adevărul!

Dar Libuț continuă ceea ce începuse:

— Spuneți tot ce știți! Dece să nu spuneți?

— Ca să nu s'audă 'n rai! — răspunse repede blondul.

Libuț tresări holbându-se la el, iar cameristul răsede de el cu răutăcioasă satisfacție.

— Ei, ce părere ai, băiețașule!? Prostule!

Libuț se tulburase cu totul. Până la urmă, se mânie:

— Vorbești și tu! Ce li se poate întâmpla, dacă ne spun? Aici nu sunt trădători...

Observa îngândurat pe cei doi, apoi iar îi agrăi:

— Poate nu știu eu, dar la noi, pe șantier, așa spune toată lumea, că comuniștii cunosc adevărul. Erau și acolo comuniști. Pero și Sorin. Așadar, niște oameni minunați.

Tăcu un moment, privindu-i scrutător, apoi spuse:

— Gardianul a strigat că voi sunteți comuniști. Atunci, așadar... Se întoarce repede către camerist:

— Vezi, tu ești prost, dar eu știu despre ce-i vorba, căci despre asta-i vorba.

Privi surâzând la cel blond, apoi continuă repede:

— Imi place cum sunteți, iar tu: ca să nu s'audă în cer... am auzit eu multe despre voi. Și adăugă liniștit: — Apoi mi-ar plăcea dacă ați vorbi despre adevăr.

IX

Libuț n'avea dreptate bănuind că acești oameni ar putea ascunde ceva de noi. Dimpotrivă. Imi aduc bine aminte: se purtau cu prea multă îndrăzneală, vorbeau despre asemenea lucruri, încât nu le-ar fi mers lesne dacă le-ar fi aflat cei ce doreau să le afle; aceia au și făcut totul ca să-i prindă cu astfel de lucruri și să-i aibă în mână.

Mai târziu, blondul ne-a și spus c'au fost arestați fără nici un motiv legal.

— Se tem de noi — ne explică el. — Se tem de mișcarea clasei muncitoare.

După cum aflai mai pe urmă, după greva dela Grivița au fost arestați toți cei despre care se bănuia că au legături cu mișcarea. De-aceia i-au arestat și pe ei. Firește, pe-atunci nu știam încă nimic despre mișcare, despre lupta eroică a muncitorilor; chiar Libuț întrebases odată, lacom:

— Ce mișcare? Vorbește-ne de asta, frățioare.

Blondul ne și vorbea ades despre soarta clasei muncitoare, despre lupta sa:

— ... Ce viață ducem noi?... întrebases odată, și fără să aștepte răspuns, continuase: — Muncim toată viața și tot n'avem pâine. Umblăm în zdrențe,

copiii ne mor de foame, cresc fără învățătură, iar dacă scoți un cuvânt, pun jandarmii și poliția să te schingiuiască, te aruncă în închisoare. Sutele de mii de țărani stropesc cu sudoarea lor pământul moșierilor, iar sutele de mii de muncitori varsă valuri de sudoare în fabrici, pentru folosul domnilor... Apoi viață-i asta? Ne aruncă pe grumaji mereu noi și noi impozite. Munca e grea, salariile scad, nu ne lasă să ne organizăm, nu ne lasă să vorbim. Și toate acestea, în interesul unui pumn de oameni. În interesul exploatatorilor — explică el.

Ne privea un timp apoi continua înverșunat:

— Ei, împotriva acelora luptă muncitorimea. Nu-i nici un secret. Vrem salarii mai mari, pâine mai multă! Libertate. Înțelegi? Vrem să schimbăm lumea.

De-obicei cu noi vorbea mai mult blondul. Chibzuit, calm, vorbea o leacă aplecat înainte, privindu-ne în crucea ochilor, parcă voind să aprindă în noi voință și dragoste. Libuț îl asculta din toată inima.

— Spui lucruri adevărate. Mă 'nec și-mi arde inima în piept. Îl ruga:

— Mai spune ceva.

Iar blondul vorbea:

— Nu lumea-i rea, ci-i rău că un om poate jupui pe celălalt. Ai văzut vreodată acțiunile, firma, punând mâna pe lopată?

Ochii i se aprindeau și continua cu energie:

— Impilarea, prietene, nu trebuie îndurată. Atunci toți capătă poftă să te împileze. Lovesc tot mai cumplit în tine, te jupoaie. Căci de asta-i vorba, prietene, ne jupoaie, ne exploatează.

Cel cu fața slabă își împestrița spusele cu multe cuvinte străine. Dela el am auzit mai întâi cuvinte ca: burghezie, trădători social-democrați, criză mondială, reducerea salariilor și multe altele. Vorbea de stăpânii fabricilor, ai băncilor, ai pământurilor, de crimele autorităților.

— ... burghezia română vinde țara capitalului străin. Concediază în masă pe muncitori, pe micii funcționari. Sporește dările. Ridică numai lefurile ofițerilor și ale judecătorilor; ăștia-s slugile ei. Nu poate să sufere dreptatea. Hei, prieteni, — oftă prelung — mulți luptători muncitori au căzut sub ploaia de gloanțe a soldaților și jandarmilor. Insemnați-vă bine acest cuvânt: Grivița!

Figura-i posomorâtă se întristă. Fruntea i se destinsc.

— Acolo au murit eroi pentru noi. Nu s'au împăcat cu asuprirea, au pornit lupta contra asupritorilor. Au luptat pentru libertate. Lupta împotriva asupritorilor, a exploatatorilor, asta înseamnă mișcarea muncitorească.

Libuț se tot învârtea încoace și încolo, agitat. Acum se împlântă în fața lui:

— Așadar, tu zici că stăpânirea ne amăgește? Inghiți de' vre-o două ori, apoi dădu repede din cap: — Ai dreptate. Și mie mi se pare că la stăpânire-i buba.

Incepeam să pătrund viața cea până atunci neînțeleasă și de nepătruns. N'aveai cum să te îndoiești de vorbele lor, așa de simple și convingătoare curgeau.

Odată, sectantul și grăsunul începură să se certe și față de ei. Libuț îi tot liniști o vreme, apoi se întoarse spre cel blond:

— Apăi, frățioare, nici nu poți ști care are dreptate.

Blondul izbucni în râs, apoi spuse:

— Dacă ești sărac, ai să dobândești fericirea după moarte. Asta spun amândoi... Nu vezi că se ceartă numai care să fie ăla de-o spune. Pricepi?

Iar pe cel ce nu-i crede, îl afurisesc. Vezi, așa stă povestea cu adevărul lor. Ei, atunci, care are dreptate?

Libuț clipea surprins, iar sectantul începu să țipe:

— Cum îndrăznești să ponegrești pe purtătorul cuvântului dumnezeiesc? Și sălta prin încăpere, de parcă ar fi călcat pe spini.

Șlomovici râdea, cuprins de veselie. Râdea și Libuț.

— Ei, ia să vă văd, așilor! — spuse el satisfăcut. Strigă sectantului și călugărului: — Oho, voi să stați și să îndurați!

Sectantul mormăia furios, iar călugărul tăcea umilit. Acest om se liniștise cu totul. Ceasuri întregi zăcea pe pat — asemenea croatului — și tăcea. Câteodată sărea în sus, iar pe față îi apărea urma unui gând sinistru. Iși apăsa mâinele pe piept și se schimonosea de durere.

— Ii bolnav. L-a distrus băutura — lămurea cameristul.

Alteori ne privea pe rând, iar în ochi și 'n trăsăturile obrazilor săi bugezi, răsărea expresia fricii.

— Fiii mei — gemuse odată — nu mă pot liniști. Ce va fi cu viața mea curată! Mi-au stricat viața! — Spunea repede aceste vorbe. Uneori vorbea țăranului. Ii grăia mult și-l ruga, plângând, să se'ntoarcă la calea adevărată. De hatărul lui să se întoarcă. Căci altfel, cu ce se înfățișează înaintea lui dumnezeu? Pentru ce a trăit el?

În astfel de clipe era beat; iar pentru că țăranul se ferea scârbit de el, împrósca cu cele mai murdare înjurături.

Cameristul îl îmbrâncea de lângă țăran.

— Ai văzut, smintitul? Vrei să capeți protecție prin alții. Noi nu te scoatem! Inoată tu. Ai intrat în mocirlă, vâslește!

Grăsunul se făcea negru la față, ar fi strigat, dar mai mult șoptea înăbușit:

— Satană! Nici un cuvânt al tău nu-i adevărat. Cum îndrăznești să vorbești așa! O, ce-au făcut din mine. Știi tu, cum îs ăia la mănăstire? Lingăi! Se vând pentru parohii bune, pentru funcții bisericești... Cine-i cinstit, nu poate sta multă vreme preot... Ajunge ca mine! Privește-mă... Ei, așa ajunge! Dacă lingusește, ajunge preot, episcop! Trebuie să minți, auzi?!

Îl apucase o furie de făcea spume la gură și-și lovea pieptul cu pumnii.

— Înșeală cât mai mulți bani dela credincioși și trimite cât mai mulți la episcopie, atunci ești un preot bun. Trimite cât mai mult papei, atunci ești episcop bun. O! Răutate! — arată repede pe camerist cu degetul. — O, cu-adevărat el e un hoț mic. Dar sunt hoți mari, vai cât de mari hoți sunt.

Pumnul i se strânse brusc, buzele i se schimonosiră, și ca scuturat de friguri, dinții începură să-i clănțane. Prinse a înjura și se trânti pe pat, unde rămase nemișcat.

Sectantul striga, plângându-se dumnezeului său.

— Doamne, pedepsește-l. Arată-i doamne, puterea ta!

În cele din urmă, croatul răcni la el să tacă. Sectantul amuți speriat. Încercă să răspundă ceva printre dinți, dar nu s'auzi decât o mormăitură neînțeleasă. În afară de cei doi, cu toții ne temeam de croat. Deobicei, zăcea tăcut; se mișca arare, oftând, cu geamăt când și când. Când — uneori — întorcea ochii spre noi, fața sa exprima atâta furie, încât mă umplea de frică. Alteori se ridica și se plimba încoace și încolo prin celulă, slobozind în răstimpuri strigăte scurte, agitate. Nu-i mai păsa că-i observăm suferința. Se preumbla sbuciumat; înțepenea locului, holbându-se în gol.

Apoi pornea să se plimbe repede. Fața i se schimonosea convulsiv, iar din când în când scăpa câte un geamăt din fundul pieptului. Pe urmă

se arunca iar pe pat și zăcea, nemișcat. Nemișcarea sa însă mă neliniștea mai mult decât preumblarea sa. Incordarea sa mi se părea înfricoșătoare; mă așteptam din clipă în clipă să svâcnească și să facă ceva îngrozitor. Marian se temea de el mai tare decât de toți ceilalți. Cum îl vedea că se clintește, se trăgea repede la locul său, până lângă perete și-i pândeа acolo, înspăimântat, fiecare gest.

În după amiaza zilei aceleia argatul l-a bătut pe Marian. Acest flăcău vorbea rar. Își făcuse obiceiul să se împlânte în fața ferestrei, urmărind atent un păianjen pe care-l hrănea cu muște. Păianjenul își țesuse pânza între gratii; flăcăul îngăduise și lui Marian să-l hrănească. Marian o și făcuse o vreme; prindea muștele, le smulgea aripile și apoi le arunca în plasă. Dar peste puțin începuse să irite paiangul cu un pai și voise să-i strice pânza. Atunci argatul îl oprise să se apropie de fereastră; Marian pândeа de atunci momentul când să se repeadă neobservat și să strice pânza păianjenului. Pe față nu îndrăznea; se temea de flăcău și'n neputința sa, începu să-și bată joc de el.

— Știi cum vorbești tu?... Hâ-hâ-hâ-hâ... și-l imită atât de bine, încât Șlomovici și cameristul izbucniră în hohote.

Argatul îndura tăcut batjocura, dar nu-l lăsa la fereastră.

— C-cară-te de-acolo! — țipa la el, îndată ce acesta se apropia.

De multe ori, Marian se prefăcea că se apropie de fereastră, ca să-l ațâțe, apoi îl îngâna bătându-și joc.

În ziua aceea, înainte de prânz, argatul îl alungase dela fereastră de vre-o două ori.

Până la urmă Marian își află o petrecere nouă; prinse o muscă, se așeză pe pat, o scutură în pumn, apoi duse repede pumnul închis la ureche și o ascultă mulțumit cum bâzâie; o scutură iar, și iar duse pumnul la ureche, ascultându-i bâzâitul. Repetă jocul până când musca muri. Atunci prinse alta și începu dela capăt.

După a patra muscă jertfită, se plictisi. Mai rămase câțva timp pe pat. Și de-odată pândi spre argat, râse scurt și se repezi la fereastră.

— Nu-nu... te cari de-acolo! Ticălosule! — țipă argatul și sări și el repede de pe pat. Dar până să ajungă la fereastră, Marian sfâșiasse pânza și râzând a frică fugi spre pat. Acolo se apăra mișcând mâinile în fel și chip. Râdea, dar râsul său era silit și fără să-și dea seama, se bâlbâia, strigând la flăcău:

— E-ei! Ce-ce v-vrei? N-nu era al tău!

Fața flăcăului se schimonosi. O clipă, holbă ochi siniștri la Marian, apoi îl izbi cu pumnul în obraz. Marian se prăbuși ca un sac, lângă pat. Flăcăul începu să-l calce în picioare. Marian se văita cuprins de groază și încerca să se ridice, dar acesta nu-i dădea răgaz, lovindu-l fără milă.

— Măi, măi, măi! vrei să-l omori? — se amestecă Libuț, încleștându-l cu brațele și căutând să-l tragă de-oparte. Până la urmă, împreună cu cameristul, l-au smuls cu greu de pe Marian.

Acesta se târî în patru labe câteva clipe, apoi se cățără, vaitându-se pe pat. O buză îi era crăpată și pe bărbie i se prelingea un firicel de sânge. Libuț îi sudui indignat:

— Uite la ei! Criminalii! Pentru un paianjen, vă omoriți unul pe altălalt!

— D-du-te de-aici! Te l-lovesc și pe tine! strigă argatul și se smulse din brațele cameristului.

Cel slab la față se lăsă să lunece de pe pat și se răsti energic la flăcău:

— Ajunge!

Marian își ștergea gura de sânge și gema:

— N'am vrut... Dracu' m'a pus!... Apoi izbucni: — Totdeauna mă tem să nu mă bateți. Toți vor să dea ordine, până și el, măcar că-i bâlbâit... Dece sunteți așa? Era amărit și desnădăjduit.

— Ce spui? Se teme că-l batem și de-aia face chestii d'astea... Nu cumva-ți închipui c'ai să mă duci?...

Marian întări cu îndărătnicie:

— Ba mă tem! Să știți că mă tem! Arată către Libuț: — Minte că nu-s născut din mamă, că-s nenorocit... Dece spune așa?... Și eu am avut mamă, dar nu era o mincinoasă ca a lui!

Libuț se apropie repede de el și-i spuse pornit pe harță:

— Dar tu ești un mincinos! Minți pe toată lumea!

Marian nu-l lăsă să continue:

— Dar nu spune că n'am avut mamă! Dece nu mă credeți? Adresându-se cameristului, strigă desnădăjduit: — Tu ești hoț, și tot nu mă crezi.

Cameristul îi răspunse tulburat:

— Hoț a fost tătâne-tu, și Dumnezeu că și ăla a fost tâlhar! — Mai mult nu putu rosti.

Libuț se răsti la Marian:

— Dar tu minți, minți într'una. Nici nu te înțeleg. Mereu vrei rău altora, așadar.

Marian plecă privirile în pământ. Tăcea.

Până și mereu veselul Șlomovici, îi strigă cu amărăciune:

— Și pe noi tu ne-ai adus aici! Dece-ai mințit?

Marian tresări speriat și ridică mâna pentru apărare. Bâlbâi:

— Te spun domnului șef.

Sectantul se apropie de el cu mișcări molatice, se așază alături și cu ton egal, cântat, îi grăi molcom:

— Nu te teme. A celor ce îndură e împărăția cerurilor.

Brusc se întoarse spre noi, spunând cu glas tare:

— Ceeace făptuiți voi e fără chip, ca argila olarului. Voi făptuiți fără Dumnezeu! Aflați că hulitorul mistuit va fi de păcatul său.

Intorcându-se din nou către Marian, continuă a-i șopti repezit.

— Nu pași pe calea lor. Cărarea lor a păcatului este, care duce la pierzanie. Drumul tău al suferinței este, care la mântuire te va duce. Cu cât vei îndura mai mult pe pământ, cu atâta gloria ta va fi mai mare.

Mă cuprinse o scârbă de nesuferit:

— Taci, mincinosule! îi strigai. Minți! Dar el nici nu mă luă în seamă. Continuă să murmure cu adâncă convingere, către Marian:

— Nu te îndoi de înțelepciunea domnului, frate. Muștrarea sa primește-o senin și trăiește după voia sa.

Observam scârbit pe acest om, genele sale roșcate, ochii săi neobișnuit de albaștri — dar veșnic injectați de sânge. Când se înfuria, subția buzele, trădând îndărătnicie și cruzime. Era încăpățânat până la absurd. Dacă cineva se îndoaia de adevărilor sale, se sfădea cu aprindere, fără să ia în seamă argumentele celorlalți. Putea să citeze din memorie ori ce verset din biblie — și era mândru de asta. Citatele le comenta la nesfârșit și cu multă patimă. Aceste citate îi creaseră un soi de prestigiu în ochii noștri. Cei doi oameni deosebiți nu dădeau însă para chioară pe învățătura sectantului.

— E meseria ta — îi spuse odată blondul. Din asta trăiești.

Pe sectant nu-l iubea nimeni, măcar că el mereu căuta să ne convertească, în numele iubirii. Am putut însă băga de seamă repede, că nici el nu iubea oamenii. Nici despre Dumnezeu nu putea vorbi cu căldură.

Se socotea neprihănit. Pe mine, dar mai cu seamă pe țăran, ne-a luat adesea de-o parte, încercând să ne explice adevărurile sale. Dacă îl sâcâiam cu întrebări, de prisos după părerea sa, ne cerea iritat să tăcem. Căuta în fel și chip să ne facă înfricoșătoare chiar și ideea de a cugeta despre cele spuse de el. Nu suferea nici cea mai sfielnică împotrăvire. Ne spunea, citând ca dintr'o carte de legi:

— A cugeta înseamnă a te îndoi. A te îndoi — e păcat.

Se străduia să ne stăpânească. Se ferea de orice muncă, căutând întotdeauna s'o arunce în spinarea mea sau a țăranului; încerca să ne convingă, șoptindu-ne cu evlavie, despre umilință și servitute, iar de ne împotriveam, ne numea provocatori. Indată ne făcea nevrednici de rai.

— Ești un neghiob, frate — spusese odată țăranului. Nu poți lepăda din sufletul tău cătușele pământeste. Nu te poți cufunda în frumusețea cuvântului. Și nu-i alt drum, care să ducă la izbăvire.

Țăranul îl privi pe sub sprâncene, mărturisind rușinat, cu glas molcom:

— Nu pot pricepe aceste lucruri.

De fapt, în mintea lui, lucrurile cerești se amestecau întotdeauna cu cele pământeste. Nu le putea concepe separate. Il ascultam adesea cum seara încerca să se roage. Invălmășea astfel de fraze:

— ... Fericite părinte; fă să fie dreptate. Dă-ne doamne gaz pentru lampă și să nu mai trebuiască să fur lemne! Fă, doamne, să fie bine!

Un timp murmură aceste vorbe, repetând unele de mai multe ori, apoi se împiedica și căta încurcat la sectant, care-l suduia c'a supărat pe Dumnezeu. Până la urmă, sectantul se apucă să-l învețe rugăciunile. Rostea două, trei vorbe pe care țăranul le repeta, dar când trebuia să reia singur întreaga rugăciune, încurca vorbele, încât cameristul se strica de râs.

— Nu înțeleg ceace mă înveți — recunosc el simplu și-l rugă umil: — Tu ești bun, roagă-te tu pentru mine.

Cel cu fața slabă îl agrăi aproape mânios:

— Crezi că dacă te rogi vei avea gaz, pâine, ori ți-or da drumul de aici și nu vei mai fi silit să furi lemne?!

Țăranul ascultă îngândurat, apoi sări neliniștit dela locul lui și spuse desnădăjduit:

— Nu, nu-mi vor da drumul!

Sectantul se năpusti la el cu cuvioasă gelozie:

— Nu-ți bate capul cu asta! Dumnezeu e mai presus de orice.

Țăranul oftă. Dar după asta nu mai încercă să se roage despre mizeria lui, însă vorbea adesea:

— ...N'avem niciodată nimic. Nici haine, nici lemne de foc. Tot ce agonisim, abia ne ajunge să mâncăm, aici îi buba. Sta o vreme îngândurat, apoi: — Așa se vede, că și cu stăpânirea-i năcaz destul. Murmură: — Uite, doar și pământ, ălora le-a dat, cari și-așa aveau destul.

Sectantul izbucnea adesea, probozindu-l:

— Mereu numai astea le-amintești... Nu cele pământeste au preț, neghiobule; nu știi ce-a spus Cristos?? — Ridica arătătorul și cita cu ochii închiși: — Imparte averea ta sărmanilor și vino după mine!

Cameristul izbucnea în râs:

— Ce dracu să împartă? Copiii? ori păduchii?

Sectantul urla, spumegând:

— Taci, viperă!

Libuț în schimb manifesta o nesecată curiozitate:

— Ascultă, tu cum ai ajuns așa? Vezi, asta-i tare curios! Asta să ne-o spui, frățioare!

Acesta îl măsură cu dispreț.

— Știi, din toate ai de învățat, de aceea te-am întrebat.

— Învăță prin tine! mormăi sectantul.

Evident nu-i plăcea să vorbească despre sine. El doar despre dumnezeu sporovăia la nesfârșit, cu fulgere în ochi. În astfel de momente se holba îndărătnic la noi, parc'ar fi vrut neapărat să clinească ceva în noi. Vorbea, vorbea mereu, despre tot ce-i trecea prin gând, lucruri pe care le mai auzisem de nenumărate ori dela dânsul și care ne plictiseau.

Odată, Marian, înghițind câteva noduri mari, făcându-se palid, grăi sectantului:

— Tu vorbești numai! Dovedește că este dumnezeu! Nu-mi pasă cum, dar dovedește! Ei, dacă este dumnezeu, să mă pedepsească. Să-l văd unde-i? Să-l apuc de-un picior!... — arunca vorbe grosolane, dar cu glas înfricat: — Dovedește!

Sectantul își adună mâinile pe piept, răstindu-se sever la el:

— Ai hulit numele domnului, vai ție la judecata de apoi!...

Marian rămase năuc un timp, dar apoi izbucni cu ură, svâcnindu-și capul:

— Dar pe mine de ce mă hulesc toți? Dece să mă tem de toți?

Atunci, cel cu fața slabă, care-l observa rezemat în coate, pe Marian, îi spuse repede:

— Dumneata, prietene, ești ca felinarul rău; nu dai flacăra, lași numai fum. Și umpli de scrum tot în jurul d-tale. Fii drept și nu te teme de nimeni.

Vorbea liniștit, dar Marian care nu suferea ca cineva să se poarte binevoitor cu el, se'ntărită și se întoarse împotriva celui cu fața slabă:

— N'am nimic cu tine. Și-așa, el are dreptate.

Intr'o după amiază, Libuț discuta înfierbântat cu blondul. Ii povestea despre șantier, despre viața de acolo.

— Voi orașenii, nici nu vă puteți închipui cât îi de îngrozitoare viața acolo. Știi cum a fost la noi? Uite... La început plăteau cu optzeci de lei ziua de lucru. Ce poți cumpăra cu 80 de lei? Nimica toată. Apoi au adus dobrogeni cari lucrau și pentru șaizeci de lei; a trebuit să ne mulțumim și noi cu atâta. Se'ntoarse spre Șlomovici, întrebându-l: îți amintești?

Șlomovici dădu din cap:

— Ehei, ăia-s mari ticăloși.

Libuț îl privi îngândurat:

— Stai, stai, că și tu lucrai mai ieftin decât țaranii. Nu? Cât te mai injurau. Îți amintești când ăla cu un cal slab a alergat cu biciul după tine? Te-a fugărit cât îi pădurea de mare.

Șlomovici se înroșise până la urechi. Se apăra:

— Doar știi că n'au vrut să mă lase să lucrez cu caii. Margeri a scoborât întâi plata pentru cărauși. La lucru trebuia să mă duc. Să fi murit de foame?

Dar pe Libuț nu-l putu clinti din convingerea sa:

— Și dobrogenii așa spuneau, că nu pot să aștepte ca să moară de foame.

Atunci Șlomovici strigă amărit:

— Atunci nici ei nu erau ticăloși și gata!

Libuț scutură din cap, iritat:

— Nu-i vorba de tine. De toți e vorba. Toți se tem. Niciunul n'are grija celuiilalt, — și arătând către cel slab la obraji: — Așa cum spune el.

Dar tu ce zici, de ce se'ntâmplă așa? — întrebă, pironind chinuit pe blondul care-i răspundea cu o privire calmă, grea. Se ridică repede de lângă Libuț, se apropie de găleată, bău apă și iar se'ntoarse, spunându-i cătinel:

— Faci ca un cocoș tânăr. Din când în când arunci câte un cucurigu plin de nobilă mânie, apoi continui să răcăi.

O clipă chibzui, apoi continuă:

— Ascultă aici. Dar nu vorbea doar lui Libuț, ci tuturor: — Să zicem că lucrează la voi pe șantier cincisute de muncitori...

— Ehei! Lucrează acolo și două mii — interveni Șlomovici.

— Ei bine, două mii, mașinile, uneltele-s ale firmei. Firma cuprinde — să zicem — cinci asociați. Știți a cui e firma?...

— Uneltele nu-s ale lor, — explică Libuț. Lopețile, târnăcoapele trebuie să le cumpărăm cu bani scumpi din magazie.

— Bine, bine. Cazanul, betoniera, pompele, șinele și vagoanele, nu trebuie să le cumpărați. Is ale lor. Ale asociaților. Pricepeți?

Vorbea calm, molcom, trăgând vorbele, oleacă înclinat înainte, cu brațele rezemate pe genunchi:

— Așa-dar, totul e-al lor. Și barăcile. Muncitorii n'au nimic. Doar brațele.

— Așa ca noi, — spuse Libuț.

— Da, da. Voi. Așa dar lucrați, ca să puteți trăi. Firma, adică asociații, nu lucrează. Ei cumpără dela voi puterea voastră, puterea brațelor voastre. Prin urmare, așa. Lucrați — să zicem — douăsprezece ore pe zi...

Libuț dădu din cap afirmativ, iar blondul continuă:

... — firma ia dela stat pentru munca unui om, să zicem 240 de lei. Firma îți plătește numai 60 de lei pe zi, adică abia un sfert din cât ia. Zice că-i cazanul ei, betoniera ei, pompele, vagonetele, șinele, adică întreprinderea. De-aceea trage din prețul muncii sale 180 de lei ca parte a sa — adică trei sferturi... Iar tu te mai și bucuri că ai de lucru în lumea asta plină de șomeri. Spui că lucrează două mii de oameni la voi. Ia socotește cât ia zilnic firma.

Țăranul își bătu deodată palmele, întrebând îngrozit:

— Ce fac — doamne — cu atât amar de bani?

— Nu-i plânge tu. Mâncă și beau bine asociații. O cină de-a lor face mai mulți bani decât tot ce cheltuiești tu într'o lună, pentru întreaga ta familie. Apoi mai cumpără încă și mai multe cazane și vagonete, ca să ducă la lucru încă și mai mulți muncitori, ca ăia să asude câștiguri încă și mai mari pentru ei.

— Dar asta-i groaznic. Asta nu-i dreptate! strigă Libuț.

— Firește că nu-i dreptate. Dar dacă le-o spui, te schingiuesc și te asvârle'n închisoare. Spun că ești instigator și atentezi contra ordinii statului. Ei au legi pentru asta. Ei au făcut legea asta, ca tu să nu poți zice nimic, ci să lucrezi și să te mulțumești cu atâtă cât ți-au hărăzit din 'bunăvoința lor, ca nu cumva să mori de foame, pentru că au nevoie de tine ca să lucrezi pentru ei... Tăcu câteva clipe, apoi adăugă: — Tu te căinezi mereu că lumea-i rea. Ei, iacă de ce-i rea.

Libuț îl pironea, palid la față. Sări brusc dela locul lui:

— Asta-i ticăloșie!... Și întrebă, indignat: — Și tu mi-o spui așa de liniștit?

Blondul îl privi grav, fără să răspundă. Cel cu fața slabă, însă, care până acum ascultase tăcut, se ridică și-i spuse lui Libuț:

— Așteaptă, asta mai are și urmare...

Alunecă până la marginea patului, de unde începu să spună. În timp ce vorbea își mângâia cu degetele sale nervoase bărbia osoasă. Ne spunea ceea-

ce ne spusese și blondul într'una din zile, că în America și Anglia și în astfel de țări mari sunt capitaliști și mai mari. — Pe jecmănitori îi chiamă capitaliști — adaugă repede, când observă că Libuț e gata să întrebe. Ai noștri — explică el — slujesc pe ai lor. Le dau ăloră pădurile noastre, pâinea și toate bogățiile noastre. Tot ce crează omul pe pământ, îngrășe pe capitaliști. În Brazilia pentru ei culeg cafeaua, în China pentru ei seceră orezul, pentru ei scot cărbune minerii francezi și englezi.

Vorbele lui cădeau asupra mea ca bolovanii grei; înțelesul lor îngheța gândul în mintea mea. În închipuirea mea, vedeam oameni nespun de grași și cumpliți, care șed pe grămezi de bani, adunând totul în jurul lor și înfulecând. Alături, auzii o mormăitură înăbușită. Țăranul scutura din cap, de parcă ar fi vrut să-și scuture din urechi tot ce auzise. Libuț repeta într'una aceste două cuvinte: — Unde ajungem? O, unde-om ajunge?...

Argatul ridică fără să vrea mâna, dând să spună ceva, dar cel cu fața slabă continuă:

— Câtă vreme există exploatare, omul nu poate fi fericit. Sări în picioare, măsurându-ne pe rând cu ochi cercetători, ca un grădinar pomii de curând răsădiți. Apoi se întoarse și apropiindu-se de fereastră, rămase cu ochii la peretele scaldat în soare al clădirii vecine. Libuț tăcu deasemenea o vreme, dar în îngândurarea sa ochii i se aprindeau de-un foc tot mai viu. Fără veste, întrebă iarăși pe cel blond:

— Atunci ce-i de făcut?

Acesta nu răspunse îndată. Apoi grăi:

— Nu răbdați! Trebuie să faceți grevă. Acum, asta-i sarcina. Dacă nu plătesc, nu lucrezi. Deocamdată asta trebuie făcut.

Țăranul era agitat.

— Adevărat! — spuse și întorcându-se către sectant: — Vezi, aia-i păcat, că înduri să se întâmple astfel de lucruri.

Sectantul se apropie de el, mânios:

— Te va pedepsi domnul Dumnezeu. Pentru aceștia a fost făcut iadul.

Libuț se amestecă, pornit pe harță.

— Foamea-i iadul. Înțelegi? Și tu de-asta te-ai făcut sectant, pentru că n'ai știut ce să faci cu sărăcia. Oare Dumnezeu de aia flămânzește aici pe pământ, cea mai mare parte din omenire, ca să aibă fericirea în cer? iar pe ălalaltii deaia îi ferește, ca apoi să-i pedepsească acolo, pentru că s'au îmbulbat cu bunătățile pe care el le-a dat lor?... Ce plăcere găsești în asta, odată ce el face totul?... Nu vezi că spui prostii?

Sectantul îl înfruntă triumfător:

— Foamea nu-i pedeapsă! Vezi cum le răstălmăcești? Suferința e cheia mântuirii.

Libuț scutură iritat din cap și se 'ntoarse iar spre cel blond:

— Ia spune, pe voi de-aia v'a vârit în închisoare, fiindcă-i învățați pe oameni astfel de lucruri?

Blondul confirmă râzând, apoi se lungi pe pat.

Libuț începu să se plimbe agitat prin încăpere. Pe urmă se opri în fața lui Șlomovici:

— Tu nu zici nimic?

Șlomovici ridică din umeri, privind în podea și murmură:

— Am auzit și eu despre un astfel de om. Acolo, acasă, în Maramureș, la o fabrică de cherestea. Pe atunci făceam contrabandă. — Ridică iar din umeri: — Se întorsese din prizonierat. Era gaterist. Om liniștit, dar tare curajos. Țăla îi spunea și directorului dela obraz. — Până la urmă muncitorii

Îl ascultau numai pe el. Aducea gazete în fabrică. În gazetele alea scria despre toate. Ehe! asemenea lucruri nu era voie să le citești. Erau gazete clandestine. Odata au și oprit lucrul cei din fabrică. Nimeni n'a mai lucrat. Apoi l-au luat jandarmii pe gaterist și l-au dus. Au mai fost doi și i-au dus și pe aceia. Peăștia doi i-au lăsat acasă după o lună. Ehe! cât de rău i-au bătut. Li schingiuiseră. Firma nu i-a reprimat la lucru. Ei, așa s'a întâmplat... I-au dat drumul apoi și gateristului. Nici pe el nu l-au reprimat la lucru. Dar el a rămas acolo. Tăia lemne în pădurile gospodariilor. Îi aduna acolo pe lucrătorii din fabrică și iar le ducea gazete. Mereu îl căutau jandarmii. Nici nu mai era chip să iasă din pădure. Dar greva a izbucnit la încă vre-o trei fabrici. Toți vorbeau despre el ca despre cel mai îndrăzneț. Nu mai știu ce s'a ales de el. Eu m'am întors acasă. Vezi, cu ei nu te poți pune. Domnii-s domni! Vezi doar că stăpânirea-i a lor. Clătină din cap și făcu cu mâna un gest a zădărnice.

Libuț îl asculta, cu ochii crescuți. Se vedea că abia așteaptă să termine lunganul de vorbit, dar argatul i-o luă înainte, strigând:

— Ce s-spui? doar el a avut dreptate!

— Oho, bine a făcut! a fost un om curajos — exclamă Libuț, ținând cu severitate pe Șlomovici.

— Ești un laș, asta-i bubă!... Ce om a fost ăla?... A arătat ce-i de făcut! Vezi, nici de jandarmi nu se temea, de nimeni! Nu ne dau ceeace ni se cuvine; asta înțelegi! Așa spuneau și Sorin și Pero, la noi pe șantier. Și aveau dreptate.

Se întoarse către blond:

— Știi, Sorin e tocmai ca voi. Și el și Pero îs așa ca gateristul ăla.

Și începu să se preumblă prin celulă, mândru de parcă el ar fi făptuit tot ce auzise despre gaterist.

Cameristul îl urmări o vreme, apoi prinse a râde:

— Du-te naibii, ce te rățoești așa? — dar apoi recunoscă și el: — Zdravăn tip trebuie să fi fost.

În cele din urmă, Libuț lăsă baltă preumblarea și se urcă pe pat.

— Tare-i frumos, când cineva-i deștept și curajos. Și ceilalți devin curajoși alături de el, — arătă spre mine cu capul: — De-aia-mi place și el, că-i curajos. E abia un copil, dar i-a spus-o plutonierului dela obraz.

Lauda lui mă umplu de bucurie. Simțeam înfiorat cum îmi svâcnește sângele repede în vine. Fără voie, aruncai o privire furișă spre cel cu fața slabă, care tocmai începea să vorbească:

— Vedeți, omul acela a fost cu adevărat curajos. El a luptat pentru o viață mai bună. Nu s'a temut de închisoare. Știa că muncitorul, chiar dacă nu-i închis, tot într-o temniță trăiește.

Libuț confirmă cu vioiciune. Eu îmi adusei aminte că dacă în seara aceea nu m'ar fi apucat de haină, aș fi ieșit din rând și l-aș fi pălmuit pe grăsun.

X

Petreceam a zecea zi în închisoare. Era după amiază și fiecare își trecea vremea în felul său. Țăranul și călugărul fură duși la lucru îndată după amiază. Șeptantul își acoperise capul cu haina și dormea întins pe pat. Pentru unsprezece, patul era mult prea neîncăpător. Noaptea mai mult ne chinuam decât dormeam. Zăcea și croatul cu fața la perete. Despre el nu puteai ști dacă doarme sau stă numai așa, tolănit. Argatul sta 'n fereastră

și privea pierdut, printre gratii, petrecându-se norii prin seninul cerului de Mai.

El își cheltuia multă vreme la fereastră și observa lucruri care scăpau altora. Imi arătase și mie odată două vrăbii încăerându-se 'ciudat. Se scăr-măneau cu furie, pe acoperișul clădirii din față. Una, mai puternică, cu penele sburlite, împingea tot mai la vale pe cealaltă, care nu reușea nici să-i stea împotrivă, nici să scape luându-și sborul; căzu în jghiabul streșinii, iar cealaltă se năpusti repede asupra ei, stropșind-o și iscând un vârtej de pene. Se întâmplă atunci un lucru curios; învălmășindu-se au ajuns până la burlanul de scurgere, unde cea mai slabă se prăbuși dela înălțimea streșinii până jos, de unde svâcni zăpăcită încoace și în colo, abia putând să-și ia sborul. Cealaltă vrăbie, surprinsă de dispariția adversarei, rămase prinsă de marginea jghiabului, pândind într'un fel caraghios în golul burlanului. Se părea că nu se poate dumiri unde a pierit cealaltă.

Argatul urmărea și norii, ceasuri dealungul, cum plutesc, cum își schimbă forma, cum se 'mprăstie și s'adună. Uneori mă chema la fereastră și mi-i arăta:

— U-uite, ăla de-acolo-i miel! Ala de-acolo, uite, ăla-i urs!... U-uite, c-cum merge după el. Vezi?

Eu însă oricât aș fi privit, nu vedeam nici urs, nici miel, ci numai nori pur și simplu și mă enervam că nu pot urma pe flăcău în închipuirile sale.

Libuț îl îndemna să cânte. Ii plăcea în mod deosebit să asculte unul din cântece; îl țiu și azi minte.

*Greu e dragostea în taină să ți-o plângi,
Viorele dintre mărăcini să strângi.
Strânge-le-aș, dar mâna mi-o însângerează,
Inima mea multe-ar vrea, dar nu cutează.*

Il cânta târăgănat, țărănește, când coborînd mult, când izbucnind într'un chiot prelung.

Libuț nu cânta niciodată. Avea un glas curios, neplăcut, și abia murmură, urmând de aproape melodia, clătinându-și ritmic capul. Punea pe flăcău să cânte și strofa a doua și a treia a cântecului:

*Lung e drumul, tare lung și întinat
Pe care acuma mândra a plecat;
Draga mea, te 'ntoarce, vorba n'o uita
Ce la șezătoare-ai spus-o Sâmbăta.*

Era un cântec de durere, plin de jălanie și amărăciune:

*Nu poți, mândro, nu poți, dragă, să răspunzi,
Hei, da' greu îi dragostea să ți-o ascunzi;
Dragostea-i ca marea, încă și mai lată,
Mai orfan îs eu ca frunza vânturată.*

Acest flăcău tăcut îmi devenise nespuse drag. Marian și cameristul îl batjocoreau adesea pentru gângăveala lui; atunci el se trăgea umilit deoparte — dar alte ori îl scoteau din fire lucruri pe care altul nici nu le-ar fi luat în seamă. În astfel de clipe, acest om fără vlagă, era cu totul altul. În tulburarea sa, bâlbâiala i se accentua și lovea fără alegere, orbește.

Cu Libuț s'a împrietenit mai întâi:

— Frățioare, când cânti, nimeni n'ar zice că ești bâlbâit — îi spusese Libuț.

Flăcăul se bucură de laudă și deveni vorbăreț. Odată îi mărturisi lui Libuț că și el însuși face cântece. Cântecele sale erau triste, ceeace-l făcuse pe Libuț într'o zi, să observe:

— Oho, cum mă întristezi! Mi-i greu sufletul, când te-ascult. Dar dă-i 'nainte. Cine are viață grea, nu și-o poate minți cu cântece vesele. Cântă și cântecul ălălalt.

Și de câte ori îl ruga, flăcăul îi murmură aceste versuri, repede, aproape fără să respire:

*Frunza-i veștedă pe fag
Vântu-o leagănă cu drag;
In lume când ești argat
Vântul cu colb te-a improșcat —
N'ai tu noapte, n'ai tu zi,
N'ai o vorbă cui grăi.*

*Cătu-i cerul de senin,
Parc' ar fi tot flori de in!
N'a fost niciodat' așa,
Ca 'n dimineața ceea,
Kovacs Ianoș când și-a pus
straița 'n băț și mi s'a dus.*

*Cer senin și el pe drum
supărarea-i de scrum.
Supărare fără lacrimi,
foc mocnit și fără flacări,
Și cum merge 'n lunca mașe
Calcă florile 'n picioare.*

*Cătu-i vântul de ușor
Frunza leagănă domol,
straița lui cât de ușoară-i:
briciul rău, pita amară,
dar ce greu l-a îndoit
că se duce gârbovit...*

*Până roua s'a sbicit
Kovacs Ianoș a pierit
Ș'unde-s florile mai multe,
Și mai mari și mai mărunte
Vezi abia prin iarbă 'naltă
Urmă de picior lăsată.*

Libuț îi ținea hangul clătinând din cap, și după fiecare strofă întorcea spre noi privirile, triumfător. Exclama însuflețit:

— Cât e de frumos! Bine zici! Vai, câtă dreptate ai! Și spinarea ți se gârbovește de atâta sărăcie. Bine de-acela care știe cânta. Se 'ntoarse repede spre noi: — E ca și acela care știe cânta cu vioara ori cu fluerul!

Adăugă mândru: — Oho, de-ar fi la mine muzicuța mea, ați vedea voi! Și continuă să-l laude pe flăcău:

— Dela cine-ai învățat toate acestea? — îl întrebese odată.

Argatul dădu din umeri:

— De-dela nimeni. A început așa, că aveam u-un soț de slugărit. Știa toate cântecele și se tot lăuda. O-odată am născocit și eu un cântec și i l-am spus. Așa-i că pe-ăsta nu-l știi? — l-am întrebat... L-am mai păcălit de vreo două ori... Apoi am început să le fac și așa, dela mine...

Intr'o zi ne-a spus și pentru ce a fost băgat în temniță:

Slugărise în ultima vreme la primar, care numai vaci culapte avea vreo opt. Mai slujea acolo și o fată pe care flăcăul o îndrăgise.

Îi promisese că se va mărita cu dânsul. Primarul o lăsase însărcinată. Ea încercase să avorteze cu ajutorul unei pene. Au aflat-o căzută între buruiene, însângărată. Flăcăului i s'a plâns că primarul o luase cu sila. Argatul a băut toată ziua, iar noaptea a pus foc grajdului. În fața jandarmilor, însă, fata negă totul, declară că n'are nici în clin nici în mână cu flăcăul și că primarul nu i-a făcut nimic!

Libuț privea uluit pe flăcăul gângav.

— Vezi, frățioare, nu poți ști niciodată cu cine ai de-aface! — Apoi adăugă îngândurat: — Nici pe tine însuși nu poți să te cunoști pe dea'n-tregul.

Flăcăul făcuse un cântec și despre fată și ni l-a și cântat într'o zi:

*De-i măcieș, ori de-i cicoare
Numele ei tot îi floare,
ori de crește pe hotar
ori în curte la primar.*

*Albert Erji, floare dragă,
Fața ta-i demult posacă
și plecată 'n jos amar,
în grădină la primar.*

*Domn' primare, domn' primare,
face-ți-s'ar curtea mare,
mare 'ntinsă și sărată
flori nu crească niciodată.*

— Așa, da, — spuse Libuț. Bine ai încondeiat-o! Nici nu mai era nevoie să-i prăjești vitele.

— Bine-a făcut că i le-a prăjit — se amestecă în vorbă croatul. Ce tot să latre omul ca un câine fără dinți? Și răcni: — Dacă te mușcă, mușcă-i și tu!

Ascultau cu multă plăcere cântecele argatului și cei doi.

Odată, cel cu fața slabă, notase:

— Sunt foarte frumoase, dar tare-s triste.

Flăcăul ridică din umeri fără să răspundă. Libuț însă se consideră jignit și în locul său.

— Oho, frățioare. Fiecare cântă cum știe. Și-apoi dacă viața i-a fost grea, de unde să-ți zică una săltăreată?

Cel cu fața slabă răs:

— Bine, bine. N'ai tu grijă, nici mie nu-mi plac cântecele săltărețe. Mi se păru curios că omul acesta tutuia rar pe cineva și dacă vreodată,

din întâmplare, te agraia cu tu, continua totuși să-ți zică dumneata. La început credeam că din mândrie, că nu vrea să se amestece cu noi, pe urmă mi-am dat seama că pur și simplu, uită.

Atunci s'a întâmplat că cel cu fața slabă se ridică în coate și întrebă pe Libuț:

— Ia, ascultă, cum îți place cântecul ăsta?
Și începu să cânte:

*Griji grele ne apasă
Ni-i soarta grea aici,
Ne-au sfâșiat stăpânii
Cu al robiei bici,
Înlănțuit ni-i pasul viu
Și 'mbătrânim de timpuriu —
Noi suntem marea gardă-a luptei proletare,
Noi suntem marea gardă-a luptei proletare.*

La strofa următoare îl însoți și blondul:

*Tovarăși, sus, la luptă!
Se'nalță tineri zori —
Furtuna ne 'nteruptă
Sdrobind pe-asupritori
Către victorie, la drum!
Unirea-i forța noastră-acum.
Noi suntem marea gardă-a luptei proletare,
Noi suntem marea gardă-a luptei proletare.*

Era un cântec vioi, repede, răscolitor, iar cel cu fața slabă îl și cânta frumos, cu o voce profundă, pătrunzătoare.

Libuț asculta, fermecat. Ședea pe pat și clipea des din ochi, arătând că acest cântec al celor doi îi place nespus. Toată supărarea îi trecuse. Clătina din cap, admirativ.

— Hiii, ce cântec știți voi! ăsta-i apoi cântec!

Se ridică repede:

— Bun cântec! Mă 'nveți cântecul ăsta, nu-i așa? Tare-i frumos și nici nu-i de jale. Trebuie să mi-l scrii.

Se întoarse către Șlomovici:

— Oho, frățioare, ăsta trebuie să-l cântăm directorului...

O vreme rămase pe gânduri, apoi iar îl întrebă pe cel cu fața slabă:

— Unde-ați învățat astfel de lucruri? Voi tot lucruri de-astea deosebite știți...

Intr'adevăr, oamenii aceștia se arătau tot mai mult a fi oarecum deosebiți. Când vorbeau, aminteau mereu acele lucruri care pe noi ne interesau mai mult și vorbeau în așa fel încât ne puneau pe gânduri. În orice împrejurare se purtau altcum decât noi. Și ei duceau nesfârșite controverse, dar nu se certau niciodată. Blondul, uneori, se mai enerva, cel cu fața slabă însă, niciodată; cel mult fața i se înăsprea și-și încrunta sprințele.

— Nu-i just. Ia gândește-te... — îl oprea pe cel blond, care tăcea câteva clipe, apoi dând din cap, afirmativ:— Bine, dar explică-mi. Spune așa, ca să înțeleg.

Cel cu fața slabă începea explicația dela capăt, și degeaba încerca

blondul să-l întrerupă, că el cunoaște aceste lucruri, celălalt îl liniștea totdeauna, spunându-i: — trebuie să reiau dela început, ca să înțelegi relațiile.

Acest cuvânt, relații, revenea des în convorbirile lor; dealtfel, auzeam și învățam o mulțime de cuvinte noi; dușman de clasă, esență, capitaliști, luptă de clasă. Lui Libuț aceste cuvinte îi plăceau în mod deosebit și se străduia să le amestece în vorbirea lui de fiecare zi. Unele i-au devenit chiar ticuri.

— Esențial e, frățioare, să ieșim de-aici, — spunea el. Ori: — Oho, frățioare, dușmanii de clasă, ei is ticăloșii... — Văd din aceste relații că ești un mincinos...

La început, așa, amestecându-le peste tot, cum i se nimerea, mai târziu însă la locul lor. Libuț folosea tot mai des aceste cuvinte.

În ziua aceea, după amiază, a venit în vizită soția lui Șlomovici. Venise și Niculina; când am zărit-o, mi-am simțit inima zvâcnind în gâtleej.

Când gardianul venise după noi, Șlomovici tocmai juca țintar cu Libuț. Îi plăcea foarte mult acest joc și muta cu multă atenție boabele, ca nu cumva să greșească. Cameristul îi învățase acest joc, ca să aibă cu cine se distra; era pătimaș jucător de țintar și tot timpul jocului era nervos până la furie. Își înjura tot timpul adversarul. De-obicei trișa, dar nega cu aprindere: — Tu n'ai avut moară aici, de ce înșeli? Ce crezi, pe cine am bătut eu! Și-o să mă las bătut de tine?! — se lăuda el. Mai ales pe Șlomovici se mânîia, care învățase dela el țintarul, dar îl învățase atât de bine, încât curând ne înfrângea pe toți. Niciodată nu-și ieșea din fire în timpul jocului, fluiera vesel ori zumzăia cântece curioase printre dinți. Atunci cameristul se răstrea la el:

— Mie să nu-mi cânți! Lălăi numai ca să mă enervezi, ticălosule. Știi că numai așa mă poți bate, că nu pot fi atent... Se vede că ești jidan.

La sfârșit, când vedea că nu poate câștiga cu niciun chip, amesteca furios boabele de fasole și de cucuruz, strigând:

— Pe mine n'ai să mă înșeli.

Șlomovici ridica din umeri și râdea:

— Nu te înșel, dar tu joci mai slab. Măcar că tu m'ai învățat să joc.

— A, te cunosc eu pe tine. Știu eu cum ai învățat aici să joci, dela mine.

Șlomovici stăruia:

— Apoi zău c'aici am învățat...

Cameristul scutura din cap:

— Nu mă îmbeteți pe mine cu apă rece. Te știu eu cine ești. Te-am ginit eu. Ai jucat destul tu și 'n altă parte. Și-apoi înșeli. Nici nu știi să joci.

O vreme îl suduia, apoi îl chema iar:

— Hai să mai jucăm una, dacă ai curaj. Așa că ți-i frică? Hai?

Șlomovici ridica iar din umeri și începea dela capăt jocul și cearta. Libuț tocmai de-aceea se ferea să joace cu cameristul. El se agita mai mult în timpul jocului, dar niciodată nuse sfădea. Recunoștea indispus:

— Ce să-ți fac? Joci mai bine!

Odată însă, nervos, l-a cam luat din scurt pe Șlomovici:

— Tu ai cap bun, frățioare! Oho, dar ce cap ai, numai că—așadar — ești puturos. Nu-ți place să te gândești! Ți-l cheltuești pe țintar. Lăși să treacă viața uite-așa! Te temi de dreptate, asta-i buba.

...Acum juca țintar cu Șlomovici și strângea din dinți, punea cu multă băgare de seamă boabele de cucuruz, când se auzi scrâșnetul cheii. Într-o clipă, boabele fură ascunse, peste moara scrijelită, în scândurile patului fu aruncată rogojina, iar noi lungiți pe pat, discutam. Era interzis în celulă și țintarul.

Gardianul cu masa deschise ușa:

— Hei, jidane, îi strigă lui Șlomovici — hai cu mine! Și tu ăla de colo, — arătând și spre mine.

Il priveam uimiți și speriați. Ce vrea cu noi?

— Vi-i frică, hai, ticăloșilor! Haideți! Și porni în urma noastră pe culoar.

Cam pe la jumătatea culoarului se apropie de mine:

— Ai o mamă frumoasă și tinerică — spuse și tăie cu ochiul: — A început-o de vreme, dacă are așa băiat mare.

Mă privea râzând, și ca să n'audă Șlomovici, mă smânci de mânecă, să rămân o leacă mai în urmă. Nu puteam pricepe ce vrea:

— Imi place mă-ta. Spune-i că-mi place. Auzi? Ii tânără. Ți-ar merge și ție mai bine, eu te-aș putea ajuta... Ți-ar merge mai bine... Ce te uii ca un bou?... Nu înțelegi?... Ori nu crezi?... Spune-mi?...

Nu înțelegeam ce vrea și nici despre cine vorbește. Mă pironea cu importanță, iar în șoapta sa ghiceam lăcomie și nerăbdare.

— Da' să-i spui!... repetă și grăbi pașii să-l ajungă pe Șlomovici. Când ieșirăm din culoar, se mai întoarse odată către mine, aruncându-mi o uitătură semnificativă, să nu uit ceeace mi-a încredințat.

Intraram într-o încăpere largă — un fel de cancelarie. În lungul pereților se'ntindeau lavițe. Pe una sedeau soția lui Șlomovici și Niculina. Șlomovici miji ochii, privindu-și uimit soția, și ca fața apei lovită de-o pală de vânt, fața lui se însufleți de un tremur de bucurie.

Eu mă holbai la Niculina și simții cum inima-mi bate în gâtleej. Purta pe cap aceeași basma galbenă, pe care o văzusem purtând-o și în pădure, dar acum părea mai palidă, mai vestejită. Ea însăși slăbise, trăsăturile feței sale se făcuseră mai adânci, mai ascuțite. Surădea, cu privirea speriată. Clipi bănuitoare în direcția gardianului, apoi îmi făcu repede loc lângă ea, pe laviță, șoptindu-mi:

— Am spus că-ți sunt mamă, altfel nu mi-ar fi dat drumul înăuntru. Și începu să-mi mângâie obraji, cu mișcări sfielnice. Știam c'o face numai de ochii gardianului, totuși îmi năvăli în obraji tot sângele. Avea degetele aspre, ca o răzuitoare. Imi vorbea cu o căldură prefăcută. Mă întrebă ce mai fac, dacă nu mi s'a întâmplat vre-un necaz. — Să se poarte așa cu un copil! Ai slăbit! — isbucni ea sincer, și îmi mângâie iarăși obraji, dar acum din toată inima.

Atingerea ei mă stingherea oarecum. Gardianul socotea că mi-i mamă și-mi era rușine de el; m'aș fi tras la o parte, dar mă rușinam de ea.

— Trebuia s'o însoțesc, s'o ajut, ca să nu fie singură — îmi explică, arătând spre soția lui Șlomovici. — Stai puțin! — scoase un pachetel. — Ți-am adus ceva. Ciuperci prăjite și pâine... Acum n'am altceva. Oftă, plângându-se: — Tare și-a bătut joc de mine nemernicul ăla! M'au dat afară de pe șantier. Trebuie să m'ascund de el. O, mizerabilul! Iși șterse o lacrimă cu colțul basmalei, și arătă iarăși către Șlomovici: — M'adăpostesc la ei, cum pot. Câte-o dată trebuie să dorm în pădure... N'am să plec de-acolo, orice-ar face! Șopti, agitată: — Nici de-aia nu plec. Cu ce-am greșit?! Cum de mai țin acolo un câine turbat ca ăsta! De-ai ști ce porci îs oamenii!

Toți își închipuie că pot face ce vor cu mine. Mă amenință că mă denunță dacă nu le fac pe voie.

Nu-și putea reține lacrimile, oricât se străduia.

Băgai de seamă că bluza-i e murdară și că nu mai răspândește mirosul ei familiar de săpun.

— Oamenii sunt lași și răi — continuă ea, șoptind. — Vor să mă alunge. Nici de lucru nu mai capăt. Dar eu nu plec nici de ciudă! Chiar de-ar fi să m'ascund toată viața.

Râse brusc:

— Știi că e grevă pe șantier? Nu. N'ai de unde să știi. Sorin și Pero au dreptate. Ei au dreptate. Toți așteaptă ca alții să fie curajoși. Nu. Asta nu se poate. Nu trebuie să ne lăsăm!

Rămase îngândurată, cu ochii ațintiți în gol, apoi ca cineva care ia o hotărâre definitivă, șopti:

— Așa va fi mai bine! Sorin și Pero sunt oameni cinstiți. Știu ce vor. Am să fiu de partea lor. Așa nu mai merge... Așa mă duc pe răpă... Vreau să rămân cinstită...

Își spunea aceasta mai mult sie-și; se ridică repede, ca omul nerăbdător să ducă la îndeplinire ceeace hotărâse. Dar zărindu-mă își aduse aminte unde se află și se reaseză alături de mine:

— Da. E grevă pe șantier. Asta-i lucru mare! Asta-i mare îndrăzneală. Sorin și Pero îs cei mai curajoși oameni de pe șantier.

Soția lui Șlomovici îi povestea bărbatului ei, în șoaptă, iar el asculta încordat. Înțelesei că și ei vorbesc despre grevă, când soția pomeni cu aprindere numele lui Sorin.

Niculina sta lângă mine, adâncită în gânduri; eu așteptam cu nerăbdare să grăiască, să-mi mai vorbească despre grevă. Până la urmă, tresări iarăși, șoptindu-mi repede:

— Nu trebuie să ne lăsăm călcați în picioare de firmă și de jandarmi! Blestemații! Să nu te lași niciodată! Ar strivi pe toată lumea, dar dacă te lași, te sdrobesc.

Cu încetul vocea ei crescuse și se întări, înfiorându-mă de-o răseală împotriva întregii lumi.

N'o mai vedeam pe aceeași Niculină. Nu mai era o femeie oarecare, ci sora mea, pe care oamenii au făcut-o să sufere. Și să sufere mult. Mă năpădi o ură grea împotriva plutonierului și-a tuturor acelora care i-au făcut rău. Mă durea sufletul — și îndată îmi străfulgeră prin minte că sunt un neputincios. Cât de ușor m'au aruncat în temniță și pe mine! Aș fi dorit mult s'o mângâi cu o vorbă de frate, dar neputința mea mă amuți.

Frământată de gânduri — nici ea nu vorbea. Ședeam laolaltă și tăceam, triști.

După ce ne luarăm rămas bun și ne despărțirăm, gardianul, conducându-mă pe culoar, se apropie de mine și mă întrebă șoptit:

— Ei, i-ai spus? Ce-a zis?

Il îmbrâncii, de se duse până'n perete.

Strigai:

— Porcule! Ce vrei dela mine? —și-l ocări, aruncând cuvinte murdare, pe care înainte le auzisem doar, dar niciodată nu cutezam să le rostesc.

— Am să te denunț! — îl amenințai.

Văzui îndată că-i speriat. Încerca să mă facă să tac, dar nu reușea decât să se bâlbâie. Apoi se întoarse către Șlomovici, indignat:

— Auzi-l ce vorbește? Eu am să te raportez.

În ușa celei mă strânse de perete, șoptindu-mi:

— Vrei să raportezi?... Să nu cumva... Te asvârl în altă celulă.
 Și nemiașteptându-mi răspunsul, mă îmbrânci în celulă și încuie ușa

Ceilalți se strânseseră îndată în jurul nostru, întrebându-l mai cu seamă pe Șlomovici:

— Ce-i? Ce-au spus femeile?

Șlomovici se așază pe pat și începu să vorbească silnic, clipind des din pleoape. Eu însă nu mă mai putui stăpâni:

— Grevă. Grevă pe șantier! strigai, privind triumfător la cei doi, bucuros că nu numai dânșii cutează a se ridica împotriva puternicilor. Eram mândru de cei de pe șantier.

Libuț tresări:

— Ce? Ce spui?! Privi agitat la Șlomovici: — Dar vorbește odată pe'nțeleș! Se întâmplă ceva important, și ei tac. — Ochii săi fulgerară către cel cu fața slabă.

Șlomovici ridică amărît din umeri:

— De ce să fie important? Bine, să fie, dar n'au ce mânca și... să nu lucreze nimeni!... Mișcă din mâini fără chef, și începu să povestească neliniștit, repetit, ce s'a întâmplat pe șantier.

— ... firma vrea să reducă salariile! Ale minerilor și zidarilor cu zece lei, ale zilerilor cu cinci. Sorin, și celălalt, Pero, vor ca oamenii să nu lucreze, să fie grevă.

Fața sa deobicei veselă, se'ntruntase de necaz. În vreme ce povestea, își arunca mâinile lungi prin aer.

— Bine. E drept, e greu de lucrat așa. Dar ce să faci? Să mori de foame? Ei nu se gândesc la asta?... Nici bani, nici nimic. Ce să mănânci? Nu lasă pe șantier nici pe ăia care ar vrea să lucreze. Inchipuți-vă... Nevastă-mea, să ție caii acasă, să nu-i lucreze... Auzi una ca asta! ăia nu pot vorbi, numai cad depe picioare și s'a terminat. Că-s niște biete animale! De unde le dai fân, ovăz, dacă n'ai niciun câștig? Să-i ție ei, atunci! Dece s'amestecă în treburi de-astea? Cine nu vrea, bine, să nu muncească, dar ce-au cu ceilalți?... Auzi, una ca asta! Calul nu-i om, n'are cum să se dea la o parte.

Până la urmă, țița în toată legea; acest om, deobicei atât de calm și de vesel, acum stăpânit de mânie, arunca vorbe învălmășite și fără nici-o legătură, încât noi nu mai pricepeam limpede ce anume se'ntâmplă pe șantier, iar el dece strigă.

Libuț îl și agrăi:

— Dar vorbește ca oamenii! Spune-așa, ca să putem înțelege și noi.

Șlomovici mormăi supărat și-o luă dela început, tot așa de încâlcit. Spuse că firma vrea să reducă salariile și că o bună parte din oameni nu vrea să lucreze; spun că firma își bate joc de muncitori. Fac adunări și declară că nimeni nu lucrează. Și n'au îngăduit nimănui să intre în tunel... Doi mineri au fost bătuți pentru că au vrut să lucreze.

Șlomovici era amărît mai cu seamă pentru că greva oprise și transportul. Dăduseră drumul unor vagonete goale peste caii ce suiau cu materiale. Doi cai ai antreprenorului italian Margeri au și fost striviți. Jandarmii n'au putut descoperi nimic.

— Auzi una ca asta! — povestea ieșit din fire. — Urcau materialele. Douăzeci de cai într'un schimb. Tot cai de-ai lui Margeri. În față căluțul ăla mic, Pali. Ei, cum să nu-l cunoști?!... care tot clătina din cap. Și calul ăla mare al lui Margeri! ăla puternic, ce poate trage și două vagonete pline

la deal. Ei, și ăla... Suiau, când chiar dela cotitură se năpusti peste ei un vagon. Știi cum îi acolo! — Degeaba oprești calul. Nu poți descheia hamul, îl trage înapoi vagonul plin. Se năpusti în pieptul celui mic și-i frânse în bucăți picioarele. Apoi vagonul cel plin scapă și buf! în calul ăla mare... Amândoi au trebuit împușcați, ca să nu se mai chinuie. Și dacă nu sărea de pe șine vagonul ăla plin, s'ar fi terminat cu toți cei douăzeci de cai! Asta nu-i glumă! Ca niște mărgelă de pe un fir rupt, așa s'ar fi scurs la vale vagoanele... Auzi una ca asta! Iși șterse fruntea asudată de emoție — Ar fi în stare și caii mei să... Da... Bună... dar Margeri are șaptezeci de cai. Iar eu!!? Dar se poate una ca asta? Caii? Caii nu știu nimic, nu-s oameni!

Libuț strânse din umeri:

— Intr'adevăr, ciudat că tocmai caii... Nici nu știi, așadar... Știi, nu înțeleg. Ciudat... Dar Sorin și celălalt nu-s oameni oricare. Ei, adică. Dar nimeni nu face rău cu voia lui... Păcat că nu suntem acasă...

Blondul îl întrebă:

— Cine-s Sorin Petre și celălalt?

Libuț le vorbi despre ei, apoi adăugă repede:

— Dar nu-s niște oameni așa, oricum.

Rămase îngândurat cu ochii țintă la cel blond:

— Și ei îs așa, deosebiți. Totdeauna se poartă altcum decât ceilalți. Nu știi ce să zic despre ei, căci — așadar — îs multe soiuri de oameni pe lume, veseli, blânzi, triști, răutăcioși, români, unguri. Dar toți oamenii ăștia, așa de feluriți, îs totuși la fel. Știi, numai așa pe dinafară îs feluriți. Ei, vezi! Dar ei îs altcumva. Vor totdeauna lucruri pe care nu le-ai mai făcut până acum; și nici nu prea îndrăznești să le faci. Meru le trăznește câte ceva nou prin cap... Nu-i poți pricepe! Te rușinezi și ți-i ciudă pe ei, cum de vor totdeauna altceva, niște lucruri îndrăznețe...

— Știi, murise un ziler. Căzuse de pe schelă. Au rămas trei copii și văduva. Firma n'a vrut să le dea nimic. Zicea că nu li se cuvine. Ei, și atunci — așadar — Sorin a venit îndată cu ideea să ne adunăm și să mergem la director să pretindem să i se dea femeii dreptul ei. Căci într'adevăr ea avea dreptul la un ajutor, numai că firma se ținea de ticăloșii. Firește, noi ne temeam de firmă. O parte, cam jumătate, s'a dus. O parte, n'a vrut să meargă. Nici eu nu m'am dus. Am fost un prost, ăsta-i adevărul. Dar Sorin și cu ceilalți s'au dus și au strigat până când femeia și-a primit dreptul după lege. Oho, frățioare, ce ne-am mai rușinat. Și-apoi ce-am făcut? Am râs de Sorin. Unul zicea că de bună seamă femeia l-a încălzit bine noaptea și-am mai râs și eu.

Strigă, enervat:

— Eram niște ticăloși, frățioare!

Apoi, cu mișcări vii, arăta spre cel cu fața slabă:

— Așa-s și ăia, știi, ca voi. Adică așa, altcumva, deosebiți...

După ce încheie, simții o ușurare, ca atunci când cineva îți ia de pe umeri o povară grea, care, de când îi cunoscusem pe acești doi oameni deosebiți, îmi apăsa asupra umerilor și isca în mine o continuă neliniște; mereu mă rușinam în fața lor și deveneam bănuitor. Dece sunt altfel decât ceilalți? Așa, și sectantul era un om curios, dar niciodată nu spunea lucruri care să-mi dea de gândit. Dimpotrivă, tot ce spunea, întâlнисem de nenumărate ori în viața mea. „Trebuie să înduri“, era miezul oricărei spuse de-ale sale și asta mă întrista, stricându-mi cu totul orice voie bună. Totdeauna eram răsculat împotriva vieții, a soartei mele. Căutam ceva care să mă scape de veșnica frică de oameni, care să sfarme acel zid de neînțelesuri ce mă înconjura; firește, nu înțelegeam nici eu însumi ce anume. Dar ascultându-l pe sectant, sufletul meu se'ntuneca mai mult. Mă îneca o apatie grea în care pierdea orice dor de viață.

Ori Libuț. Om vioi, veșnic în mișcare și bolnav de curiozitate. Băgai însă curând de seamă că'n ciuda firii sale vorbărețe, nu cunoaște mai multe din viață, decât eu însumi cunoșteam. Mai la început, primii și eu adevărul său simplist — te-ai născut în ceas rău, ăsta-i năcazul, — dar pe urmă, îmi dădui seama că asta nu-i o explicație și-l ascultam cu tot mai nestăpânită iritație, când s'apuca să repete același adevăr stupid. Dar, pare-se, el însuși își dăduse seama de golătatea acestor vorbe, căci le repeta din ce în ce mai rar; apoi le uită cu totul.

...Când Libuț tăcu, eu mă holbai la cel blond, așteptând încordat răspunsul său.

Blondul ascultase grav până la capăt, clătinând rar din cap. Apoi spuse molcom:

— Când foamea și neștiința ți-s tovarăși nelipsiți, sufletul ți-i strivit de tristețe. Șterg de pe noi orice trăsături omeneste. Dar, prietene, cu lășitatea nu ajungi departe. Exploatatorii doar asta urmăresc: să ne schilo-dească sufletul, să ne temem de luptă, să ne resemnăm.

Și adăugă:

— Ia să vedem acum, mai scad salariile?

Libuț se răsti la Șlomovici:

— Și tu mai aperi firma?

Șlomovici începu să țipe turburat:

— O! tu! Asta-i o minciună! Dar de lucrat trebuie să lucrezi! Am copii.

Ei nu știu nimic. Numai li-i foame!

Blondul era calm și grav:

— Numai ai tăi să nu flămânzească. Nu? Asta e important... Ai altuia flămânzească cât vor, hai?

Șlomovici scutura îndărătnic din cap:

— Fiecare trebuie să aibă grijă de-al său. Trebuie să lucrezi până ești tânăr, până mai ai putere.

Blondul privi pieziș la el.

— După tine, altceva nici n'ai ce face cu puterea ta. Nu? Ori îi îmbogățești neapărat pe ei, ori crăpi de foame. Ce? Dar ca să le dai la cap nu-ți trece prin gând? Dar tu nici nu vezi, nici nu auzi, nu știi de nimic decât de caii tăi...

Dădu nervos din umeri, ridicându-se de pe pat, se întinse, aruncând o privire prietenului său, pe urmă se duse la fereastră și vârandu-și mâinile în buzunar, începu să fluere.

Cel slab la față sta culcat, cu brațul îndoit sub ceafă, privindu-și îndărătnic tovarășul. Fața îi era țeapănă ca a unuia care își reține cu forța respirația.

Tăcea și argatul. Iar pe mine mă cuprinse o ură năpraznică împotriva firmei, și'n clipa aceea — chiar împotriva lui Șlomovici. Imi încleștai fălcile, ca să nu țip.

Libuț vorbi către Șlomovici cu o voce răgușită, amărită:

— Ah, prostule, țințar știi să joci, dar ești prost. Și încă sudui pe Sorin și pe ceilalți. Să nu cumva să-i mai sudui! Își împreună mâinile, agitat:

— Asta-i o porcărie. Groaznic!

Porni brusc să se plimbe prin celulă, și tot așa se opri:

— Nici pe ucigaș nu-l lași, dacă vezi ce vrea să facă. Dar ăștia-s mai răi ca ucigașii. Ucigașul te străpunge de-odată, dar ăștia pe'ncetul, până mori de foame.

Apoi, adresându-se lui Șlomovici:

— Nerodule! Oho, cât suntem de proști! Ei trăiesc bine, pe noi neucid.

Nu-l văzusem niciodată atât de indignat și de întristat. Fața îi tresărea în convulsii, dar vorbele scăpau cu greu dintre buzele sale, și fiecare vorbă a sa mă durea, parcă ar fi bătut cuie în capul meu. Fiecare fibră a ființei mele protesta împotriva acestei realități — că noi ne lăsăm omorâți fără apărare.

Pe urmă, Libuț se așează pe marginea patului și rămase nemișcat, asemenea argatului ori a celui slab la față.

Numai părintelul și Marian nu se sinchiseau de noi. Grăsunul ședea nepăsător pe marginea patului și plescăia din buze, parc'ar fi mâncat ceva. Marian șoptea cu sectantul. Când Șlomovici îi povestise că Margeri i-a luat calul și-l poartă la transport și că i-a trimis vorbă că-i va plăti totul la întoarcere, Marian nici nu-l luase în seamă. Se întoarse îndată la sectant. Ca să ne împace, Șlomovici încercă să vorbească. Deocamdată — povestea el — speranțe nu se prea arătau că vom scăpa de-acolo. Soția lui Șlomovici fusese de vreo două ori la directorul întreprinderii, rugându-l să intervină pentru bărbatul ei și pentru ceilalți. Dar acesta o dase afară, spunând că el n'are nici în clin nici în mănecă cu acest caz. Aici hotărăște legea. Dealtfel, cică, plutonierul îi comunicase că noi recunoscuserăm furtul și că avem să ne alegem cu ceea ce ni se cuvine.

Mai povesti Șlomovici, că biata Niculina și-a aprins paie în cap cu plutonierul. Acesta i-a interzis să mai stea pe șantier. Ea însă n'a vrut să plece. Dormea când în pădure, când pe la soția lui Șlomovici. Trebuia să se ascundă. Doar noaptea mai putea să se întoarcă pe șantier. Deunăzi, cineva o denunțase plutonierului că-i din nou acasă. O căutaseră două nopți jandarmii, dar fără s'o găsească. Paznicul cel tânăr dăduse peste ea prin tufe și-o silise să-i facă pe poftă, amenințând-o c'o leagă și-o duce la post. Tare rău îi mergea Niculinei. Soția lui Șlomovici o rugase s'o însoțească pentru că nu știa bine românește și se temea că nu-i vor da voie să intre la bărbatul ei.

Indignarea lui Libuț s'aprinse mai mult:

— La asta n'are drept, cât îi el de plutonier! Să se întoarcă acasă. E îngăduit unui plutonier să facă astfel de fapte?

Cel slab la față strânse din umeri:

— A fost pus acolo ca să vă facă să respectați legea. Nu el trebuie s'o respecte, ci voi. Și-apoi, stăpânul trece multe cu vederea câinelui rău, dacă păzește cu credință. Iar plutonierul e câine credincios.

Furia mă strânse de gâtleej. Strigai:

— Îs lași muncitorii! De ce nu fac ei legi adevărate?

Libuț se holbă la mine, uluit, clătînând din cap. Cameristul chicoti. Argatul însă, care sta în fața mea chinuit de curiozitate, se răsti supărat la camerist:

— Dece râzi? — și cătând nesigur la mine: — Așa-i că nu glumești? Atunci asta de ce râde?

Repetai cu mânie:

— Da, da! Am dreptate.

Cel cu fața slabă da din cap.

— Degeaba dai din cap! N'am să mai fiu laș! Nu va mai trebui să mă ții de haină... Râde de mine, fiindcă atunci am fost laș — strigai, întors pe jumătate către Libuț, dar fără să-mi iau ochii de pe cel cu fața slabă.

El mă pironea atent. Și iar dădu din cap:

— Vezi, tu ești un tânăr de treabă. Și curajos. Indrăznești să-ți spui slăbiciunile. Și asta-i curaj. Și ai dreptate. Legea muncitorească ar fi o lege dreaptă. Numai că știi, de-aia sunt jandarmi, polițiști, armată, ca noi să nu putem face lege. Al cui e jandarmul, a lui e și legea!

Îl privii bănuitor, dar vedeam că mă ia în serios și o bucurie fără margini mă umplu. Lauda sa prețuia pentru mine mai mult decât a oricui. Coborîi ochii în pământ, tulburat, și toată antipatia ce i-o purtasem se risipi ca fumul.

Libuț însă puțin se sinchisea că eu sunt lăudat ori ba. Îi intrase un gând în cap și nu-i da pace. Se holbă neliniștit la cel cu fața slabă:

— Dar, frățioare, chiar dacă n'avem jandarmii noștri, noi sântem mulți; după umila mea convingere, ăsta-i esențialul...

Peste trăsăturile celui cu fața slabă, adie o intenție de zâmbet, apoi figura i se înăspri și vocea i se făcu mai răsunătoare:

— Da, prietene, ăsta-i esențialul. Noi suntem mulți! Tare mulți! Omul merge înainte, frate. Înțelegerea îi luminează calea. Un lucru vor muncitorii din toate țările: Libertatea! Libertatea e cea mai scumpă comoară, și oricât ar ascunde-o ei, noi o vom găsi. Și o vom scoate în lumina zilei, chiar de ne-am da viața pentru asta.

Se opri o clipă — simții cum se forțează să-și înăbușe tremurul glasului; apoi vorbi din nou mai încet, dar cu și mai multă putere:

— Fiii cei mai buni ai tuturor țărilor luptă împotriva exploataților, a domnilor, dacă înțelegeți astfel. Nu se tem de jandarmi și luptă ca viața să fie bună aici pe pământ și nu în cer. Asta-i esențialul, prietene! — încheie el, repede.

Îl ascultam cu toții, încordați. Libuț, de atâta emoție, pălise. Îmi amintesc și azi de fiecare cuvânt, de parcă mi-ar fi fost scrijelat cu cuțitul în memorie. Țăranul se uita la el cu gura căscată — se întoarse spre mine, dar nu spuse nimic, ci înghiți un nod mare.

Mai la urmă, Libuț zise:

— Ne-ai făcut să'nghițim o perie de sârmă. E drept, că dacă o înghiți, duce toată otrava adunată în stomac.

Se plimbă, cu capul lăsat în piept, prin încăpere, apoi oprindu-se înaintea celui cu fața slabă, îl privi cercetător:

— Ai spus un lucru mare. Ai spus că totul trebuie să fie al nostru. Asta înseamnă ceace ai spus.

Cel cu fața slabă confirmă cu vioiciune:

— Da. Asta înseamnă. Vorbești adevărat! Toate bunurile acestei lumi trebuie să fie ale noastre, căci noi le-am creat.

Libuț se făcu roșu de plăcere.

— Frățioare, să veniți la noi pe șantier. O, ce treabă frumoasă ar fi! Ni se deschide mai repede mintea. Îl întrebă, pironindu-l grav: — O să veniți?

Răspunse cel blond:

— Dece nu? Vom da noi o raită și pe la voi...

Libuț înclină din cap:

— Ei, atunci veți vedea...

Întorcându-se brusc spre Șlomovici:

— Dacăș fi acasă și eu aş rupe picioarele cailor tăi. N'ajunge să plângi toată ziua că-ți mor copiii de foame. Cu-atâta nu-ți faci tu viața mai bună.

XI

În seara aceea, tăcură mult. Și Șlomovici sta ghemuit și mut. Cameristul ar fi vrut să joace țintar sau să pălăvrăgească, dar liniștea celulei fusese tulburată. Era furios mai ales pe Șlomovici. Credea că el ne-a stricat seara.

— A, nu trebuie luat în serios unul ca ăsta! Bateti-l — arată spre lungan. — Se teme, de-aia vorbește! Se vede că-i un jidan laș. Dați-i.

Libuț se holba uluit la el. Cel slab se ridică în pat și calm, îi spuse cameristului:

— Nu prea ai dreptate. El nu de-aia-i laș pentrucă-i evreu.

— Țț! Îi cunosc eu pe evrei. Toți îs lași.

Blondul se amestecă repede în vorbă.

— Ești un prost — și arată spre cel cu fața slabă: — Și el e evreu, și nu-i laș.

Cameristul rămase cu ochii la cel slab, tulburându-se. Pe urmă, scutură din umeri:

— Dar el îi laș — spuse despre Șlomovici. Nu vedeți cât îi de laș?

— Dar nu-i de-aia laș, fiindcă-i evreu, ci fiindcă-i neștiutor.

Dar cameristul ținea cu dinții la părerea lui:

— A, îl cunosc eu cât îi de neștiutor. Îl cunosc eu cine-i el. Își teme pielea. Pentru asta are el minte destulă, n'ai tu grijă. Știu cine-i el.

Cel slab la față îl întrerupse, nepăsător:

— Ei, și ce mai știi? Ai și dumneata un sticlețel: îți închipui că știi totul.

Cameristul tăcu o vreme, clipind des.

— Am cunoscut unul — începu el — care era prost, dar nu era fricos. Un pungaș. Nici a serie nu știa și tot era curajos... Orice ai spune, ăla nu era fricos. Odată, iarna, a făcut pariu că sare'n rău și a sărit.

Cel slab la față îl ascultă abia stăpânindu-și enervarea, apoi rosti câteva vorbe pe care nu le-am mai uitat:

— Ăla nu-i curaj, când unul se vără în toate prostiile, fără nici o noimă. Aia-i lăudăroșenie. Cine se teme de un lucru, și cu toate astea îl face, pentru că își dă seama că așa e drept, acela-i cu adevărat curajos. Numai proștii nu se tem.

Vorbea cu atâta sinceritate, încât fără voie îmi străfulgeră prin minte: vezi, și el se teme câteodată...

Și el se teme uneori și totuși e curajos — mă gândeam ușurat, și acea permanentă rușine aproape bolnăvicioasă, ce-o simțeam din cauza fricii mele, se risipi, parcă n'ar fi fost.

Cameristul lăsa baltă discuția. Iar Libuț, care în alte împrejurări, ar fi sărit ca ars auzind pălăvrăgeala cameristului despre pungaș, acum sta îngândurat pe marginea patului. Pe urmă se ridică și începu să se plimbe cu mâinile la spate. Intr'un târziu, se opri în fața lui Șlomovici:

— Știi, n'aș fi rupt doar picioarele cailor tăi. Te-aș fi bătut și pe tine.

Și continuă fără urmă de mânie în glas, calm, cu profundă convingere:

— Aici nu caii tăi sunt esențialul. Aici, așadar, dușmanul de clasă. Eu să te cruț, iar tu să mă sfășii! Oho, frățioare, asta nu merge pe prietenie. Numai pentrucă ai doi cai? Că ai copii? Au și alții copii — asta nu-ți spune nimic! N'ai perspectivă — asta-i buba! ăia-s niște criminali; trebuie să lupți, altă cale nu-i. Asta o pricepi curând, dacă-i vorba de pielea ta.

Un timp așteaptă răspunsul lui Șlomovici, apoi văzându-l că tace încăpățanat, îl întrebă bănuitor:

— Ce-ai spus femeii să facă cu caii?

Șlomovici n'apucă să răspundă; croatul, care-i urmărise fără încetare fiecare mișcare, se ridică dintr'odată și întrebă pe neașteptate:

— De ce nu-mi spui ce ți-a vorbit femeia despre mine?

Vocea-i tremura neliniștită, iar fața i se strânse de emoție. În ultimele zile, observasem o adâncă schimbare la el. Puterea lui brutală, dură, se leise oarecum. Incordarea în care trăia, de săptămâni, părea să-l fi consumat.

— Ce-a spus femeia ta? — întrebă iarăși, dar de astă dată cu un ton îndurerat de rugămintă.

Șlomovici îl măsură tulburat cu ochii. Ridică apoi privirile în tavan, scoțând la iveală, pe gâtui slab, mărușul lui Adam, mare și ascuțit. Și vorbi:

— A spus... dar nici ea nu știe sigur, i-au spus și ei alții... Ei, nevasta ta a plecat!... Da' nici nu era de tine...

Noi, cei de pe șantier am înțeles îndată. Nevasta croatului, o femeie cu bărbia ascuțită și mult mai în vârstă decât el, îl înșela cu un miner. Era o femeie urâtă, colțuroasă, dar croatul ținea cu patimă la ea. Întreg șantierul le cunoștea viața. Femeia luase în gazdă chiar pe acel miner. Îl hrănea și dormeau câteșitrei în aceeași cameră. Odată, când croatul lucra în schimbul de noapte, unul mai bătrân răsese de el:

— Priviți, el lucră aici, iar minerul acasă. Bună împărțire. Veselă viață are astfel de femeie.

Croatul se năpustise la el și-l bătuse rău. Dar de miner nu cuteza să se atingă. Se temea să nu plece și femeia cu el.

După vorbele lui Șlomovici, îl privirăm cu spaimă pe croat. Așteptam să urle, ori să se repeadă la Marian — care îl vârise și pe el în necaz. Dar nu se întâmplă nimic. Rămase gârbovit, fața i se făcu pământie, iar privirile se împlântară în pământ. Rămase așa, închis în propriu-i cuget, apoi deodată tresări și ne privi buimac și rușinat. Iși trecu mâna peste frunte, gemu a plâns, apoi se lungi la loc pe pat, trăgându-și haina peste cap.

Ceasurile ne erau nesfârșite și fiecare zi făcea cât zece. Eram închiși numai de două săptămâni, dar ni se părea că trecuseră luni întregi.

Afară se însera încet, iar noi ședeam tăcuți în celula înecată în semi-întuneric.

Nu ne scosese niciodată afară din celulă, iar când vorbeam cu speranță despre interogatoriu, cameristul da din umeri:

— Pot trece și două luni, până să vă ducă la interogatoriu. Ei fac o afacere și din asta. Dacă ai bani, te judecă repede, dacă n'ai, poți mucezi aici.

Spre mirarea noastră însă, cameristul fusese dus la interogatoriu de două ori, de când veniseră cei doi în celula noastră.

— Cunoșc pe unul din procurori — se lăuda. Poate că-mi face vânt de-aici. Păcat că n'am bani destui. Nici un ceas n'aș rămânea...

Dar acum ședea și el tăcut, în celula cuprinsă de umbre.

Lui Libuț nu-i plăcea liniștea asta:

— Spuneți ceva. Imi place s'aud oamenii vorbind. Așa, e mai rău ca atunci când ești singur în pădure, pe ploaie.

Nimeni însă nu se urni din tăcere. Doar sectantul și Marian se rugau. Aceasta ne sâcăia pe toți.

— Lua-v'ar dracu'! Doi tâmpiți, țipă cameristul. — Taci odată, bou încălțat ce ești! — șueră către sectant, dar acesta nu vedea, n'auzea, ci-și măcina mai departe rugăciunile.

Marian însă îl ațâța cu o răutăcioasă satisfacție:

— Nu-ți place, ha? Îl invidiați? El e Adevăratul, degeaba te holbezi. — Se adresa direct celui blond, care-l asculta placid și-i răspunse cu nepăsare:

— Ce să invidiem, prostia? Nu pricepi că nici nu se gândește, că turuie ca un papagal ceace a învățat?

Marian se schimbă în timpul din urmă. Îl umpluse o umilință mie-

roasă, o blândețe ipocrită, ca o boală molipsitoare. Cum începea sectantul să bolborosească, se apuca și el. Cameristul încercase odată să-l sperie:

— Ei, să nu mi te prefaci!

Marian însă își urmă rugăciunea, iar la sfârșit se întoarse la noi cu

• expresie de inspirat pe față:

— Ce vă uitați? Ce vedeți?

Căuta să-l imite întru toate pe sectant. Odată, cameristul pe care Marian îl enerva nespun cu rugăciunile sale și cu mutra sa evlavioasă, se repezise la el și începuse să-l bată. Dar Marian nu se sinchisea de bătaie.

— Lovește-mă! mă pui doar la încercare, iar pe tine te va lua dracul! — strigase el cu glas cântat.

Odată, se întâmplase să vie umilit la fiecare și să ceară să-l iertăm.

— Vedeți unde poate ajunge un om — explica cel cu fața slabă, și între timp folosea niște cuvinte pe care nu le mai auzisem; înclinație, calitate, societate, mediu. Dar chiar fără să le înțeleg cuprinsul, mi s'au deschis prin ele multe înțelesuri. În inima mea, le numeam vorbe înțelepte.

Sectantul îl ura pe blond, și ori de câte ori acesta spunea ceva, se năpustea cu patimă la el. Acum însă, continua să se roage, părând că n'aude, nu vede.

Cameristul se răsti nervos la el:

— Auzi, lua-te-ar dracu', ți-e frică de dracu', ha? Multe păcate ai pe cap.

Blondul continuă:

— Crede orbește în lucruri despre care nu știe nimic și proteste și pe alții. Înlanțuie voința, încătușează înțelegerea.

Sectantul se împiedecă brusc. Câteva clipe se zgâi la blond, dar nu spuse nimic, ci scrâșni doar din dinți și ridicând iar privirile 'n tavan, continuă să-și bolborosească grăbit ruga.

Marian, ca smuncit de lanț, porni spre blond:

— Cum îndrăznești? — apoi speriat de liniștea acestuia, îl întrebă plângăreț pe sectant: — Cum poți răbda ca ăsta... Vorbește! — strigă el desnădăjduit.

Blondul clătină din cap:

— Din nebun, l-a făcut mai nebun. Vedeți, din asta trăiesc ăștia.

Sectantul sări ca fript. Mă așteptam să înceapă a-l blestema pe blond, dar fără veste, pe fața sa apăru o expresie urâtă de răutate, și șopti triumfător spre tavan:

— Pedepsește-l tu, doamne! Pedepsește-l!

Și-și continuă inspirat rugăciunea.

XII

A doua zi, gardianul aduse găleata cu mâncare, o așeză la pământ și începu să zorească nerăbdător pe blond, să împartă mai repede.

— Ce faci acolo? de ce nu vii să-ți iei porția? — se răsti la sectant care rămăsese pe pat și nu se așezase în șir, ca să-și ia supa.

— Mie să nu-mi dea el, satana! Mi s'ar opri în gât, — strigă acesta.

Gardianul îl privi uimit și începu să strige și el:

— Dracu' să te ia! Acum îți dau cu ceva 'n cap, tâmpitule! Te vâr la unu!

Sectantul însă nu se sinchisi.

— Lasă-mă, nu-mi pasă, și continuă încăpățânat: — Crede-mi mie, el e satana. Vorbește împotriva lui Dumnezeu. Duceți-vă dracului! Nu pot sta în apropierea unui îndrăcit... Vorbește și împotriva voastră și a

autorităților! Amândoi. Și el, și el — și arătă cu răutate și către cel cu fața slabă.

Gardianul se întoarse ofensat către cel blond:

— Impotriva noastră? — clipea repede din ochi: — împotriva autorităților?! — întrebă indignat: — Ce-ați născocit iar?! Smulse polonicul din mâna blondului, îl svârli în găleată și urlă la sectant: — Haide, tâmpitule! N'auzi?!

Apoi apucă găleata și porni spre ușă, iar de acolo se întoarse încă-odată spre noi și spuse aspru:

— Sunteți ca muierile apucate de fierbințeală — nu vă încăpeți în piele! Mai și amenințați? Ei, lasă, am să vă 'nvăț eu omenie!

Și ieși din celulă.

Cameristul rămase adâncit în gânduri o vreme, apoi ținti cu priviri întunecate pe sectantul care horpotea zeama.

— Să ți se oprească în gât!

Apoi ca unul căzut într'o mare încurcătură porni să bombăne, cu ochii la cel blond:

— Ei, acum... am știut eu... am s'o pățesc...

Blondul îl întrebă mirat:

— Cum ai s'o pățești?... Nu pricep!

Cameristul își adună mai mult fruntea în crețuri și pironi cercetător pe cel blond:

— Firește că nu înțelegi. Vă credeți deștepți. și când colo sunteți niște nătărăi. Eh, puțin îmi pasă de voi...

Îi întoarse spatele și urcându-se pe pat, se culcă și nu se mai ridică întreaga înainte de masă.

Blondul îl observă în tăcere, apoi se întinse lângă cel cu fața slabă și-i șopti ceva foarte încet.

Acesta tăcu câteva clipe, apoi răspunse sec și destul de tare:

— Din păcate, foarte probabil!

Afară, soarele umplea lumea cu lumina sa minunată. În razele scăpate prin fereastră, jucau mii de firicele de praf. Lumea era frumoasă afară, dar zilele noastre treceau apăsătoare, obositoare.

Către amiază, intră în celulă gardianul cu cheile. Figura lui uscată și încrețită era țeapănă, ca de lut.

— Vino, măi sfântule! — agrăi pe sectant. Așteaptă până acesta trecu clipind speriat pe lângă el, și pironindu-l cu ochii săi suri, pe camerist, îl amenință:

— Nu știi păstra ordinea, călăule-șef! Ai grijă! Și plecă, ducându-l cu sine pe sectant.

Cameristul se sperie:

— Hii, paștele lui! — exclamă și scrâșnind caraghios, se sculă de pe pat. Se furișă la ușă, trase cu urechea un timp și începu să se plimbe repede, neliniștit, prin încăpere. Se opri, brusc, în fața blondului:

— Acu, o făcu de oaie... Voi tăceți, firește. Dar eu cum să tac?! Voi nu știți... Știți voi pe dracu'! Și se furișă iarăși la ușă, să asculte.

Când Libuț, care nu înțelegea pricina agitației sale, se pregătea să-l descoase, îi strigă enervat:

— Acum, să taci!

Nu trecu nici un ceas, și gardianul cu cheile intră iarăși la noi și-l luă pe camerist:

— Hai, călăule-șef!

Cameristul îl scrută neliniștit, apoi porni, târînd picioarele:

— Am vorbitor, hai?... Precis că bunica... că doar și-așa-i moartă de mult... Sigur, o iau înainte!...

Se întoarse din ușă și făcu cu ochiul:

— Apoi, de nu vă scriu, să nu-mi răspundeți! — dar se vedea că-i speriat.

A fost adus înapoi abia după prânz.

Se opri, șovăind, în mijlocul încăperii. Urechea îi era însângерată, iar obrazii ca focul. Surâse, și cu o veselie forțată, începu să se fudulească:

— Habar n'au cum se bate... Ce-a fost mai bun, am economisit...

Cu mine nu se joacă ei...

Iși suflă nasul, ștergându-și de pantaloni degetele pline de sânge:

— Asta-i pentru că — ne explică — n'am știut că tipul e stângaci. Știți, așteptam să dea cu dreapta, iar el mi-a lipit una cu stînga. A doua oară, n'ai grijă, nu m'a mai ginit...

Flueră prelung și se apropie de pat.

Blondul se ridică repede și-l întâmpină, întrebându-l încet:

— Ce-i cu tine? Ce ți s'a întâmplat?

Cameristul își schimonosi fața, dar se strădui să râdă:

— M'au șifonat oleacă, nu vezi? Așa găgăuță, ca mine. Și strigă cu reproș: — Voi m'ați băgat la apă! Da, da, voi... Degeaba te uiți așa. Ce v'a trebuit să lătrați față de dobitocul ăla?... A suflat totul, toate măgăriile! Oh! — făcu el, nervos, din mână.

Blondul îl întreabă calm, privindu-l țință:

— Stai! Pentru asta te-au bătut pe tine? Nu te înțeleg!

Cameristul se posomorî:

— Vă credeți deștepți, dar habar n'aveți de nimic.

Privi îngândurat în direcția ușii:

— Știi, eu trebuie să le raportez, dacă voi... Mi-au ordonat asta, nu înțelegeți?... Eu am fost un tâmpit și n'am spus. Iară ăsta a suflat tot. Ei, ai înțeles?

Libuț întrerupse, agitat:

— Ți-au ordonat și n'ai spus... Oho, frățioare, asta-i tare frumos! Ei vezi, asta chiar că-i lucru frumos! Ți-am spus eu — așadar — că numai gura-i de tine! Te cunosc eu...

— Uff! nerodule, iar începi!!? — se sburli el. Crezi că-mi pasă de lucrul tău frumos! Băgați omul la apă și vi se pare că-i frumos! Mi-au dat mie lucru frumos, să-mi ajungă! Să iau bătaie pentru o măgărie!... Da, da... o măgărie! repetă îndărătnic, privind crunt la blond: — Nu cumva crezi că-s tâmpit, că mă las svântat în bătaie?! Un drac!... Ba nu, c'oi fi nebun să v'acopăr pe voi iar eu să 'ncasez la spinare! Cine-mi sunteți voi? N'am nimic cu voi. Fiecăruia ați vrea să-i întoarceți sufletul pe dos!

Blondul îl întreabă cu liniște:

— Dar tu ce le-ai spus?

Cameristul se holbă înlemnit la el:

— Vezi, vouă nu v'ar păsa, nici de m'ar fi omorît în bătaie. Ce, îți închipui că m'au mîngâiat? Ți-a spus tot: că vorbiți contra lui Dumnezeu și-a domnilor. Degeaba le-am spus că minte... Privește!

— Iși desbracă repede haina și-și sumese mîneca dela cămașă, arătându-ne dungile vinete care-i vîrgau mîna dela umăr la încheietura pumnului.

— În cap, ar fi vrut ticăloșii, dar m'am ferit, cu asta. Știe să dea, n'ai grijă!

Își repuse încetișor haina, schimonosindu-și fața și amenințând furios — Il zdrobesc, dacă vine!

Mai târziu începu a-i explica lui Libuț:

— Știi, nu pentru că m'au bătut. O, am mai luat eu bătaie, știi câtă bătaie am luat... N'ai tu atâtea fire de păr în cap... Dar pentru o prostie ca asta?! Dar nici cu mine nu le-a mers — porni să se laude. Tot în cap umbla să-mi dea, dar eu țineam brațul deasupra și mă trăgeam mai aproape de bătă. Niciodată să nu cauți să fugi de bătă. Trage-te numai mai aproape. Cât mai aproape. Știi, atunci nu-și poate lua vânt, dă numai din cot, asta-i secretul. Doar să nu te lege, că se întâmplă și din astea... Phiii, ce mai bătaie am luat, până le-am dibuit clenciul, rase scurt. — Odată m'am întâlnit cu un copoi... Știi, n'am vrut să-i dau procentele și m'a luat la ochi. Is învățați să fie unși. Pe mulți îi strică. Avusesem un amic. Nu furase niciodată și n'ar fi ajuns niciodată pungaș, dar bătrânul copoi l-a silit s'ajungă. L-a prins cu un fleculeț, cu o găinărie și i-a spus că-i dă drumul dacă-i aduce în zece zile niște bani; altfel îl bagă la gros. Puștiul i-a făcut jocul. A furat în dreapta și 'n stânga până a adunat banii ceruți de copoi. Pe urmă nu l-a mai scăpat din mână! Il șantaja. Așa a prins nărav băiatul. Da' un copoi a umblat-o cu mine. Și-asta ca și ăilalți; dacă-i faci parte, te lasă să trăiești; dacă nu, te 'nhață. Este un pungaș vestit, duce procurorului procentul în fiecare lună, ca o leafă. Nici nu-l prind niciodată. Pe atunci, nu cunoșteam chestiile. Intr'o zi, vine la mine copoiul, pe stradă, cică să-l împrumut cu o mie de lei. Așa au obicei. Atunci ieșeam dela răcoare. El pusese laba pe mine. Pe dracu', m'am gândit, mai întâi să mă pictez nebun. N'am — i-am spus. El, cică, a vrut doar să mă încerce dacă am bani mulți. Și mi-a răs în obraz. Scurt timp apoi, m'a înhățat iar. M'a prins cu mâța 'n sac, n'aveam ce face, da' el — morțiș — să recunosc. M'a vârit într'o odaie separată și m'a bătut cu bastonul de cauciuc vreme de o oră. Știam bine că pentru mia aia mă bate.

Libuț se încruntă, nedumerit:

— Oho, frățioare, nu mai înțeleg. Ce te lauzi? Doar atunci tu ai umblat-o cu el, așadar!

Cameristul se răsti, iritat:

— A încercat, numai, nu pricepi? Mai întâi, ascultă. Când a ridicat bastonul de cauciuc, eu m'am și vârat subțioara lui. Și firește urlam ca din gură de șarpe. El încerca să mă îmbrâncească mai în colo, dar când să lovească, eu mă și găseam la subțioara lui. Era unu mare și gras. Curgea apa gârlă pe el, dar nu m'a putut bate. Așa, una-două, am încasat eu, nu-i vorbă, dar aia-i fleac! Până la urmă, abia mai gâfâia. El obosise mai repede decât mine... Mai târziu, ne-am împrietenit. Am și băut împreună.

Libuț își clătină capul, cu îndoială:

— Nu știu, frățioare, dar...

Cameristul îl întrerupse, cnervându-se:

— Tu nu știi nimic. Trebuie să ai și-oleacă de cap, că dacă te lași... Dar ce-ai vrea — să te strivească? Ei, cu mine nu le merge. Și ăștia erau doi, dar una ca lumea nu mi-au putut lipi.

Făcu un semn de dispreț cu mâna, și suindu-se pe pat, făcându-și loc ca omul încântat de sine, începu să fluere ușor.

Mă holbam la el, uluit.

— De ce se preface, când se vede dela o poștă că-i bătut măr? — mă întrebam în gândul meu.

Și într'adevăr, deși se străduia să s'arate nepăsător, când și când uitând de sine, își pipăia fără să vrea umerii, capul, gemând încetișor.

— Face pe grozavul — mă gândeam — și asta nu-i curaj. Dar îndată

tresării, înfiorat de rușine. Vezi, n'a trădat pe blond și pe celălalt... Dar atunci de ce face pe grozavul? Și nu mai știam cu ce ochi să mă uit la acest om.

Pe sectant l-au adus înapoi târziu, după amiază.

Se așează liniștit la locul său și 'ndată începu să se roage.

Cameristul îl pândea, furios:

— Lasă-ți jos labele, potaie! Bagi pe om la apă și-apoi îți dai ochii peste cap, parcă tu ai fi Cristos. Cum ai îndrăznit să mă vâri în bucluc? Și se ridică, amenințător, de pe pat.

Blondul i se puse în drum:

— Lasă-l! Ție-ți faci rău!

— Nu-mi pasă; vreau să-i înfund câteva. Numai două să-i împing la muzicuța cu care a cântat. Și caută să-l dea la o parte pe blond.

— Dacă m'atingi, bat în ușă, să știi. Mi-au spus să bat în ușă — țipă sectantul, pornind către ușă.

— Ei, bate 'n ușă! Poftim, bate! Las' că-mi pici tu 'n labe. Și-am să bat eu în tine, lichea ce ești! — îl amenință cameristul, dar se vede că socotea că-i mai chibzuit lucru să se reazeze la locul lui.

Și Libuț îl suduia pe sectant:

— Ce fel de om ești tu? Păcat că nu există iad, drept în fundul iadului ai ajunge!... Vai, de-ar fi Dumnezeu, ți-ar fi luat graiul ca să nu poți vorbi ălora. Dar tu nici de rușine nu știi, nu-i așa?

Sectantul sta înfipt în fața patului, cu mâinile sale lungi de cimpanzeu încleștate la spate și asculta îndărătnic sudălmile; se vedea că suduitul nu-l convinge și că de amenințări nu se mai teme. Când grăi, în vocea lui nu se simțea nici urmă de supărare.

— Ei sunt contra lui Dumnezeu, iubii mei, — arăta spre ceilalți. Vor să strice pe oameni. Voi nu vedeți cine-s ei? Și șarpelui îi zdrobești capul, să nu muște...

Libuț răzni la el, ieșindu-și din fire:

— Minciună! Fiecare cuvânt al tău e o minciună! Uite cu ce-i învinuiești! Minți în tot ce spui.

Sectantul continuă cu cea mai mare liniște și stăpânire de sine:

— Adevărul nu-l poți numi minciună. Ioan spunea: „Ei sunt fiara care luptă împotriva mielului. Dar nu e departe ziua, ziua cea de judecată”. Iubiții mei, luați aminte. Ioan a scris asta. Fratele superior mi-a deschis ochii și am văzut. Ei sunt comuniști. Au spus chiar ei cine sunt: Comuniștii sunt fiara care este și nu este, prin care totuși este.

— Ce boscorodeală fără șir! — strigă Libuț, cu fața schimonosită. Oho, tu ești un nerod! Atâta prostie-i pe tine, câte muște vara pe vite. Doar că muștele tale nu le mai poți alunga. Omul n'are ce grăi tu tîne.

Cameristul îl îmboldea, îmbucurat:

— Dă-i peste nas, dă-i! Cine-i fratele ăla superior? Precis unul tot de teapa ta. Un ticălos și-un nerod!

Sectantul, înecat de-o furie năpraznică, se năpusti la camerist:

— Dobitocule! Nerușinatule! El e un om mare. Ca la alții un episcop. A venit din America! Cum vorbești așa despre el! El propovăduiește credința cea adevărată... Și bătând cu piciorul în podea: — Cum îndrăznești să împrști totul cu noroi!...

Cameristul râse:

— Curată, hai? Ce fel curată? Desigur ca tine de curată! Trăește pe spinarea țăranilor și le împuiază capul cu cărți idioate.

Se posomorî dintr'odată:

— Nu. Voi trăiți din prostia oamenilor. Fratele superior te prostește pe tine, tu-i prostești, la rândul tău, pe ceilalți. Mai bine să furi, atunci măcar nu te minți că faci bine.

Se apropie de sectant:

— Înțelegi? Sunteți mârșavi!... Lasă, n'ai grijă, nu-mi murdăresc eu mâinile cu unul ca ăsta — spuse blondului care păși îndată în urma lui, trăgându-l de mână.

— Bine, bine! totuși, hai de-aici. — Și se întoarse către sectant: — Tu să ne spui de ce l-au trimis aici pe fratele ăla superior din America? Dece vor ăia ca aici poporul numa' să rabde și să'ndure?

Sectantul gemu:

— Iar vorbești, satano!

Marian sări repede dela locul lui:

— Du-te, frate, bate'n ușa. Du-te și bate.

Sectantul însă privea nehotărît la ușa și nu îndrăznea să se miște.

Se ridică și croatul, se îngrămădi asupra lui Marian și-l izbi cu toată puterea pumnilor în piept. Apoi, repezindu-se și la sectant, șueră sălbatic:

— Mă! Te sugrum! Nu mai pot... Ce caut eu aici!?

Marian prinse a urla din nou:

— Hai, dă, lovește! — și privind la sectant: — Ce mai aștepti, du-te, bate'n ușa.

Cameristul cătă înspăimântat la croat:

— Nu urla! Pe mine mă vor lua la rost!

Spaima îl făcuse atât de mic încât mă apucă scârba, și-i strigai:

— Dece te temi? Tu ești josnic fiindcă te temi! Te-au bătut din cauza lui și ești laș. Bine au făcut că ți-au venit de hac!

Cameristul se făcu roșu la obraji.

— Uite la mucosul ăsta! — spuse el, turburat. Eu nu mă tem... dar...

Îți frâng oasele!...

Îi ieși însă Libuț în cale:

— Oho, ce crezi tu? Ei, lasă, nu le mai frânge?! Ce nerozie!

Cameristul se zăpăci cu totul:

— Atunci de ce urlă? O să vie iarăși ăia, și toate în spinarea mea se sparg.

Acum și Libuț se puse pe răcnit:

— Are dreptate. Să-i scoată dintre noi pe d'ald'ăștia!

Sări și argatul în picioare:

— Are d-dreptate! S-să-i scoată!

Fără veste, furăm cuprinși cu toții de furie. Tipam la sectant. Il amenințam. El se trăsese într'un colț și clipea repede din ochii injectați de sânge.

Cameristul, palid, se foia șovăind, când îl înjura, când se ruga de noi:

— Lăsați-l în pace, ticăloșilor! Fii bun, dă-l dracului! Pe mine o să mă ia la rost, ce credeți... Ce v'am făcut! Și adresându-se desnădăjduit celui blond: — Hai, te rog, spune-le și tu.

— Nu-ți pierde firea! — îi răspunse acesta, calm. Au dreptate. Haideți să batem în ușa să scoată dintre noi pe iudele astea.

Până'n clipa aceea, strigaserăm învălmășiți, fără nici o noimă, târîți de mânia noastră. Acum, deodată, furia noastră căpătă înțeles, și îndată vorăram și noi ceeace voia și el.

Argatul fu într'o clipită la ușa, înaintea blondului:

— L-lasă! — și izbi din toată puterea cu pumnul în ușa de fier, care umplu culoarul cu vuietul ei îndelung.

Intr'o clipă, eram și eu și croatul și Libuț la ușa. Croatul striga strident:

— Luați-l de aici! — și își trântea pumnii asupra ușii, în mișcări ritmice, egale.

— Asta-i, frățioare, — triumfa Libuț. Acum, deodată! Așa, cum face el! — și căra la pumni în ușă.

Sectantul și Marian se holbau la el, fără vorbă. Șlomovici însă, după ce stătuse tăcut un timp, răcni:

— Luați-i de aici! — scanda vorbele, odată cu croatul: — Lu-a-ți-l de-a-ici!

Cameristul ne dădea târcoale, fâstâcit.

— Ce faceți?... Ah, da' știu că mi-ați făcut-o!

Se apropie repede de cel cu fața slabă și-l apucă de braț:

— Vino imediat și vorbește-le.

Acesta îl privi câteva clipe cu o calmă curiozitate, apoi îi spuse:

— Dă-te la o parte. N'o să ți se întâmple nimic.

Și coborînd de pe pat ni se alătură, iar noi strigarăm prelung, din toate puterile, odată cu el:

— Lua-ți-l de-a-ici!

Și băteam în ușă fără încetare.

Ne umplu un simțământ nou, necunoscut, care ne făcea bine. Se trezise și în mine un sentiment ce nu-l mai încercasem, sentimentul luptei. Se urnise în ființa mea ceva îndepărtat și neștiut până acum.

Strigam: — Lu-a-ți-l de-a-ici! Strigam triumfând și loveam cu pumnii în ușă, fără să observ că degetele mi se sdrobiseră și sângerau.

Gardianul cu cheile și încă doi năvăliră în celulă:

— Porcilor! Ce-i aici?!... Hei, călăule-șef!

Cameristul gângăvea, pierdut:

— Le-am tot spus... Așa-i că v'am spus? — ne ceru desnădăjduit mărturia. De-abia i se auzea vocea. — Nu-i pot ține'n frâu... Nici să-i pici cu ceară...

Blondul îl împinse de-o parte și ieșind în fața noastră, explică gardianului ce vrem și că nu cameristul e vinovat.

Argatul nu mai așteptă răspunsul gardianului, ci începu să strige iarăș:

— L-lu-a-ți-l de-a-ici! buzele i se schimonoseau de furie. Strigau cu el și Libuț și croatul.

Gardianul nu știa ce să facă. Trânti ușa ca să nu s'audă strigătele pe culoar.

— Liniște, porcilor! — încercă să-i liniștească, dar răcnea și el.

— Vreți să mă dea afară? Hai? Asta vreți!

Se întoarse spre ceilalți doi gardieni: — Aștia vor să-mi vină de hac! Și urlând la cel blond: — Voi i-ați pus la cale!

Blondul însă era calm:

— Dacă nu-i luați de-aici, batem din nou în ușă. Batem până-i luați!

Gardianul se zăpăci. Ca că-și salveze oarecum prestigiul în fața noastră, înjura cu grosolănie:

— Bateți, hai?... Bandiților!... Treceți la locurile voastre!... Haide!... N'auziți să treceți la locurile voastre?! Cuprins de furia neputinței urlă la camerist: — Ei, lasă tu, călăule-șef! Cară-te, sfântule lung, cară-te la ușă! Haideți!... Am eu grijă... pe toți vă jupoi! — și scoase, îmbrâncind pe sectant pe ușă afară, ieșind împreună cu soții săi.

Libuț, de bucurie, își lovi palmele deolaltă și se nvârti pe călcăie, și altceva nu putu spune decât:

— Oho, frățioare...

Cameristul holbă ochii spre ușă, speriat și uluit. Scutură din cap ca

unul căruia îi intrase apă în urechi și înghițind un nod mare îi șopti lui Libuț:

— Măi, da' bine l-am mai strâns sub șurub!

Și ne măsură nedumerit, cu priviri nesigure.

Libuț i-o tăie scurt:

— Să taci! Acum tu să taci!

Cameristul clipi jignit, mormăind:

— Tu să nu ți-o iei în cap! Bine? Pe mine m'au bătut cu bastonul.

Și pungașul de trenuri, deobicei vorbăreț, lăudăros și foarte sigur pe sine, se culcă fără vorbă la locul lui. Înțelegeam limpede că-i mâhnit de purtarea sa lasă și că se rușina de noi.

Iar eu mă bucurai nespus, înfiorat de mândrie, când Libuț mă lăudă în fața celorlalți:

— Frățioare, tu n'ai cruțat defel ușa. Așa mai înțeleg și eu — așa dar.

Cu toții eram mândri de cele întâmplare.

— Nici nu vă dați seama ce frumos lucru-i asta. Libuț privea, bucuros, când la mine, când la cel blond. Mereu ți-a fost frică, și-apoi deodată, îți dai seama că ei se tem de tine. Știi, asta dă putere.

Eram și eu mulțumit în inima mea și mă simțeam puternic. Mă încerca o mare bucurie, recunoștință și dragoste față de tovarășii mei.

XIII

Târziu, în seara aceea, l-au luat dintre noi pe cel cu fața slabă.

Veniseră după dânsul gardianul și doi civili. Doi inși cu figuri țepene, ciudate, îmbrăcați în mantăi de ploaie, sure. Ei nu intraseră în celulă. Se opriseră aspri de-o parte și de alta a ușii. Unul ținea în mână un soi de belciuge mari și lucioase și privea împungos pe cel cu fața slabă — la care gardianul se răstise poruncindu-i să se ncalțe. Se ridicase și blondul în capul oaselor și degeaba țipa gardianul la el să se culce, el urmărea cu ochii mari, fără un cuvânt, cum tovarășul său își trage ghețele în picioare.

— Ce-i, nu înțelegeți?... — răcni gardianul, căscându-și ochii reci de pasăre.

După ce au plecat cu cel slab la față, se ridică și cameristul în capul oaselor, și grăi cu voce înceată:

— Ai văzut? Țăla avea lanț la el, și cătușe...

Blondul nu răspunse. Coborî de pe pat și ducându-se la fereastră, rămase nemișcat multă vreme, cu ochii țintă în întuneric.

Mai târziu, mă trezii că se plimbă prin încăperea strâmtă, încoace și încolo, și mă speriai de mișcările sale agitate.

Simțeam că suferă și-aș fi dorit din toată inima să-l mângâi, să-i spun cât îl respect și să-l rog să nu se lase doborât de tristețe.

M'am și ridicat în coate, dar nu-l întrebai decât:

— Dece nu dormi?

Cătă spre mine. Privea cu ochii mijiți ca într'o mare depărtare, apoi scutură din cap:

— Ca un animal! Trebuie să fii bucuros că nu te-au luat pe tine. Iar pe el îl bat de moarte... Știi cum bat acolo pe om?... Groaznic! — își strânse repede tâmplile în pumni — groaznic! Vocea i se umplu de amar și-și lăsă capul în piept. Il năpădi furia: — Dece nu m'au luat pe mine, câinii? Ticăloșii! Il bat pe el; degetul lui mic prețuește de zece ori cât eu tot... Sărmanul! Glasul său tremura de dragoste și durere pentru tovarășul său. Mă privi lung și se forță să se liniștească: — E greu să dormi când se întâmplă

astfel de lucruri... Oftă: — Ei, ce să faci? Tu tot nu înțelegi... și deodată mă întrebă rigid: — Și'apoi, la urma urmii, cine ești tu?

Îi povestii c'am fost în azil, orfan, că mă temeam de toată lumea, că am flămânzit mult și-am suferit mult de frig, că toți m'au înjurat și m'au bătut; i-am povestit cât mi-a fost viața de grea și de tristă.

— Asta — nu! — se împotrivi el. Viața nu-i tristă. Viața-i pur și simplu luptă. Pentru cine nu luptă, ea e tristă. Acela nici nu trăiește. Oricine îl calcă în picioare. Pricepi? Și adăugă după câteva clipe: — Ce-ar fi dacă ne-am mulțumi să ne'ntristăm?

Se așeză lângă mine, pe pat:

— Tu de ce nu dormi? — și fără să-mi aștepte răspunsul, continuă: — Dacă te întristezi într'una, e tare greu. Atunci te lași și asta-nu-i îngăduit. Ce-ar fi dacă toți s'ar lăsa? Ei asta vor. Lovește înapoi! Dacă înduri, te schilodesc ca pe părintele ăsta, ori ca pe sectant și pe Marian. Nu trebuie să fii ca ei. Ei îs adevărați sclavi. Firește, ei nu știu, pentrucă sufletul lor e schilodit. Simt numai. Simt și se tem. Cine luptă e liber. Chiar dacă-i închis în închisoare, el tot e liber. I-s inima, sufletul, mintea libere... tu ar trebui să citești mult, mult de tot... Știi să citești?

Ascultam cu încântare la vorbele sale. Nu puteam răspunde. Doar elătinam din când în când din cap.

Mă privi mulțumit:

— Minunat! Dar să citești numai cărți bune, cărți din care să știi de ce-i așa de grea viața ta și cum poate fi făcută mai bună... Și murmură aproape numai pentru sine: — De ți-aș putea da niște cărți...

Tăcu o vreme, grav, apoi se ridică și începu să se plimbe prin celulă.

— Trebuie să citești... Am să mă gândesc eu la asta... Rudele tale?... — tăcu, privind-mă. Firește, ai fost la azil. N'are-aface. Știi, și eu am fost. Dar trebuie să cunoști lumea. Vezi, și eu. Dar nu-i nimic, ai să-ți găsești tu locul tău, nu mă tem eu de asta. Ești și tu călit la foc mare. Ei, culcă-te! — și abia șoptind: — Să dormim și tu și eu.

Stam întins pe pat, fericit. Acelaș gând mi se învârtea prin cap: Vezi, și el a fost la azil. Imi voi afla și eu locul meu... Mă bucuram și mă cuprinse un dor fierbinte să ies cât mai curând din închisoare, ca să pot citi... — Ce bine că știu citi, mă gândeam, mândru de mine însumi.

Din clipa aceea, îl socotii pe cel blond și mai altfel decât ceilalți, și mai deosebit. De sfială, vre-o două zile nu reușii să vorbesc cu el ca lumea. Dacă mă întreba ceva, zâmbeam bucurat, tulburat, tăceam... Eram gelos pe Libuț care-l sâcăia toată ziua cu întrebările sale. Și întreba lucruri tot mai ciudate, scuzându-se:

— Știi, îmi vin așa dela sine. Voi mi-ați pornit mintea, și-acum mă tot gândesc.

Adesea se oprea din cea mai însuflețită conversație și rămânea dus pe gânduri, apoi punea o întrebare neașteptată, blondului. Odată-l întrebase:

— Spune-mi cine-s ăia care ți-au dus prietenul? Păreau niște criminali. Așadar — nu hainele — fața!

Blondul făcu un semn afirmativ:

— Criminali! Asta sânt! Agenți de siguranță.

Și-a stat o vreme cu capul plecat, fără un cuvânt.

Libuț nu cuteză să-l mai întrebe. Dar pe urmă își înalță capul, spunând:

— Îi țin ca să bată și să schingiuiască pe aceia care îndrăznesc să spună adevărul. Pentru asta sunt plătiți. Țștia l-au luat pe prietenul meu. Pricepi?

Cameristul îi întrerupse, fâstăcit:

— Nu vorbiți d'astea. Mic-mi aprindeți paic în cap... Mereu numai despre asta vorbiți...

Și țipând către Libuț:

— Mai taci odată! Mereu tu începi!

— Vorbește fără grijă —spuse Libuț, blondului. Il știu eu, doar gura-i de el.

Libuț avea dreptate. Cameristul se mânia doar pentrucă-i era frică, dar niciodată n'a trădat cele ce vorbeam noi în celulă.

Atmosfera se făcu și mai curată, după ce, într'o dimineață, l-au scos dintre noi pe Marian. L-a luat și pe el gardianul cel bătrân cu cheile, iar la prânz aflarăm dela grăsun, care ieșise la lucru, că Marian e'n altă celulă.

Cameristul spuse:

— Precis anticristul a lătrat despre el. Acu' l-au vârit sticlețel undeva. Il dresează ăștia... Pe unul într'un loc, pe celălalt în altul. Il dibuie ei pe fiecare câte parale face... Mari vulpi îs ăștia...

Brusc, Libuț îl apucă de cot pe călugăr:

— Ascultă! Neapărat să spui acolo la lucru și celorlalți cine-s Marian și sectantul. Nu-i cunosc și ăștia o să trădeze. Nu trebuie lăsați, nu-i așa?

Grăsunul clipi încurcat o vreme, apoi vorbi strâmtorat:

— Vezi, fiule, voi vreți să mă vâriți în afaceri d'astea... Pot trage ponoase din asta... Să ne încredințăm voinței domnului... El pedepsește pe cei răi. Nimeni nu-i poate sta împotrivă.

Blondul îi făcuse semn de vreo două ori, dar Libuț era prea aprins ca să-l observe. Strigă înfuriat:

— Uite cu ce vrea să se scoată! Așa dar, nu vrei să te amesteci? La urma urmii, tu ești un înșelător. Tu îi pe Dumnezeu doar să-l iei la folosință când ți-i pielea în joc. Ești un înșelător.

Călugărul ripostă, pătruns de evlavie:

— Doar Dumnezeu e fără de păcat!

Libuț îl privi îngrozit:

— Auziți! Nici nu-i e rușine să recunoască.

— De ce să mă'ndărătnicesc. Știți și voi că omul este slab. O, fiilor! Trebuie să te supui mai marilor tăi. Să dai domnului ce-i al domnului și să dai cezarului ce-i al cezarului! Diavolul vă ispitește, aflați!

Acum, argatul țipă la el, furios:

— Da'-da'ai să le spui, ori n'ai să le spui?

Blondul opri pe argat și-l chemă deoparte pe Libuț:

— Tocmai pe el l-ați găsit?

Intre timp, țăranul se sculase dela locul său unde șezuse cu pumnii săi enormi pe genunchi, se duse repede la grăsun și cu obrații roșii de enervare, strigă, împingându-l spre pat;

— Stai jos! Ce vorbești tu? Să te lași în voia lui Dumnezeu? Hai! Apoi te încuie fără să fi făcut nimic. Așa! Să te lași! Păi șezi! — și-l apăsă cu pumnii săi masivi peste marginea patului și se întoarse către cel blond: —Las'că le spun eu !Le spun tuturor!

Avea acest obicei curios, ca atunci când cineva spunea o minciună evidentă, îl silea să se așeze și să tacă.

Adăugă cu convingere:

— Dacă nu te amesteci, te ia dracul! Cu cât te lași mai mult, cu atât mai amarnic te chinuie!

Spre seară, îl duseră pe croat și pe argat.

— Vedeți, dacă nu v'ați astâmpărat! — croncăni cameristul. Acum îi aranjează. Aștia nu se lasă cu una cu două...

A doua zi însă, aflară că n'avusese dreptate. Pe croat și pe argat nu să-i pedepsească — i-au mutat; în locul lor aduceau un comerciant care sperțuisse pe gardian, ca să stea mai comod.

Îmi părea rău mai mult de argat. Ființa aceasta tăcută, serioasă, îmi devenise dragă.

Când venise după el gardianul, privea zăpăcit. Și oricât a țipat la el gardianul, a trecut pe la fiecare din noi și încet, temeinic, cum e obiceiul la sate, ne strânse mâna pe rând și numai pe urmă ieși.

De-atunci, nu l-am mai întâlnit. Dar am auzit cum, într'un proces comunist, s'a purtat admirabil. L-au condamnat și vârit la pușcărie. A devenit om. Un om întreg.

În locul său și-al croatului, aduseră încă în aceeași zi pe comerciant.

XIV

Era un om înalt, spătos. Sprincenele sale dese, blonde-alburii, păreau lipite sub fruntea cu pielea negricioasă. Când le ridica, aveai impresia că i se plimbă, în sus-în jos, o pereche de fluturi galbeni. Ochiul său albaștri, mici, și obrazul de culoarea uleiului de nucă, purtau o permanentă expresie de politețe și amabilitate rigidă. Părea un om cumsecade. Vorbea molcom și folosea cuvinte alese față de toată lumea: — „Vă rog, fiți atât de drăguț... Eroare, scumpe prieten, în ultimă analiză... Cum nu, mă rog frumos, cum nu, dar vă rog să nu uitați că“...

L-au adus la noi dis de dimineață. Măsură încăperea cu ochii și făcu o mutră de om mulțumit:

— Asta, mă rog, e totuși altceva. Cealaltă era o gaură întunecoasă și eram zece. De nesuportat, mă rog frumos. Mai bine sacrifici câte ceva, în ultimă analiză...

Cameristul s'apucă să-i dea târcoale, îl ajută să despacheteze bagajele, să-și întindă pătura pe pat. Auzii cum șoptește lui Libuț:

— Tip cu lovele, lăsați pe mine...

Și tot timpul se învârtea prin apropierea lui.

Deși părea om cumsecade, mie-mi era antipatic acest comerciant; nu pentru că l-au adus în locul argatului și-al croatului, ci pentru că avea lucruri pentru care îl invidiam fără voia mea. Perie de dinți și una de haine. Cremă de ghetă, pieptene, pastă de dinți, prosop plușat. Își lustruia chiar de mai multe ori pantofii și se pieptăna în fiecare clipă. Acest lucru li se părea celorlalți foarte vesel. El însă n'o făcea din vanitate, ci mai degrabă dintr'un excesiv simț al ordinii. Își rândui lucrurile cu o grijă chinuită lângă perete, lăsând distanță egală între ele.

— Ordinea e esențialul. În prăvălia mea, mă rog frumos, ai la ce te uita, — spunea el adesea. Nici nu pare prăvălie, mă rog frumos, ci farmacie.

A doua zi, îi dispăruseră pieptenul și prosopul plușat. Scotociră întreaga celulă împreună cu cameristul, fără să dea de ele.

— Asta-i cu neputință, domnilor, — spuse mâhnit. Nu vreau să caut pe nimeni, dar trebuie să declar că așa ceva nu se face între oameni civilizați.

Lucrurile celelalte le-a și împachetat îndată înapoi în geamantan.

Până la urmă îl încolți bănuiala că țăranul îi furase lucrurile și zadarnic se jura acesta, întorcându-și buzunarele pe dos. Nu-l credea. Ii spuse:

— Știu eu, mă rog frumos, c'asa se întâmplă. Fură ăla care-i mai lipsit. Aici dumneata ești cel mai zdrențăros. Norocul dumitale că nu-mi place circul.

În ultimă analiză, d-ta ai putut să le scoți la lucru, sau ce știi eu ce-ai făcut cu ele.

După asta, privea mereu bănuitor la țaran. Nici nu-l lăsa să s'apropie de el.

— Ar fi bine, te rog, să vă îndepărtați — îi spunea când s'așeza din greșeală prea aproape de el. N'ai grijă, n'am să te pierd din vedere...

Țăranul se ridica tulburat și se apăra sfios:

— Nu-s hoț, degeaba mă învinuești. Ce-am eu nevoie de pieptene? Nici n'am păr.

Era într'adevăr tuns chilug, dar asta nu-l convinse pe comerciant. Până la urmă, veșnica sa bănuială îl scoase din sărite pe țaran. Odată, ne mai putând îndura, se duse la el:

— Înțelege că nu-s hoț. De ce spui asta? Am furat lemne, e drept, dar pieptenele tău nu l-am văzut.

Comerciantul îl privi cu dispreț și rosti sentențios:

— Cine fură odată, fură și-a doua oară. Nu te cred, domnule!

— Dar nici n'am păr!... — strigă el tânguitor, pleznindu-și creștetul cu palma. Nu vezi că n'am păr!?

— N'ai păr, dar ești lacom. Furi din lăcomie, i-o întoarse comerciantul. Și îndată strigă speriat:

— Ce — ce vrei?

Țăranul îl înfășcase de umeri și scuturându-l cumplit, striga aproape plângător:

— Stai tu, drace! Poți fi tu și domn, dar asta nu poți s'o spui.

Apoi îl îmbrânci, prăvălindu-l peste pat și strigă iarăși, așezându-se la locul său pe pat și privind de acolo la comerciant:

— Înțelege că n'ai dreptul să spui asta!

Acesta nu îndrăzni să-i răspundă. Gângăvi spre noi:

— Dom'le, asta-i revoltător! Asta, mă rog... Ce fel de lucru-i ăsta?...

Nu răspunse nimeni. Nici cameristul.

Omul acesta îmi deveni și mai antipatic. Și deveni antipatic și celorlalți. Mai contribui la asta și faptul că el mânca alte mâncări decât noi. Gardianul, copios mituit, îi căra zilnic lapte, ouă, unt, salamuri și altele.

Pentru noi care, cu hrana din închisoare rămâneam veșnic flămânzi, era o adevărată tortură să-l privim când mânca. Blondul își trăgea haina peste cap, prefăcându-se că doarme. Țăranul îl privea cum înfulecă, înghițind noduri mari. Și toți ne simțeam foamea și mai ascuțită în pântec.

Observă și el aceasta, după cum observase și antipatia noastră; se simțea prost din cauza asta. Bombănea, mâhnit:

— Eu nu vă înțeleg pe dumneavoastră. Puteți să-mi spuneți, vă rog, doar nu-s ture.

Trimise îndată pe gardian s'aducă o pâine întreagă și un kilogram de slănină și ne-o împărți, imbiindu-ne curtenitor:

— Pofțiți, luați, în ultimă analiză, oameni suntem, dom'le!

Țăranului însă nu-i dădu:

— Socotiți și dumneavoastră; el m'a lovit, iar eu nu-s dispus să iau bătaie, așa netam-nesam, dela nimeni. Să suporte consecințele faptei sale.

Blondul, care până 'n clipa aceea șezuse pe pat și nu se atinsese de porția pe care cameristul o pusese pe pat alături de el, se sculă repede și i-o dete întreagă țăranului:

— Mânâncă!

Comerciantul se holbă la ei mâniat, dar se liniști repede. Mormăi:

— Dacă-i convine așa, n'are decât. Mie nu-mi pasă. Lui, nu eu i-am dat.

Șlomovici înfuleca lacom slănina. Comerciantul îi spuse:

— Vezi, asta nu-mi place la dumneavoastră. N'aveți principii.

Șlomovici se opri, nedumerit. Comerciantul adăugă îndată:

— Nu sunteți consecvenți. Religia v'o interzice, dar îndată ce sunteți la strâmtoare, mâncați slănină. Nu te supăra, dar așa-i. Și în comerț, așa vă purtați, mă rog frumos. Nimeni nu poate avea încredere în dumneavoastră. Comerciantul trebuie să fie cinstit. Cuvântul dat, dom'le, e sfânt.

Iși încrețise, plin de importanță, fruntea, sburlindu-și sprâncenele.

— Eu doar și acasă o mânânc,—se scuza Șlomovici, și adăugă, râzând — iar cu religia nu mă satur.

Cameristul se străduia în toate chipurile să înveselească traiul comerciantului. Ca să nu se plictisească, serile organiza adevărate reprezentații pentru el. Născocea tot soiul de jocuri. Intr'o noapte, se sfătui cu el și-l puse să comande două sute de grame de rom. După cină, ne făcu cu ochiul, strigând, ca la un târg, pe călugăr:

— Hei, sfinte părințele, domnul spune că-ți dă un pahar de rom dacă spui un tatăl nostru.

Șlomovici chicoti. Privirăm și noi curioși la grăsun. Ședea pe pat. La vorbele cameristului, se 'ntoarse înspăimântat către comerciant, care aproba dând din cap:

— Așa-i!

Cameristul luă sticla și un pahar, grăindu-i:

— Uite, ți-l și umplu.

Și umplea paharul cu rom.

Călugărul își pipăia neliniștit gâtul, fără să-și ia ochii dela pahar.

Gemu:

— Lasă-mă 'n pace, seminția iadului!

Cameristul întrebă neîndurător:

— Vrei sau nu vrei?

Călugărul se întunecă la față. Răsufli greu. Îți făcea milă. Mi se părea că din moment în moment va urla și va începe să plângă. Iar cameristul îl îmboldea:

— Hai, începe!

— Oh, Satano! păcatul tău să fie!... gemu răgușit grăsunul și gâfâind, începu a rosti tatăl nostru.

— Ajunge! — răcni asupra lor, blondul. — N'auzi? Ajunge! — strigă și la călugăr care continua, plângând, să spună rugăciunea: — Nerozilor! — Glasul îi era plin de scârbă.

Ne întoarse spatele.

Cameristul nu îndrăzni să crâcnească. Fără vorbă, întinse paharul călugărului. Acesta privea țeapăn și mi se păru că nici nu-l va primi. Dar apoi întinse mâna tremurând tot, nesățios și goli paharul dintr'o înghițitură.

Comerciantul cătă, strâmbându-se, la blond, apoi, ca să-și dovedească filantropia, porunci cameristului:

— Dă-i și sticla. Dă-i-o!

Cameristul fu cam neplăcut impresionat de aceasta. Măsură o clipă, încurcat, sticla ce-o ținea în mână, apoi trase o dușcă la repezeală, și-abia pe urmă o întinse călugărului — care se ghemui cu sticla într'un colț.

Se îmbătă îndată și începu a bâzâi:

— ...m'ați înlănțuit, oameni, să nu mă pot înălța. O! cum m'ați înlănțuit Și se tânguia: — Și n'avem decât o singură viață. Restul, vă

spun eu, e-o minciună. Trăim o singură dată, nu mai mult, repeta într'una, clătinându-și capul.

Comerciantul, care se simțea cam prost, fiindcă blondul se răstise la el, acum se adresează popii, aspru, plin de importanță:

— Ajunge, dom'le! Asta-i culmea! În ultimă analiză, dumneata ai fost preot....

— Ce? Preoții?... imi vorbești de preoți? Știi tu cine-s popii?... Șnapani! Bandiți! — se isbi în piept de răsună — oho — ho! Eu am trăit printre ei. Pe mine ei nu mă... Înșală oamenii! O, cât îi mai înșală!... Hulpavii! De sus le cântă, nu din cer, n'ai grijă!... Știi cine?... — se holbă la comerciant. Papa, scumpul de papa, fiii mei!... Pânze de păianjen, fiii mei, pânze de păianjen! Au împânzit lumea întreagă. El stă în mijloc și trăiește bine. Oamenii se zvârcolesc, fiii mei. O, cum se zvârcolesc.

Iși strânse capul în pumni, scrâșnind din dinți. Brusc se destinse și cu o voce neobișnuit de curată rosti:

— Da, fiii mei. Nu există dumnezeu!

O vreme mai rămase îngenuchiat, și iar sughiță jalnic:

— Și-acum, eu ce mă fac? — se întreba văitându-se și legănându-și capul dela dreapta la stânga. Nu există dumnezeu. Iar eu ce mă fac?

Până la urmă, beția-l doborî cu totul, se răsturnă pe pat, mormăind în sine, fără nici o noimă.

Spre miezul nopții, i se făcu rău.

De-odată, se ridică răcnind, apoi recăzu pe spate, zvârcolindu-se. Se zbătea în convulsiuni sălbatice și horcăia, zvâcnind după aer. Iși strânsese dinții atât de tare, încât abia puturăm să-i turnăm apă în gură. Zgâria cu unghiile scândurile patului. Libuț vărsă pe el întreaga găleată de apă, iar blondul îi masa inima. Iși reveni târziu. Obrajii îi erau vineți-pământii.

— Vezi, dacă bei — îl dojeni Libuț.

— Nu, fiule. Inima... gemu el chinuit. Acum e tot una...

Fu bolnav întreaga noapte. Dimineața îl duseră la infirmerie. După trei zile, avu iarăș un atac și starea lui se agravă.

Gardianul cu mâncarea ne spuse:

— Nu mai are mult.

După ce ieși gardianul, Libuț rămase dus pe gânduri. Rosti:

— La urma urmii, fiecare moare, așadar...

Pe urmă scutură îngrozit din cap:

— Dar așa!...

XV

Pe comerciant îl închiseseră pentru contrabandă și falsificarea registrului de cassă. Se afla și el în detențiune preventivă. Ne povestii el însuși cazul său. Glasul îi era plin de o sinceră indignare.

— Inchipuiți-vă, vă rog, pentru atâta lucru! Pentru așa ceva! Dar pasă-mi-te, dacă asta ar fi un motiv, atunci ar trebui arestați toți comercianții. Nu-i asta o porcărie? Să distrugi reputația unui om cumsecade!

Țăranul sta înfipt în fața lui, cu picioarele îndepărtate, pândindu-i mișcările gurii.

Libuț tresări, curios:

— Ia spune, frățioare, ce-i aia reputație?

Comerciantul îl privi lung, șocat:

— Ciustea, onoarea de comerciant. Firma mea are douăzeci de ani. E cunoscută în cele mai bune cercuri. Și animalul ăla, căci altfel nu-l pot

califica, vine și mă arestează... Pe un astfel de temei, poți aresta jumătate din oraș. Un ageamiu, dom'le. Ageamiu! E numit procuror, miroase și el ceva din traiul bun și imediat vrea să arate ce om mare-i el. Dar ce să mai vorbesc! Un șnapan! Un șnapan rafinat. Vrea să se ridice, distrugând un om. Eu înțeleg, dom'le, că și lui i se cuvine una, alta. Bine, să-i pice! Dar nu pe spinarea unui om. Asta-i o dobitocie! Fiecare trebuie să trăiască, nu zic, dar nici să tragi pielea de pe om... Numai un șnapan face așa ceva! Vă rog să nu vă supărați, de obicei nu folosesc cuvinte tari, dar asta e revoltător. Sunt de douăzeci și cinci de ani în branșă, dar una ca asta n'am mai văzut. Așa, pot să 'nchidă chiar de mâine toate prăvăliile. Păi să nu te strici de răs? Ascultați, vă rog... și cu multă volubilitate ne explică cazul său cu un nu știu ce procuror.

— Vine, dom'le, individul să-i cumpăr niște pânză. Le-au fost adus din Cehoslovacia, cu vamă ori fără — ce știu eu? — că nu-s detectiv — eu, mă rog, sunt comerciant. O cumpăr, firește, cum să n'o cumpăr. Marfă, prima calitate. Dacă o las din mână, o cumpără altul; c'a fi nebun să n'o cumpere. Mai cumpărasem doar. Acum, pe criza asta teribilă, fiecare se sbate s'apuce ce poate apuca. Înainte de două's'nouă, alta era situația. Atunci ne mergea bine. Cine avea cap se putea căpătui. Dar criza, treizeci, treizeci și unu, și-acum anul, vai și vai!!... Mulți au tras obloanele. Te bucuri, când îți pică așa ceva. De unde era să știu că individul mai era în târg cu cineva? Și chiar dacă aș fi știut, dece să n'o fi cumpărat? În regulă, o cumpăr. Natural, n'o înscriu în registru. O astfel de marfă la ce s'o treci în registru? Așa-i regula, mă rog. Intr'o bună zi, văd că intră la mine Grünfeld. Își are prăvălia vis-a-vis cu-a mea. Nici una, nici alta, că el nu dorește nimănui răul, dar că el s'a târguit întâi și-mi propune să cădem la înțelegere. Bine. Am înțeles: afacerile-s afaceri. Poate și eu aș fi făcut la fel. I-am și spus. E'n regulă, am dat atâta pe ea, mai adaug atâta și-i cedez jumătate. El nu, că nu dă decât atâta, cât oferise el individului. Nici nu mi-i necaz, pe onoarea mea, nu mi-i necaz; credea că mă are 'n mână. În locul său, poate și eu... Ei, să zicem că și eu...

— Stai puțin, stai — îl întrerupsese Libuț, cu vioiciune. Așa și este. Intr'adevăr, comercianții așa-s. Se înșală între ei și nu se supără. Am văzut eu, când eram om de serviciu într'o prăvălie. Tare interesant, nu? — îl întreabă pe Șlomovici — și întorcându-se la comerciant, îl încurajă: — Dă-i înainte, asta-i tare interesant.

— Dece înșelăciune? — se burzului comerciantul. Nu înțeleg, mă rog. E calculat; atât capital am investit, atât trebuie să câștig. Altfel, pot lăsa oblonul. Scutură nervos din cap: — Asta nu-i înșelăciune! Bună glumă: comerțul, înșelăciune! Comerțul, dom'le, e-o branșă. Nu oricine-i bun comerciant. Dacă nu învățești bine negoțul... O, domnilor, ce s'ar fi ales de mine, dacă n'aș fi învățit bine negoțul.

Cameristul fu cuprins fără voie de hohot:

— Da, și totuși mai nimeriți și la închisoare.

Comerciantul se ridică, ofensat:

— Ehei, mă rog frumos, numai întâmplător! — Și ne explică însuflețit: — Tocmai asta e! Dacă nu mă împiedic de-un idiot ca ăsta, nu mai ajung eu la închisoare. Pe Grünfeld, pe legea mea, nu mi-i necaz. Pe cuvântul meu — și asta-i vorbă mare. Ei, socotesc eu în grabă, atâta la ăsta, atâta la ăla, dacă mă denunță, și tot ies mai bine, dacă marfa rămâne la mine. Au mai fost astfel de cazuri. Cui nu i s'a întâmplat? Și, se'nțelege, nu i-am cedat din marfă. În ultima analiză, omul calculează. Firește, m'a denunțat. Soția mea s'a și speriat, când a trimis procurorul după mine. Ar fi timpul

să se fi obișnuit, dar încă tot se mai sperie. I-am spus: draga mea, nu-i nimic, nu-ți face sânge rău, iar o să te doară capul. Orice emoții îi provoacă dureri de cap. Luai bani și plecai la procuror. Acolo, am dat ceva aprodului, ca să nu-mi pierd vremea. M'a și introdus peste rând. Intru. Observ îndată că-i alt procuror decât cel pe care-l cunosc eu, mă rog. Foarte bine. Strașnic om. Nu zic, îi place să fie uns. Dar intrase la pensie tocmai atunci. Ghinion, dom'le! Țăla era altfel de om. Ducea viață pe picior mare, făcea politică. Își cunoștea meseria. Respecta pe client. A fost ăla de toate; liberal, aversecan, când și cum era moda. Om de viață, dom'le. Se știe învârti. Acum e țărănist. A fost ceva șef în alegeri. Își clădește a treia vilă, în cartierul „învârteală”. Că așa-l numim noi cartierul ăla — chicoti — „învârteală” — „delapidare”. E cartierul cel mai elegant din oraș. Cartierul domnilor mari. Ofițeri, politicieni, avocați, cu un cuvânt crema, dom'le. Mă rog frumos, banul n'are miros. Ei, și ăla vechi, e-un astfel de om. Știu toți de învârtelile lor, dar le face frumos, fin. Țălalalt e-un ageamiu, ori mai degrabă un ticălos. Când îl văd, îmi trece prin cap, ca un fulger: ăsta poate se mulțumește cu mai puțin, ăsta-i proaspăt, nu cunoaște tariful. Abia apărui în fața lui, că-ncepu a răzni la mine: c'am furat statul, că mă vâra la închisoare. Mă gândii, las'că te îmblânzești tu și mă prefăcui că nu bag de seamă că s'a'ntrecut cu gluma. Ii spun, dom'le, asta nu se poate spune. Și apoi, că sunt dispus să fac și-un sacrificiu. Vârți mâna în buzunar și-i pun banii în față. El începe să urle și mai al dracului, izbind cu pumnul în masă, că ce cred eu, că și el îi un excroc? M'a făcut excroc, dom'le, nici nu mai știam unde-mi stă capul. Stai, frate, ăsta-i lacom. Vrea mai mult... Recunosc, mă speriasem! Și mai promisei. Urlă și mai și. Atunci mă dumirii că ăsta-i un ageamiu. Cu ăsta n'o scoți la cap cu vorba bună. A chemat un polițai și m'a arestat. Nu-mi îngădui nici să trec pe-acasă să-mi iau câte ceva. Am dat ceva polițaiului, care m'a dus pe-acasă, în secret, de m'am putut sfătui cu soția ce să facă și să dreagă. Când i-am spus ageamiului că pe temeiul ăsta poate aresta pe toți comercianții, a început să urle că-i și arestează dacă-i prinde. Ei, așa ticălos!...

Nu pricepeam lămurit de ce l-a vârit la gros procurorul, dar eram încântat de fața lui strâmbată de-o supărare comică.

Cameristul râdea din toată inima:

— Ciudat tip trebuie să fie. Pe toți comercianții! Mi-ar plăcea să știu unde dracu' ar încăpea aici atâția comercianți? Dar și tu le-ai calculat... Așa să te joace! Să mori de râs!

Țăranul însă, pironea cu ochii, agitat, pe negustor.

— Vezi, eu a trebuit să fur, dar tu ai înșelat. Din bună voia ta, ai înșelat.

Negustorul îl măsură cu dispreț și se adresă lui Libuț:

— Spune-i te rog, să-mi dea pace. N'am nimic de-aface cu el. Dar țăranul repetă cu încăpățănare:

— Zice că-i cinstit și înșală.

Libuț încercă să ostoaie pe comerciantul care se înfuriase vizibil:

— Tu într'adevăr, ai înșelat. Păi n'ai înșelat? Ai spus doar că asta-i brânșă, că din asta trăiești, de ce te superi? Dar de înșelat, așa dar, înșelați. Asta-i esențial. Nu pricep de ce te superi.

Negustorul se făcu foc. Această vorbă îl jignise:

— D-voastră nu înțelegeți, dom'lor. Pur și simplu, nu înțelegeți. Înțelegeți că negustoria-i o brânșă, unde totul depinde de iscusință. Acolo capul lucrează. Dacă-l cumpăr cu-atâta, apoi trebuie să-l vând cu atâta mai scump. Și-apoi, dom'le, mai este și riscul.

Libuț îl asculta cu fruntea adunată'n cute. Întrebă:

— Ce-i aia — risc?

Negustorul îl măsură nervos:

— Risc. Adică la noroc. Dacă nu vinzi cu preț bun, pierzi la marfă.

Strigă: — Cum naiba puteți fi așa? Apoi ca scuză: — Vedeți, scoateți omul din apele sale.

Se vedea că se simte prost.

Blondul, care ascultase grav până atunci, se ridică repede și veni lângă noi:

— Așteaptă. Am să ți explic eu. Știi, negustoria îi o meserie care face legătura între producător și consumator...

Comerciantul se luminează la față:

— Așa e, asta-i, dom'le!

Blondul se înclină politicos în direcția lui și continuă:

— Sau, să zicem, el — arată spre țaran — produce grâu. El — arată spre Libuț, care asculta sfâșiat de curiozitate și încă bănuitor — are nevoie de pâine. Ei, atunci se ivește comerciantul, cumpără grâul dela el și i-l vinde lui.

— Asta-i, dom'le — aprobă triumfător, negustorul.

Blondul continuă, fără să-l ia în seamă.

— Firește, comerciantul cumpără ieftin grâul dela el și-ți vinde scump pâinea. Vă înșeală pe amândoi. Asta numesc ei iscusință.

Și adresându-se comerciantului:

— Așa-i? Bine-am explicat?

Acesta înclină prosteste capul:

— Da, dom'le, dar... — sări apoi ca ars: — La dracu', ce tot îndrugi aici? Se holbă bănuitor la blond. Natural, trebuie să te pricepi cum să trăiești... Dar ce vrei, dom'le, să mă duc la sapă? Brusc, se făcu roșu la față. — Știu eu de ce vorbești dumneata așa! Știu eu cine ești dumneata, știu prea bine — spuse el energic și se reaseză la locul său.

Cameristul se foia tulburat. Apoi se răsti la Libuț:

— Mereu îți umblă gura! Au să-și închipue că eu i-am părît... și cătă neliniștit spre cel blond. Libuț îi strigă mânios:

— Taci. Se vede cui îi umblă gura.

Cameristul se retrase dinaintea lui Libuț. Mi se părea că mi-i plin capul cu bucățele de sticlă pisată cari mă împung, mă'nțeapă și nu-mi dau pace. Mă înfipsei brusc dinaintea blondului:

— Atunci, după cum zici tu, nici nu mai e nevoie de negustori.

— Înșelători! — notă cu bucurie țaranul.

Comerciantul întrerupse iritat:

— Dom'lor, chiar așa ceva nu se poate, ca niște ăștia să privească de sus la om.

Mai târziu, se apropie de blond și-și făcu loc alături de el. Și vorbi, cu și mai multă politeță decât înainte.

— Nu-i chiar așa de simplu, dom'le. Dacă nu iese cum trebuie, mă rog, un singur negoț dacă nu iese, m'a luat dracul. Sunt un om cultivat, civilizat, îmi place curățenia, sunt respectat și sunt social, mă rog frumos. Totdeauna am fost astfel. Dacă-mi intră în prăvălie un țaran, eu și lui îi acord respectul meu, deși am clienți aleși. Il servesc și pe el ca și pe ceilalți, nu disprețuiesc pe nimeni...

Blondul îl asculta în silă, și-l întrerupse:

— Nu-i esențial că disprețuiești sau ba pe cineva.

Negustorul însă nu-i lăsă răgaz:

— Știu, știu. Vreau să spun numai că eu, dom'le, vă înțeleg pe dumneavoastră, vă înțeleg sută la sută. Scutură energie din cap. — Să disprețuiești, să menții în mizerie pe oameni, asta nu-i drept. Sută la sută că nu-i drept. În ultimă analiză, dom'le...

— La dracu', înțelege că nu de asta-i vorba, strigă blondul, nemai putându-se stăpâni.

— Știu, dom'le — aprobă comerciantul. Subscriu sută la sută. Dar declar pe față: — În Rusia atâta au făcut rău, că au nimicuit comerțul particular. Și repetă cu convingere: — Asta n'au făcut-o bine.

— Ei vezi despre asta-i vorba; acolo nu sunt lipitori.

— Dar asta nu se poate; — comerciantul devenea tot mai nervos. Toate celelalte sunt în regulă, mă rog, dar asta nu se poate. Cu toate sunt de acord, să nu fie sărăcie, foarte bine! Notez, trebuie să fie ceva care să stimuleze oamenii. Altfel, cine naiba ar mai lucra? Nu poate să-i meargă oricui bine. Dă-mi voie, dar așa-i!

Libuț, care șezuse pe pat, întors către el, acum se sculă grabnic.

— Stai puțin, dar cine ar vrea să lucreze și nu-i dau, așa dar, de lucru? Știi tu câți șomeri is în țara asta? Firește, ție puțin îți pasă, frățioare. Ție îți pasă doar de exploatare. Dela cine să cumperi ieftin și cui să-i vinzi scump. Important e, așadar, ca ție să-ți meargă bine.

Comerciantul se apăra, ofensat:

— Dar, dom'lor, eu am făcut destule jertfe. Nici nu vă închipuiți prin câte am trecut. Vă spun sincer; am fost calfă. Nu știam ce-i viața... apoi am luat de nevastă pe fata patronului — cu un cuvânt: m'am însurat bine, dom'le. E cu cinci ani mai în vârstă, dar n'aveam încotro. E femeie cumsecade, mă rog; și ce să fac, trebuie să mai și renunți la unele lucruri, viața nu-i floare la ureche. Și încheie plin de sine: iar azi, sunt cineva!

Libuț însă nu-l slăbi:

— Atunci ai înșelat-o pe ea, pe nevastă-ta. N'o iubeai, dar ai luat-o ca să te îmbogățești.

— Cu-cum am înșelat-o?... Doar și ea știa. Tatăl ei mi-a spus, eu, dom'le, nici n'aș fi îndrăznit. Dom'le, noi ne-am înțeles cinstit. Dece s'o fi înșelat? Asta n'o mai înțeleg, dom'le.

Cameristul se porni să filozofeze:

— Dacă ai luat săracă, îți pare rău, dacă ai luat bogată, îți pare rău — și clătînând din cap: — Proastă rânduială cu femeile astea. Mai bine guști câte puțin și te dai apoi la o parte.

Libuț se împotrivi cu putere:

— Oho, frățioare, dar vin copiii.

Cameristul făcu o mișcare de zeflema cu mâna:

— A, azi femeile-s mai deștepte! Și adăugă cu un ton nepăsător: — Dacă nu, să-i ducă la azil.

Auzind de azil, furia mă orbi. Reușii doar să răcnesc:

— Idiotule! Porcule! Am să te calc în picioare! Și i-aș fi sărit de gât, dacă nu m'ar fi apucat Libuț de mână, trăgându-mă înapoi, uluit:

— Uite, la el. Ei, ei, fii cuminte!

Cameristul care se ferise, roșu la față, acum porni spre mine strigând, infuriat dintr'odată:

— Dumnezeuul tău... Ce vrei? Așa! Lasă-l, las' să-i dau! Așteaptă o leacă! Blondul îi ieși în cale, împingându-l de-o parte:

— Păzea! Să nu îndrăznești să-l atingi! Tu n'ai fost la azil.

Cameristul nu înțelegea. Se așeză înapoi la locul lui și tăcu o vreme, tulburat. Apoi izbucni, indignat:

— Dar ce v'am făcut eu vouă? Ei, aşteptaţi voi!...

Se vedea cât de colo că-i adânc mâhnit.

Comerciantul ne privea cuprins de uimire:

— Nu vă înţelege. Ce bine ne înţelegeam, şi de-odată, începeţi să vă certaţi.

Mi se păru necrezut de tâmpit.

Ii spusei, cu lacrimi de obidă în ochi:

— Ce să înţelegi, când eşti tâmpit? Nici nu poate fi bună înţelegerea atâta vreme cât lumea-i aşa cum e. Câtă vreme sunt aziluri şi exploatare!...

Libuţ, de uimire, mă scăpă din mână şi murmură înăbuşit:

— Aşa-i, luate-ar naiba! Noi nu putem trăi în înţelegere cu d'alde tine. Ce spui tu că trăim în înţelegere? Nu ne'nţelegem noi, frăţioare, degeaba eşti printre noi, — şi încheie cu convingere: — Tu foc, noi apă.

A doua zi comerciantul fu dus la vorbitor. Se'ntoarse plesnind de bucurie. Râdea, fandosindu-se ca o ţarcă:

— Credea agiamiul ăla că el îi buricul pământului. A încercat şi avocatul, i-a mai promis ceva. A urlat şi la el. Avocatul meu e-un om admirabil, dom'le, vede el că ăsta-i nebun, s'a dus — mă rog — drept la procurorul general. Ehehei, sunt şi corbi mai mari... acela om, mă rog frumos! A înţeles la moment, despre ce-i vorba. A şi telefonat de două ori procurorului general; s'a cam speriat. Dar procurorul general l-a lăsat să telefoneze. Doar n'o să se deranjeze pentru un ţânc ca ăsta... În ultima analiză, nu te poţi juca aşa cu comerţul... A fost aici nevastă-mea şi mi-a povestit asta. Nici două zile nu mai trec, şi nu mă mai vedeţi! Acu e pielea lui în joc! Au să-i facă vânt, de s'a duce de-a berbeleacul. E mititel el, pe lângă procurorul general.

Îl ascultam indispus. Nimeni nu-i răspundea. De bucurie a pus să i se aducă mâncări alese şi-i îmbie pe Şlomovici şi pe camerist. Imbie şi pe cel blond, dar acesta nu se atinse de mâncare. Negustorul insistă:

— Ia, dom'le. Ia! Păi, cum crezi! Imi pare rău că nu ne putem înţelege... Am spus, mă rog, sunt de-acord sută la sută, dar mă'ndoiesc. Degeaba — şi-şi scutură cu părere de rău, capul — au făcut rău! Nu trebuie să te-atingi de comerţul particular, dom'le, ar fi păcat, mare păcat! Şi duse la gură bucata de pâine unsă greu cu pateu de ficat, cu care îl îmbiase zadarnic pe blond.

Nu primi nici Libuţ mâncarea. Se întinse pe pat, trăgându-şi haina peste cap, să n'audă plescăiturile celorlalţi.

Şi eu, mai de grabă aş fi murit decât să pun mâna pe mâncarea comerciantului.

Libuţ se zvârcolea tot mai nestăpânit. Svâcni şi se răsti la Şlomovici:

— Mănânci, hai, mănânci?!

Şlomovici se opri nedumerit din mestecat. Răspunse încet:

— Nu te înţeleg. Doar are destul. Dar pentru asta tot nu ţin cu el. Cu voi ţin. Tu te-ai supărat fiindcă eşti flămând.

Blondul izbucni în râs:

— Fireşte că-i flămând, iar tu nu mai eşti, — şi de-aia te miri.

Libuţ arătă spre mine:

— Vezi, el e copil, şi totuşi. Gândeşte-te puţin la asta.

Blondul se sculă de pe pat, neobişnuit de vesel:

— Bine, hai să cântăm.

Și începu cu glasul său profund.

Libuț tăcea impresionat. Eu cântam alături, fericit. Priveam mândru la comerciantul, care ascultă clipind o vreme, apoi cu multă atenție și îndemânare începu să-și ungă unt pe-o bucată de pâine.

Eu cântam din toată inima:

*Tovarăși, sus, la luptă!
Se'nalță tineri zori.*

A treia zi, l-au eliberat pe negustor. Veni după dânsul procurorul în persoană — după cum aflarăm dela un gardian.

Cameristul spuse batjocoritor:

— L-au muiat și pe ăsta! Toți se moaie când e vorba de pielea lor.

XVI

De când îi scosese ră dintre noi pe sectant și pe Marian, blondul vorbea mult mai liber cu noi. Uneori, îl prindea și-acum agitația nervoasă provocată de foame; se plimba cu capul în piept, cu buzele strânse, în sus și'n jos prin încăperea. După ce se liniștea însă, ne vorbea însuflețit despre viață și despre multe altele.

Îi sorbeam cuvintele cu setea pământului însecat. Ascultam cuvinte, noțiuni cari mă preocupau îndelung și cari alungau plictiseala apăsătoare a închisorii, care devenise insuportabilă; mi-au înviorat dorul de viață și m'au cruțat de deprimare. Imi pierise teama de oameni. Lumea nu mi se mai părea misterioasă, ca înainte; constatam uimit, că viața mea depinde și de mine. Vorbele lui împlântau în mine convingerea fermă că nu sunt singur.

— ... Lucrurile nu se petrec întâmplător — ne explica el. Nu întâmplător îs săracii săraci. Totdeauna să cauți să cunoști ce anume cauzează anumite lucruri.

Și Șlomovici și cameristul știau povesti multe lucruri interesante, dar cele povestite de cel blond erau ca cerul de pământ. Ceilalți vorbeau doar de femei, de mâncare, de băutură; ori cel mult se tânguiau, asemenea țăranului. Blondul nu se tânguia niciodată. Ne vorbea despre cărți, fabrici, despre muncitori.

În seara aceea, după ce l-au dus pe comerciant, ne-a povestit despre Rusia, despre revoluție.

— Acolo-s muncitorii la putere. E guvern muncitoresc-țăranesc; boieri și fabricanți nu mai există. Acolo nu mai este exploatare. Fabricile, pământurile sunt ale celor ce muncesc. Acolo, toți trebuie să muncească. Cine nu muncește, nu mănâncă. Ei au făcut o țară fericită. Ca ei vor face toți muncitorii din lume, atunci va fi viață fericită, popoarele vor trăi în pace și prietenie. Viața va fi frumoasă. Vedeți, de asta se tem capitaliștii. Ei nu vor să fie viața frumoasă, nu vor să înceteze exploatarea.

Ascultându-l, îmi închipuiam tot mai frumos viitorul. Viața se deschidea largă în fața închipuirii mele.

Libuț își pieptănase lins părul și sta cu gâtul întins înainte. Ochii lui totdeauna curioși exprimau un dor nestăpânit. Începu să-l roage pe blond:

— Mai spune-ne ceva. Așa de frumos smulgi frica din inimile noastre!

Apoi blondul ne vorbea de lupte, de viitor. Și 'n fața noastră, patria oamenilor liberi creștea uriașă, nimicind pe veci mizeria și jecmânirea.

Despre tovarășul său cel slab la față, vorbea întotdeauna cu nemărginită dragoste:

— El e mândria noastră. Cât îl vedeți de subțirel, e ca oțelul. Și are o minte — ca briciul. Nu se pierde niciodată cu firea.

Și ne povestea lucruri care ne umpleau de însuflețire.

— ... Ducea undeva hârtii importante, și de-odată observă că este urmărit. Un sticlete! Ce să facă cu hârtiile? nu voia să le arunce, ori să le distrugă... Se grăbea, așa dar, cotind dintr'o stradă într'alta. Voia să i se piardă urma. Dar acela se ținea ca scaiul pe urmele lui... Și-odată-i vine una în minte: după un colț, o frizerie. Intră și spune frizerului: Bărbiereste-mă repede! sunt grăbit... Frizerul, repede, șervetul la gât și clăbucii pe obraz. Când să treacă de colț copoiul, să crape. Tovarășul meu, ia-l de unde nu-i. Pe sub porți nimeni, în frizerie se bărbierea un cetățean. A început s'alerge dintr'o stradă într'alta, să-l ajungă...

Sau:

— ... N'aveam loc unde să ne sfătuim. Toate casele noastre erau supravegiate. El a găsit deslegarea. Ne-am strâns într'o biserică. Intr'o dupăamiază când era lume puțină. În catedrala catolică. Ne-am așezat în ultima bancă și ingenuchiati am discutat tot ce-aveam de discutat, în șoaptă, parcă ne-am fi făcut rugăciunile...

— ... Altădată, domnii moșieri organizaseră o expoziție de animale de soi. O expoziție pe toată țara. Il invitaseră și pe rege. Natural, ziarul nostru a scris imediat ce-i cu această expoziție de animale de soi — transportate în vagoane speciale — în vreme ce țăranii trăesc mult mai prost decât animalele moșierilor; țăranii flămânzesc, se'mbracă'n zdrențe, bruma de lucruri pe care le au sunt sechestrare și vândute la licitație de bănci, petecutele lor de pământ sunt înfulecate de moșieri, găinile, pernele, ultima bucătică li-s smulse, sunt aduși la sapă de lemn. Dar cum să facem ca s'ajungă ziarele la țărani? Drumurile pline de jandarmi, ca să păzească pe rege.

Tot el a găsit cum. Mai mulți argați cari purtau laptele dela chia-buri, au dus ziarele în bidoanele goale, când se întorceau în sat și le-au împărțit printre țărani.

Ni le povestea toate acestea lăudându-se aproape copilărește; mai mult m'a însuflețit însă ceea ce ne-a povestit despre tipografie, cu glas șoptit, plin de gravitate:

— ...Treabă tare periculoasă. Imprejurimile locului unde aveam adăpostită tipografia erau sub supravegherea agenților siguranței; încă nu știau casa în care se afla, dar adulmecau fără încetare prin cartier. Era la marginea orașului, într'o casă mică, sub o dâlmă, între doi pomi. Peste dâlmă trecea un drumeag, dincolo de drumeag, niște tufe. Aflară că niște oameni suspecti spionează casele sărăcăcioase din partea locului; unul dintre ei observase o întregă după amiază cartierul printr'un ochian. Nu mai încăpea însoială — erau copoi siguranței. Se 'ntâmplau acestea acum doi ani — sporiseră și atunci impozitele, interzisese adunările, scăzuseră salariile, începuseră atunci, pe pielea muncitorilor înarmarea împotriva Uniunii Sovietice... Pentru asta se făceau toate, din ordinul capitaliștilor străini... Așa că aveam mare nevoie de tipografie. Era pentru noi ca pâinea, ca aerul. Fără ea nu puteam lămuri masele, nu puteam demasca pe jecmănitari. Amarnic mai înjghebam o astfel de tipografie... Se afla în casa aceea, într'un geamantau. Cel care trebuia s'o aibă în grija sa și închiriasse locuința venise s'anunțe că-i năcaz mare cu tipografia și că el nici nu îndrăznește să

se întoarce la casă. Nu era un cetățean cine știe ce curajos. Trebuia prin urmare să-și ia cineva răspunderea salvării tipografiei. — El sta îngândurat, cu privirile țintă. Era în vremea consfăturii minerilor, ceferiștilor și a petroliștilor... Brusc, își înalță capul. Se oferă îndată. El, primul. Plecarăm împreună, căci m'am oferit și eu. Pornirăm seara, îndată după ce s'a întunecat. Ocolind mult, ajunserăm sus pe dâlmă, la drumeagul acela, de unde trebuia să coborâm spre casă. Plouase în ajun, dar nu ne era îngăduit să alunecăm, să facem zgomot, trebuia să ne furișăm ca pisicile. Imi șopti: — Dacă se leagă cineva de noi, am fost la un cunoscut. Și-am venit peste dâlmă ca să ajungem mai repede acasă. Din fericire, întunericul nu era prea adânc, luna încă nu ieșise, clipeau doar stelele în înalt. Ajunserăm până la urmă la un șanț spălat de ape care coborau până aproape de casă. Între casă și șanț se afla o tufă. Cu asta am avut noroc. Când am ieșit de pe drum, pe iarba alunecoasă, căzui lângă tufă. La zgomotul căderii mele, cineva, aflat ca la vreo două sute de pași de noi, începu să strige: — Stai! Cine-i?! Rămăsei înlemnit sub tufă și câteva minute nu îndrăznii nici să mă mișc. Din direcția strigătului se auziră îndată glasurile a vreo trei oameni. Cu încetul se liniști totul, dar încă tot nu îndrăzneam să mă urnesc. De spaimă, uitasem și de tovarășul meu. El îmi șopti: — Rămâi aici la tufă, cu mă duc după geamantan. M'am rușinat. Ii răspunsei repede, ridicându-mă: — Nu. Mă duc eu. El mă opri: — Tu ești prea înalt. Te vor vedea cum mergi prin șanț. Mă încăpățâna: — Să mergem amândoi. Auzi? Nu-mi mai răspunse nimănui. Imi fu greu de mine, dar încercam să mă conving că are dreptate, că el e mai mic, mai subțire — pe amândoi ne-ar observa mai ușor. Ascultam încordat dacă nu aud cumva strigăte dinspre casă. Așteptarea se prelungea chinuitoare, neliniștea punca stăpânire pe mine. L-au prins sau a plecat prin altă parte... Dacă l-ar fi prins, s'ar fi stârnit gălăgie. Cu ochii larg deschiși prin întuneric, mă străduiam să văd totul, ciuleam urechile căutând să prind și cel mai mic zgomot. La un moment dat, mi se păru că tot capul mi-i numai ochi și urechi. Eram atent și la cel mai mic sven ce turbura tăcerea din jurul meu. Undeva susura un isvoraș, nu departe de mine țârâia un greer, iar deasupra mea foșneau câtinel frunzele socului în adierea moale a vântului.

Sus, acolo, de unde se auziseră strigătele, brusc, svâcni un chibrit. Cineva își aprindea țigara. Mi se păru că acum sunt mai aproape. Apoi vântul aduse spre mine molcome frânturi de vorbe.

— Dacă mă prind aici — mă gândeam — pot să mă aleg cu câțiva ani buni de închisoare. Și apoi bătaia. Căscam ochii prin întuneric către ei — peste puțin timp îi auzii și mai aproape de mine.

— Ce naiba poate să facă acolo jos?

Mi se părea că stau de ceasuri acolo în șanț. Dar stăteam răă glas, trăgând cu urechea când în dreapta, când în stânga. În sfârșit, zării o umbră apropiindu-se. Înainta prin albia pârâului, greu, chinuit, ca un câine cu spinarea frântă. Întâi se ridica încet, cu băgare de seamă, jumătatea dinainte, pe urmă trăgea după sine jumătatea din urmă. Era el. Ridica și împingea înainte geamantanul, apoi se târa și el după geamantan. Ii ieșii înainte. Zăcea întins în șanț. Era sleit cu totul. Iși îngropase fața în îndoitura brațului ca să nu i se audă gâfâiala. Câteva clipe, nici vorbi nu fu în stare de oboseală. Pe urmă îmi șopti:

— E tare greu. Du-l sus lângă tufă.

Apucai geamantanul greu și-l urcai prudent. Acolo așteptai să urce și el. Ajuns lângă mine, se așeză iar să se odihnească. Se scuza:

— Trebuie. Mi-a topit toată puterea.

Ii atrăseși atenția.

— Aștia-s aici, nu departe de noi.

Uu timp nu răspunse. Apoi oftă lung:

— Știu. Sunt și jos și alături. I-am auzit vorbind. Noroc că n'au dat peste noi.

Rămase întins câtăva vreme. Pe urmă se ridică repede:

— Ascultă! Glasul său era iarăș calm. Nu putem merge așa. Precis ne prind. Dar suind m'am gândit la ceva. Șezi aici liniștit, iar când vei auzi gălăgie, ia-o din loc cu geamantanul. Să mergi repede și drept în direcția din care ei alcargă după mine. Apoi știi unde trebuie să-l duci.

N'apucai să scot un cuvânt, că el și pieri în întuneric. Până să-mi dau seama de cecece vrea el, auzii ca la cincizeci de pași pe cineva luând-o la fugă.

— Stai! Cine-i? — se auzi urlând o voce dintr'o parte, Pe urmă și din drum se auzi cineva strigând:

— Stai! Cine-i?

Și o fâșie de lumină dintr'o lanternă sfâșie ca o sabie întunericul. Auzii iarăși strigăte și zării în lumina lanternei spatele tovarășului meu care fugea. Se împiedică, căzu în genunchi, dar zvâcni repede în picioare, alergând mai departe. Iar zăvozii urlând, după el:

— Stai! Stai!

Se auzi o împușcătură, apoi iar tropăituri și strigăte.

Ascultam cu inima strânsă, cum îl hăituesc pe tovarășul meu.

Apoi deodată, zgomot de voci multe, vânzoleală și glasul tovarășului meu protestând:

— ...Nu știi cine sunteți... Vă năpustiți la om...

Vocea i se înecă în sudalmele ăloră.

— L-au prins! mă gândii. Luai geamantanul și pornii drept spre locul de unde fugiseră urmăritorii. Tăiai drept peste dâlmă și coborîi în oraș.

— Cu el ce s'a întâmplat? întrebă agitat Libuț.

Blondul râse triumfător:

— N'au putut dovedi nimic în contra lui. Se întorcea dela un cunoscut al său; când au strigat la el s'a speriat — credea că cine știe cine vrea să-l atace. Se pregătise el temeinic pentru toate. L-au bătut însă îngrozitor. L-au ținut două luni, dar apoi a trebuit să-i dea drumul. Dar tipografia era la loc ferit. Așa că, treaba a reușit minunat...

Il ascultam ca vrăjiți — până târziu noaptea. Cameristul se prelingea uneori la ușă, trăgea cu urechea câte puțin, apoi se așeza iar la locul său pe pat, ascultându-l și el pe cel blond.

A doua zi, sosi iarăși soția lui Șlomovici. Venise singură. Niculina n'o mai însoțise.

După ce-i plecă nevasta, Șlomovici aduse știri noi despre șantier. Ne povesti că pe minerul care fugise când ne-au arestat pe noi, n'au reușit să-l prindă încă. Se ascunde în pădure, și-i poartă nevasta de mâncare. Intr'una din zile, unul din jandarmi dăduse de el în văioagă, dar nu îndrăznise să urce la el, pentru că arunca cu pietre de-acolo.

— Vai de el, de l-or prinde. Și tăcu, clătînând din cap.

Libuț se răsti la el:

— Nu vorbi numai d'astea. Spune-ne de grevă.

Șlomovici clipi, clipi, apoi ne relată precaut că greva a fost înfrântă.

Sorin Petre, Pero și o mulțime de alți oameni au fost duși de jandarmi. Ceilalți au reluat lucrul. N'au dobândit nimic. După ce termină, rămase câteva clipe cu ochii în pământ, apoi adăugă repede:

— Ați avut dreptate, dar vezi, îndată au adus jandarmi.

Libuț răsuflela greu și repede. Se răsti furios la el:

— Să taci! Acum te bucuri, nu-i așa?

Șlomovici se apără, încurecat:

— Dece să mă bucur. Nu mă învinui!

Încercă apoi să schimbe vorba:

— De-aceea femeile-s tare sucite. Până acum și-au tot suduit bărbații, că de ce fac grevă. Ii certau, mânându-i la lucru. Iar acum îi suduie, că dece merg la lucru. Cele căroră le-au dus bărbații, s'au năpustit la muncitori, să nu lucreze, până nu le dă drumul celor arestați. S'au dus în sat și-au spart geamurile postului de jandarmi. Degeaba le-au atacat jandarmii trimiși de plutonier, nu s'au speriat. Țipau acolo, în fața postului. Nu le-au putut face nimic. Sunt înnebunite. Niculina le ațâță. Ea-i un fel de șef peste ele.

— Uite, frate... Femeile! — se miră Libuț.

Blondul strigă cu bucurie:

— N'avea tu grijă, în ce privește femeile. Văd, la voi abia acum începe toiu. Vezi, când pun mâna femeile?

Nu înțelegeam dece laudă femeile și de ce au atâta încredere în ele, dar eram mândru de Niculina.

— Ii vine ea de hac plutonierului — spusei. — Mi-a spus ea mie.

Dacă cineva ar fi ripostat că Niculina n'a spus niciodată așa ceva, eu m'aș fi mirat cel mai mult.

Libuț se uită la mine, uluit. Se vedea că nu-i intră în cap povestea asta cu femeile. Șopti, îngândurat:

— Ciudate lucruri se mai întâmplă.

Nu mult după aceea, îl readuseră între noi pe croat. Intră cu fața gravă și se îndreptă drept la locul său, lângă perete. Libuț îl și agrăi, vorbindu-i despre femeile de pe șantier:

— ... Măcar că tu mereu le vorbești de rău. Și eu te credeam, așadar, și-acum uite!... Nevasta ta, firește, nici nu știu cum să-ți spun... ei, s'a purtat urât. Dar celelalte... Nici nu-mi vine să cred.

Croatul asculta întunecat:

— Ce naiba vrei? Eu n'am nevastă.

Și multă vreme nu mai vorbi cu nimeni.

Mai târziu, ne povesti, cu frazele sale scurte, cu cine-a fost în cealaltă celulă.

— Era și un tovarăș de-al tău acolo — spuse blondului. Nu știu cum îl cheamă. Nici pe tine nu știu. A primit pachet. Ți-ar fi trimis. Nu se poate. Vorbește ca tine. Și hotărî, molcom: om curajos.

— Despre ce-a vorbit cu tine? Întrebă blondul.

— Despre toate. Parecă tu nu știi! — și se lungi pe pat, fără să mai scoată o vorbă.

Rămăsese tot vechiul posomorît și tăcut, totuși se petrecuse cu el o schimbare vizibilă. Dacă se isca o discuție, nu mai rămânea să zacă nepăsător, ci rezemându-se în coate, asculta atent. Deseori se și amesteca în vorbă. Arunca tot vorbele sale grosolane, brutale, dar mie mi se păreau pline de adevăr și mă scurma bănuiala că știe mai multe decât spune. Odată spusesese:

— Omul trebuie să fiarbă; numai atunci gândește. Gândurile îl ridică acolo de unde vede mai limpede lucrurile.

Iar altădată:

— Sunt și oameni, cari dacă au atâta pâine încât o zi să nu moară de foame, nu se mai gândesc și rabdă orice.

Și rar vorbeam noi în celulă despre altele decât despre aceea că așa nu se mai poate trăi și că nu trebuie să ne mai lăsăm.

În după amiaza acelei zile, se întâmplă că blondul primi pachet dela prietenii săi din afară. Așa-i numea el. Venise gardianul cu cheile după el, iar când se întoarse, avea un pachet în mâini.

Pachetul conținea de-ale mâncării. Jumătate ne-o împărți nouă, iar cealaltă jumătate în alte două părți, una pentru sine, iar cealaltă o puse la păstrare sub cap:

— Pentru tovarășul meu, când se va întoarce.

În seara aceea ne-am săturat cu toții, în afară de țaran, care își isprăvi primul partea, apoi — rușinat — furișă câte o privire pofticioasă către blondul care mânca.

Acesta se hotărîse, pare-se, să se sature și el odată ca lumea. Câtul îi juca de înghițiturile dese și mari. Ședea pe marginea patului, înfulecând lacom. Se vedea că nu vrea să observe privirile furișe ale țaranului.

La un moment dat, țaranul rosti umil:

— Nu mă pot sătura niciodată.

Tăceam toți și blondul mânca mai departe.

Liniștea devenea tot mai chinuitoare.

Brusc, cameristul, țiță la țaran:

— Ce te holbezi? Nu ți-a dat destul? Ție ți-a dat cel mai mult. Lasă-mă să mănânc.

Țaranul se scuza rușinat:

— Nu mă pot dezvăța. Am încercat și-acasă... Trebuia copiilor.

Blondul sta nemișcat, ținând mâncarea în mână și privea disperat la țaran, care spunea trist, cu sfială:

— Am burtă mare, ăsta-i năcazul meu ăl mai mare!

— Și altul are burtă mare, îl apostrofă cu asprime Libuț, dar blondul îl opri:

— Lăsați-l. Are dreptate.

Intinse țaranului o bucată mare de pâine și una de slănină.

— Mănâncă. De foame nu te poți dezvăța. Când eram la azil, mai mult bătaie mâncam, decât mâncare, — apoi adăugă: — Și când eram ucenic...

Țaranul îl învălui într-o privire recunoscătoare, clempănind din făci și spuse surâzând:

— De-aia te-ai făcut om bun...

Peste câteva clipe, adăugă îngândurat, cătând aproape fără voie la pâinea și slăcina blondului:

— Numai că degeaba mi-ai dat acum, mâine iar m'oiu flămânzi.

— Un drac! — zvăeni cameristul, întorcându-și fața când încoace, când încolo, tulburat. — Nu cumva crezi c'o să bage 'n tine tot ce-a primit?

Blondul care ascultase cu fruntea strânsă în cute, se apropie repede de pat și îmbucătățind pâinea și slăcina ce-i mai rămăsese, ne spuse:

— Haideți să mâncăm tot. Vreau să fiu liniștit.

Zadarnic se tot codeau Libuț și cameristul. Iritat, se răsti la ei, să nu se mai fandosească, să vie să mănânce.

După cină ne povesti cum dela vârsta de patru ani fusese dat la azil și despre vremea în care fusese ucenic. Se'ntoarse apoi către mine:

— Vezi, și eu am fost la azil. Numai că am fugit.

— Și eu am fugit — sării repede.

Dădu grav din cap, continuând să vorbească cu ceilalți. Faptul că declarase pe față c'a stat la azil, deslegase un întreg complex de rușine și umilință în sufletul meu. Tăgăduiam disperat față de oricine c'aș fi stat la azil. Acum aproape că mă mândream.

Odată m'a scăpat de bătaia gardianului.

Gardienii obișnuiau să bată îngrozitor pe deținuți. Nu odată am auzit bufniturile loviturilor sălbatece și strigătele de durere ale oamenilor bătuți, în celulele vecine.

Intr'o zi, pe când se împărțea prânzul, intră la noi gardianul cel cu cheile. După alungarea sectantului îl priveam cu o satisfacție rea, și doream din toată inima să i-o spun dela obraz.

Sta în prag, privind morocănos la cel blond, care împărțea mâncarea. Nu-l lua nimeni în seamă și parcă înțelege, fiecare trecea cu nepăsarea întipărită pe față, pe lângă el; la început doar din întâmplare, curând însă dinadins, totul se transformă într'o demonstrație mută. Acest lucru îl băgă și el de seamă. Privea tot mai iritat la camerist. De-odată izbucni:

— Mai repede, porcilor! N'am timp de pierdut.

Tonul lui mă enervă. Stai tu — mă gândii — îți arăt eu ție.

Mă înfipsei mânios în fața lui:

— Să nu strigi la noi! N'ai dreptul să strigi.

Câteva clipe mă privi mut; furia îi schimonosea încet obraji. Apucă vâna de bou ce-i atârna la încheietură și-mi păli una în creștet, încât scăpai din mâini farfuria de lut și mă rezemai de perete, amețit. A doua lovitură îmi nimeri spinarea, mi se păru că-mi plesnește pielea. De durere mise se muieră genunchii. M'ar mai fi bătut încă mult și bine, dacă nu s'ar fi amestecat blondul. Pe mine mă împinse într'o parte și-l înfruntă pe gardian. Acesta dând îndărăt, încerca să-l lovească, dar fără să reușească, pentru că blondul se apăra de lovituri cu pumnul ridicat; până la urmă îi smulse vâna de bou din mâini. Gardianul urlă sălbatec:

— Am să vă aranjez!...—Intinse mâna după vâna de bou: —Dă-o'n-coace! Dă-o!

Blondul o ascunse la spate, spunându-i calm:

— Cum ai îndrăznit să te-atingi de el? Ce ți-a făcut? Nimic. Noi suntem martori. De-altfel te vom raporta; bateți pe deținuți când și cum v'apucă... Și pe deasupra mai și furați...—iar când gardianul se zgâi înlemnit la el, repetă: — Da, da—furați! Furați grăsimea din mâncare. N'ai grijă, o să iasă dandana din asta! Ai să-ți muști tu degetele... Ar fi mai bine dacă i-ai da pace băiatului și celorlalți!

Îi întinse brusc vâna de bou:

— Ia-ți-o și nu urla! Ar fi bine să te mai gândești la tot ce s'a întâmplat.

După ce gardianul a plecat înjurând, blondul s'a întors spre mine și mi-a spus aspru:

— Ai fi putut economisi asta. Asta nu-i curaj — ci lăudăroșenie. Cine ce folosește din asta? Vrei să te ducă în altă celulă?

Scutură nervos din cap:

— Așa ceva să nu mai faci. Lupta nu înseamnă vitejii d'astea necutate. Asta poate doar să pună în primejdie tot ce-am dobândit până acum.

Vorbele lui mă dureau mai mult decât loviturile gardianului. Mă topeam de rușine.

Blondul rămase tăcut o vreme, apoi mă privi cu atenție, se duse la găleata cu apă, își muie batista și se apropie de mine.

— Vino'ncoace!

Și-mi legă rana dela cap.

Peste câteva zile l-au adus înapoi pe omul cu fața slabă. Petreceam a optsprezecea zi de închisoare. Renunțasem să ne mai gândim la eliberare, nădejdea noastră era acum procesul.

Libuț se și pregătea de răfuială:

— Oho, ce-am să le-o mai spun.

Imi promiseam și eu în sinea mea să fiu curajos la proces și să spun adevărul fără frică.

La interogatoriu nu ne duseseră încă niciodată. Vremea trecea și ni se părea că nu se sinchisește nimeni de noi.

Când Libuț își pierdea răbdarea și-l sâcăia cu întrebările, cameristul răspundea:

— Ce le pasă lor? V'au pus actele de-oparte și vă vor chema, când v'or da de ele din întâmplare! V'am spus că judecă întâi pe cei cu parale.

Cel cu fața slabă abia se mai ținea pe picioare, când îl împinse în celulă gardianul cu cheile. Obrajii i se făcuseră pământii, iar ochii își pierduseră strălucirea. Pași greoi, chinuit până la pat, lungindu-se îndată.

— Descaltă-mă! spuse răgușit blondului, care se holba numai, uluit. Descaltă-mă repede. E groaznic! Nu mai pot.

Blondul se apropie grăbit fără vorbă, și începu să-l descâlțe cu infinită prudență. Cel cu fața slabă gemea cu gura strânsă; când picioarele i se eliberară din ghețe, tremura din tot trupul. Șopti copleșit de durere:

— M'au schilodit... Cum am să muncesc de-acum?... N'am să mai pot lucra.

Tălpile și degetele îi erau cu totul vinete, de culoarea prunelor coapte.

— Mi se umflaseră picioarele. Ghețele nu încăpeau. Le-au tras cu forța. Cum naiba am putut merge?

Își strânse tare buzele, ca să nu-i clănțane dinții.

Blondul abia se ținea să nu plângă de furie:

— Bandiții!

Observă că gardianul mai stă, privind din ușă picioarele celui cu fața slabă. Urlă ca ieșit din minți:

— Cară-te! Adu apă! — și dacă nu ieșea repede, îl îmbrâncea.

Se'ntoarse apoi lângă tovarășul său. Întrebă, pâlind:

— Numai tălpile?

— Și mâinile! — arătă Libuț.

Intr'adevăr și degetele mâinii îi erau învinețite. Blondul șuieră răgușit:

— Bestiile!

Cel cu fața slabă îl privi enervat:

— Dă-mi jos haina! — și gemând căută să se întoarcă, ca blondul să-i desbrace haina. — M'au bătut rău de tot. M'au dus pentru complectarea dosarului. Aici n'au îndrăznit...

Vorbea șoptit, căznindu-se să-și stăpânească tremurul glasului

Adăugă pe urmă:

— M'au încercat iarăși.

Blondul asculta aplecat înainte. Il întrebă nesigur:

— Și?

Cel cu fața slabă îl privi ținând, cu ochii mistuiți. Spuse, clănțănind din dinți:

— Eh, n'au reușit nimic. Precis, am febră, șopti, și iarăși i se auziră dinții, lovindu-se de-olaltă;

Intr'adevăr, trebuia că are fierbințeală, pentru că toată noaptea zăcu pe pat scuturat de friguri. Era'n Iunie. În celulă se'mbâcșise dogoarea de peste zi, și-oricât l-am învelit cu toate hainele noastre, el tremura din tot trupul.

— Dacă te leagă, nu mai poți face nimic. Pot să te lovească în toată voia... ne lămurea cameristul.

Nu dormea nici blondul. Schimba mereu compresele de pe picioarele, mâinile și umerii celui cu fața slabă. Între timp, se plimba în sus și'n jos, prin încăperea strâmtă. Fața-i era țeapănă.

Îi observam. Cel cu fața slabă tremură până'n zori. Abia a treia zi, starea i se îmbunătăți, încât putu să mănânce. Și-atunci, abia zeamă. Din mămăligă ciugulea doar, și numai la insistențele blondului. Slănina și pâinea pe care i-o păstrase blondul, ne-o dăruie toată nouă.

Intr'o seară, înainte de cină, au stat mult de vorbă.

Blondul asculta cu atenție la tovarășul său. Din când în când, da din cap și fața-i devenea tot mai vie, mai însuflețită. Deodată, cel cu fața slabă privi împrejur, neliniștit:

— Dă-mi haina!

Blondul i-o întinse. Celălalt începu a scotoci prin buzunar, explicând între timp cu voce joasă:

— Idioții ăștia și-au închipuit... Aveau o mulțime de gazete. Mi-au dat una să le spun unde-i tipărită. Cine-o face?... Firește nu le-am satisfăcut curiozitatea. M'au trântit la pământ. Am căzut chiar pe gazetă. În furia lor o și uitaseră. Am vârit-o în buzunar.

Scoase o gazetă pe format mic, toată mototol. O întinse blondului, care-o privi câteva momente cu ochii creșuți, apoi luând-o, se așeză pe marginea patului și începu să citească. Pe urmă se întinse cu fața la perete și nu se ridică până n'o citi în întregime. După aceea începu a discuta cu voce scăzută cu cel slab la față. Nu înțelegeam ce povestesc. Cu toții eram curioși să știm ce-i cu gazeta aceea, dar niciunul nu îndrăzni să-i tulbure. În cele din urmă, blondul spuse enervat, cu glas tare:

— ... nu-s d'ăia. Pe urmă am s'o rup. Îi cunosc bine acum. Nici unul...

Pe Libuț, curiozitatea lui nestinsă nu-l lăsa în pace. Ascultase mohorât un timp, apoi agrăi pe cel slab la față, foindu-se pe locul lui:

— Ai putea să ai un pic de încredere, așa dar... Vrei să rămânem proști?

Cel slab la față îl pironi uimit, dar nu răspunse. Se întinse pe spate. Blondul grăi către Libuț:

— Bine, bine. Disară, după control, până atunci poți aștepta. Nu?

După control ne și citi totul din gazeta aceea. Citea cât citea, apoi ne explica. Ascultam șezând lâng'olaltă.

Citea despre greva dela Grivița. În mine se întipăriră atunci cuvinte neuitate:

— ... „guvernul s'a înșelat sperând că masele muncitorești se vor resemna îngăduitoare în fața noilor impozite, în fața jefuirii țării. La chemarea Partidului Comunist, muncitorii celerști dela Grivița au pornit lupta“...

— ..., Șapte mii de muncitori au intrat în grevă. I-au atacat cu

mitraliere... o companie a refuzat să tragă... greviștii au respins trei atacuri... În douăzeci de minute armata a deschis de trei ori foc de salve asupra lor... Atelierele au fost atacate cu baioneta la armă. S'a tras în plin. Au murit peste patru sute de greviști“...

Libuț sări în picioare, dar se frământa în loc, parcă s'ar fi încâlcit într'o plasă.

— ...,Sirena mugea. Un tânăr luptător a tras de lanțul ei până l-au ucis... Au arestat vreo două mii de muncitori, i-au bătut și i-au schingiuit în pivnițele căzărmilor...

— Dar cum de i-au lăsat! Ucigașii! gemu Libuț și căzu pe marginea patului, cu capul în palme.

După Grivița, ne citi despre examenele de limba română, despre concedierile de muncitori, apoi despre grevele minerilor englezi și francezi.

— Știți ce-i aia, examen de limba română? — întrebă blondul. Și cu asta vor să ațâțe pe muncitori unii împotriva altora. Pe români contra ungarilor, pe unguri contra evreilor și așa mai departe. Adevărul însă este că... — și continua a citi din gazetă:

— ...,Orice limbă vorbește oamenii, după noi există numai două feluri de oameni. exploatați și exploatați“. Înțelegeți?

Libuț dădu din cap afirmativ. Expresia feței sale însă arăta că nu-i cu totul lămurit. Întrebă:

— Cum vine asta: după noi?

Blondul îl privi uluit, cel cu fața slabă, deși bolnav, răsă încetișor. Încercă să explice:

— Că adică e părerea celor, a celui care scrie. Firește nu numai a aceluia. E părerea întregului ziar. A acelora care fac ziarul.

— Dar ziarul al cui e? N'ați spus voi că-i al muncitorilor? Al nostru? Așadar, așa ai spus dăunăzi.

Cel cu fața slabă îl observa uimit.

— Da, al muncitorilor. Al nostru... Al nostru. Luptă pentru interesele noastre. Așa trebuie înțeles, luptă pentru binele muncitorilor. Îi educă, îi mobilizează, îi cheamă să lupte. Gazeta o scriu oameni cumsecade care își riscă viața pentru dreptate!...

Libuț asculta atent, dând din cap:

— Știu. — Oftă. Și pe tine te-au bătut. Frăție, nu trebuie să mai trăiesc cum am trăit până acum. Adăugă calm: — Nici n'aș mai putea, așadar. Știi, vreau să înțeleg totul. Dacă nu înțelegi lucrurile, fierbi numai în inima ta și nu poți face nimic.

Îl priveam cum vorbește și-abia atunci mi-am dat seama că se schimbase. Nu fața, nu înfățișarea, nici atitudinea. Chiar mișcările sale erau aceleași ca și înainte. Și de șezut, tot ca și mai înainte ședea, întors puțin într'o parte. Și capul și-l ținea tot înclinat oleacă într'o parte și privea la cel cu care vorbea, ca o pasăre prudentă. Era același, și totuși se schimbase mult. Privirea? Expresia feței sale? N'aș fi putut preciza.

— Ai dreptate conveni blondul. Acel „după noi“ e inutil. Ce-i aia că „după noi“?... Asta așa este. Nici un după noi.

Libuț dete mulțumit din cap, dar apără ziarul:

— Lasă, că-i bine cum îi scris. Numai încă — așadar — eu nu-s în stare să înțeleg. Vezi, spuse de astădată celui slab la față — ponosul tău e că nu ni le poți explica cum ar trebui. Știi, folosești niște cuvinte ciudate — și arătând spre cel blond: — Pe el îl înțeleg îndată. Îl întrebă: — Ei, nu mai citești?

Blondul se-apucă iarăși de citit. Glasul i se înviora când ne explica:

—Unde-i vina că trăiești prost? Cândiți-vă... Oare firma de-aceea se poartă urât cu voi, numai pentrucă-i franceză? Vedeți ce scrie aici, că nu numai muncitorii Griviței îs în grevă, ci și cei francezi. Cu ăia oare cine se poartă prost?

—Trebuie să luptăm — interveni și cel cu fața slabă. Insemnați-vă bine: nimic nu vă poate schimba viața decât lupta. Vor capitaliștii să ne exploateze?... Nu ne lăsăm, facem grevă, demonstrații. Vor să prostească pe oamenii muncii? Îi lămurim pe aceștia, îi organizăm, îi mobilizăm! Vor război imperialiștii? Nu-i lăsăm. Le demascăm intențiile. Nu-i lăsăm să dezbine forțele noastre, să ațâțe pe oameni unii contra altora... Ascultați!

Și începu să ne vorbească despre luptă, despre ce avem de făcut: despre greve, despre comitete împotriva războiului, despre organizații antifasciste, despre comitete de acțiune.

Alteori, glasul său morocănos se înfierbântase, nu înțelegeam încă cuvintele sale, dar... Ascultându-l, mă cuprindea un viu neastâmpăr. Să fiu liber și să fac ceva! Deveniră preocupări ale mele și necazurile minerilor francezi și englezi. Prinseră să mă preocupe toate câte auzisem dela acești doi oameni deosebiți. Nu știam ce am de făcut, dar și în inima mea trăiau vorbele spuse de Libuț:

— Nu mai pot trăi cum am trăit până acum. Nu. Nu mai putem trăi astfel.

XVII

După cinci zile ne-au eliberat pe noi, cei de pe șantier.

Venise pe neașteptate. Speram doar în proces.

Veni după noi gardianul cu cheile. Se opri ca de-obicei în ușă, ne privi pe rând, împungos, apoi ne strigă numele:

— ...Impachetați! Ei, n'auziți?... Haide... Și tu, cap de lemn, urlă la croat, care sta pe pat, nehotărît.

— Oho, unde ne duci? — i se înfipse Libuț înainte, bănuitor. — Vrem să știm, frățioare, unde ne duci?

De când impusesem scoaterea sectantului dintre noi, totdeauna întâmpina gata de harță pe gardieni.

— La dracu' vă duc! — strigă gardianul! Haide, neamule, hai! Mergeți acasă, găinarilor!... Se face loc!

Svâcnirăm de-odată tus-patru în picioare. Și-odată mă simții ca un călător rătăcit fără speranță într'o pădure uriașă și întunecată, când pe neașteptate iese la lumină, într'un câmp întins.

Mă și pornii către ușă. Porni și Libuț. Dar după trei pași se opri, se întoarse la omul slab la față, îi întinse mâna, își luă apoi rămas bun dela țaran și dela omul cel blond. Era tulburat și solemn.

Blondul îi scutură mâna cu prietenie. Zâmbea.

— Ei, frățioare? întrebă, imitându-l pe Libuț.

Libuț elipi, surâzând, apoi se făcu grav:

— N'ai grijă! Fii tu fără grijă!

Întinse mâna și cameristului.

Acesta împunse o privire furișă la gardian, totuși dădu mâna lui Libuț.

— Mergeti dar! — spuse molcom. Noroc! — și întorcând capul din ușă, văzui cum cată după noi el și țaranul căruia tristețea îi năpădise întreaga ființă.

Mergeam tulburat printre soții mei. Cu oameni ca țărănul și cameristul mă mai întâlnisem în viața mea, dar cu oameni ca aceștia doi, niciodată. Doream să spun ceva, o vorbă care să cuprindă tot ce simțeam față de ei, dar lumea în care am trăit și am crescut nu învăța pe oameni cuvinte care să exprime dragoste, bucurie, recunoștință, devotament. Chipul lor mi-a rămas pentru totdeauna întipărit în amintire.

Gardianul ne conduse de-alungul culoarului, la capătul căruia ne aștepta Marian. Deschise poarta mare de fier dinspre curtea exterioară și ne predă unui alt gardian, care aștepta cu un jandarm spătos. Jandarmul ne preluă dela gardian și ne scoase în stradă, ne escortă dealungul orașului, afară pe șosea. Mersem pe jos până în cel mai apropiat sat.

De-acolo ne conduse un alt jandarm, până la un al treilea sat, unde ne aștepta jandarmul tăcut, care acum patru săptămâni ne dusesese la închisoare.

Ne primi cu o atitudine oficială, apoi ne urmă nepăsător, pe drumul colbăit de țară. Libuș îl examinează viu o vreme, și întreabă:

— Unde ne duci?

— Unde să vă duc?... La post. Poate vă dă drumul. De altfel, ce știu eu? Și adăugă indiferent: — S'a descoperit că nu voi ați furat.

Il vedeam flăcău tânăr, zdravăn, dar stăpânit de-o nepăsare greoaie, amestecată cu plictiseală, și asta ne impresionează neplăcut.

Libuș se înfurie:

— S'a descoperit? Așadar!... Oho, frățioare, iar pe noi ne-ați bătut de ne-ați frânt.

Jandarmul păru mirat:

— Eu nu te-am bătut. Și-apoi nu asta are importanță. Te'ntorci acasă, ce mai vrei? Vădit supărat, ridică din umeri. — Mai bine dacă stai liniștit. Faci de parcă tu ai fi nu știu cine. Fii fericit c'ai scăpat c'o lună și c'o bătaie! Ei, haide! N'am timp de discuție. Ehe, da' cât sunteți de nesuferiți! Dă drumul la pas!...

Mai pe urmă, încercă și Șlomovici să-l descoase, cu glas mîeros, dar acesta nu-i răspunse, mulțumindu-se să-i arunce o privire plictisită.

Osteniți de drum, prăfuiți, și flămânzi, mergeam pe o șosea nesfârșită, pe lângă un pârâu. Zăpușeala de Iunie ne moleșea tot mai mult. Cerul se boltea deasupra, senin, fără pic de nor. Arare, adia spre noi, câte-o părere de răcoare dinspre pârâu învăluit cu sălcii, mângâindu-ne obrazii aprinși, înfiorând lanurile pârguite de grâu și orz; spicele se 'nclinau abia-abia, dar unduirea lor ușoară se stingeă curând și câmpul, cât vedeai cu ochii, rămânea nemișcat, ca încrustat în piatră. Din loc în loc, în marginile drumului, se ridica câte un copac stingher. În lanuri, trudeau țărani. Stărnind colbul, treceau căruțe pe lângă noi, din care ne priveau ochi curioși. Din drum, puteai cuprinde cu ochii până departe în zare câmpia Țării Bârsei, străjuită de munți. Departe, către Brașov, vedeam doar Postăvarul și, pierdute ca 'ntr-o ceață, coșurile fabricilor.

Intr'un lan de porumb, lângă drum, prășea o babă. Lucra singură în capătul brazdelor, și încă de departe rămase cu mâna strașină la ochi, privindu-ne cum ne apropiam, escortați de jandarm. Apoi repede, lăsă sapa din mână, se repezi la traista cu merinde, scoase o pâine aproape întreagă și ne ieși în cale. Era o femeie slabă, cu fața înegrită de soare. Rochia albastră, ponosită, îi atârna ca un sac pe trup. Strigă, văitându-se:

— Vai sărmanii de voi, ce-ați făcut? — și rupea bucăți mari de pâine.
— Vai, sărmanilor! Feciorul meu îi cătană. Un rob și el! Plângea, hohotind. Lacrimi mari, limpezi, șiroiau la vale pe obrazul ei aspru. Împărți toată pâinea, și rămase multă vreme în marginea drumului, urmărindu-ne cu privirea.

Jandarmul pășea posomorît lângă noi. Când și când, arunca câte o căutătură furișă spre pâinea din mâinile noastre. Privirea i se făcuse neastâmpărată, iar buzele ce-i stătuseră deschise pe jumătate, a nepăsare, acum se strânseseră. Până la urmă, prefăcându-se indiferent, se adresă lui Șlomovici:

— Dă-mi și mie o țără. Și scuzându-se tulburat, adăugă: — Ne ține pe sponci, căpeăunul.

Șlomovici cântări cu ochii mijiti bucata sa de pâine, rupse o bucățică și i-o întinse. Pe urmă grăi către Marian:

— Dă-i și lui!

Ii dădurăm cu toți din partea noastră, câte-o bucată, iar dânsul, mulțumit, deveni mai vorbăreț:

— Te mai doare dosul? Întrebă el pe Marian. Râse molcom, scuturându-și capul. Ca pe sac te-a bătut. Tu ai fi recunoscut și c'ai omorît, dacă te-ar fi acuzat.

Marian răspunse cu o voce cuvioasă, respingătoare:

— Domnul Dumnezeu m'a pus la încercare.

Jandarmul ridică suprins din umeri:

— Bine, bine, dar nici el nu-ți poate lua din spinare cu ce te-a încărcat plutonierul. Și i-ai mai vârit și pe ei în necaz.

Libuț s'apropie repede de el:

— Acu știți că n'am fost noi, ce mai vrea plutonierul cu noi?

Jandarmul îl privi descumpănit. Sta la îndoială dacă să răspundă ori ba. În cele din urmă, rosti:

— Au fost niște copii de țărani. Pășteau vitele. Au furat dinamita și-au vândut-o gospodarilor mai înstăriți. Aștia au dat cu ea după pește în pârau. I-am prins asupra faptului. Acu, vouă precis vă dă drumul. Dar să mergem. Nu-mi place dacă vorbiți atâta.

Iși încordă cureaua armei și-și făcu un chip oficial, pășind mai departe pe lângă noi.

Se făcuse seară, târziu, când ajunserăm în sat, la postul de jandarmi.

Plutonierul ne ținu un timp în magazia de lemne. Croatul suduia mânios, în vreme ce Marian se ruga cu glas tare. Apoi jandarmul ne scoase din magazie și ne ordonă să urcăm în cancelarie. În fața ușii, ne opri și ne puse în șir. Șopti, temător, croatului:

— Ia-ți șapca din cap.

Aceasta însă nu-l băgă în seamă.

Plutonierul ședea la masa de scris. Ne privi o vreme, cu ochi de ghiață, fără să vorbească. Când și când, încrunta sprâncenele.

Mă enerva această liniște a sa, stupidă și totuși provocatoare.

— Călău blestemat! — șuieră croatul destul de tare, dar plutonierul nu-l auzi. Făcând un semn din cap, rupse tăcerea:

— Ei...

Cum nu răspundea nimeni, urmă:

— Vedeți, dacă nu sunteți oameni cumsecade. Acum, odată, ați avut noroc, dar dacă mai nimeriți vre-odată în mâinile mele... Nu-și încheie fraza, ci ridică doar expresiv arătătorul:

Sării în fața lui, tipând sălbatec:

— Nu ți-e rușine, mă!... Furia și amarul îmi strânsese gâtul.

Plutonierul zvâcni 'napoi involutar și holbându-se uluit la mine, își ridică mâna ca pentru apărare.

Libuț împrânci înapoi pe croat, care înainta cu dinții scrâșnind spre plutonier, iar pe mine mă smunci, șoptind aprins:

— Acum n'are nici un rost!

Mă împinse la spatele său și 'ntors către plutonier, spuse rece:

— Ne-ai bătut, așadar, fără să fi făcut nimic. Și cum privea la plutonier, fără voie îmi amintii de omul cel blond.

Plutonierul își reveni. Cu mâna ridicată, își netezi nervos frizura.

Apoi șuieră printre dinți, privindu-ne cu ochi de lup:

— Vă puneți cu mine, mă, găinarilor!?

Libuț rămase calm:

— N'ai dreptul să bați pe nimeni. Dacă dai, te denunțăm!

Plutonierul se făcu roșu la față. Se uita mut la Libuț. Ochii i s'aprinseră:

— Las'că mai stăm noi de vorbă.

Brusc, tipă la jandarm, arătând ușa:

— Fă-le vânt! Să plece.

Șlomovici oftă profund, se 'ntoarse și 'ntinse mâna la clanța ușii.

Jandarmul ne zori pe ușă afară, și oprindu-se în josul scârilor, arătă spre poartă și spuse:

— Haide, plecați.

Ieșirăm pe poartă.

Trecurăm de-alungul satului, tăiarăm lunca de-acurmezișul și'ncepurăm a sui cărarea, spre colonia șantierului.

Noaptea era 'nstelată. Din cărare, din când în când, intram prin iarbă până la glezne. Boarea ușoară aducea spre noi mirosul proaspăt de iarbă de curând cosită. Ne învăluia din toate părțile țârâitul miilor de greeri.

Urcam pe coasta dealului, fără jandarmi. Eram fericit că sunt din nou liber. Nu mai simțeam oboseală ci o nespasă liniște și putere în inima mea.

(Continuare în numărul viitor)

VLADIMIR MAIACOVSKI

PRIMUL DIN CINCI

Deschideți
mai mult
ochii —
în lături obloanel
Privire
străpunge ziarul
cu spor.

★

Drepti!
Alinierea!
'Nainte coloane
din prima
armată
de cifre-control.
Hai, cifre de plan
puneți bazele,
amplu!
Hai,
cifre de sporuri și salturi,
stați, drepti!
Mai sus mi te cațără
grafic de-ansamblu
al industrializării
Uniunii întregi!
Mai multe unități,
șir de furci și de greble!
In față la zero-uri
stați pururca scut.
Ce mai spuneți acu,
sceptici,
mutre funebre?
Aud?...
Turația
roților
crește spre creastă.

Tractoru'n
 deșerturi
 taie-ogoarelor vad.
 Fiți veseli
 de mersul
 proectelor vaste
 cari pun
 socialismul în fapt!

★

Lăsând
 sărbătorile -- turnuri --
 în spate,
 tăind
 fluviul vremii
 de-adreptul, --
 prin greu,
 fără pic de huzur,
 și fără abateri
 'nainte, mereu!
 Pe pieptul orașului
 scri'o de zor,
 și scri'o
 și'n sufletul holdei, și'n straturi, --
 să ardă
 pe'ntregul
 meleag muncitor --
 lozinca de foc:
 „Cincinalul
 în 4!”
 In patru!
 In patru!
 In patru!

1929

In românește de Ion Costin

CONSTANTIN SIMONOV

S U V O R O V

Lui P. Antocolschi

CAP. I

DISGRAȚIA

1

E iarnă... Sumbre bulevarde;
Ba ninge, ba s'a desghețat.
Bat tobe... Se lipesc placarde
Cu legi ce Pavel le-a dictat.
In iarna asta, atârnă mii,
N'apucă să se 'ngălbenească
Și alta prins-au să lipească:
„Mărimea pentru pălării
Va fi de-o șchioapă și-o optime...
Vals nu se va mai dăntui!
De-azi — Mașca *) e oprit cu-asprime
Pisici și capre-a se numi....!

In față la palat, podoabă,
In vântul Nevei viforos,
Lui Petru i se 'nălță 'n grabă
Un monument mai cuviincios...
In a lui Falconet **) grea ciudă,
Un alt proiect va fi supus,
In care vor ca să excludă
Și brațele svâcnite 'n sus,
Și șarpele și stânca dreaptă...
El s'o 'nălța greoi, cumplit,
Pe-o 'naltă și cazonă treaptă.
Da, timpul-acela s'a sfârșit
Când țarul gol, pe desbrăcate

*) Mașca era numele țarinei.

**) Sculptorul statuii lui Petru cel Mare (N. Tr)

Gonea pe cal aiurea 'n sbor...
 Din câte-au fost de Petru date,
 Ați luat doar bâta, domnilor!
 Regulamentul ei acum,
 Sfântit vă pare ca o carte,
 De mult pieri-al Poltavei fum
 Și-incendiul Moscovei-i departe...
 Stau tunuri ruginite-afară,
 Dar coifuri strălucesc, în schimb.
 Cinci „leib-gardiști“ la chef, spre seară,
 Spun că pe țar, acum... e timp...
 E timp... dar pentru ce anume?
 La „Gostiñai-Dvor“, în răstimpul
 Acel, un om — nu-l știu pe nume —
 Și-a luat pumnal, rostind: „E timpul!“
 E timpul... nu știu cum, ce fel :
 Există un denunț doar, cică,
 Intr'o odaie de hotel
 S'a şușotit: „E timpu' — adică...!“

Pe ploi, sub nea în fulguială,
 Zidesc pe Neva un castel,
 Sub bolți e încă umezeală,
 Dar sapă șanțuri lângă el.
 Se cară cărămizi direct,
 Din zori de zi se tot debarcă
 Și se grăbesc, că Zimnîi parcă
 Azi pentru țar este suspect.
 În croncănit de ciori sburlite,
 În „Ura-a!“ — sunete cu schimbul
 Ba cârâind, ba gătuite,
 Ajung până la țar: „E ti-i-mpul!“
 De mic, cuvântul și amintește
 Și 'n groaza-i, cată de istov
 Vre-un ofițer de se găsește
 Să joace rolul lui Orlov.
 Cum ar putea să-l știe parcă
 Pe trădător, neapărat!
 Și noaptea, zidurile 'ncearcă
 Și dă cu șpanga pe sub pat...
 Inghemuit, nu este 'n stare
 S'adoarmă până 'n zori de zi:
 Ba să-i trimită 'n deportare,
 Ba să-i întoarcă iar aci....
 Prin Petersburg, în noaptea sumbră,
 Speriind străjerii la bariere,
 De parcă dracu-i mână 'n umbră,
 Pornesc de-avalma curieri.
 Intors din drumu-i fiecare,
 În ordin numele-i schimbat:
 „Să-i ia decretul!“... „La 'nchisoare...“

„Să fie 'ntors din drum...” — „Iertat...”
 Spre Iamscaia, în astă seară,
 Gonea un curier avan.
 Lăsându-și calu 'n poartă-afară,
 Dădu de-a dreptul buzna 'n han.
 Cere-un rachiou și pentru masă
 Ce-o fi în pripă de gustat,
 Bicornu-apoi pe cap și 'ndeasă
 Grăbind la drum îndepărtat...
 Doi ofițeri aflați în cale-i,
 Când dă să plece, 'ntr'un ungher,
 L-au prins de poalele mantalei:
 „La cine, dom'le curier?”
 „Dar domnilor, cum e posibil!
 Oficial, mi-e interzis...
 Dar fie!” Și imperceptibil
 Le şușoti unde-i trimis.

2

Conceanscoe... Conacul șade
 În întuneric cufundat,
 Ca într'o casă cum se cade
 Ard candelile necurmat.
 Stăpânul economisește
 Din lumânări, fiind cam sgârcit
 Și-ades, când noaptea se trezește,
 Stă lângă sobă tolănit.
 Tăind dela opaiț scame,
 El stă 'ntr'un „șlafroc(*)” îmbrăcat,
 Jucând cu ordonanța „dame”
 Pe jos turcește, așezat.
 „Măi, Proșca, iar mă bați, păi ce zici,
 Nu pot să fac o damă 'n doi...”
 „Hei, trebui cap, Lexan Vasilici,
 C'aici nu e ca la război!
 Eh, ai pierdut... nu-i bai prea mare,
 Acum, la dame n'ai noroc.
 Azi doar aceia-s în favoare,
 Cei care n'au ce pierde 'n joc...”
 Suvorov știe: Proșca, iară
 Va spune tot ce-a spus și ieri
 Și-ar fi în stare seri de seri
 Să stea s'asculte vorba-i rară
 Cu lingușiri meșteșugite...
 Nu, Proșca nu-i flecar plecat,
 Bătrânul lui stăpân jignit e,
 Pe taica țar e supărat.
 Pe timpul Caterinii-a Mare,
 El altfel doar se supăra:
 Dacă-l săreau la avansare,

*) halat

Fugea prin casă și 'njura.
Azi, seama la jigniri nu ține!
(Taci, fără să te sinchisești...)
Dar Proșca, vezi, te știe bine
Și nu prea poți să-l păcălești.
Poți fi deștept cu alți de față,
Poți fi tu general aici,
Cu Proșca, 'nsă-ai jucat arșici
Și tot copil rămâi o viață...
El știe cum să te îmbune:
Ba minte, iar la câte-un vin,
Ba cântă, ba de Pavel spune
Că-i neamț de-ăl cârn și asasin.
Ți-e drag Prohor peste măsură,
Și, ca să pari autoritar
Te superi, dar numai din gură,
Când pomenește rău de țar.
Pe urmă-l chemi îndat' să vină,
Ca în bufet să cate-apoi
Să scoată-o sticlă la lumină,
Să stingeți supărarea 'n doi...
Iacă, de-aici din depărtare,
S'aude jos cotrobăind
Și zăngănesc ușor pahare
Ca zurgălăii zăngănind...
Ce 'nseamnă asta? Proșca, doară,
De mult, cu vinul a venit...
De după geam, un zăngănit
Mai sboară încă 'n ger afară.
Mai sboară încă... și sonor
Ca și cum cupele-ar da svooană...
De lași fugarii 'n voia lor,
Ar trece troica pragu 'n goană!
S'aud și uși înlături date,
Scrâșnesc zăvoarele de fier,
Și 'nalt, de-un stângen jumătate,
Apare 'n prag un curier...
Pălește candela, pahare
Trosnesc, iar sus pe-un scăunaș,
Suvorov însuși în picioare
Imbrățișă pe uriaș:
„Goniși? Ți-s caii spumă... Drace!
O fi război, se vede, hai?
Hei, Proșca, dă-mi mondiru 'ncoace
Și la caretă... patru cai!”
El rupe plicu-apoi în lat:
Era „rescriptul de iertare”
Favor ce n'a solicitat,
Iar de război, nicio suflare...
„Goniți de geaba noaptea toată,
Treziiți pe oameni în zadar...
Hei, Proșca, du mondirul iar
Și caii, vezi, să nu-i mai scoată!

Tu, dragă curier, rămâi
 Și nu-ți fă griji, că nu-i nevoie.
 Mestecenii din Conceanscoe
 Dau băii-un abur clasa 'ntâi!
 Faci baie, dormi, mănânci, pe urmă
 Li dăm pe gât o dușcă 'n doi
 Și sbori pe drum iar înapoi,
 Iar Sâmbătă te-ajung din urmă...
 Cam supărat dacă-ți vorbesc,
 Nu te mănâni, ferească cerul!
 Orice-ar aduce curierul,
 Pentru iuțală-i mulțumesc..."

Iar Sâmbătă, rescriptu-având,
 Suvorov pleacă 'n capitală.
 Trosnesc tălpicile săltând,
 Iar împrejur, câmpia-i goală.
 Câmpii... câmpii, fără hotar
 Și-o 'ntinzi la trap pe-o săptămână,
 Iar noaptea, lâng'o sobă 'n jar,
 Adormi în izbă... Și 'n zori: Mână!
 Dar mai încet... De, e poftit
 Nu la război, sau fapte-istete,
 Și de-i așa, păi e scutit
 De boală sau de bătrânețe,
 Sau ce-ai pofti... S'aștepte-acum!
 La ei, azi în favoare șade
 Nu cel ce lua redute 'n fum,
 Ci cel ce stă la „Wachtparade“...
 Că doar nu ne-om grăbi abraș
 Temându-ne de vreo iscoadă,
 Să ne croim alt mondiraș
 Și s'agățăm în păr și-o coadă!
 Plecată sluga... Stă privind
 Prin geamul care 'nchide droșca
 Și-alături doarme moțâind
 Dădaca-ordonanță, Proșca.
 „Hei, Proșca!“ Proșca n'are-urechi.
 Iar s'a 'mbătat, habar nu are,
 Miroase-a votcă și-a curechi...
 Se scurge drumu 'ntins în zare,
 Bat caii 'n trapul făcănit
 Și droșca saltă pe troiene.
 Feldmareșalul tolănit
 Pe Plutare răsfoiește-alene...

3

Era crescut și educat
 În glasul goarnei de-acioae
 Și nu odată a 'ncercat
 În lupte-a tobelor bătae.
 La Ismail, când conducea

Batalioane 'n bătălie,
Bătaia tobelor cinstea
Mai mult ca orice melodie.
Dar ceace-i pe Neva-acum,
Nu-i glas de toבă care bate:
De zile'ntregi pe caldarâm,
Parcă o grindină s'abate.
Prin nea și-al Balticei ecou,
Răsună înfundat alene,
Bufnind trist pieile de bou
Și fluierile prusiene...
Feldmareșalu-așteaptă 'n sală
Și-ascultă tobele bătând.
„Așa-i mereu?“... Fără 'ndoială
C'așa-i mereu. Tot întinzând,
Crăp pieile pe darabane
Și 'n ele bat din răputeri...
Cad amorașii din favane.
Iar unul a căzut chiar ieri.
Mai cârn, în sală țaru-apare,
Vârînd după „lațcan“ *) grăbit,
Chiar necitită, o scrisoare.
Feldmareșalu-i liniștit...
Din prag, fu lădat îndată:
„Unde-i al nostru Cezar rus?“...
Ar trebui să fii ciuboață,
Sau îngâmfat cu nasul sus
Să caști la-aceste complimente
Și să schimbi vorba în alt fel:
„Contraescarpe“... „amplasamente“
Să spui de „breșe“... de „șrapnel“...
Să bombănești că 'n loc de-atac
Porți pe soldați cu defilatul
Și să tot strâmbi din nas posac
De parcă ți-ar puți palatul.
Totul, prusac aci părea...
Pe țar, în piață-apoi urmat-a:
Lângă-al lui Pavel cal ședea
Și calul lui cu șeaua gata.
Gonind în marș-marș cadențat
Trecură frontu 'n lung de-a rândul:
Prusacul cârn și încruntat
Cu ochii lui de plumb... Urmându-i,
Tot cot, la cot, un bătrâior
Cărunț, cu mutra lui sburlită
Purta un surtucel ușor
Și-o pelerină ciuruită
În lupte... N'ar putea nega,
Armata arăta grozavă:
În mână arma sbârânăia,
Și ridica picioru 'n slavă.

*) Reverul tunicii

Dar nu chiar simplu, că din flanc
Privind vedeai, zău, că apare
Un singur șnur, doar un bocanc
Și-un singur pas în defilare.

Dar cozi... mondire, coif pompos,
Cârlige, catarămi, cordele,
Dar pantaloni strânși în curele,

C'abia te poți lăsa în jos!
Eh, nu-i nimic, căci un soldat

Indură toate vitejește,
Mondirul e cam sugrumat
Și 'n luptă te cam stingherește.

În schimb este frumos! Pe loc,
De teamă, Turcii-or cere pace

Văzând asemenea gheroc
Și pantaloni cu cozondroace...
Toți par de lemn, nu-i pe glumite
Să vezi doar regimente 'n șir

Cu pălăriile turtite,
Cu poale berce la mondir
Și cozi... Unde-i Rusia oare
Și regimentele de-altdat'?

Desculțe, desbrăcate, care
O jumătat' de lume-au luat?

Pușcașii, grenadirii, iacă,
Suvoroviștii?... Nu clintesc,

Le-au dat instrucție prusacă
Și pantaloni care plesnesc.

Au „gaciniști”*) să-i instruiască,
De lupte, ei i-au desvățat

Și-au ordin să nu recunoască
Pe generalul lor de-alt' dat.

Sub pudră, cozi și bucla creață
El însă i-a recunoscut...

Dar va veni o dimineață
Când iar va fi din nou știut.

Și-atunci, scuișând pe reclamații,
În prima luptă 'n marș pornit,

Jos pudra... tunși de cozi soldații,
Și pantalonul răscroît...

Prin fața trupei înșirate,
O ia în trap cu pași măriți,

Când strigă-un adjutant din spate:
„Ordonă țarul să veniți!”

„Eh... spune-i țarului... în fine,
Că n'am să pot să-i fiu pe plac!

Sau... lui Suvorov nu-i e bine
Și-l doare burtă!... ce să fac?”

*) Gacîn, garnizoane cu trupe ale țarului Pavel. (N. Tr)

Vorbește-orașu 'ntreg, anume
Pe unde a mai fost văzut
Suvorov și ce-anume glume
Acum în urmă-a mai făcut:
Ieșise-un ordin, orice spadă
Ca la prusaci s'atârne 'n vânt,
Cureaua la genunchi să cadă,
Iar garda-aproape de pământ.
Lovindu-se de pinteni, sună
Și tot se 'ncurcă ne 'ncetat,
Ori, astfel de ocazie bună
Feldmareșalul n'a scăpat.
Deunăzi, deschizând ușița
Caretei, s'a 'ncurcat în drum...
Crezând că spada-i cu chichița
Și n'are loc prin ușă-acum,
Se 'ncurcă 'n fel și chip în spadă
Să urce, dar fără folos,
Și-apoi lăsând careta 'n stradă,
Dă trist din mâni și-o ia pe jos.
Dar unde stă? La Hvastov, iată,
Și-i merge faima pe meleag...
Urmând un obicei de-altdată,
Piciorul care-i e beteag
Il poartă 'ntr'un papuc de casă
Și 'n cismă pe cel sănătos,
Și-un camizol de pânză deasă
Ferește-o rană 'n coastă jos.
Bea ceai cu Proșca-apoi în grabă
Trecând la geam, cere-un ziar
Și plictisit că n'are treabă
Stă pân' se face noapte-afar'.
Și ziua 'ntreagă, la paradă,
Trec șiruri de soldați pe stradă...
Bătuți, li-e fruntea un buboi
Și nasul li-e umflat cât ceașca.
Pantofii le fac flească-flească
Mereu prin ploaie și noroi.
Dar ce s'ascundem! Se gândește
La glorii, stele, mareșali,
La listele de generali,
La titluri... Încă mai dorește
Să mai servească. Și-atunci când
În casă nu se simt iscoade,
Mondirul uneori scoțând,
El îl îmbracă cum se cade.
Cât timp Suvorov va dura
Și-atâta timp cât el prezent e,
Mai e nădejde 'n regimente
Că oastea s'o elibera

De bătele lui Holstein,*) iară
 Pe „gateiniști“ i-or gâtui
 Și 'n garnizoane cred s'apară
 Vești că Suworov va veni.
 Să ceară grație? S'aștepte...!
 În schimb, acum cerut-a doar
 Să plece... Treaba au s'o 'ndrepte
 Și fără el...

E ploaie-afar'
 Iar din spre golf e vântul tare,
 E seară, beznă ca 'ntr'un hău...
 Ar trebui o lumânare,
 Dar la lumină-i și mai rău!

5

Având permisia la mână,
 El pleacă 'n zori. Bătând avan,
 Răsună tobe... Mână! Mână!
 Și iată cel din urmă han,
 În față s'a întins pustiul,
 Bariera parcă-a fulgerat,
 Trăgând un șuier, surugiul
 Cotește 'n câmpul înghețat.
 Bat caii 'n trapul tăcănit
 Și droșea saltă pe troiene,
 Feldmareșalul tolănit
 Pe Plutare răsfoiește-alene...

CAP. II

ULTIMA CAMPANIE

1799

1

În Svițera, 'ntr'un târg, Taverna,
 Suworov a făcut popas.
 E noapte, ceață și se cerne
 Prin beznă ploaia ceas cu ceas.
 Din creste, vântul își izbea
 Prin văile Tavernei hula
 Și 'ntocmai ca la Pscov, sau Tula,
 Ducea vifornită de nea.
 Recruților le par ciudate
 Meleagurile-acestei țări
 Unde departe, peste mări,
 Din Tula viscolul răzbate,
 Unde pe-un mal țărani dau zor
 Cosind ca la Caluga 'n vale
 Și-unde femeile-au hasmale

*) Holstein-Gotrop, familie de prinți prusieni, din care se trăgea țarul Pavel.

La fel cum au și 'n Tula lor.
In lupte 'n șir purtat-au steagul
Și-ajuns-au unde nici gândești,
Că s'au deprins și cu meleagul
Și casele talienești...
S'au învățat din primul ceas,
La prânz — „siestă“ cum îi zice —
Cu aguridă 'n chip de evas
Și-aluatul lung ca sfori de bice.
Dar vezi, nedumeririi lor
— Deși cu tâmpla colilie
Și mintea lui de senator —
Nici furierul chiar nu știe
Și nici nu poate da răspuns
Cât au să bată valea, dealul,
Și cum ei cu Feldmareșalul
Prin aste locuri au ajuns!
Hei, de le-ar spune-așa, că mâine
I-așteaptă soațe și copii,
Cuptoru 'n jar, miros de pâine,
Și 'n deal mestecenii-argintii...
De unde! 'N loc de-o baie bună
Și-o casă 'n care să petreci,
S'au logodit cu o bătrână:
Cazarma asta, pentru veci!
Iar mâine, la instrucție, saltă
Bastoane, că te minunezi...
Ba tragi la alții, ba 'ncasezi,
Ba se 'ncasează laolaltă!
Decât un trai în garnizoană,
Mai bine zece răni în chin,
O noapte 'n câmp, un marș în goană,
Sau moarte pe pământ străin.
Aici, o pușcă-i mai de preț,
Nici căpitanul nu mai bate.
De-i pace-auzi: „Măi, porc mistreț!“
Cum e război, auzi: „Măi frate!“
Când „furajoru“-a șterpelit
Și-artelnicul nu-și face treaba,
Suvorov are-un băț cumplit
Și-i spânzură în toată graba.
Pe frâul calului stăpân,
Feldmareșalul parcă sboară:
„Nainte, șoimi! Nu-l dați de-ocară,
Nu-l dați de-ocară pe bătrân!“
Noi de ocară nu te-om da,
Porunca o să se 'mplinească,
Păcat, doar, când ne-om înturna
Că nimeni n'o să mulțumească...
Pe cei mai mari, n'am întrebat
Și pe ascuns, de dor de-acasă,
La nemții ăștia gata-am dat
Vreo câteva prăjini la coasă.

Din zori de zi i-am dat abrași,
Iar coasa șuera sglobie,
De parcă iar erau cosași
Și nu ostași în bătălie!

.....

2

Cu „Sfântul Gheorghe“ pe cămașe,
Strâmbându-și gura 'ntr'un căscat,
Suvorov haina 'și descheiase
Și sta în poartă așezat.
Un adjutant îi dă gazete,
Iar el își rupe o fâșie,
Apoi își face o tichie
Și 'n cap și-o pune pe 'ndelete...
Ca 'n Moscva pe Poclonoe-iată,
Vedeai devale 'ntre mălini
Cum cobora șoseaua lată
Prin vii umbrite de măslini.
Pe creste de granit, în spate,
Se urcă drumul șerpuind
Spre culmi albastre crenelate
Ce străluceau în nea de-argint.
In preajmă, ca în vremi domoale,
Sunt câmpuri semănate 'n plin,
Iar caprele sunt mulse 'n oale
Din cele smălțuite fin.
Suvorov cată în spre-o fată,
Spre capre... Și-l muncește-un gând...
Îmbătrânise așa—deodată
Și-l ia cu frig din când în când.
Salteaua moale îl imbie,
Iar la taclale, sau la sfat,
Rar, simte 'n el că rînvie
Bătrânul hătru de-altădat'.
Cică, la Viena, când rămase
Acuma câtva timp să stea,
O festă strașnică jucase
Unui englez, un lord sadea.
Vreo patru zile 'n șir venise
La masă, cu 'n ciorap lăsat,
Iar lordul nu se dumirise
De gustu-i prea de tot ciudat:
Eh, ca să aple 'n Englitera
Tot cabinetul londonez
Că Suvorov n'are „Jartiera“,
Adică ordinul englez...
Acum e altfel, nu se 'ncrede,
E mai nervos, mai încruntat,
Pe ușă-afară se repede
Și-amenință ca niciodat'...
Cel generalaustriac

Iar n'a dat cai câți trebuește,
 Iar din Rusia nu sosește
 Nimic, nici vești, niciun pitac,
 Eh, ce să-i faci! N'ai cum... și basta!
 Nu poți convinge pe soldați
 De ce-ai ajuns în țara asta
 Și cu franțujii te tot bați!
 Mai ieri, spuneam că-i pentru Mare,
 Pentru Azov te lupți și riști!
 Și 'n urmă încărecați în care,
 Veneau în șiruri coloniști...
 Nu este chiar ușoară treabă
 Să le explici — ușor de zis —
 Dar cei din Riazan se 'ntreabă
 Ce dracu' fac ei la Paris?

.
 „Hei, Proșca!“ — „Hău!“ — „Ascultă, Proșca,
 Sunt eu Feldmareșal, sau ba?
 Nu vrei să-mi speli nicio basma
 Și mi te-ai așezat ca cloșca!
 Păi, țaru' a spus să iau Parisul...
 Noi doi îl luăm, că nu e greu,
 Dar tu te 'mbeți, iar eu într'însul
 Fără cămașe, ce fac eu?“
 „Ba, aș spăla eu, nu te teme,
 Dar timpu-i umed ca un vâl,
 Iar până la Paris e vreme
 Ținuta 'ntreagă s'o tot spăl...
 Mata, decât să te răstești,
 Ți-ai lua mondirul, bată-l vina,
 Și-ai lua pe umeri pelerina,
 Că nu e greu șa să răcești!“

Ninsoarea-a stat, iar din spre mare
 Adie-un vânt, din zori bătând,
 Gorniștii se întrec sunând
 Semnalele de deșteptare.
 Nechez de cai, chemări de corn
 Trec prin fundacuri adormite,
 Ca mingi, din ziduri se întorn
 Și sună de pământ izbite,
 În vântul ce nu vrea să scadă,
 Drapele 'n fald pocnesc în sec,
 Și 'n cinci minute, ca 'n paradă,
 În front batalioane trec.
 Suvorov vede prin zăbrele
 În curte niște 'ntârziați:
 Își lustruesc centuri, plecați,
 Sau își cârpesc niște obiele.
 Un tânăr 'nalt, lac de sudoare
 Și la tunică descheiat,

În raniță vrea să-și strecoare
 Un cașcaval de căpătat.
 „Nu poți! Ca să curmăm scandalul
 Și să nu iasă vreun cuvânt,
 Ia dă încoace cașcavalul
 Și-apasă-ți arma în pământ!”
 Ca un tătar ce-și pregătește
 Șașlăcul gata pentru fript,
 Suvorov cașul potrivește
 Și 'n baionetă l-a înfipt.
 „Dacă-un sergent te-o lua la goană
 Când treaba asta s'o afla,
 Să-i spui: „Suvorov în persoană
 Făcu repartizarea-așa!”

.

Când ultima dintre ștafete
 Grăbită 'n munte a intrat,
 Infapte 'n vârf de baionete
 Deasupra oricărui soldat,
 Tot legănându-se alene
 În al nămiezii aprig ceas,
 Trec cașuri ruso-elvețiene
 Păstrând cadența după pas...

3

Aici în munți, îi vine veste
 Că drumu'n Saint Gothard e 'nchis.
 El vede norii pe sub creste
 Cum se târăsc în spre abis,
 Mai jos, cu aripi legănate,
 Plutea un vultur ostenit,
 Iar printre stâncile 'nspumate
 Selipea un râu ca un cuțit.
 Atunci, în spre soldați deodată
 Strigă: „Zăpezile rusești
 Sunt cam departe! Eh, păi iată,
 Le luăm pe-acestea franțuzești!”
 Glumea bătrânul, dar se știe
 Că 'n gluma-i trebuie s'aștepți
 Să facă-un semn din pălărie
 Și iei în piept pereții drepți.
 Feldmareșalu-i șoim bătrân,
 Dar are un cusur: E iute!
 Pe brânci, pe vrute, pe nevrute,
 Pe creste 'ndată ești stăpân,
 Din piatră seacă, el se luptă,
 Să-ți pregătească bivuac.
 Dar vai de cel fricos în luptă,
 Sau cel codaș la vreun atac.
 Sub foc, fără-a clipi din geană,

Companii culcă la moment
Și regiment cu regiment,
Pân'ce franțujii-o iau la goană.
La Novi-am atacat tot grosul,
De trei ori am pornit întins,
Iar ei de trei ori ne-au respins...
Văzând un regiment dând dosul,
Bătrânu 'n goană, în cămașe,
Din șea coboară mânios
Și 'n fața trupei ce sta lașe
Se tăvălea, 'njurând, pe jos.
...Eh, și-am pornit a patra oară
Și luat-am Novi! Un sergent
Își amintea de-odinioară,
De Caucaz, de regiment,
Un caporal cărunt săltat-a
Din cap, spre Saint-Gothard în sus,
Mințind recruții c'are gata
Petarda cu focosul pus:
„Păi, uite-acum dau foc odată...”
Și-alunecând, toți urcă rar.
Suvorov se arată 'ndată,
Iar în bagaje, pe-un samar,
Sunt decorațiile, bastonul,
Care-i vor trebui curând...
Cu „Sfântul-Gheorghe” fluturând
Și-având pe el numai vestonul,
În goană peste-o punte sboară:
Podeaua s'a cutremurat,
Iar avanposturile luară
Contactul cu franțujii 'ndat'
Oprind atacurile toate...
Așa 'nceput-a Saint-Gothard:
Costrov, domnul Derjavin, poate,
Sau alt poet mai mare chiar,
Pe semne c'auzit-au focuri
Și 'n inspirație, prinși de zor,
S'au apucat de scris, pe-alocuri
Grăind din fierul lirei lor:
„Priviți (spun ei) pre voevodul
Călit în foc și 'ngheț — viteaz
Purtând din Nord, măreț, norodul,
Cel mai cumplit și crunt talaz!”
În aspra-i treabă, niciodată
Bătrânul muza n'o uita
Și el, lui Costrov, câteodată,
O sută de cervonți îi da.
Orice epistolă, sau odă
Cu lingșiri dela poet,
El o păstra într'o comodă
Anume, 'ntr'un sertar secret.

S'așterne fum pe stânca sură

Trei ceasuri sunt decând, mereu,
 Toți cu Feldmareșalu 'ndură
 Urcușul muntelui din greu.
 Alunecând, s'au prăvălit
 Cai de poveri, ostași grămadă,
 Franțujii trag ca la paradă
 Și peste-o mie au pierit.
 Se 'ntuneca... Bagration
 N'ajunse la franțuji în spate,
 Dar el, lăsând și cai și toate,
 Și-a luat doar un batalion
 Și-l duse însuși peste stane,
 Din zori, târându-se pe brânci
 Adânc în liniile dușmane...
 Ii smulge vântul de pe stânci,
 Cad bolovanii cu duiumul
 Și calea 'ngustă s'astupa.
 Săpând cu baioneta drumul,
 Urcau... Suvorov aștepta.
 Trec ceasuri, negură adâncă
 Se lasă peste munți de-a rând.
 Feldmareșalu-a dat poruncă
 Să fim pe Saint Gothard! Dar când
 Apusu 'n raze selipitoare
 Se mistuia pe după-un nor,
 Văzurăm sprijiniți pe soare
 Cu vârful baionetei lor
 Sus, peste crestele sihaestre,
 Ca vulturii pe-un larg fronton,
 Pe gheturi cu selipiri albastre,
 Ostașii lui Bagration.

4

Fugea Franțuzul în neștire...
 Urcând pe jos, cu pasul rar,
 Și înnoptând la mănăstire
 La Capucini, în Saint Gothard,
 Suvorov — după-o zi și-o noapte —
 Inchise ochii pentru'n ceas.
 Prin somn, el prinde orice șoapte
 De vânt, sau al furtunii glas
 De lângă Hôpital, din vale...
 Nu, nu putea dormi deloc!
 Nori grei astupă luna 'n cale
 Și-atunci, el lângă geam ia loc
 Descult. În noapte, ploaia cade
 Și 'n corturi vântul se izbea,
 De parcă la o „Wachtparade“
 Afară toba o bătea.
 Nu-i vine somn... Și-o oboseală
 Simțea în trupul lui trudit.
 Ce-i asta? Vis urît, sau boală?

E bătrânețe, negreșit!
Da, bătrânețea! Asta-i doară,
Sunt șaptezeci de ani la rând
Și-adeșea, treaz, stă până când
Încep s'apară zori afară.
Vrând bătrânețea s'ocolească,
Oriunde postul și-l avea,
Da ordin ca să se 'nvelească
Oglinzile, sau le scotea...
„Hei, Proșca!“ Dar zadarnic, știe,
Ori cât îl strigi, n'aude biet,
Doar nasu-i roșu de beție
Răsună ca un clarinet.
Hei, bun ai fi Prihor, junețe,
Ai fi neprețuit, dar vezi,
Un lucru-i prost la bătrânețe:
Prea des te-apuci ca să visezi!
A 'mbătrânit, ce-i drept... Privește.
Ba doarme, ba se 'neacă-amar.
De mult, și Proșca 'mbătrânește
Și nici tu nu mai ești căprar...
Iar bătrânețea vă desfide
Și 'n chip aparte vă stârni:
Când unul ochii-abia 'și închide,
Celălalt nu-i poate deslipi.

Prin întuneric, ceasul vechi
De pe cămin, a prins să cânte
O melodie 'n tonuri frânte
Ce aducea cu 'n marș străvechi.
Apoi, un fluer iacă vine
Și-și picură încet un tril:
Suvorov îl cunoaște bine,
De mult, decând era copil...
La tatăl său, un ceas la fel
Sta pe cămin sub poliți joase,
Trei oi de porțelan, sfioase,
Pășteau în preajma-unui castel.
În turn, când începea să bată,
O ramă 'n sus se deschidea
Și pe terasa crenelată
Încet, o doamnă apărea...
El după sfeșnic dibuește
Și vine lângă ceas apoi:
Castelu 'ntocmai îl găsește
Și poenița cu trei oi.
Dar pajiștea-i decolorată
Și-oițele-au îmbătrânit,
Iar la semnalul de-altădată
Al fluerului răgușit
N'apare nimeni pe terasă.
Din ceas, un sunet scârțâind
Începe răgușit să iasă,

Iar arcul sbârnaie trosnind...
 Ca el, și ceasu 'mbătrânise!
 Suna demult înăbușit
 Și nu o doamnă se ivise,
 Ci o bătrână a ieșit.
 Pe urmă, a murit bătrâna
 Și toate 'n ceas pe loc rămân,
 Doar arcul le mai mână 'ntr'una
 În goană, trupul lor bătrân.
 El slova timpului pricepe
 În sunetul metalic, șui,
 Și 'n Saint Gothard știa că 'ncepe
 Campania cea din urmă-a lui...

5

Intrând în Mütten auzise,
 Dela spioni un svon venind,
 Că Rimschi-Corsacov fugise,
 Drapele, tunuri, părăsind...
 Că aliații-o iau la goană
 Și-austriacii au trădat,
 Și-i greu în țara cea dușmană
 Să scapi de prizonierat.
 Cum?! S'a trudit mereu s'arâte
 La regimente, ani de-a rând,
 Că doar cuvintele „Predă-te“
 Există... „Ne predăm“, nicicând!
 Intr'altfel nici n'ar spune încă,
 Dar poate soarta vrea acum
 Ca el s'ajungă-a da poruncă
 Să se întoarcă toți din drum...
 Ii învățase mai 'nainte,
 Că nu există în război
 Decât cuvântul „Înainte“,
 Și niciodată „Înapoi“!

E timp samarele să strângă!
 Pentru soldați — socoate-acum —
 Mai scurtă 'n față-i calea lungă
 Decât 'napoi, pe scurtul drum...
 A doua zi, e convocare:
 Toți dorm — soldat și general —
 Feldmareșalul, la plimbare,
 Umbla încet prin Mütenthal.
 În unități, de unde-ai trage,
 Nu-i fân, iar de pesmeți nici gând
 Și patru sute de mârtoage
 Rânjesc la stele, trâmbiând.
 În cortu 'ntins pe apucate
 Dorm strânși soldat, lângă soldat
 Și goale 'n frig, le-au înghețat
 Picioarele însângerate.

De zile 'ntregi, desculți urcară,
De colți de piatră sfâșiați,
Purtând carâmbi legați cu sfoară
Și peste glesne 'nfășurați.
Unde cădeau, dormeau grămadă...
Unii se mai mișcau din loc,
Cătându-și rădăcini să roadă,
Sau crengi uscate pentru foc.
O piele dintr'un bou tăiată
Cu baioneta o 'mpărțeau
Și 'n vergi de armă 'nfășurată
Pe jar, alături, o frigeau.
Sunt goi toți sacii de merinde
Și 'n burtă mațele subțiri
Să ghiorăie încep a prinde
Ca un „Waldhorn“ de grenadiri...
In uniforme ca o sdreanță
Iau drepti și prind a tresări,
Și 'n ochi le arde o speranță
Că el i-ar mai putea hrăni.
El însuși rabdă ca un câine,
E general și nu Cristos...
Din coji, cum dracu' să fi scos
Să dea la toată lumea pâine?!
Văzuse moarte, răni, spitale,
Dar parc' o lacrimă tot simți
Când vezi aceste fețe pale
Și ochi ce 'n friguri ard fierbinți.
Pe-un vraf de paie, stă 'nainte
Lângă tezaur, un soldat:
Feldmareșalu-l ține minte
Decând cu Turcii s'au luptat
La Kosludji, la Turtucaia...
El stă, pe arma lui, stăpân:
De unde forța și vâpaia
Și neclintirea, la bătrân?
El are plete pieptănate,
Centura strânsă pe mijloc
Și cataramele frecate,
Iar nasturii-au sclipiri de foc.
Te miri cum poate să mai șadă
Ca 'n piatră dăltuit simbol:
Pân' la genunchi, e în paradă,
Dela genunchi în jos, e gol...
Pe paie-i nici nu clintește
Și nici nu saltă vreun picior,
Bătrâna-i burtă ghiorăește,
E frig, iar oasele îl dor,
Pe haina lui sunt, ca nimica,
Vreo zece găuri fel de fel...
Suvorov vine 'ncet la el
Privindu-i chivăra, tunica...
Văzând picioarele-i, tăria

I-o 'nmoaie-o lacrimă curgând,
 O fi din pricină de vânt?
 Și 'ntreabă: „Incotro-i Rusia?“
 Iar când Suvorov te întreabă,
 Ferească sfântul să taci chit!
 Și grenadirul, fără grabă,
 Făcu din braț spre Răsărit.
 Suvorov cată în spre creste
 Printre prăpastii și ghețari:
 Spre brațu 'ntins, se 'nalță-amari
 Doar munți pe sute 'ntregi de verste...
 Să tai cu pieptul drum prin ei,
 Ar trebui ca ei să cadă.
 E greu, cu baterii grămadă
 Prin Alpi, spre Răsărit, s'o iei,
 Să urci pe ploaie și pe sloată
 Prăpastii, drum de neumblat...
 „Ei, bine, ai dreptate leat!
 Pornim pe calea arătată!“

.
 Intors în zori iar în cuartir,
 Unde-i consiliul, dă porunca
 Să-i vină șarful și ledunca
 Și decorațiile 'n șir,
 Mondiru-i de paradă 'mbracă
 Și-atent, cu fiecare gest,
 Își prinde fiecare plăcă:
 Din Lantz Korona, Praga, Brest.
 Din Râmnic, Ismail — gigante
 Și grele lupte de istov —
 Din Kimburn, crucea 'n diamante
 Și pana pentru Oceacov...
 Își potrivește eghileții,
 Își șterge praful tresărind
 Și îndreptându-și epoleții,
 Privește cismele-i zâmbind:
 Nu arătau cu mult mai bine
 Decât acelea de soldat...
 Pingeaua prinsă-abia se ține
 De-un cap de sfoară înnodat.
 Noroc, că Proșca — după cină,
 Când la vreo haltă se oprea,
 Ba mai cârpea la pelerină,
 Ba cismele-i doftoricea...
 Alături, liniștiți în casă,
 Stau generali și colonei...
 Sub steaguri, steaua-i norocoasă
 I-a dus mereu cu raza ei.
 Derfelden și Bagration
 Și Trubnicov... Intr'o domoală
 Tăcere, ca copiii 'n școală,
 Așteaptă-alături în salon.

Părea că șanse nu rămân!
Prăpastii, râpe prin tot locul...
N'ai nici muniții! Pe bătrân,
L-a părăsit în munți norocul!
Armata-abia se mai târăște,
Bătrânu-i slab și munții-s grei!
Acestea socotesc în ei
Când mareșalul se ivește...
Văzându-i chipul îndârjit
Și pelerina-i peticită,
Soldat bătrân cu pas pornit
În avântarea lui grăbită,
Văzându-i pletele-argintate,
Privirile-i ca de vultani
Ce bătrânește încruntate
Păreau de douăzeci de ani,
Știut-au: Ar muri 'ngropat
Fără sicriu, decât din minte
Să-i iasă ceeace-a 'nvățat,
Deviza-i dragă: „Înainte!”

6

E trecătoarea cea din urmă...
Pe Ringenköpfe sus, urlând,
Furtuna 'n vânt zăpada-o scurmă.
Soldații în monom, urcând,
Greu se târăsc, împinși de vânt.
Nici alpenștoc, nici piolete...
Cu arma 'ntoarsă în pământ,
Se sprijinesc în baionete.
Ca vâluri, norii trec prin față,
Ocean pe care-abia-l cuprinzi
Când mâna 'ncerci ca să ți-o 'ntinzi
Nu-ți vezi nici degetele 'n ceață.
La rând, pe margini de cărare,
În sloi, tot trupuri întâlnești...
Hei, ce plângi? Cât de rău ți-o pare,
Tot n'ai să poți să-i încâlzești!
De unde șubă ca să-i porți,
Sau pentru groapă vreo lopată,
Vreun felinar, măcar, să poată
Să vadă chipul celor morți!?
Cu țevi la gură nituite,
Azi tunurile-au aruncat:
Privindu-le de stânci izbite,
Plângeau servanții înfundat.
Iar tunurile 'n râpi căzând,
Săltau din stâncă 'n stâncă 'n aer
Cu glas de bronz, părând un vaer
Și roțile 'n văzduh pierzând...
Suvorov, printre noi, călare
Abia mergea. Doi ajutori

S'ațin alături pe cărare
 Și-l țin în șa de subțiori.
 Chiar dacă febra-l chinuește
 Și pieptu-i arde 'n jar cumplit,
 Suvorov tot mai bombănește
 Așa cum e obișnuit.
 Pe-artileristi, de bună seamă,
 Să-i mai ajute la necaz,
 Cinstea pe-austriaci de mamă,
 Iar vânătorii toți fac haz...
 Deodată 'n ritmu-unei cadente,
 Văzând că glasurile pier,
 Pentru soldații lui în sdrențe
 Incepe-un cântec vechi din Tver:
 „Hei, ce s'o fi 'ntâmplat cu fata
 Și ce necaz o ține'n loc?
 Iși sparse opincuța, biata,
 Și n'are cum ieși la joc!“
 Nici când oștiri, până 'n prezent,
 Pe-aceste căi nu îndrăsniră:
 Europa 'ntreagă îi admiră
 Și'n orice colț pe continent
 Se sbat, ghicesc, sau fac prinsoare,
 Vor trece, sau nu vor putea?
 I-așteaptă moarte, sau predare?...
 Las' să ghicească, cât or vrea!
 Aici, în suferinți cumplite
 Și'n lipsuri ce răbdări întrec,
 Soldații știu pe neghicite
 Că Rușii pe-orșiunde trec!

7

În munți e ultimul popas...
 Dormeau de-adreptul pe zăpadă,
 Legați de-avalma, să nu cadă,
 Soldați și cai câți au rămas.
 Peste prăpastii cățarați,
 Pe stânci abrupte, ca'n perete,
 Prinși de curele 'n baionete,
 Stau toată noaptea agățați.
 Cei doi cazaci la post rămân
 Și — cum urcat-au prin omături —
 Lângă Suvorov stau alături,
 Fără să-l lase pe bătrân.
 Lor, truda ochii le 'nchisese,
 Dar el, de fel n'a ațipit...
 În bezna nopții s'ascunsese
 Cărarea în spre Răsărit.
 Cu ochii ațintiți în zare,
 Privea al creștelor zăpor:
 Deasupra marginei de nor,
 Acolo, peste munți și mare
 Și peste stâlpai de hotare,

Printre mestecenii din piscul
Ce străjuește Vladimirsul
Și printre colilii din vale,
Se întindea învins, sdrobit,
De zeci de ori hulit, dorit,
Pământul drag al țării sale...

CAP. III

SINGURĂTATEA

Anul 1800

1

Pe străzi obscure, cu fereală,
Grăbindu-se în drumul ei,
Intră o caretă 'n capitală
Fără lumini și nici lachei.
Soldatul la pichet prezent e
Și baioneta și-aținea,
Voind, după regulamente,
Să afle cine este'n ea.
Dar vizitiul se oprește,
Se pleacă și-i șoptește-ușor
Și-atunci soldatul se ferește
Tăcut, cu arma pentru-onor.
Trecând de post, careta sboară
Pe podul Targovii de-istov,
Apoi coti pe-o ulicioară
De-a lungul cheiului Criucov
Și trase la peron sub boltă,
Iar doi ostași încovoiați
Scot pe ușiță o pilotă
Sub greutatea ei plecați.
Trecând în lung de coridoare,
Au dus-o 'ntr'un iatac. În ea,
Cu ochii 'nchiși, în febră mare,
Suvorov adâncit zăcea.
Gemând, lui Proșca-i face 'ndată
Un semn cu degetu-i osos,
Să-l schimbe și să-l pună jos
Lângă fereastră de-altădată.

2

Suvorov e pe moarte. 'N zori,
Strânși împrejur ca corbi de pradă,
Stau doctori și informatori
Foind prin casă toți grămadă.
Prietenii nu vin, din păcate,
Disgrația Curții neriscând,
Doar Proșca singur, nopți la rând,

Ii ține de urât cum poate.
 Bolnavul șade sgribulit
 În două mari mantăi de lână,
 Hei, oare-a câta săptămână
 Trecu de când nu s'a 'ncălzit...
 Ba câte-o plapumă-i pune
 Cu grijă, Proșca, și strădanie,
 Ba câte-o sticlă de șampanie
 Cu apă clocotită 'n ea.
 Și mâini ce-au prins a 'nvineți
 El i le freacă nopți de-a rândul
 Și i le bagă'n sân, cu gândul
 Că poate i le-ar încălzi.
 Oricât le-ai încălzi, 'n zadar,
 Tot una-i, poți s'aprinzi văpaie,
 Când geamul stă deschis afar'
 Și-atâta ger e în odaie...
 „Inchide geamul!“ — „Pare-mi-se,
 Că ți s'a năzărit! Păi doar
 De astă toamnă sunt închise
 Ferestrele pe dinafar'.”
 Și Proșca, 'n rama de iernat,
 Din chit scobește o bucată
 Și îndărătnic i-o arată,
 Dovadă că-i adevărat...
 „Hei, da, mi s'a părut... De unde
 E vânt, din munți, parcă din drum?
 Din Alpi răceala tot pătrunde
 Și nu mă lasă nici acum,
 Pe creste, vântu'n vifor geme,
 Acuși te vezi de stânci izbit...
 Dar, pentru Dumnezeu, e vreme
 Să 'nchideți geamul în sfârșit!“
 Pe mareșal să nu-l mânie,
 Atuncea Proșca a trecut
 La geam și 'ncet l-a desfăcut,
 Trântindu-l iarăș cu tărie.
 „Ei, iacă e mai bine chiar
 A început să se 'ncălzească...
 Mai pune-mi apă caldă iar
 Ca tâmplele-mi să nu răcească.
 De bătrânețe să scapi, iată
 Din Neva apă să-ți aduci
 Și-așa, cu ghiață, să-te-apuci
 S'o torni pe tine dintr'odată,
 Scoți cui pe cui!“... Dar cum faci oare,
 Când nu poți să te scoli din pat
 Și când sieriul de stejar e
 De multă vreme comandat!
 Orice poți omului răpi:
 Onoruri, grade, sau favoare,
 Însă meleagu-acela 'n care
 Două treimi de veac trăi

Și codru-albastru'n zări pierdut
Și râul ce-l alintă vântul,
Și cei trei coți bieți din pământul
Sgârțit, sărac, unde-a crescut,
Pământu'n care va zăcea
Cu spada-alături pe vecie,
Nici răzbunări, nici mârșăvie,
Nimic nu i le poate lua...
Purtat de valul grijilor,
El rar lua natura 'n seamă,
Dar azi, deodată îi e dor
De vadul râului ce-l cheamă
Să vie 'n trap la trecători,
Din pumni să bea cu lăcomie,
Sau oaspe la dijmași, să vie
Să stea cu pușca gata 'n zori
Și'n rațe, stând în stuf, să tragă,
Iar dacă-i iarnă cu fulgi suri,
Spre Novgorod, pe pârtia largă,
Să treacă'n goană prin păduri
Și chiciura să-l răcorească
Picând din crengi, din loc în loc,
Iar vulpea, flamura de foc,
De după trunchiuri să țâșnească...
S'aprindă-un foc, să stea la jar,
Și-o stancă împrejur să sboare...
Dar toate astea-s în zadar!
Să mori, atât de rău îți pare!
Pe Proșca 'ntruna-l hărțuia,
Orice fereastră-i astupată,
Dar geamul tot deschis îl vrea
Și ușa de perete dată.
„Ții minte, Proșca, Ismailul,
Și febra când te-ai bolnăvit?“
„Păi cum nu? Se stingea fitilul,
Dar dumnezeu s'a răsgândit...“
„Știi, Proșca, 'ntocmai ca și mine
Zăceai pe-atunci, bolind din greu,
Nici brațul nu-l mișcai prea bine,
Cum nu pot să mi-l mișc nici eu.
Dureri te încingeau de-a latul,
Tot ca și mine asudai,
Și nu credeai c'ai să lași patul,
Dar de murit, tot nu voiai.
În pat te ridicai domol,
Apoi umblai încet pe-afară,
Iacă, la fel o să mă scol
Și am să-mi pun mondirul iară...
De ce plângi? Crezi că nu-i așa?
Hei, mă gătesc de drum anume,
Începe a se lumina
Și singur cuc rămâi pe lume!
Dar oare singur o să fii?

Vezi, regimente și companii
 De numeri, după ce-oi muri,
 Au să rămână ca orfanii..."
 Pe Proșca-alături rezemat,
 Incepe truda să-l pătrundă
 Și-abia încearcă să răspundă
 Cu'n da, prin vis, de somn furat...
 Și'n juru-ți nimeni... N'ai ce zice,
 Când erai domn și preamărit
 Erau toți gata ca să pice
 Și-acum când mori, ești părăsit...
 Și ochii 'ncep să se mijească,
 Să nu mai poți în ei citi
 Nădejdea-aprinsă de-a trăi
 Și nici tristețea omenească...

3

Pe străzi, sicriul e purtat,
 În urma lui în șir se-alinie
 Și'n glas de goarne, cadențat
 Merg *regimentele de linie*...
 Ca să-l jignească, s'a grăbit
 Revista gărzii să n'o piardă,
 Așa că Pavel n'a 'nvoit
 Azi niciun regiment *de gardă*!
 Ei, și ? Suvorov viu de-ar fi,
 N'ar fi jignit, că doar cu ele,
 O jumătat' de veac sluji,
 Cu regimentele acele:
 Nu o reductă, nu o linie
 A luat... Și'n cel din urmă drum
 Merg, slavă domnului, acum
 Tot *regimentele de linie*...

1938-1939

În românește de Const. Argeșanu

JOHANNES BECHER

E UN INDEMN...

E un îndemn: în ceilalți să te-afunzi,
Nu ție să-ți așterni cum e mai bine.
Când oamenii te cheamă, să răspunzi,
În ceilalți, împlinindu-te pe tine.

Dece să scotocești neconținut
În suflet, adevărul căutându-l?
Curând, te vei simți îmbătrânit
Și, fără fapte, sterp îți va fi gândul.

Acolo unde ale lumii forțe
Se'nfruntă și speranțe ard, ca torțe —
Acolo unde-i dorul tuturor

Și se aud chemări spre viitor,
Acolo afli-acea privire-adâncă
Ce-ți luminează tot ce nu știi încă.

În românește de Petre Solomon

OAMENII ȘI FAPTELE ZILELOR NOASTRE

ION VITNER

INVĂȚĂMINTELE ISTORIEI

În „Revizorul” lui Gogol este o scenă în care Hlestacov — în casa primarului — perorează în fața uimiților și înspăimântaților funcționari ai urbei. Este o scenă a lăudăroșiei care se întreține din propria-i substanță. Hlestacov își etalează titluri de glorie inexistente, începând cu oarecare modestie și apoi luându-și avânt urcă repede pe scara măririlor, îmbrăcând rând pe rând haina personagiului întruchipat. La un moment dat exclamă cu violență:

„Mie nu-mi place gluma! I-am băgat pe toți în sperieți! Până și consiliul de stat tremură de frica mea. Și în adevăr, așa sunt eu! Mie nu-mi pasă de uimeni!... Mă duc peste tot, peste tot, la palat sunt zilnic. Azi, mâine, mă face feld-mareșal”.

Ajuns la această înaltă treaptă a măririi, Hlestacov amețit de alcool și de propria-i grandoare alunecă de pe scaun și este gata să cadă, dar slugarnicii funcționari îl sprijină redându-i echilibrul și demnitatea.

În momentul în care hlestacovii hitleriști au început să alunece, nimeni nu i-a mai putut sprijini pentru că au căzut vertiginos, nu dela nivelul unui scaun, ci de pe uriașa înălțime a propriilor lor crime. În această cădere hlestacovismul hitlerist și-a frânt șira spinării și a murit.

Apropierea dintre fasciștii germani și eroul lui Gogol îți răsare involuntar în minte atunci când vizitezi Muzeul Central al Armatei Sovietice din Moscova. Dacă orice fabulă își are o morală explicită, un astfel de muzeu cum este acela al armatei sovietice oferă dela sine o morală extrem de actuală pentru epoca noastră, a cărei existență pașnică este mereu amenințată de agresivitatea imperialistă: „Cine visează cu nesăbuință la dominația lumii prin crime și agresiune împotriva popoarelor pașnice, ajunge la muzeu”! Muzeul Armatei Sovietice este astfel ultima etapă a hlestacovismului nazist.

Nu este chiar atât de mult de când zările fasciste anunțau cu literă mare pe prima pagină: „Leningradul trăește ultimele clipe! Armatele Reichului la periferiile Leningradului! Centrul Leningradului poate fi văzut cu binoclul de pe pozițiile armatelor germane!” etc. etc.

Imi aduc aminte chiar de o fotografie căreia i s'a făcut atunci o mare publicitate. Reprezenta o linie de tramvai cu câteva vagoane răsturnate alături de dânsa. Un tramvai din Leningrad! S'ar părea că a fost o linie de tramvai fatală armatei lui Hitler, pentru că altă fotografie n'a mai urmat și Leningradul și-a biruit invadatorii.

În muzeul Armatei Sovietice se află o vitrină care vorbește dela sine

despre hlestacovismul nazist, de tip evoluat, bineînțeles, fiind al epocii imperialiste și având la bază nu numai fraudă ci și crimă. În această vitrină sunt câteva exemplare dintr'un ucaz pentru circulația vehiculelor în orașul Leningrad, iscălit de „comandantul Leningradului” general-maior von Knuth! Câteva mii din asemenea bilete de circulație au fost capturate într'un camion părăsit prin fuga armatelor germane. Dar în îngâmfarea lor nelimitată naziștii au tipărit și pregătit nu numai ucazuri administrative, dar și invitațiile speciale pentru banchetul victoriei asupra Leningradului, banchet care urma să aibă loc la hotelul Astoria. Invitațiile prezintă și menu-ul respectiv! Sunt documente în care lăudăroșia și îngâmfarea se îmbină în mod straniu cu spiritul metodic și cu imbecilitatea fără de margini! Nu s'a scurs chiar atât de mult timp de când hlestacovul Nr. 1 al regimului nazist, Hitler, declara în mod public, cu emfaza și impertinența lăudărosului: „Nu sunt decât 48 de ore de când au început noi operații militare de o anvergură formidabilă. Ele vor contribui la nimicirea inamicului din Răsărit. Acesta este în momentul de față în plină descompunere și nu va mai putea să-și refacă forțele sale”. Aceste cuvinte erau rostite la 3 Octombrie 1941, cu prilejul deschiderii în Germania nazistă a „Ajutorului de iarnă”.

La 9 Octombrie un alt hlestacov bine cunoscut, Dietrich, șeful secției de presă a lui Hitler, se lăuda cu și mai multă emfază și demagogie: „Domnilor, ceea ce este condamnat să cadă prin decizia comandamentului german—va cădea în mod infailibil. Noile succese ale armelor germane aduc soluția militară definitivă a campaniei din Răsărit. Rusia Sovietică este învinsă, din punct de vedere militar vorbind...” Hlestacovul nazist adăuga cu patetism: „Nu-mi puteți reproșa de a vă fi indus vreodată în eroare prin informații false. Astăzi din nou, vă garantez pe onoare justetea unei comunicări care, de astădată, poate fi calificată drept senzațională”.

Care era această știre senzațională învăluită în atâta mister de Hitler și acoliții săi? Era începutul ofensivei naziste împotriva Moscovei. Și lăudăroșii fasciști au regizat nu numai știri îmbrăcate în haina senzaționalului dar și un întreg aparat al solemnităților victoriei asupra Moscovei. Rămășițe ale acestui aparat se odihnesc cumiți în vitrinele muzeului Armatei Sovietice. Iată o grămadă de decorații! Au fost găsite într'un camion părăsit în graba fugii din fața Moscovei, camion care era plin până la refuz cu medalii și ordine. Decorații pentru toată lumea! Tot omul cu decorația lui, pentruca să nu fie nici o discordie! Iată în altă vitrină uniforme sclipind de curățenie și atât de împodobite cu fireturi și galoane încât par vestimente de circ. Sunt uniforme speciale ale ofițerilor superiori pregătite pentru parada victoriei naziste asupra Moscovei. Iar în altă vitrină niște alămuri noi oferă privirilor o mostră din utilajul special al fanfarelor, destinate să puie pe note pasul de gâscă al barbarilor. Toate acestea au fost găsite în fața Moscovei, printre zeci de mii de cadavre naziste, armament distrus, camioane arzânde...

Sunt lucruri care te fac să te gândești că hlestacovii fasciști au totuși ceva care-i deosebește fundamental de prototipul lor gogolian. Eroul „Revizorului” este un escroc și lăudăroșia lui este menită uluirii și înspăimântării aceluia vulg de funcționari provinciali, nu mai puțin escroci, pentru a trage cele mai mari beneficii cu putință. Dar Hlestacov se lasă furat de farmecul propriilor minciuni, fără a crede în ele. Dovadă că o șterge cu abilitate de îndată ce s'a înfruptat din buzunarul funcționarilor venali ai târgului. Hlestacovii fasciști s'au lăsat însă atât de mult iluzionați de propriile lor minciuni încât nici n'au mai văzut când căleau în prăpastie. Când s'au trezit

era prea târziu. Au mai putut arunca doar ultima privire a muribundului asupra prăpădului pe care l-au provocat.

Muzeul Armatei Sovietice este unul din locurile profund impresionante ale Moscovei, pentru că în decurs de câteva ore te face să re trăiești unul din capitolele cele mai sbuciumate și mărețe în acelaș timp ale istoriei contemporane. Este un muzeu al patriotismului sovietic, al eroismului simplu și grandios până la proporții monumentale al cetățeanului sovietic, un muzeu al demnității umane, o imagine nespus de concretă a marilor virtuți ale umanismului socialist.

Poate fi gest mai profund uman și patriotic, decât acela al căpitanului aviator Gastello care terminându-și muniția se asvârle cu toată viteza aparatului său, în mijlocul mulțimii avioanelor fasciste pentru a le opri să bombardeze Moscova lui, a patriei lui și a lumii întregi? Chipul tânăr al croului—primul erou al Marului Războiu de Apărare a Patriei—te privește din fotografia aflată în Muzeu, împrăștiind aiudoma soarelui o mare căldură a purității și măreției morale.

În clipa în care dezastrul armatelor fasciste din fața Moscovei era un fapt împlinit, propaganda nazistă a început să învinuiască cu năduf iarna rusească. Mai târziu, în momentul prăbușirii rapide care a urmat Stalingradului au fost acuzate primăvara, vara și toamna rusească, ploile și praful șoselelor și cred că nu a rămas element al naturii rusești neînvinit de plângăreții criminali.

Lumea știa de mult că ieremiada nazistă căuta să ascundă spaima crescândă a jefuitorilor, siluitorilor și asasinilor în fața omului sovietic, fenomen inspirator de groază pentru orice imperialism și fascism.

Înțelegi cauza dezastrului celei mai mari armate de agresiune pe care a cunoscut-o cândva istoria, privind în Muzeul Armatei Sovietice mărturiile luptei eroice și neînchipuit de dramatice a celor două zeci și opt de soldați ai diviziei de gardă Panfilov. Douăzeci și opt de ostași au dus o luptă de ceasuri întregi împotriva câtorva companii inamice și a zeci de tancuri pe șoseaua Volocolamscului, oprind înaintarea inamicului către Moscova. După o bătălie de peste patru ore cu un grup de 20 de tancuri, din care au fost nimicite 14, rămăseseră mai puțin de 20 de soldați, în tranșeea care le servea drept singură apărare. Extenuați de greutatea luptei, cei rămași în viață au trebuit peste puțin să facă față asaltului unui nou grup de 30 de tancuri inamice.

Ghidul ne povestește momentul emoționant până la lacrimi în care Clodicov — instructorul politic al companiei — cu fața înegrită de pulbere, pârjolită de focul luptei, și-a îmbrățișat cu o privire caldă tovarășii, spunându-le:

— Prieteni, vin treizeci de tancuri! A bătut ultimul ceas al vieții noastre... Mare este Rusia, dar nu mai avem unde să ne retragem.. Moscova este înapoia noastră!... Haideți să ne îmbrățișăm!"

Sub focul armelor dușmanului, în tranșeea plină de resturi de obuze și de trupurile celor uciși, ultimii luptători s'au strâns cu putere unul la pieptul celuilalt. Cu muniția pe care o mai aveau, au luptat până ce au căzut unul câte unul... În jurul lor, pe întinsul câmpiei, zăceau în nemișcare, arzând cu furie sau fumegând din ce mai rămăseseră neurs, peste 20 de tancuri dușmane.

O astfel de moarte nu trebuie să rămână anonimă. Ei au avut o viață și un nume... Iată-i cine erau cei 28 de ostași din gardă ai diviziei Panfilov: Vasili Clodicov, Ivan Dobrobabin, Ivan Scepetcov, Abram Criucicov, Gavriil Mitin, Alichai Cassaev, Grigori Petrenco, Narsutbai Essibulatov, Dimitrii Caleinicov, Ivan Natarov, Grigori Șemiachin, Piotr Dutov, Nicolai Mitcenco,

Dușancul Șapocov, Grigori Conchin, Ivan Șadrin, Nicolai Moscalenco, Piotr Emțov, Daniil Cujeberghenov, Dmitri Timofeev, Nicolai Trofimov, Iacov Bondarenco, Larion Vasiliev, Nicolai Bolotov, Grigori Bezrodni, Mustafa Senghirbaev, Nicolai Maximov, Nicolai Ananiev.

Douăzeci și opt de eroi, din neamuri diferite, care și-au dat viața pentru socialism, pentru libertatea și pacea popoarelor lumii.

Sub acest raport al eroismului sublim al oamenilor sovietici, Muzeul Armatei Sovietice este un florilegiu al celor mai frumoase existențe umane, din mulțimea fără număr a lumii de astăzi. Este păstrată aci, amintirea plină de glorie a reprezentanților demnității umane.

Intr'o sală este un colț al Zoiei Cosmodemianscaia, simbol al eroismului femeii sovietice. Alături de fotografii și documente felurite, un portret atrage privirile. Este făcut de o pictoriță franceză, refugiată din dezastrul patriei sale tocmai în China. În clipa în care știrea morții eroice a tinerei comsomo-liste a pătruns până în îndepărtata Chină, pictorița franceză nu cunoștea nici un portret al Zoiei. Dar moartea tinerei fete a zguduit-o puternic. Și-a amintit poate, în acea clipă, de milioanele de fete ale Franței luptând în patria ei împotriva aceluiaș dușman. Și a desenat atunci un chip în care a concentrat puritatea, avântul, sinceritatea, înălțimea morală și hotărârea de a lupta a tuturor tinerelor lumii.

Când mai târziu a avut o fotografie a eroinei sovietice a putut constata cu înmărmurire că figura desenată de dânsa cu mult înainte, era chiar a Zoiei. Astăzi, portretul făcut de pictorița franceză, în astfel de împrejurări, este în Muzeul Armatei Sovietice.

Intr'o altă sală care amintește de apărarea Sevastopolului, vizitatorul poate vedea cu uimire un steag uzat de trecerea timpului, care nu este al epocii sovietice ci al apărătorilor Sevastopolului din anii 1854—1855. Ghidul ne lămurește prezența în Muzeu a acestui standard.

— În momentul în care ultimii apărători ai orașului acopereau retragerea trupelor sovietice aflate în capul Hersonesului, soldații naziști jefuiau Sevastopolul casă cu casă, nimicind totul în calea lor. Printre altele au distrus în întregime vechiul muzeu din Sevastopol, păstrătorul atâtor mărturii strălucite ale eroismului rus. Printre obiectele furate din muzeu era și acest steag al unuia din regimentele ruse care au participat la istorica apărare a orașului, în războiul din Crimeea. Cercetașii sovietici care acționau în spatele frontului inamic au aflat de acest furt. Intr'o noapte, grupul de cercetași s'a infiltrat până în localitatea unde se afla statul major german, în localul căruia era ascuns steagul, au nimicit un număr de naziști, au salvat această relicvă a tradiției patriotismului rus și s'au retras.

În timp ce simplii ostași sovietici își riscau viața pentru a salva dela înjosire și pieire o veche mărturie a gloriei naționale, comandamentul militar nazist dădea ordin să fie distruse casa lui Tolstoi dela Iasnăia Poliana și casa lui Pușchin din apropierea Leningradului. Fasciștii, înnebuniți de eșecul planurilor lor fantastice și criminale, tindeau să distrugă nu numai tot ce era avut și creație sovietică, dar și trecutul glorios al poporului rus, al popoarelor Uniunii Sovietice. S'ar putea spune astfel, că alături de eroica armată sovietică au dat o mare contribuție la înfrângerea monstrului hitlerist mărețele umbre ale lui Stepan Razin sau Ivan Susanin, ale lui Minin, Pojarschi sau Cutuzov, ale zecilor și sutelor de mari figuri patriotice ale trecutului rus.

Legătura aceasta între trecut și prezent sub raportul luptei patriotice și revoluționare, apare cu o mare limpezime în sala Muzeului destinată

evocării Stalingradului. Ne aflăm aci în fața celui moment grandios al istoriei în care s'a hotărît soarta omenirii pentru milenii.

La Stalingrad s'a dat bătălia decisivă între fascism și socialism. Socialismul și-a arătat aci din plin întreaga lui superioritate, învingând cea mai puternică armată pe care a putut-o ridica vreodată forța rapace a capitalului, în întreaga lui existență. Stalingradul a însemnat zdrobirea forței nazismului, eliberarea Europei înlănțuite, posibilitatea trecerii spre socialism pentru noi țări ale lumii. Putem spune că istoria contemporană și-a accelerat mersul ei către visul de aur al omenirii muncitoare — comunismul — în iureșul acestei bătălii fără egal.

Coincidențele surprinzătoare ale istoriei fac ca la Stalingrad să se fi hotărît soarta omenirii de două ori într'un singur sfert de veac.

La 23 August 1918, sub conducerea lui I. V. Stalin și împotriva manevrelor trădătoare ale troțchiștilor, regimentele de mineri din bazinul Donetului, frânturi ale tinerei armate roșii, își începeau ofensiva împotriva bandelor de gardiști albi ai lui Crasnov, din armata lui Denichin, care încercuiau Tariținul. Armata roșie a rupt blocada contrarevoluției, înlăturând primejdia de moarte care amenința nu numai orașul aflat pe Volga, dar însăși revoluția socialistă. Dacă Tariținul ar fi căzut, legătura între Nordul și Sudul Rusiei ar fi fost ruptă și contrarevoluția ar fi înăbușit puterea sovietică abia instaurată. La Tarițin s'a dat prima mare luptă între capitalismul, având o forță uriașă, și socialismul, abia născut. A fost într'un fel reeditarea luptei biblice dintre David și Goliath. Molohul contrarevoluției, al capitalismului, s'a prăbușit la Tarițin sub loviturile Armatei Roșii, slab echipată, puțin experimentată în lupte de mare anvergură, dar însuflețită de elanul revoluționar, de ură fierbinte împotriva exploatării nemiloase.

După 24 de ani, la 23 August 1942, la ora 5 după amiază, 80 de tancuri naziste urmate de coloane de infanterie motorizată pătrundeau în Stalingrad și năvăleau, în zgomotul infernal al motoarelor și bombelor aruncate din sutele de avioane de bombardament, asupra vestitelor uzine de tractoare ale Stalingradului. Așa a început istorica luptă dela Stalingrad.

Pentru cine a urmărit această bătălie numai din comunicatele presei fasciste, ea a trebuit să constituie desigur un fenomen uluitor până la înspăimântare și înnebunire. Incepând cu luna August a anului 1942, Stalingradul a căzut de nenumărate ori. Bineînțeles în comunicatele biroului nazist de informație.

A fost o epocă, prin Septembrie și Octombrie, în care Stalingradul cădea zilnic. Această cotidiană cădere a unui oraș, era un fapt nemaiîntâlnit în analele istoriei și până la urmă a început să înspăimânte lumea îngrijorată a fascismului. Parcurgând comunicatele faimosului Dietrich, puteai avea impresia unei lupte cu legiuni de fantome... Era un fel de presimțire a prăbușirii iminente a hitlerismului...

Starea de spirit a barbarilor era atât de proastă încât la un moment dat a trebuit să ia cuvântul în Reichstag chiar hlestacovul Nr. 1 al nazismului, Hitler, anunțând că Stalingradul este de fapt ocupat, mai rămânând nebiruită doar o mică fâșie de pământ, dar că în curând și ultimii apărători ai Stalingradului vor fi aruncați în Volga. Poporul nostru spune că buturuga mică răstoarnă carul mare. Comunicatele naziste au fost astfel ticluite parcă pentru a valida înțelepciunea populară. Această mică fâșie de pământ pe malul Volgăi, cutremurată de violența luptelor, a răsturnat planul nebunesc al lui Hitler de a cucerii Stalingradul pentru a năvăli în Sud, înspre petrolul sovietic, și de a urca spre Nord pentru a înconjura din răsărit și a învinge Moscova, care se dovedise invincibilă în lupta pieptișe.

Orașul care cădea zilnic în comunicatele naziste a reușit până la urmă să cuprindă într-o vastă încercuire o armată de peste 300.000 oameni, care a sucombat în brațele-i de oțel.

În fața colosului metalic al nazismului, împrăștiind pretutindeni prăpădul, s'a ridicat cu eroism omul sovietic. Au luptat aci la Stalingrad foștii apărători ai Tarii noastre, membri ai vechilor gărzi revoluționare, alături de tineretul crescut de orânduirea sovietică. Gloria faptelor de arme ale apărătorilor Stalingradului a intrat în legendă și constituie un bun de preț al întregii omeniri progresiste.

Care om iubind libertatea și urând asuprirea și fascismul nu a tresărit din toată ființa la auzul nemaipomenitelor acțiuni ale detașamentului Pavlov și a rezistenței de neclintit a „Casei Pavlov”. „Casa Pavlov” a devenit tot atât de cunoscută în lumea întreagă ca și Versailles, Hyde Park, sau căderile Niagarei.

Intr'una din piețele Stalingradului se ridica o casă cu etaj, cu nimic deosebită de celelalte case ale Stalingradului, având doar calitatea de a domina prin poziția ei strategică o mică parte a orașului. Nu se știe din ce motiv hitleristii care ocupaseră, casă cu casă, o bună parte a cartierului, ignoraseră această modestă locuință a unor oameni simpli. Detașamentul sergentului Pavlov a primit ordinul să ocupe casa și să o țină atât cât va putea. De îndată ce ocupanții naziști ai clădirilor învecinate au simțit prezența în această casă a detașamentului sovietic, o ploaie metalică ucigătoare s'a peslăntuit asupra ei. Zi de zi, casa lui Pavlov — cum era înscrisă pe hărțile operative ale statului major și cum a fost apoi cunoscută în toată lumea — a suportat cu stoicism furia bombardamentului nazist. Bucată cu bucată zidăria a început să cedeze sub puterea focului, dar apărătorii ei rămăneau neclintii, respingând zeci și zeci de atacuri ale inamicului și răspândind cu dărnicie și avânt moartea meritată în rândurile acestuia. Câți cotropitori și-au dat viața sub zidurile casei lui Pavlov este greu de spus, pentru că această simplă clădire, neavând nimic din calitățile unei fortărețe, a fost ținută de apărătorii ei, până în momentul în care armata lui Hitler a fost înfrântă.

În Stalingradul sfărtecat de inamic, casa lui Pavlov a fost una din numeroasele insule ale eroismului sovietic din acest oraș, anunțând viitoarea lui eliberare și înfrângerea iremediabilă a barbarilor cotropitori.

Sergentul Pavlov trăiește și astăzi, este un cetățean de seamă al orașului său și al întregii Uniuni, fiind deputat în Sovietul Suprem. El luptă și astăzi împotriva dușmanilor păcii și ai vieții fericite a oamenilor, cu același elan cu care a luptat între dărămurile casei din Stalingrad, apărând timp de două luni de zile. „Casa Pavlov” este un monument istoric al orașului și fotografia din muzeul Armatei Sovietice ne înfățișează cu claritate această modestă locuință, simbol strălucit al marelui patriotism sovietic.

În sala rezervată marilor lupte dela Stalingrad se află și un obiect care stârnește de îndată curiozitatea. Este o simplă bobină de transmisionist, cu firul metalic frumos înfășurat, stând parcă gata pregătită de a veni în ajutorul vreunei legături telegrafice stricate. Istoria acestei bobine nu este mai puțin patetică decât a casei lui Pavlov.

Ea a aparținut în timpul războiului transmisionistului Matvei Putilov. Nu știi nimic mai mult despre acest mare erou decât că îl cheamă Matvei Putilov și era comsomolist. Dar toată biografia lui este concentrată și cuprinsă în actul plin de măreție cu care și-a încheiat tânăra lui existență.

În clipele cele mai grele ale asediului Stalingradului, legătura telegrafică a fost întreruptă în mai multe locuri, punând în primejdie armata sovietică prin izolarea de marele cartier general. Tânărul transmisionist Putilov a

observat primejdia și s'a pus pe lucru sub focul turbat al inamicului. A refăcut o legătură. A refăcut două. Un glonte dușman îl rănește de moarte. Încearcă să-și ducă munca mai departe, dar simte că puterile îl părăsesc. Atunci, cu ultimul efort de care mai era capabil, strânge între dinți cele două capete ale firului rupt pe care-l avea în mână și moare, făcând din propriul lui trup legătura necesară pentru trecerea știrilor și ordinelor de luptă. Nu știu nimic mai mult despre Matvei Putilov decât că și-a dat în felul acesta viața pentru patria sovietică. Dar în gestul lui au rămas întipărite deapaururi, viața frumoasă, fericită, pe care el a trăit-o în satul sau orașul lui natal, înflăcărarea patriotică pe care i-a dăruit-o învățătura din școală, ca și practica scurtei lui vieți de constructor al socialismului, dragostea lui neîmurmurată pentru partidul lui Lenin și Stalin. Toate acestea, Matvei Putilov le-a apărut cu trupul lui tânăr. Nimeni n'a fost lângă dânsul în clipa morții lui eroice și dramatice. Dar cred că a fost găsit cu un chip senin, ca atunci când îți îndeplinești datoria față de o cauză mare, a fost găsit ținând între buzele lui încă pline de viață cele două capete ale sârmei de telegraf.

Toate acestea constituie o parte din opera nemuritoare a marelui Stalin, genialul inginer al sufletelor omenesti, omul a cărui amintire va fi mereu vie în inima și conștiința omenirii prin faptul că i-a învățat pe oameni să-și cucerească fericirea și a scos la iveală resursele morale inepuizabile, de o nespusă măreție, ale milioanelor de oameni simpli.

Către tovarășul Stalin se îndrepta ultimul gând al eroilor. „Ne pregătim să atacăm a treia oară cota — îi scrie lui I. V. Stalin soldatul Leahov, muncitor din regiunea Donului — și de data aceasta o luăm sau murim... Dacă ași avea cinci vieți, vi le-ași da pe toate, tovarășe Stalin“. Leahov nu a avut decât o singură viață, la care ținea mult pentru marea ei frumusețe, dar neprețuit al patriei sovietice, al marelui Stalin. Patriei sovietice, în primejdie, Leahov i-a întors cu eroism și simplitate darul făcut.

Din aceeași forță grandioasă a eroismului, dăruit de marele Stalin, a sorbit și tanchistul Marchin. Rănit de moarte în luptele din Stalingrad, a mai avut puterea să iasă din tancul său și cu sângele care șiroia din rănilor deschise a scris pe metalul mașinii: „Eu mor, dar Patria și Partidul vor învinge“. A fost găsit mort lângă tancul său, sub mesajul acesta înflăcărat adresat luptătorilor Stalingradului.

... Și alături de toate aceste mărturii, o cutie de sticlă în care se află un aparat telegrafic. Este aparatul de transmisiuni al Marelui Cartier General, prin care, din Kremlin, I. V. Stalin a fost zi și noapte în legătură cu fronturile de luptă. Acest aparat a fost martorul fermității și clarviziunii cu care genialul conducător de oști a făcut față celor mai grele împrejurări pe care istoria le-a pus vreodată în fața unui om.

Locotenentul major Ponomarev, care a mânuit timp de patru ani aparatul, a scris amintiri ale acestei epoci, evocând munca titanică depusă de tovarășul Stalin, cu calmul și siguranța care-i erau atât de caracteristice.

„Stalin — scrie N. Ponomarev — cunoștea pe dinafară numele tuturor localităților, chiar și a celor mai neînsemnate, numele râurilor, lacurilor și le rostea fără a consulta harta sau notele sale. Cu o limpezime atotstăpânitoare, el preciza, până în cele mai mici amănunte, operațiile care trebuiau să se desfășoare pe front. Indica diferitele unități, numele conducătorilor, dispozitivul de urmat, manevra de executat. Am fost uluit de cunoașterea profundă a artei militare pe care o avea tovarășul Stalin și de memoria sa cu adevărat prodigioasă. Această uluire nu a făcut decât să fie tot mai mare, mai profundă în anii pe care i-am petrecut la Marele

Cartier General... Și Ponomarev urmează: „S'ar fi spus că vedea în mod efectiv poziția fiecărei unități, figura fiecărui comandant“.

În amintirile sale mai este o propoziție simplă, cu neputință de uitat: „În timpul celor patru ani ai războiului, tovarășul Stalin a albit...“

Păru ca pana corbului devenit alb ca neaua trădează numai o infimă parte din uriașa încordare a aceluia care a avut în grija sa nu numai salvarea dela pieire a întregii omeniri, dar și viitorul ei.

Treci dealungul sălilor, re trăind momentele mari ale istoriei. Istoria vie a luptelor care au urmat între Stalingrad și Berlin. Peste două mii de kilometri de înclăstări nemaiîntâlnite care au dus la victorie, dovedind genialitatea strategiei staliniste. Imagine după imagine, documente și mărturii autentice, profund emoționante, ale eroismului Armatei Sovietice, însoțesc pașii călătorului.

Și iată sfârșitul barbarilor! Momentul suprem al nimicirii bârlogului fiarei sălbatice.

Deși luptele pentru Berlin au dat naștere unor episoade de epopee, sala ultimă a muzeului este de o mare sobrietate, pentru a da relief câtorva momente culminante.

Privirea îți este atrasă imediat de macheta unei clădiri terminată cu o mare cupolă, a cărei siluetă este binecunoscută: Reichstagul, locul de unde prin înșelătorie a pornit marea dramă a poporului german și apoi a întregii Europe. Pe cupola machetei se află un steag în miniatură. În ziua de 30 Aprilie 1945 la orele 14, sergenții Egorov și Cantaria, sub ploaia de gloanțe a dușmanilor, s'au cățărât până în vârful cupolei și au înfipt aci steagul roșu al victoriei socialismului asupra fascismului.

În altă parte a sălii sunt puse față în față două documente contrastând profund între ele. Unul este un „aforism“ semnat de Goebbels, puțin înaintea sfârșitului său lipsit de glorie: „În acest război totul este posibil în afară de capitularea noastră“. Alături, privitorul poate vedea în fotocopie actul capitulării Germaniei naziste.

Momentul cel mai impresionant pentru vizitatorul muzeului Armatei Sovietice, este al epilogului Marelui Război pentru Apărarea Patriei. În fundul unei săli, ornamentată fastuos, așezat pe un postament și luminat puternic de un reflector, se află steagul roșu al victoriei, care a fost înfipt asupra Reichstagului. De jur împrejurul sălii sunt steaguri de luptă ale unităților Armatei Sovietice, steaguri care au însoțit fapte de arme nepieritoare pentru istorie și care acum vorbesc privitorilor despre gloria popoarelor sovietice, despre geniul marelui Stalin. Ele sunt steaguri sovietice, dar sunt convins că vizitatorii din toate colțurile lumii care au trecut prin această sală au privit cu dragoste și pietate la aceste flamuri, ca la steagurile propriului lor popor, ale propriei lor lupte pentru pace și libertate.

Sub un mare tablou care înfățișează bucuria poporului sovietic sărbătorind victoria, se află aruncate aparent în dezordine, dar alcătuind un ansamblu monumental, steagurile unităților armatei fasciste. Sunt simbolurile pătate cu sânge ale unei armate de briganzi, flamuri care aidoma acelorale piratilor din trecut, erau menite să anunțe distrugere, moarte, nefericire. Sunt steaguri din pânze de preț, încărcate cu bogate elemente decorative, în care predomină galben-auriul și negrul. La un loc cu ele se află stindardul personal al lui Hitler, asvârlit peste stema sfărâmată a Reichului nazist, așa cum a fost luată dela palatul Cancelariatului.

Privești din nou steagul victoriei asupra fascismului și nu se poate să nu fii pătruns de lecția de înaltă ținută morală care se degajă dela sine, din compararea acestor flămuri. Steagurile fascismului învins, aruncate pe pământ, sunt de un lux și de o bogăție ostentativă, țipătoare. Steagul victoriei care a fost înfipt pe cupola Reichstagului este o simplă fâșie din pânză roșie, pe care sunt înscrise datele privitoare la unitatea căreia i-a aparținut, totul montat pe un băț obișnuit din lemn de brad. Este însăși măreția simplă și modestă a omului sovietic!

Nu multă vreme după ce fusesem în Uniunea Sovietică, călătoream prin Republica Democrată Germană și vedeam Berlinul. Mărturisesc că am intrat în Berlin purtând în minte imaginile de neșters datorite de Muzeul Armatei Sovietice din Moscova, de filmul „Căderea Berlinului“, de cărțile citite cu privire la luptele care s'au dat în Berlinul nazist. Chiar dacă nu aș fi venit cu toată această cunoaștere, din muzee, documente, filme și cărți, a ultimului act al tragediei lipsită de noblețe a hitlerismului, ruinele imensului oraș ar fi vorbit dela sine despre urgia nazismului care a căutat să arunce un întreg popor în prăpastie. Berlinul este atât de distrus de război, încât pare, în primul moment, o mare rană purulentă, nevindecabilă.

Trebue să cunoști marile realizări înfăptuite cu sprijinul Uniunii Sovietice de oamenii muncii din Germania democratică și acel colț al Berlinului în reconstrucție care se numește Aleca Stalin, de unde se deschide perspectiva Berlinului de mâine, oraș al socialismului și al păcii, pentru a-ți da seama că nici un prăpăd, oricât ar fi el de imens și de puternic, nu poate distruge forțele sănatoase, creatoare, ale unui popor.

Unul dintre primele drumuri l-am făcut la Brandeburgertor sau mai bine zis la ceeace a mai rămas din faimoasa „poartă“ care închide bulevardul Unter den Linden. Grupul cavalin, simbolizând cavalcada gloriei prusace, care străjuia poarta Brandeburgului, **nu mai există. Și caii și carul triumfului au fost distruși de bombe.**

Aici este unul din locurile sinistre ale Berlinului, deși numai la doi pași este gălăgia vieții tumultuoase din Friedrichstrasse, una din arterele principale ale orașului. În cartierul porții Brandeburgului s'au dat ultimele și cele mai puternice lupte pentru ocuparea Berlinului. Când te apropii de imensul arc al porții, ai impresia că zidurile sale au devenit o ciudată dantelă din beton, lucrată nu cu o uriașă igliță, ci cu focul mistuitor al obuzelor, schijelor, gloanțelor de tot felul. Pe fronton a mai rămas basorelieful luptei dintre Lapizi și Centauri, imitând motivul aflat pe Acropole. Ca un mușcător ecou al istoriei, văd pe unul din ziduri basorelieful povestirii mitologice a cămășii lui Nessus. Aceasta la doi pași de locul unde, acela care se credea un nou Hercule al Europei și al lumii, și-a dat sfârșitul în mod josnic, otrăvit de propria-i grandomanie și ars nu de flăcări, ci de pârjolul sângelui pe care l-a vărsat cu cinism.

O tablă indicatoare îți arată că aici se termină sectorul democrat al Berlinului. Dincolo este zona britanică. La numai 100 de metri de Brandeburgertor se ridică în zona britanică resturile unei mari clădiri. Silueta este familiară, binecunoscută. O construcție în stil de bazilică romană, cu decorații baroce, deasupra căreia se ridică o cupolă imensă. Este Reichstagul. Curiozitățile și ironiile istoriei fac ca toată istoria atât de întunecată a dictaturii hitleriste să se învântească într'un fel de circuit enorm în jurul acestei clădiri. Hitler a venit la putere incendiind Reichstagul, pentru a amăgi poporul și a putea astfel să deslănțue teroarea anticomunistă.

Reichstagul a fost în tot timpul nazismului locul preferat al oratoriei de urangutan furios a fostului fűhrer. Pe Reichstag ostaşii sovietici au înfipt steagul victoriei, anunţând sfűrşitul hitlerismului. Din cupola incendiată altădată în scop provocator de nazişti nu a mai rămas decât o parte a fierăriei. Arcuri metalice împânzesc cu aspect funebru un colţ din cerul Berlinului. Intr'un loc, sub cupolă, resturile unei statui, găuri de ferestre ca nişte orbite de craniu, urme ale unei decoraţii de piatră, zidărie înegrită de fum... Acesta este Reichstagul.

Dacă dela Brandeburgertor o iei la stînga, dai în Wilhelmstrasse, fostul Quai d'Orsay german. Şi aici totul este distrus. La fostul palat al lui Hindenburg, te priveşte ca ochiul căscat al unui cadavru intrat în putrefacţie, numărul casei, nr. 73. Atît a mai rămas cu totul întreg din clădirea somptuoasă de altădată.

Ceva mai departe sunt ruinele fostei cancelarii a lui Hitler. Palatul personal al fűhrerului fusese construit în stil de fortăreaţă, cu acel aer masiv şi întunecat de închisoare, care poate fi văzut la fostul minister al aerului (nu departe de cancelariat) construit cam în acelaş stil. Priveliştea pe care o are acum trecătorul este lugubră. Fostul palat al lui Hitler este o mare de ruine. Pe o întindere vastă sunt aglomerate mormane de zidărie surpată. Blocuri enorme de beton, cîntărind cîteva tone, stau asvărlite de o mână năstruşnică, într'o rînă. Altădată, aceste blocuri impenetrabile pentru cele mai puternice bombe, protejau adăpostul subteran al dictatorului. De pretutindeni, armătura metalică a betonului răsucită în fel şi chip îşi întinde capetele ca nişte ghiare monstruoase. Printre dărăməturi a început să crească iarba, să prindă viaţă bălăriile şi mărăcinişul. Altă dată aci era grădina dictatorului. Acum este doar nisipul milenar al Brandeburgului, din care răsar tufe sălbătice. Din loc în loc, cîte un rest dintr'o delicată coloană de porfir saxon sau o rămăşiţă a unui bloc de marmoră albă. Cobori într'o subterană, ca un coridor îngust. În semiobscuritate, plăcile de majolică ale coridorului sclipesc, aruncînd reflexe de lumină asupra molozului, betonului surpat, fierăriei răsucite care astupă drumul. Intr'un loc, o pivniţă cu pereţii frumos capitonaţi, cu plăci betonate şi avînd pe laturi un mecanism alcătuit din şine de fier, cu un fel de scripet la capete. Este ceea ce a mai rămas din garajul subteran şi liftul pentru vehicule.

În faţa cancelariatului se mai vede intrarea în subterane. O pantă betonată şi ceva mai departe un perete gros de beton, înconjurat de sfărămături. Pe această pantă de beton a eşit la lumina zilei generalul Keitel, cel care a semnat actul capitulării.

Cînd apune soarele, terenul devine scena unor umbre fantastice, imobile ca nişte monştri pe pămîntul răscolit ca de o mare furtună. Pare unul din acele locuri încărcate de grele blestemuri din povestirile fantastice.

Aci s'au făurit cele mai criminale planuri ale istoriei recente. De aci au pornit comenzile care au transformat milioane de oameni dornici de viaţă în munţi de cadavre şi au făcut să curgă oceane de sânge. Tot aci Hitler şi-a curmat zilele pentru a scăpa de o pedeapsă implacabilă. Am înaintea ochilor extraordinarul tablou al pictorilor Cucerăncesi, cu un Hitler tremurînd de spaimă, simţindu-se strangulat de propriile-i crime, în decorul răvăşit al somptuoasei săli subterane. Totul corespunde, ca atmosferă, ruinelor întunecate, părăsite de lumina soarelui, pe care le am în faţă.

Nu știu cât s'a scris în presa engleză și americană despre Muzeul Armatei Sovietice din Moscova și cât s'a scris despre Berlinul ruinat. Nu știu nici cum s'a scris. Bănuiesc însă că foarte puțin și doar prin prisma diformantă a minimalizării sau a senzaționalului. Presa reacționară a imperialismului americano-englez nu ne dovedește că marii stăpâni ai trusturilor să fi învățat ceva din lecțiile aspre, dar atât de elocvente, ale istoriei. Dacă citești această presă, dacă ai în față acțiunile concrete de stârnire a unui nou război de către imperialiști, istoria îți apare ca o scenă turnantă în care după episodul hitlerismului, urmează pe platoul care se rotește episodul imperialismului occidental. În afară de o mică modificare de decor, nu s'a schimbat aproape nimic. Aceleași acțiuni, aceleași cuvinte, aceleași planuri, pe o treaptă de valori a criminalității, mai ridicată. Hlestacovismul hitlerist este din nou în mare cinste. Imperialiștii mint și se îmbată cu propriile lor minciuni, sporindu-și setea de dolari și de sânge.

În „Revizorul“, Hlestacov își începe monologul lăudăroșiei afirmând cu emfază că este prieten cu Pușchin și autor al „Nunții lui Figaro“, „Robert diavolul“ și „Nora“ și se prăbușește de pe scaun în clipa în care se declară feldmareșal. Hlestacovii americani și englezi au trecut de faza lăudăroșiei literare. Imaginația lor criminală a trecut dela literatura de proastă calitate la fapte. Coreea însângeraată, martirizată și atât de minunat de eroică, stă ca o mărturie a acestui fapt. Când vor ajunge imperialiștii americani „feldmareșali“?! Nu știm! Noi știm însă că istoria are legi neiertătoare și că în eventualitatea în care — sfidând dragostea de pace a popoarelor — exemplul lui Hitler ar fi dus de imperialiști până la capăt, nimic nu i-ar putea scăpa de a împărtăși din plin soarta lipsită de glorie a înaintașului lor.

DESPRE TRĂSĂTURILE SPECIFICE ALE COMEDIEI¹⁾

Râsul biciuiește vulgaritatea și prostia. Omenirea a râs totdeauna cu ironie și dispreț de tot ce era meschin, rău și josnic, iar comedia este puternică tocmai datorită râsului.

Râsul, satira, humorul sănătos sunt armele comediei. Râsul lovește, ridiculizează. El este necruțător față de tot ce merită să fie luat în râs. Forța lui face pe orice om să tresară. De o simplă ironie, spunea Gogol, „se teme chiar și acela care nu se teme de nimic”.

În comedia realistă râsul este în același timp și judecător și demascator, voios dar sever. Comedia expune în fața tuturor, prin personagiile sale, lipsurile oamenilor, supuse de o minte ascuțită și dotată cu spirit de observație, biciuirii satirice și bătăii de joc.

Comedia există de mult. Aristofan cunoștea marea forță a râsului, și-l folosea în pamfletele lui satirice. Plaut, Lope de Vega, Goldoni, Moliere, au dezvoltat acest gen și l-au îmbogățit prin crearea unor tipuri variate, luate din viață.

Dar adevărata patrie a marii comedii demascatoare și a satirei sociale este Rusia. Oamenii ruși au știut întotdeauna să râdă și să prețuiască satira. În Rusia au apărut modele nepieritoare de comedii, în care satira s'a ridicat prin imagini tipice până la culmile demascării orânduirii sociale putrede. Satira a atins o

astfel de forță de veridicitate în zugrăvirea vieții, încât spectatorul, după expresia lui Gogol, ajungea să se cutremure văzând vulgaritatea și josnicia.

După Fonvizin, Griboedov, Gogol, au intrat ca un torent larg în literatura universală comediile lui Saltâcov-Scedrin, Ostrovschi, Suhovo-Kobâlin, Turghenev, L. Tolstoi, Cehov, vodevilurile lui Lenschi, Karatâghin, Necrasov. Întregul secol al XIX-lea al literaturii clasice ruse a fost marcat de o neobișnuită înflorire a comediei satirice, a satirei demascatoare. Criticând autocrația și orânduirea iobăgistă, comedia a devenit genul cel mai puternic și mai accesibil pentru popor. Comedia lovea cu îndrăzneală această orânduire, dădea lovituri necruțătoare însuși sistemului social bazat pe exploatare; prin intermediul râsului, împreună cu marii autori satirici, poporul-spectator condamna rânduile pe care le ura și care dominau viața societății.

Acesta era râsul unui popor puternic și iubitor de libertate. Comedia sovietică a moștenit cele mai bune tradiții ale dramaturgiei clasice ruse. Viața poporului sovietic este profund optimistă și plină de bucurie, pătrunsă de sentimentul patriotismului dătător de viață, pătrunsă de încredere în viitor. Omul sovietic nu tolerează rutina și înapoierea, el dă dovadă de un înalt spirit de atitudine cri-

¹⁾ Din manuscrisul „Comedia sovietică”, în pregătire pentru tipar la secția redacțională a Asociației Unionale a teatrului.

tică față de tot ceea ce e rău și meschin, lui îi place să râdă de tot ce este demn de un râs caustic și de ironie. În el este mereu trează facultatea de a aprecia autocritic faptele proprii; critica și autocritica călăuzesc faptele și acțiunile oamenilor sovietici. Iată de ce pentru fiecare om sovietic îi este atât de dragă comedia — genul cel mai plin de viață și mai demascator. El vrea să vadă în comedie o zugrăvire vie și veridică a lumii contemporanilor săi, cu caracterele lor, cu ăgerimea minții lor, cu succesele și necazurile lor. El vrea să vadă viața în toată varietatea binelui și răului, în plenitudinea contradicțiilor ei reale.

Clasicii ruși vedeau în comedie unul dintre cele mai eficace mijloace pentru realizarea idealului moral. În estetica democrațiilor revoluționari, s'a dezvoltat concepția despre comedie, ca despre un gen care se bazează pe zugrăvirea unor caractere realiste. Belinski a remarcat de repetate ori că în poezie se amestecă, la fel ca și în viață, elementele tragicului și comicului, și că în comedie, ca și în orice alt gen, trebuie să înfățișate caractere puternice și nobile.

Democrații revoluționari: Belinski, Herzen, Dobroliubov, Cernășevski, generalizând experiența comediei ruse, curățind calea pentru dezvoltarea ei, au creat o teorie materialistă încheiată despre comic. N. G. Cernășevski a denumit lucrarea pe care a consacrat-o cercetării concepției filosofice despre arta comicului „Sublimul și comicul”. Într'un vast plan teoretic, pe baza teoriei materialiste despre noțiunea frumosului în viață și în artă, Cernășevski examinează problemele fundamentale ale comicului.

Obiectul comicului este opus obiectului sublimului. Natura abundă în frumos, în ea nu există nimic comic.

Pentru Cernășevski, adevăratul domeniu al comicului este omul, viața omului. Numai omul poate fi ridicol. Marele gânditor vedea în ceea ce e urât, izvorul și esența comicului. Dar urâtul poate să atingă sublimul și anume, atunci când se manifestă ca ceva groaznic, sau oribil. Ceea ce este urât devine comic numai atunci când își pierde nuanțele de în-

fricoșător și deșteaptă „în mintea noastră batjocura prin absurditatea lui”.

N. G. Cernășevski definește esența comicului cu următoarele cuvinte: „*Urățenia ne pare absurdă numai atunci când este nelalocul ei, când nu vrea să pară urâtă. Ea ne face să râdem prin pretențiile ei prostesti, prin încercările ei nereușite*”. (N. G. Cernășevski, Opere filosofice alese, Gospolitizdat 1950. Vol. I, pag. 286, Ed. Rusă.)

În aceste cuvinte Cernășevski a exprimat ceea ce au căutat fără succes multe minți. Când urâtul vrea să pozeze în altceva decât este, când prostia nerecunoscând că este prostie, caută să pară ceva demn de laudă — se naște o situație comică, atât de cunoscută din piesele clasice. Prostia merită să fie ridiculizată, acea prostie despre care Cernășevski a scris că este „*principalul obiect al batjocurii noastre, principalul izvor al comicului*”.

De prostie își bătea joc în comedii sale Aristofan; „Elogiul nebuniei” al lui Erasim din Rotterdam este o mare operă a literaturii universale, operă în care sunt ridiculizate vulgaritatea, rutina și prejudecățile; ignoranța celor de teapa lui Mitrofanușca a fost ridiculizată de Fonvizin în piesa sa „Neisprăvitul”; prostia și conservatorismul au fost biciuite de Griboedov în piesa „Prea multă minte strică” și de Gogol în „Revizorul”.

Democrații revoluționari, analizând tragedia și comedia, considerau că amândouă aceste genuri își trag conținutul dintr'o „situație anormală a lucrurilor”. Dar în timp ce tragedia înfățișează situații independente de voința oamenilor create de cele mai multe ori de împrejurările exterioare — comedia, dimpotrivă, expune totdeauna bătăii de joc acele neplăceri ale omului care provin de pe urma propriei lui prostii. Totdeauna este ridicol ceea ce apare în viața omenească nepotrivit și deplasat, ceea ce întinează fumusețea morală a omului.

În aceasta constau granițele comediei ca gen. Dacă ceea ce este prost și deplasat depășește limitele ridicolului, devine înfricoșător, — atunci începe fie drama, fie tragedia. Rolul comediei este înainte de

toate de a face pe om să râdă, să-și bată joc, sub forma comicului, de prostie și vulgaritate.

Estetica democraților revoluționari, care prețuiau acest gen din punctul de vedere al rolului lui social, ne dă cheia pentru înțelegerea esenței comicului.

Comedia este o piesă în care principale sunt personagiile luate în răs, care stărnesc nu numai indignarea sau disprețul, ci în primul rând râsul plin de ironie și de conștiința superiorității, râsul biciuitor. Acest răs nu este o reacție determinată de o simplă poznă, de niște spirite ieftine sau de niște situații hazlii.

Nu împrejurările exterioare, (ignoranța, neîndemânarea, diformitatea, etc.) provoacă râsul. Acesta ia naștere în comedia realistă din însăși esența personagiilor și a situației comice, numai atunci când autorul se ridică până la acea treaptă morală, în care, prin faptele care stărnesc râsul și prin agitația sterilă a personagiilor, autorul biciuiește vulgaritatea viciilor omenești în manifestarea lor cea mai veridică, tipică și esențială. Această biciuire va deștepta la cetitor și spectatori un răs, care înseamnă când dispreț, când ironie, și care se bazează pe înțelegerea a cât de inutile și ridicole sunt fenomenul sau personagiul din comedie.

Așa dar, cu toate că comedia se apropie de dramă și de tragedie, prin autenticitatea caracterelor create, ea are totdeauna trăsături proprii acestui gen. Comedia se caracterizează prin situațiile ei comice, prin rolul pe care îl joacă în ea râsul demascator, prin eroii principali ai piesei. Oricât de comice ar fi personagiile secundare într-o piesă, aceasta nu înseamnă că piesa va fi o comedie. La Shakespeare, de pildă, întâlnim deseori personajii comice, dar tragediile lui Shakespeare nu încetează să fie din această cauză tragedii.

În determinarea genului trebuie în primul rând să ținem seama de următorul fapt: care este orientarea generală a piesei și cum sunt realizate personagiile de bază ale acesteia? Dacă orientarea ei generală este comică, dacă personagiile principale din piesă provoacă un răs demascator,

dacă sunt figuri ridicole, dar nu înfricoșătoare, atunci această piesă e o comedie. În ea pot exista elemente de dramă și chiar de tragedie, ea poate provoca nu numai răs ci și lacrimi, dar dacă *trăsăturile hotărâtoare sunt cele ale comicului*, dacă tipurile negative sunt demascate prin intermediul râsului, atunci o astfel de piesă rămâne totdeauna o comedie.

Principala forță a genului comic este demascarea viciilor, ridiculizarea vulgarității omenești. Cui îi va trece prin gând să expună batjocurii generale suferințele oamenilor cinstiți și nobili? Crearea unei comedii cu caractere ideale, fără contradicții, fără personaje negative comice, este o încercare lipsită de sens.

Biciuind banalitatea, comedia nu se limitează numai la zugrăvirea oamenilor vulgari. În felul acesta primitiv înțelegeau comedia numai formalistii. Comedia redă lumea oamenilor celor mai diverși, lumea marilor ciocniri sociale, redă viața plină de luptă, de conflicte. Comedia luptă apărând anumite poziții sociale, ea educă moravurile. În aceasta constă imensa ei importanță.

Democrații revoluționari vedeau în comedie un gen eficient al literaturii, gen care luptă pentru idealul moral al poporului, care zugrăvește viața în contradicțiile ei dramatice ascuțite. Dobroliubov scria despre acea înaltă „treaptă morală” de pe care, în fața lui Gogol, s’a deschis lumea nemernicilor și a derbedeilor care îl asaltau din toate părțile. Cernășevski, meditănd asupra misterului comicului, întreba: de ce artistul batjocorește laturile negative ale omului în societate? Și răspundea imediat la această întrebare: tot ce este rău, tot ce este nedemn, împiedcă pe om să fie un „om adevărat”. Prostia și vulgaritatea care se manifestă în viață sub aspecte variate, se găseau într-o strigătoare contradicție cu idealul artistului, cu visul lui despre demnitatea omenească.

Apăreau comice și ridicole nu numai diformările care deșteaptă râsul, dar în primul rând acele fenomene ale vieții, care contrazic idealul de frumos, adică idealul democratic al scriitorului. Ridiculizând uritul, spectatorul și cititorul

înțelegeau în ce constă acest urît și trăgeau pentru ei concluziile corespunzătoare: de a fi mai presus de ceeace provoacă râsul.

„Din comedie, nouă nu ne place ceeace e urît, — remarcă Cernâșevski — plăcut este faptul că noi suntem atât de pătrunzători, încât percepem că urâtul este urât. Râzând de tot ce este urât, noi ne ridicăm deasupra lui. Astfel, râzând de un prost, eu îmi dau seama de prostia lui, înțeleg de ce este el prost și înțeleg cum ar trebui să fie el ca să nu fie prost, — prin urmare eu mă consider mult deasupra lui. Comicul trezește în noi sentimentul propriei noastre demnități“. (N. G. Cernâșevski, Opere filosofice alese, Vol. I, pag. 293).

Râsul în comediile ruse biciuia sever acele fenomene ale vieții care contraziceau idealul de frumos, el biciuia și înfiera rânduelile sociale odioase.

„Ne revoltă numai ceeace este întunecat, iar râsul este luminos“, — proclamă Gogol. Tocmai acest râs luminos și plin de mânie, marele scriitor l-a transformat într-o armă de temut, îndreptată împotriva a tot ceeace este întunecat, vulgar și imbecil. Cu o ironie amară și cu tristețe se plângea Gogol în lucrarea lui „Plecarea dela spectacol“ de faptul că în „Revizorul“ lui, nimeni nu a observat personagiul nobil și cinstit care acționează dealungul întregii piese — râsul. Marea forță a comediei ruse a constituit-o râsul, acel râs care demasca tot ce era nedemn, acel râs care după spusele lui Gogol, este „*demn să stea alături de înalta emoție lirică*“.

„Este o adevărată prăpastie între acest râs și strămbăturile unui scamator de bălci“, — spunea marele scriitor.

În profunzimea râsului satiric, care biciuia cruzimea și lașitatea lumii autocrato-moșierești, în adâncimea râsului lui Gogol, râs, care era uneori plin de mânie, alte ori plin de tristețe, iar alteori plin de voioșie printre lacrimile și tristețea scriitorului, în acest râs străbătea dragostea fierbinte pentru om, credința puternică în popor, în viitorul lui. Iată de ce chiar cele mai puternice tablouri ale moravurilor lumii „râturilor de porc“, tablouri schițate de Gogol, nu provocau la spectator și la cetitor frică și groază; ele provocau râsul care nimicea ticăloșia,

râsul măreț care îndreaptă moravurile, care oglindește forța și vioiciunea sufletească a poporului, capabil nu numai să biciuiască și să critice lumea, dar să o și schimbe. Tocmai într'un astfel de optimism rezidă forța râsului lui Gogol.

În comediile clasice, viciile oamenilor erau reprezentate în caractere vii, tipice. Comedia rusă afirma caracterul ca bază a zugrăvirii artistice a comicului. Caracterele personajilor din comediile lui Gogol, sgdueau pe contemporani printr'un puternic realism. Gogol poseda taina râsului demascator, știa să prezinte prostia funcționarilor, vulgaritatea și hidoșenia derjimorzilor,*) atât de viu și atât de real, încât aceste vicii omenești căpătau valoarea unci mari generalizări artistice, deveneau pentru totdeauna personaje negative tipice. Pe lângă aceasta, în fiecare caracter creat de Gogol, se desvăluia profund tot ce era individual, specific și tipic. Fiecare personaj generaliza păături întregi ale vieții rusești.

Comedia clasică rusă, este o înaltă creație realistă care a fixat tablourile moravurilor în societatea autocrato-moșierască. creație puternică prin realismul și satira ei. N. V. Gogol vedea în comedie o „creație populară socială“. N. A. Dobroliubov a caracterizat comediile lui A. N. Ostrovski ca „piese ale vieții“. Scriitorii ruși tratau genul comediei cu profunzime și cu un mare simț de răspundere, ei vedeau în comedie un gen util pentru societate, un gen care pune cu ascuțime problemele sociale.

Democrații revoluționari ruși și scriitorii clasici făceau distincție totdeauna între comedie și vodevilul lipsit de conținut, în special de vodevilurile traduse, răspândite în vremea aceea și care au dominat scenele teatrelor la începutul secolului al XIX-lea. Gogol, Belinski și Cernâșevski considerau că astfel de vodeviluri sunt străine artei ruse. Vodevilurile traduse denaturau realitatea, se caracterizau prin glume nesărate; elementele lor comice erau grosolane și vulgare.

*) care comiteau abuzuri — dela Derjimorda, personajul gogolian (n. trad. în rom.)

Pe Gogol îl supărau astfel de vodeviluri, el le considera „jucării incolorate“. După spusele lui Belinschi, aceste vodeviluri erau „cosmopolite, fără patrie și limbă“. În ele era denaturată viața rusă precum și chipurile contemporanilor marelui democrat. Adevăratele pasiuni omenești, acțiunile omenești erau înlocuite cu pasiuni mărunte, cazurile anecdotice din viața de familie erau exploatare în toate chipurile.

Trebuie să facem o paranteză: aici era vorba nu de vodevil în general, ci de vodevilul lipsit de idei, lipsit de conținut, creat în special după modelele franceze. Democrații revoluționari au luat atitudine împotriva unor astfel de vodeviluri, cărora le opuneau comedia realistă care stărnește un râs înțelept „generat de o minte scriitoare“, râs care îndeamnă pe spectator să îndrepte moravurile societății. La baza comediei stă humorul inteligent, profund prin conținut și care are țeluri nobile. Spre un astfel de humor tind cei care înțeleg întreaga valoare a frumosului și a sublimului, care știu să deosebească în oameni ceea ce este nedemn și ridicol. O comedie adevărată este alimentată de humorul cu care este atât de înzestrat poporul. În humor sunt concretizate forțele optimismului popular, prin humor poporul își exprimă disprețul, ironia biciuitoare, bucuria, tristețea.

Cea mai justă definiție a comediei a fost dată de V. Belinschi: *„Efectul tragediei este o groază sacră care sguđuie sufletul; efectul comediei este râsul — când voios, când sardonice. Esența comediei constă în contradicția dintre fenomenele vieții pe de o parte, și esența și scopul vieții pe de altă parte“*, (Belinschi despre dramă și teatru „Iscustvo“, 1948, pag. 96).

Democrații revoluționari au luptat neobosit pentru o comedie de înaltă ținută, serioasă, care apără idealurile democratice, progresiste, o comedie a caracterelor autentice și a ideilor mari, a conflictelor puternice, comedie care este chemată să biciuiască critic și să îndrepte cu hotărâre moravurile sociale.

Estetica democraților revoluționari s'a format în luptă hotărâtă cu teoriile scolastice, reacționare din domeniul criticii literare, mai ales în legătură cu problema cum trebuie să fie o comedie.

Această luptă a continuat și mai târziu. Ea a luat diferite forme. Adversarii comediei realiste căutau să reducă importanța conținutului social al comediei, s'o reducă la zugrăvirea unor personaje neîndemânatece care ajung în situații absurde, și prin aceasta să sdruncine principiile comediei fundamentate de democrații revoluționari ruși.

Inițiatorul teoriei idealiste contemporane a comicului este filosoful idealist reacționar francez Henri Bergson, autorul lucrărilor „Râsul“ și „Râsul în viață și pe scenă“. Aceste cărți sunt un fel de manifeste ale idealismului în domeniul teoriei comediei, teorie care și-a găsit imitatori și adepți în zilele noastre.

În filosofie, Bergson este un machist. La baza teoriei lui se află doctrina idealistă a imposibilității de a cunoaște lumea reală.

El raționează în felul următor: omul este înconjurat de fenomene, obiecte lucruri, pe care nu le poate cunoaște „în sine“. „Noi nu vedem obiectele înseși — afirmă Bergson — de cele mai multe ori noi ne mărginim să citim etichetele lipite pe aceste obiecte“ (Henri Bergson, Opere, vol. 5, pag. 180)

Această teză de bază, pe deantregul machistă, a fost strămutată de Bergson și în teoria comicului. Dat fiind că omul, în concepția machistului Bergson, citește numai etichetele obiectelor, iar de lumea obiectelor îl separă un zid chinezesc, autorul de comedie nu oglindește realitatea autentică, ci crează o „atmosferă ireală, în care acționează manechine născocite. De aici și concluzia că arta comediei ar rupe orice legături cu realitatea și nu ar reprezenta în esență nimic altceva decât „o anumită îndepărtare de la ceea ce este material“.

Prin urmare, după Bergson, comedia ar prezenta o lume convențională, născocită, o lume a diformităților ridicole, „a unor înlănțuiri pur mecanice a întâmplărilor din viața omului“. În comedie

n'ar fi zugrăviți oameni reali, ci marionete, căci, după părerea lui, comicul ar consta în abateri mecanice dela „formele obișnuite ale vieții“.

Automatul convențional au înlocuit omul. Bergson afirma că se poate de categoric că comicul constă în „a trata pe oameni ca pe niște marionete“, în faimoasa „mecanizare a vieții“, a cărei esență este repetarea unor situații scenice informe; constă în caracterul automat al personajilor, „care-și urmează orbește ideile“, etc.

Luând dela idealistul francez tot ce era mai reacționar și în primul rând fundamentarea idealistă a răsului, formalistii au apărut până în zilele noastre punctul de vedere al lui Bergson în ce privește arta comicalului, văzând în comedie numai o „înlănțuire mecanică“ purexterioară și o automatizare a acțiunilor personajilor din comedie, etc.

Este caracteristic că în epoca sovietică toți formalistii căutau în mod insistent ca, sub diferite pretexte și sub diferite forme, să lichideze comedia care zugrăvește viața prin intermediul unor mari conflicte sociale, și căutau să o golească de conținutul ei social. Comediei i se rezerva doar rolul unui gen distractiv și care „te face să râzi“, rolul unui gen care este capabil numai să distreze, să surprindă pe spectatori prin procedeele lui neașteptate, să zugrăvească aventurile unor oameni care se aseamănă prin vulgaritatea lor.

Formalistii urmăreau prin toate mijloacele să nege comediei rolul obștesc, social, ei erau totdeauna adversarii zugrăvirii în comedie a contradicțiilor ascuțite ale vieții. Și dacă ar fi să vorbim despre rădăcinile faimoasei „teorii“ a lipsei de conflict, care a adus un mare prejudiciu comediei contemporane, atunci aceste rădăcini trebuiesc căutate în diversele teorii formaliste și decadente care denaturează sensul legilor principale ale genurilor dramatice, inclusiv ale comediei.

Formalistii considerau comedia drept un gen în care nu este loc pentru meditare, în care nu se desvâlăie contradicții, în care nu se desvoltă conflicte. În concepția lor, comedia era doar un pretext pentru trucuri amuzante și distractive. Ei negau

categoric conflictul în comedie. Neînțelegerile cele mai mărunte, situațiile caraghioase artificiale, trebuie să devină, după părerea formalistilor, principiul de frunte al acțiunii și subiectului în orice comedie.

Deosebit de puternic s'a manifestat influența lui Bergson în cartea lui V. Wolkenstein, „Dramaturgia“. În ea, autorul stabilește trăsături scolastice și pur formaliste ale genului comediei, trăsături pe care le deduce nu din practica comediei clasice, ci din argumentele lui Bergson.

Neglijând experiența comediei ruse, acest „teoretician“ încearcă să înghesuie genul în patul lui Procust al schemelor idealiste. Urmându-l pe Bergson, Wolkenstein considera că prima caracteristică a comediei este incompatibilitatea acesteia cu emoția estetică: „Acțiunea comediei nu trebuie să ne miște profund“*)

Democrații revoluționari ruși, în special N. G. Cernășevski, considerau că comedia poate să ne miște adânc, să arate ciocnirile ascuțite dintre oameni, care pot stârni compătimirea, ura, etc. Lupta în comedie este lupta dintre caractere, care se desvâlăie printr'un conflict dramatic și veridic, luat din viață.

Ingustând proporțiile genului, Wolkenstein diminua sarcinile lui. El afirma deasemenea că lupta în comedie se duce cu mijloace stângace, absurde sau înjositoare, sau cu mijloace, în același timp absurde și înjositoare.

Ce înțelege V. Wolkenstein când vorbește de metodele comediei?

În primul rând, ar fi replica comică pe care el o consideră ca o „lovitură absurdă, nehibzuită și trădătoare“. Replica poate „sună cu totul absurd, zadarnic“.

În al doilea rând, ar fi limbajul deformat și oarecum vulgar al comediei.

În al treilea rând, ar fi eroul comediei, care trebuie fie zugrăvit ca un orb inconștient, ca un monstru moral și ca un nemernic nu prea periculos.

Reducând rolul comediei la un joc distractiv nevinovat, Wolkenstein nu admitea deloc prezentarea în cadrul ei a unor

*) Wolkenstein: „Dramaturgia“ ed. Federația 1929, pag. 139, ed. rusă.

imagini satirice, nici desvăluirea vieții prin intermediul luptei, prin intermediul contradicțiilor ascuțite. Chiar și cele mai bune comedii ruse—„Revizorul” și „Căsătoria” ale lui Gogol — apăreau în concepția lui Wolkenstein ca niște farse; ele erau considerate numai „luptă bufă și înjositoare”.

Bergson, iar după el și Wolkenstein, se bazau pe faptul că arta comediei ar fi o artă a unor acțiuni pur mecanice, artă care creiază o iluzie a vieții. Prin urmare, o astfel de artă nici nu poate să aspire la zugrăvirea adevărului vieții în conflictele ei reale.

Concepțiile idealiste despre comedie au dăinuit mult timp și în rândurile unei anumite părți din reprezentanții cinematografiei sovietice. În anul 1928, a apărut cartea lui E. Arnoldi, „Comicul în cinematografie”, în care autorul, referindu-se la Bergson, stabilea „princiipiile” comiculului în arta comediei cinematografice. El pornea dela ideea că comedia ar crea numai o iluzie a vieții, că râsul din ea ar fi provocat numai de trucuri care te uluiesc, trucuri executate de păpuși, de personaje ridicole și lipsite de viață. Arnoldi clasifică trucurile comice din comedia cinematografică cu patima unui pedant.

Desigur, lucrări create după rețete de acest fel nu puteau oglindi viața în încrederea ei reală, în ciocnirile ei reale și nu puteau să demaște oameni reali. Sub diferite pretexte, „teoreticienii” de tip formalist căutau să transforme comedia într'un gen oarecare convențional și pur distractiv, să elimine din acest gen conținutul ideologic și în locul conflictelor vieții să substituie distracții eftine și anecdote inofensive.

În teatru și în cinematografie formalistii alcătuiau un front unic împotriva comediei realiste, încercând să cultive în rândurile reprezentanților artei sovietice o atitudine de nesocotire a tradițiilor comediei clasice ruse, nesocotire a esteticii democrațiilor revoluționari ruși. Ei duceau discuția despre comedia sovietică trăgând cu ochiul spre modelele dela Hollywood și spre vodevilul „distractiv” occidental. Ideile puse în circulație de către formalști, cu privire la lipsa de

idei a comiculului, au servit drept teren favorabil „teoriei” lipsei de conflict și au prejudiciat dezvoltarea comediei realiste.

Comedia sovietică a fost creată în luptă neconținută cu formalismul. În această luptă s'au format particularitățile comediei ca gen în dramaturgia noastră.

Comedia sovietică este o specie a genului dramatic, care oglindește viața cu contradicțiile ei, lupta noului cu vechiul. Ca și orice gen al literaturii noastre, ea oglindește viața pe baza metodei realismului socialist.

Comedia are caracteristicile ei care o deosebesc de celelalte genuri, în special de dramă și de tragedie. O astfel de caracteristică este în primul rând râsul, cu ajutorul căruia comedia biciuiește și demască personagiile negative, biciuiește tot ce este rău, înapoiat și nedemn în caracterul omului sovietic. Comedia cuprinde situații comice, care redau în mod tipic fenomenele vieții reale.

Preluând cele mai bune tradiții clasice, comedia sovietică s'a îmbogățit în procesul dezvoltării ei cu noi caracteristici și le-a perfecționat. Și acest lucru este firesc, pentru că ea oglindește o viață nouă, viața socialistă, în care domină principii noi.

S'a lărgit cadrul comediei ca gen. Comedia se îmbogățește curajos cu elemente de dramă, dar în același timp ea nu încetează de a fi comedie, în sensul propriu al acestui cuvânt. Acesta este un proces natural al genului. Îmbinarea dintre elementele de comedie și de dramă în piesă este și o caracteristică a comediei realiste din epocile precedente. Acest lucru a fost remarcat de Diderot și Lessing, de Belinski și Cernâșevski. Ei vedeau în acest lucru o lege inevitabilă a genului, căci în viață, ca și în arta comediei, elementul comic nu se prezintă izolat de evenimentele pline de dramatism.

Omul care a ajuns într'o situație comică, nu încetează de a simți și rațional, de a simți durere și bucurie, nu încetează de a avea emoții. Iată de ce este greșit a limita comedia ca gen, cum făceau formalistii,

numai la zugrăvirea unor oameni imbecili și vulgari. Lumea comediei este largă și variată, ca însăși viața. Ea cuprinde multe aspecte ale vieții omului, în care acțiunile și viciile ridicole există alături de sentimentele și acțiunile pătrunse de dramatism.

În definirea comediei sovietice, trebuie să avem neapărat în vedere nu numai râsul (râsul poate lua naștere și în cadrul dramei), ci în primul rând în ce plan rezolvă dramaturgul ideea lui; trebuie să vedem dacă situațiile comice și personagiile comediei sunt cele care „organizează” subiectul și acțiunea. Elemente de înalt dramatism în cadrul subiectului și în cadrul dezvoltării acțiunii, și-au găsit loc și în cele mai bune comedii clasice. Nimeni nu poate afirma că piesa „Prea multă minte strică” n’ar fi o comedie pentru faptul că Ciațki este realizat de Griboedov nu pe plan comic, ci mai curând pe plan dramatic, sau chiar tragic. Ciațki este un personaj pozitiv. Dar și în comedii noastre, deseori, alături de cele negative, sunt zugrăvite personaje pozitive. Oare comedii încetează pentru aceasta să mai fie comedii?

Introducând cu curaj în acțiunea comediei situații pline de dramatism, scriitorii noștri continuă tradițiile comediei ruse.

Am arătat mai sus că comedii clasice aveau la baza lor un astfel de ideal artistic al frumosului, de pe pozițiile căruia ar fi fost posibil să se vadă, ca de pe o înălțime, întreaga nimienicie a orânduirii autocrato-moșierești. Acest ideal îi sugera scriitorului căile de demascare, punându-i în mâini o armă puternică — satira. Viața era caracterizată prin rândueli care înjoseau pe om, care asupreau poporul, rândueli care erau în contradicție strigătoare cu idealurile democratice ale scriitorilor progresiști. Pentru înfăptuirea idealurilor lor se ducea lupta și în viață și în comedii, unde apărătorii acestor rândueli erau ridiculizați în fața poporului.

În Țara Sovietică sunt întruchipate în viață cele mai înalte idealuri ale omenirii. La noi a fost nimicită pentru totdeauna exploatarea omului de către om, a fost

înmormântată ordinea existentă care sprijinea niște indivizi de teapa lui Famusov, Derjimorda, Sevoznic-Dmuhanovski. În țara noastră Omul, cu majusculă, creatorul tuturor valorilor, muncitorul activ, a devenit eroul principal al realității. Însuflețit de idealul comunismului, el construiește comunismul, crează și construiește în societatea socialistă liberă. Dar artistul trebuie să observe foarte atent și laturile întunecate ale vieții, să le supună criticii. Idealul artistului sovietic îi impune acestuia să fie intransigent față de lipsuri, vicii, față de tot ce se află în contradicție cu morala comunistă, impune ca artistul să contribuie la educarea ideologică a oamenilor muncii.

Societatea sovietică este în neconțință dezvoltare, în viața noastră acționează nestăvilit legea luptei noului cu vechiul. În viață, totdeauna ceva moare și ceva se naște, crește, se întărește, în luptă cu vechiul. Ceeace e nou și înaintat în conștiința, în activitatea oamenilor sovietici este totdeauna victorios. Aceasta este o lege de dezvoltare a societății noastre. Fără lupta noului cu vechiul nu poate exista dezvoltare socială, nu poate exista mișcare înainte. În societatea noastră, critica și autocritica se manifestă ca o măreață forță a dezvoltării, constituie o nouă lege dialectică. Prin intermediul criticii și autocriticii, oamenii sovietici luptă cu succes împotriva tendințelor învechite, împotriva rămășițelor capitalismului.

Comedia sovietică este chemată să ridiculizeze tot ce este întunecat, vulgar, meschin, tot ce întinează adevărata frumusețe a omului sovietic. Râsul în comedii noastre este îndreptat spre demascarea a ceea ce e vechi și moare. Herzen sublinia faptul că râsul este una din armele cele mai puternice împotriva a tot ce și-a trăit traiul și a tot ce mai dănuie ca o ruină trufașă, împiedecând să crească o viață nouă. O astfel de forță o are râsul stârnit de comedii sovietice. Scopul lui este îndreptarea viciilor, ținta lui o constituie rămășițele lumii vechi capitaliste, care mai dănuie în conștiința oamenilor sovietici.

Dramaturgii care creiază scenarii, piese, sunt datori să vadă conflictele vieții, ciocnirile vieții, să știe să înfățișeze just prin imagini artistice aceste conflicte în lucrările lor. În viața noastră mai există oameni falși, care seamănă cu indivizii lipsiți de scrupule, de teapa lui Hlestacov, cu cei de felul lui Manilov, cu șmecherii de felul lui Cicikov, este un păcat să nu observi adevărul vieții, să-l ascunzi de popor.

Partidul a îndemnat totdeauna pe artiști să zugrăvească în mod veridic viața în manifestările ei concrete, cu toate contradicțiile ei, fără înfrumusețări, în luptă cu greutățile de tot felul, care se ivesc în calea spre comunism a poporului sovietic.

În hotărârea C.C. al P.C. (b) în legătură cu revista „Crocodil”, Comitetul Central chema pe scriitori să bieiuiască, cu mijloacele satirei, pe jefuitorii proprietății obștești, pe birocrați, lingușitori, etc.

Despre necesitatea de a bieiui cu mijloacele satirei și ale comediei, viciile și lipsurile oamenilor, care mai sunt încă răspândite în societatea noastră, a vorbit tov. G. M. Malencov în raportul de activitate al C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. ținut la Congresul al XIX-lea al partidului. El a arătat că „în beletristica, dramaturgia, ca și în cinematografia noastră sovietică, continuă să lipsească însă un asemenea gen artistic ca satira. Ar fi greșit să se creadă că realitatea noastră sovietică nu oferă material pentru satiră. Noi avem nevoie de Gogoli și Scedrini sovietici, care cu focul satirei să extirpeze din viață tot ceea ce este negativ, putred, cangrenat, tot ceea ce frânează mișcarea înainte”.

Partidul cheamă pe artiști să desvăluie cu mult curaj contradicțiile, să folosească cu pricepere arma criticii, cel mai eficace mijloc de educare a oamenilor muncii, să creeze caractere realiste, care să exprime cât mai deplin și mai expresiv, esența fenomenelor vieții.

În această lumină se deschid perspective minunate în fața comediei. Dramaturgii pot și trebuie să contureze caractere satirice complexe, să zugrăvească în felul lui Gogol și Scedrin răul și prostia, să expună răsului poporului, într-o

formă conștient exagerată și vie, pe mincinoși, birocrați, lingușitori, pe toți acei care sunt o piedică în construirea comunismului. Printr'un răs plin de mânie, printr'un răs demascator trebuie să nimicim viciile și plăgile rămase de pe urma capitalismului.

Tov. G. M. Malencov a expus cu o mare adâncime problema tipicului — unul din principiile cele mai importante ale esteticii marxist-leniniste.

„În munca lor de creație pentru făurirea de imagini artistice — a spus tovarășul Malencov — artiștii, literații, oamenii de artă dela noi trebuie să țină minte totdeauna că tipic este nu numai ceea ce întâlnește cel mai des, ci ceea ce exprimă în modul cel mai plin și mai expresiv esența forței sociale respective.

În concepția marxist-leninistă, tipicul nu înseamnă nicidecum o medie statistică oarecare. Tipicul corespunde esenței fenomenului social-istoric dat și nu este pur și simplu lucrul cel mai răspândit, ceva ce se repetă, ceva cotidian. Exagerarea conștientă, reliefarea figurii nu exclude tipicul, ci îl scoate în evidență și îl subliniază într'un mod mai deplin. Tipicul reprezintă principala sferă de manifestare a spiritului de partid în arta realistă. Problema tipicului este întotdeauna o problemă politică”.

Aceste cuvinte sunt un întreg program pentru înflorirea artei satirei și a comediei în dramaturgie și în cinematografie.

Numai pătrunderea în esența fenomenului, crearea conștientă a unor imagini expresive și conștient exagerate duc la redarea în mod artistic a ceea ce e tipic, duc la desvăluirea clară a fenomenelor negative.

Pentru crearea imaginilor satirice, are o mare importanță prezentarea expresivă a situațiilor, redarea lor în imagini vii. Clasicii foloseau cu pricepere mijloacele exagerării — hiperbola și grotescul, exagerau evenimentele și personagiile, reliefau ceea ce este esențial și tipic în caractere. Această măiestrie în ceea ce privește tipizarea trebuie s'o învețe și scriitorii noștri.

Dece lipsesc lucrări satirice în dramaturgie și în cinematografie? Un mare prejudiciu a fost adus artei satirei de așa

zisa „teorie“ a lipsei de conflict. Adepții acestei teorii afirmau că în realitatea noastră nu există conflicte. Orice personaj satiric sau negativ din piesă era proclamat netipic.

Logica argumentelor lor era cam aceasta: în țara noastră nu există clase antagoniste, nu există exploatare și deci nu există luptă, nu există contradicții. Și dacă, să zicem, un dramaturg zugrăvea pe un președinte de colhoz ca un om cu însușiri negative, i se spunea imediat: acest lucru nu este tipic pentru satul nostru sovietic. La noi n'ar exista astfel de președinți de colhozuri. Acești critici nu voiau să vadă adevărul vieții.

Intr'adevăr, în țara noastră nu există contradicții antagoniste, la noi au fost lichidate toate posibilitățile pentru astfel de contradicții. Dar și în societatea sovietică există încă oameni răi, purtători ai rămășițelor trecutului. Ei trebuiesc demascați, trebuiesc arătați în situații comice și satirice, într-o formă conștient exagerată. O astfel de exagerare va sublinia și va desvălui caracterul dăunător a tot ce este fals și negativ și va biciui fără cruțare viciile și lipsurile oamenilor.

Adepții „teoriei“ stingerii conflictelor, ca și indolentul Manilov, idealizau viața, închideau ochii ca să nu vadă lipsurile și lupta împotriva lor. Vorbind de „lipsa de tipicitate“ a personajilor negative, ei aduceau prejudicii artei, ei se manifestau ca adversarii zugrăvirii veridice a vieții.

Cândva, formalistii au încercat să abată comedia noastră de la calea realistă, rezervând comediei ca gen rolul înjositor al unei distracții ieftine. Ulterior, admiratorii zeloși ai lipsei de conflict, aproape că au interzis zugrăvirea personajilor negative în cadrul comediei, proclamând aceste personaje drept „netipice“. Și unii și alții desființau de fapt genul, sub pretexte diferite, dar cu o egală perseverență subminau bazele comediei realiste. Oare putea fi comedia veridică dacă ea, după cum cereau formalistii, trebuie să arate numai monștri sau bufoni care te fac să râzi? Dar cum poți să-ți imaginezi comedia fără personaje satirizate sau ridiculizate? Dacă în ea nu există perso-

nații negative, atunci de cine să râzi? De echivocuri standardizate, sau de peripecțiile întâmplătoare ale subiectului, — a căror repetare o preconizau propovăduitorii lipsei de conflict?

Mărețele tradiții ale comediei clasice ruse, dramaturgia lui Gogol și a lui Scedrin, cheamă pe scriitori la crearea comediei sovietice profund realiste, care să desvăluie sensul vital al luptei noului cu vechiul. Comediile noastre trebuie să demaște viciile oamenilor cu puterea râsului lui Gogol. În societatea sovietică mai există încă oameni lăudăroși, gură-cască, lingușitori, egoiști, care trebuie să fie demascați în comedii printr'o satiră vie.

Critica este o armă puternică a comediei. Comedia clasică rusă supunea fără cruțare bătaia de joc a poporului pe delapidatorii banilor publici, pe fățarnici, pe liberalii corupți, pe negustorii necinstiți, pe alde Mitrofanușca, pe boerii ignoranți, prezentându-i în chip satiric. Tocmai în critica bazelor vechii societății, stă esența comediei realismului critic.

În lucrarea sa „În legătură cu critica filosofiei dreptului a lui Hegel“, Karl Marx a dat o definiție filosofică clasică esenței râsului:

„De ce se petrec astfel lucrurile în istorie? Pentruca omenirea să se despartă cu *voioșie* de trecutul ei. Acest destin istoric *voios* îl revendică pentru noi, pentru puterile politice din Germania“. (K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 1, 1928, pag. 403, ed. rusă).

În societatea socialistă, eliberată de contradicțiile antagoniste, conținutul criticii s'a schimbat din punct de vedere calitativ. În societatea noastră critica urmărește promovarea luminosului ideal comunist, întărirea temeliei orânduirii socialiste.

„*Ne trebuie o autocritică — spunea tovarășul Stalin — care să ridice nivelul cultural al clasei muncitoare, să-i desvolte combativitatea, să-i întărească credința în victorie, să-i sporească forțele și s'o ajute să devină un adevărat stăpân al țării*“. (I. V. Stalin, Opere, vol. 11, ed. P.M.R. pag., 147)

De această indicație extrem de impor-

tantă a tovarăşului Stalin, trebuie să ţinem seama în analiza problemelor teoretice ale comediei ca gen. În comediiile noastre, critica constituie un mijloc de luptă pentru întărirea principiilor vieţii sovietice. La noi comedia nu numai că biciuieşte răul, vulgaritatea, ignoranţa ci totodată educă moravurile oamenilor sovietici, îi vindecă de vicii, de rămăşiţele capitalismului. Rolul educativ şi transformator al comediei sovietice este una din minunatele ei calităţi.

Cei care, fiind de acord cu teza necesităţii personajilor negative în comedie, uită însă de forţa constructivă a criticii şi a autocriticii noastre, uită de faptul că în comediiile noastre critica se manifestă ca un puternic mijloc de educaţie comunistă a oamenilor muncii, — aduc un prost serviciu comediei noastre.

Dramaturgul sovietic, ridiculizând rămăşiţele capitalismului în conştiinţa oamenilor noştri, nu poate să treacă cu vederea ceea ce este cu adevărat frumos, înaintat, în viaţa sovietică.

Zugrăvirea veridică, istoriceşte concretă a celor mai bune însuşiri ale caracterului omului sovietic — iată caracteristica esenţială a comediei noastre.

În comediiile noastre, alături de satira caustică şi nimicitoare, există un humor cu adevărat plin de voieşie, fără amărăciune. Acest humor este o oglindire directă a fericitei vieţi sovietice, el esto luminos şi plin de bucurie.

În comedii este zugrăvit un erou pozitiv, în chipul căruia dramaturgul arată cele mai bune trăsături ale omului contemporan; în acelaş timp, eroul provoacă un râs plin de satisfacţie. Un astfel de personaj nu este prezentat în mod comic, — el nu este un personaj comic în accepţia tradiţională. Dar spectatorul râde; el a îndrăgit pe erou pentru că este spiritual, glumeţ, pentru că este un om cu un humor inteligent şi bun. În conflict, în ciocniri dramatice cu oameni negativi, personajele pozitive întruchipează conţinutul înaintat din viaţa noastră.

În una din convorbirile cu reprezentanţii cinematografilei, tovarăşul Stalin a subliniat importanţa comediei şi s'a oprit asupra sarcinilor şi particularită-

ţilor comediei cinematografice sovietice. „El spunea, — ne comunică despre acest lucru regisorul cinematografic M. Ciaureli, — că comedia este un gen important al artei sovietice, numai dacă ea este îndreptată nu spre batjocorirea oamenilor sovietici, ci îşi pune sarcina nobilă de a educa pe spectator, dacă ea este plină de vioiciune, clocoteşte de bucuria vieţii, ne ajută să luptăm împotriva rămăşiţelor capitalismului în conştiinţa oamenilor“ (M. Ciaureli, „Cel mai bun prieten al artei sovietice“, „Pravda“ 20/XII, 1949).

O imensă importanţă principală pentru înţelegerea esenţei comediei sovietice, o are deasemenea scrisoarea tovarăşului Stalin, care se păstrează în Muzeul Teatrului Mic, scrisoare adresată dramaturgului A. Corneiciuc în legătură cu piesa „În stepela Ucrainei“. Apreciind mult această lucrare ca o lucrare plină de veselie şi preţioasă din punct de vedere artistic, tovarăşul Stalin şi-a exprimat temerea că ea este prea veselă şi că o astfel de „abundenţă a elementului vesel“ poate abate atenţia cititorului sau a spectatorului dela conţinutul piesei.

Cuvintele tovarăşului Stalin ne indică să tragem următoarea concluzie: comedia sovietică trebuie să fie veselă, realizată la un înalt nivel artistic, să aibă o formă atractivă, un subiect, situaţii comice, o limbă bogată, să fie plină de humor; în acelaş timp, forma trebuie să fie legată organic de conţinut, de conflictul comediei, să servească la desvăluirea ideilor şi a caracterelor vii.

Aceste observaţiuni profunde ale tovarăşului Stalin care călăuzesc studiile noastre asupra comediei, arată că sarcina cea mai importantă a fiecărui autor de comedie, constă în primul rând în a da spectatorului piese cu un bogat conţinut ideologic. Dramaturgul nu trebuie să se lase dominat de elementul comic în dauna ideii lucrării, în dauna zugrăvirii veridice a personajilor şi în dauna elaborării unor conflicte veridice; o veselie excesivă poate să golească piesa de conţinut.

În lupta pentru un conţinut înalt de idei, în lupta împotriva formalismului şi a diferitelor denaturări, în zugrăvirea realităţii autentice, s'au format în procesul

de dezvoltare a dramaturgiei noastre principalele trăsături specifice ale comediei sovietice.

Comedia sovietică servește înaltele și nobilele țeluri ale educației comuniste a poporului.

Comedia sovietică oglindește viața în dezvoltare, desvăluie contradicțiile, ea nu se teme de aceste contradicții. Ea trebuie să lupte curajos, cu ajutorul mijloacelor satirei, împotriva a tot ce este în contradicție cu principiile vieții socialiste, ea trebuie să ridiculizeze oamenii falși, să demaște rămășițele capitalismului în conștiința oamenilor, supunând criticii viciile oamenilor și aspectele întunecate ale vieții.

Comedia noastră nu trebuie să urmărească batjocorirea oamenilor sovietici: afară de personagiile negative din comedie, poate să facă parte din cadrul ei și eroul pozitiv — omul sovietic înaintat, care se opune personagiilor negative; în contradicții încordate, în ciocniri dintre pozitiv și negativ, se dezvoltă în comedii conflictele vieții.

Comedia sovietică se caracterizează prin dinamism, prin bucuria clocotitoare a vieții spirituale și prin veselie ei. Dar veselie ei este legată organic de conținutul ideologic și nu trebuie să înăbușe acest conținut, veselie nu trebuie să devină un scop în sine.

Baza comediei sovietice o formează caracterele oamenilor care apar în cadrul conflictelor, în cadrul acțiunii.

În comedie pot fi prezentate cele mai variate caractere, care oglesc cele mai tipice fenomene ale realității.

Acestea sunt trăsăturile caracteristice, esențiale ale comediei sovietice.

Genul comediei este foarte variat și vast. Râsul generat de comedie, ca și în viață, are și el nuanțe diferite, scopuri diferite. Râsul poate să cuprindă în el dispreț, indignare reținută sau fățișă, revoltă, el poate lovi dușmanul, demascându-i viciile. Poate fi vorba de o ironie atenuată, abia sesizabilă, adresată prietenului, tovarășului, în general unui om care în fond nu este rău, dar care a „greșit“,

devenind astfel ridicol în ochii celor care îl înconjoară. Poate fi vorba de un râs în care străbat accentele când triste, când duioase, lirice, ale unui suflet mare, elanurile unei stări sufletești luminoase și fericite, ale unei veselii senine, luminată de fericire, de mândria succesului, etc. Râsul omului poate avea multe semnificații.

Genul comediei cuprinde diferite specii literare, în funcție de temă, de idee, de rezolvarea conflictelor.

Se poate vorbi foarte bine de pildă despre comedia satirică, ca despre forma comediei cea mai bine încheată și cea mai răspândită în literatura clasică. Piese clasicele ruși sunt toate satirice, ele demască viciile și mârșăviile rânduilor bazate pe exploatare. Nu degeaba N. V. Gogol denumea personagiile sale „eroi ai lipsurilor“, iar N. A. Dobroliubov observa că „tocmai lipsurile oamenilor“ sunt obiectul comediei. În comedia satirică, critica demască pe oamenii falși, îi înfierează cu toată puterea. În astfel de comedii râsul execută; sentința împotriva vulgarității și prostiei este dată de satira plină de mânie.

Personajul principal al comediei satirice este un personaj negativ, care e ridiculizat; în această comedie pot fi prezentate câteva personaje satirizate. Fără personaje negative nu poate exista comedia satirică. Firește că personajul negativ va fi considerat un personaj real numai atunci când cititorul sau spectatorul va vedea prin el un anumit fenomen din viață, când va recunoaște un tip reprezentativ al oamenilor pe care îi întâlnește în viață.

O atare redare a caracterelor satirice, dramaturgiei noștri trebuie să o învețe de la clasici. În piesele clasice există o întreagă galerie de personaje negative, care înfățișează în mod tipic și cu o mare intensitate artistică numeroase vicii omenești. Noi spunem și astăzi oamenilor ușurateci că seamănă cu Hlestacov, iar frazeologilor liberali, că sunt de felul lui Repetilov, etc.

Noi avem nevoie de comedii în care oamenii falși să-și găsească o înfrumusețare artistică complexă și concentrată,

realizată cu talent, atât de veridică și de vie, încât spectatorul comediei să recunoască pe scenă oameni cunoscuți din viață, iar în viață să le dea acestor oameni numele personajilor din piesele satirice. O cât mai expresivă și bine ținută zugrăvire a răului — după cum arată experiența celor mai bune comedii de teatru și comedii cinematografice ale noastre, — stă în puterea dramaturgilor noștri.

O altă formă care s'a și impus în dramaturgia noastră, este comedia lirică, plină de lumină și de optimism. În ea sunt înfățișate contradicții din viață și ciocniri dramatice. În ea sunt arătate deasemenea personaje negative biciuite prin răs. Dar comedia de acest fel se deosebește și este originală prin situații pline de lirism și poezie. Însăși acțiunea comediei lirice este străbătută de bună dispoziție și vioșie: lirica alternează cu comicul, poezia cu satira, surâsul cu un răs sonor și vesel.

În îmbinarea organică a tuturor acestor elemente, în special a liricii poetice cu comicul situațiilor și subiectului, se concretizează trăsătura principală a comediei lirice. Tratatând aici probleme serioase, meditănd asupra lor, dramaturgul poate introduce situații vesele, hazlii, dar nu artificiale, nu încălcând adevărul vieții. El poate crea o atmosferă de veselie, în care se păstrează și poezia, ironia, satira caustică, ca și adevărul vieții.

Ca pildă de astfel de lucrări pot fi date filmele lui I. Pâriev și unele lucrări ale lui G. Alexandrov.

Una din formele specifice ale artei comicului este vodevilul. Origina lui este legată de glumă, de un cântec ironic, popular prin specificul lui, născut în localitățile văii Vire din Franța.

În patria sa, vodevilul a căpătat o mare răspândire, ca piesă în care dialogul se îmbină cu cupletul pe melodii populare, și cu dansurile. În Rusia, vodevilurile au apărut la începutul secolului al XIX-lea, sub forma unor localizări grosolane ale vodevilurilor franceze, denaturând viața rusă și provocând o critică vehementă și justă din partea marilor artiști ai cuvântului și din partea democraților revoluționari.

Dar aceasta nu înseamnă că democra-

ții revoluționari respingeau vodevilurile în general. Ei considerau pe deplin justificată existența vodevilurilor, ca lucrări poetice care parodiază „viața simplă, așa zisă casnică, viața de familie“ fiind o „improvizatie pe o temă din viață.“ V. Belinski, de pildă, considera că vodevilul nu face parte din sfera „poeziei superioare“ și spunea că vodevilul trebuie să culegă fărămirurile, „de la masa dramei superioare“. Cu toate acestea, criticul considera că în dramaturgie este utilă existența vodevilului vioi, hazliu și spiritual. V. Belinski preconiza un vodevil popular, în care să-și găsească întruchiparea viața poporului, căruia îi place să glumească.

Literatura rusă posedă modele de vodevili populare și democratice, care la noi de obicei sunt denumite clasice. Din acestea fac parte unele vodevili ale lui D. Lenski și în primul rând fermecătorul său vodevil „Lev Gurâci Sinicikin“, vodevilurile lui N. Necrasov, I. Turghenev, A. Cehov — lucrări poetice care corespund spiritului și caracterului vieții ruse.

În ce constau particularitățile vodevilurilor clasice?

Lumea unui bun vodevil este alcătuită din oameni absolut originali, pe care nu poți să-i întâlnești în dramă, nici în tragedie, nici măcar în comedie, deși vodevilul face parte din sfera comicului în artă. Aceștia sunt totdeauna oameni hazlii și veseli, care nimeresc în situații oarecum exagerate, chiar convenționale, dar distractive; totuși într'un vodevil adevărat trebuie să fie oameni reali, și și nu figuri convenționale. Viața din vodevil deși se desfășoară după legile ei, întrerupându-se necontenit din cauza a tot felul de surprize, este în același timp o viață reală, iar oamenii care acționează în vodevil, sunt cameni dintre cei mai obișnuiți și mai simpli. Ciudățenia acestor oameni constă în aceea că sunt ridicoli prin ei înșiși, pentru că nu-și dau seama de faptul că sunt ridicoli și de regulă sunt perfect încredințați de realitatea celor ce li se întâmplă.

Prin urmare, adevăratul vodevil se caracterizează prin zugrăvirea absolut realistă a vieții poporului. Vodevilul s'a

născut în mijlocul poporului simplu, în mediul bâlciurilor, s'a născut din jocurile populare; din această cauză, eroii lui sunt cel mai adesea oameni simpli. Un bun vodevil are un suflet propriu — acesta constă, după cuvintele lui C. S. Stanislavski, în veridicitatea vodevilului față de viață — iar muzica, dansurile și cântecele contribuie la formarea poeziei vodevilului.

Vodevilul clasic este democratic, el conține o critică a moravurilor vulgare, ridiculizează pe aristocrații imbecili, pe filfizoni, pe stăpânii de iobagi, în el sunt arătați și oameni inteligenți din rândurile poporului.

Muzica, dansul, cuvintele și acțiunea e contopesc în cadrul vodevilului într'un ot unic, creind o armonie muzicală.

Poate fi creat un vodevil sovietic? Alături de comedii satirice superioare și de alte feluri de comedii trebuie să mai existe la noi, atât în teatru cât și în cinematografie, vodeviluri care să păstreze trăsăturile caracteristice ale modelelor clasice.

Vodevilul sovietic este o lucrare veridică și plină de viață, străbătută de veselie vieții poporului; el redă într'o formă distractivă, reliefată, humorul viu al oamenilor sovietici. Subiectul pasionant al vodevilului, situațiile lui comice, pline de veselie cântecului și a dansului, pot să reliefeze cu succes caracterele eroilor, să redea atmosfera unei vieți pline de bucurii.

O varietate aparte a comediei, este comedia satirică-pamflet. La noi, ea are sarcinile ei; obiectul ei principal constă în demascarea dușmanilor păcii și socialismului, a ațățătorilor la un nou război, a lacheilor corupți ai imperialismului, a bussinessmenilor, care vând

libertatea popoarelor. În comedia-pamflet, îndreptată împotriva ideologiei imperialiste contemporane, trebuie să fie zugrăviți așa cum se cuvine ucigașii și gangsterii, trădătorii intereselor oamenilor muncii, întreaga mârșăvie a lumii burgheze.

În pamflet domină satira, plină de mânie și ură. Aici este locul cel mai potrivit pentru grotesc și hiperbolă — cele mai ascuțite și eficace mijloace ale comediei, capabile să demaște josnicia moravurilor burgheze, a ideologiei burgheze. E regretabil că acest fel de satiră combativă nu a căpătat la noi în ultimii ani dezvoltarea cuvenită.

Domeniul comediei se întinde dela pamflet până la vodevil, dela piesa satirică până la comedia lirică. Gama de resurse a acestui gen este uriașă. Se poate vorbi de pildă de o comedie eroică, de o comedie socială. Fiecare varietate a comediei are nuanțele proprii, particularitățile proprii și fiecare din aceste specii se poate desvolta în teatrul sovietic și în arta cinematografică, înfățișând viața noastră în contradicțiile ei, demascând răul și vulgaritatea.

În acest articol a fost vorba de particularitățile fundamentale ale comediei ca gen, despre trăsăturile ei. Credem că aceste particularități și trăsături sunt comune atât comediei de teatru cât și celei cinematografice. Totuși, noi nu am atins problema inevitabilelor particularități „specifice“ ale comediei cinematografice. În legătură cu ele am vrea să cunoaștem părerea unor tovarăși mai competenți — , maeștri ai artei cinematografice.

„Iscusstvo Kino“, Nr. 10/1952

REÎNTÂLNIM UN MARE ACTOR

Marii actori au avut foarte rar prilejul să devină eroii centrali ai unor piese de teatru. A existat o prejudecată puternic înrădăcinată, că un om obligat mereu să-și schimbe rolurile nu poate oferi el însuși posibilitatea de a crea un rol unitar, o figură reprezentabilă scenic. Dar astăzi, când în lumina înțelegerii științifice a procesului artistic vigoarea interpretării actoricești nu mai este considerată ca produsul unei adaptări formaliste la diferite roluri, abia astăzi personalitatea marilor actori ai trecutului, cu dramatismul luptei lor pentru victoria concepțiilor înaintate în arta scenei, poate fi redată în adevărata ei lumină, poate constitui preocuparea centrală a unei piese de teatru.

Punând în centrul piesei sale figura lui Matei Millo, marele actor dela mijlocul veacului trecut, Mircea Ștefănescu a știut să-l arate ca pe un adevărat pionier al teatrului românesc, luptător pentru o dramaturgie națională, participant la revoluția din 1848.

Intr'adevăr, în dezvoltarea culturii noastre artistice, Matei Millo a avut o mare importanță. În acel moment dela mijlocul veacului trecut, când primele înjghebări de echipe de teatru din Principatele Române se orientau exclusiv spre imitarea servilă a celor mai ieftine producții ale dramaturgiei bulevardiere apusene, Millo, sprijinindu-se mai ales pe repertoriul național creat de Vasile Alecsandri, apăra și cucerește pieselor românești un loc de seamă în programul primelor noastre teatre. Dacă ar fi făcut numai atâta, și

tot și-ar fi atras asupra sa trăsnetele reacțiunii moșierești, care disprețuia în mod hotărât orice producție națională, indiferent de domeniu. Dar și din dramaturgia originală, primul nostru mare actor nu acceptă orice, ci înțelege să facă din scenă o tribună de luptă pentru revendicările progresiste ale vremii, un mijloc de răspândire a ideilor înaintate.

Respectând adevărul istoric, comedia lui Mircea Ștefănescu nu este și nici nu putea fi o simplă biografie dramatizată. Ea oglindește lupta pentru o cultură națională, demonstrând că soarta teatrului românesc era indisolubil legată de existența unui public larg, format din oameni simpli, care cereau ca viața și problemele lor să fie reprezentate pe scenă. Purzând în evidență faptul că ciocnirea între Millo și adversarii săi din tabăra moșierească, și apoi burghezo-moșierească, avea un conținut politico-social, piesa lui Mircea Ștefănescu este o operă dramatică în care suflă puternic vântul marilor transformări ce au avut loc în societatea noastră la mijlocul secolului trecut.

Ciocnirea inițială, așa cum apare în primul tablou din piesă, ar părea un conflict de familie. Tânărul Matei Millo, întors dela studii din străinătate, dezamăgește speranțele pe care unchiul și rudele sale le puseseră în el. În loc să scoată din trusa de voiaj diploma de inginer, el dă la iveală recuzitele de actor și, fără niciun fel de considerație pentru solemnitatea momentului și a personagiilor care erau prezente, își pune pe față nasul

lui Polichinelle, jucând o scenă mută de comedie bufă. Scandalul devine violent, ducând la ruptură atunci când Millo improvizează o mică comedie în care imită și ridiculizează — în fața argaților dela conac și în tovărășia unei trupe ambulante de teatru — pe unchiul său, Postelnicul Manolachi, precum și pe mătușa Pulcherie. Evident că în urma unei asemenea acțiuni, conflictul între Millo și familia sa, sau — mai bine zis — clasa din care face parte, este declarat în mod deschis. El pleacă dela conac alături de actorii ambulanti și de Caterina, fata unei țărănci pe care o sedusese pe timpuri Manolachi. Pe Caterina, Manolachi voia să o dea de nevastă boernașului Nunuță, oferindu-i în schimb titlul boieresc. Piesa arată apoi condițiile grele în care Millo își începe activitatea teatrală, formând actori, scriind piese, organizând un teatru și impunând o concepție realistă în interpretare. Însă el nu se mărginește numai la ridiculizarea moșierimii, ci satirizează curajos și pe parveniții burghezi de tipul Chirițelor și Clevecicilor ultrademagogi, stârnind via indignare a ciocorașilor burghezi care huiduie, de comun acord cu „tombaterile“ feudale, producțiile sale „bonjuriste“ din teatrul dela Copou.

Dar dacă moșierimea nu reușise să-i vină de hac tânărului actor, coaliția burghezo-moșierească reușește mai târziu să-l izoleze și să-l împingă în umbră. După un început promițător, plin de succese, după activitatea rodnică din anii premergători Unirii și din epoca domniei lui Cuza, odată cu valul reacționar de după răsturnarea lui Cuza, în epoca coaliției burghezo-moșierești, Millo este obligat să intre în semi-obscuritate, laolaltă cu tovarășii săi de muncă. Repertoriul pentru care luptase trece din nou la arhivă. Reprezentanții scenelor oficiale, urmând „legile estetice“ și concepțiile burghezo-moșierimii respingeau repertoriul național și nu uitau că satira lui Millo, formulată în numele idealurilor dela 1848, își asvârlea săgețile nu numai asupra postelnicilor, țenzorilor, agalelor și tombaterelor lui Mitică Sturza, dar și împotriva Chirițelor, epistaților, polițailor și jupânilor din epoca lui Carol I. Într'un tablou impresionant, autorul

reprezintă pe vajnicii actori dela 1848, peste 30 de ani, ducând o viață plină de lipsuri materiale și reduși la o activitate de a doua mână, în turnee obscure „de beneficiu“.

Dar ei nu au fost învinși. Căci în timp ce burghezo-moșierimea continua cu și mai mare vigoare politica reacționară de înnăbușire a culturii naționale, o nouă generație de oameni de cultură patrioți, în frunte cu Caragiale și cu elevii școlii lui Millo, au preluat cu succes dela generația pașoptistă steagul luptei pentru demascarea burghezo-moșierimii, ducând la o și mai mare înflorire, pe o treaptă superioară, satira acerbă împotriva exploataților, împotriva alianței dintre burghezie și moșierime. Acum este momentul artei realist-critice, care continuă cu și mai mare succes tradiția de luptă a artei realiste pașoptiste. Acesta este sensul ultimelor două tablouri din piesă.

Tabloul final reprezintă premiera „Nopții Furtunoase“, la care urmașii „anti-bonjuriștilor“ se recunosc îngroziți în Dumitrachii, Zițele și Venturienii de pe scenă.

O asemenea desfășurare a acțiunii arată că autorul și-a propus să-și desvolte conflictul pe o perioadă destul de vastă, dela 1848 până la 1880, dela începuturile artistice ale lui Millo și până la apariția lui Caragiale, dela epoca lui Iorgu dela Sadagura și a Chiriței Bârzoiu până la epoca lui Rică Venturiano și a Ziței, fostă Țircădău. Evident că într-o asemenea desfășurare, nu este vorba numai de soarta lui Millo, ci de soarta ideilor în numele cărora el a luptat, de soarta bătăliei pentru o cultură națională într-o nouă epocă istorică. Așa cum, în primele tablouri, autorul a reușit să desfășoare un puternic fundal istoric — începuturile activității lui Millo în condițiile avântului revoluționar dela 1848 — în ultimele două tablouri autorul vrea să arate continuitatea luptei între concepția realistă și antirealistă în artă, pe baza continuității luptei dintre forțele progresiste și cele reacționare.

Piesa subliniază puternic această idee prin opunerea celor două tablouri, „scenă în scenă“, care aduc în fața spectatorilor două premiere, una din 1848 și alta din 1879:

premiera unei piese în care apare coana Chirița a lui Vasile Alecsandri, și premiera „Noptii Furtunoase“. Există între aceste premiere unele trăsături comune, care subliniază continuitatea artei realiste, care vizează și în piesa lui Alecsandri ca și în a lui Caragiale un obiectiv asemănător: demascarea parvenitismului burghez, ținutirea la stâlpul infamiei, a trădării intereselor naționale în două momente istorice diferite. Autorul subliniază și o altă trăsătură comună, valabilă atât pentru moșierimea antipașoptistă, cât și pentru burghezo-moșierimea dela 1880: ipocrizia cu care clasa dominantă își drapează dușmănia de clasă prin argumente perfide, reproșând pieselor că ele ar fi grosolane, triviale și ofensatoare pentru bunul simț.

Cu aceeași ascutime cu care sunt înfățișate trăsăturile comune, sunt redată și deosebiriile dintre cele două momente istorice succesive, sugerând adâncirea antagonismului între burghezie și popor. Autorul arată că pe măsură ce lupta de clasă se ascute, pe plan cultural bătălia devine din ce în ce mai înverșunată. Dacă în 1848, Chirițele se amuză copios pe seama burghezilor corespunzătoare de pe scenă, neconsiderându-se vizate de satira autorului, burghezii dela 1879 fac un front solidar împotriva marelui Caragiale. Și dacă în momentul reprezentat, în plină pseudodemocrație burgheză, nu se mai găsesc feudali din acei care să procedeze imediat la „arestuirea“ autorului și a actorilor, în schimb, oficialii regimului inițiază o adevărată conspirație a tăcerii în jurul operelor dramatice. Claymoor, cronicarul oficial monden, promite în mod solemn deputatului Bacaloglu că va „înmormânta „Noaptea Furtunoasă“.

Este un mare merit al autorului că a reușit să oglindească cu măiestrie această dezvoltare a conflictului, să construiască un subiect și personajii care să oglindească în mod firesc problemele și condițiile celor două momente istorice. Pentru aceasta, autorul desvăluie, în primul rând, evoluția principalelor personaje care au apărut din primul tablou al lucrării: pe deoparte locatarii conacului lui Manolachi, pe de altă parte oamenii „Căruței cu paiațe“. Ei urmează linii de dezvoltare diferite și

autorul are astfel posibilitatea — pe întinderea aproape a unei jumătăți de veac — să zugrăvească destinele eroilor săi ca un reflex al dezvoltării societății noastre pe o întreagă perioadă istorică.

Primul tablou este tabloul conacului. Familia postelnicului și cunoscuții ei apropiați așteaptă întoarcerea lui Matei Millo. De fapt, nu este vorba de o familie obișnuită ci de una din cetățuile clasei feudale. Toți acești vlăstari ai moșierimii în descompunere poartă mici războaie între ei, se înșeală reciproc. Avem în fața noastră un adevărat lanț al desfrâului, în care fiecare verigă transmite mai departe impulsul. Manolachi, ținut în zgardă de o femeie bogată și urâtă, Pulcherie, care îl șantajează cu averea ei, se despăgubește la rândul lui seducând slujnicele dela curte și jefuind cu ajutorul stăpânirii, pământurile țăranilor megieși. La rândul ei, postelniceasa, răzbunându-se de infidelitatea soțului, momeste pe un anumit Nunuță, pe care vrea să și-l facă amant, fluturându-i în fața ochilor cinul de boier. Acesta, individ mai practic, urmărește să obțină rangul dela Manolachi, prin căsătoria cu fata nelegitimă a acestuia, Caterina. Manolachi este de acord, dar, scăpând de „piatra din casă“, el pune ochii pe nepoată-sa, Marghiolița, pe care vrea să și-o facă amantă. Aceasta este deocamdată ocupată cu tocarea averii boierului Bărboi, a cărui fată, colega ei, venise direct din pension să... nască la țară. Dar cine plătește oalele sparte? Țăranii, pe care postelnicul Manolachi îi deposează, sub oblăduirea lui Vodă, — iobagii, pe care îi depune „amanet“ conul Bărboi, apoi Caterina, sortită să fie vândută lui Nunuță. Pe o asemenea temelie este așezată destrăbălarea acestei clase în descompunere. Dar când își simt amenințate privilegiile prin irupția surprinzătoare a lui Millo care îndrăznește să se atingă de alcătuirile lor tradiționale, ei uită de micile ciocniri și se coalizează împotriva intrusului. Dacă mai înainte, ca parteneri în jefuirea maselor populare, își îngăduiau, în ciuda identității lor de

interese să poarte mici războaie între ei, aceasta se datora faptului că socoteau destul de sigură temelia situației lor materiale, iar pe cei pe care îi stăpâneau, drept simple obiecte care pot fi câștigate sau pierdute la cărți, în amor, etc.

Venind dela Paris, pe Millo îl așteaptă destinul normal al unui boer de rangul său: o funcție decorativă la vreun departament, partidele de stos cu beizadelele, o nevastă cu zestre și conac. Dar în loc să rămână în conac, Millo nimerește în „căruța cu paie”. Ciocnirea lui Millo cu Manolachi nu este însă numai un simplu conflict de familie. Bătându-și joc de boer, făcând front comun cu țărani, el a săvârșit un adevărat atentat împotriva clasei dominante: a intrat în conflict cu clasa sa. Prin sublinierea reacțiunilor lui Manolachi și ale Pulcheriei, autorul a exprimat anumite stări de spirit semnificative pentru ideologia clasei stăpânitoare. Ca actor, el însemna pentru această clasă doar un ratat. Atunci când însă îi parodiază pe boieri în fața țăranilor, el devine pentru ea un dușman.

Prin crearea unei asemenea situații, autorul reușește să explice anumite particularități interesante ale unei epoci care a dat naștere unei atât de puternice pleiade de talente în slujba poporului.

În „Căruța cu paie”, Millo se simte printre oamenii săi. De condiții sociale diferite, cu un nivel intelectual diferit, Pascaly, Millo, Smarandache, Caterina, Frusinica, se simt totuși solidari. Pe ei îi leagă aceeași dragoste față de artă, față de popor; de aceea, în ciuda defectelor și greșelilor lor, uneori mari, aceste personaje care vor străbate întreaga acțiune rămân simpatice spectatorilor, întipărite ca simboluri viguroase ale forțelor sănatoase, legate de popor.

Peste treizeci de ani, protagoniștii celor două tabere au îmbătrânit. În timp ce orânduirea burghezo-moșierească menține în continuare pe linia de plutire niște adevărate epave umane, cum sunt postelnicul Manolachi și soția sa, ea încearcă să transforme în epave, să înnăbușe energia unor oameni care ar putea face încă lucruri folositoare pentru societate. Din incinta cafenelei „Fialcovschi”, avem pri-

leul să trecem în revistă, în noile lor întrupări pe vechii cunoscuți dela conac: Manolachi, ministeriabilul guvernelor conservatoare, în deplină senilitate, cu totul „zaharisit” și Nunuță Bacalu, astăzi Bacaloglu, deputat liberal, au devenit stâlpi ai monstruoasei coaliții; Millo și Pascaly rătăcesc în turnee obscure, cu vechiul lor repertoriu, în timp ce afișul Teatrului Național este ocupat de melodramele lacrimogene ale teatrului bulevardier, de reprezentații de circ și de bal mascat. Caterina, care părăsise cu atâta entuziasm conacul-închisoare și pășise atât de sigură în viață alături de Bădia Matei (Millo), e acum înmormântată undeva departe de țară.

Contrastul din tabloul acesta între reprezentanții putregăii ai păturii dominante de tipul Pulcheriei și al lui Manolachi, al Ziței și al deputatului Bacaloglu, îmbuibându-se cu toate bunătățile, și Millo care trebuie să recurgă la o stratagemă lugubră (simulând propria sa moarte pentru a încasa ajutorul de înmormântare, singura „recompensă” pe care i-o dădea burghezo-moșierimea), subliniază caracteristicile esențiale ale unei societăți. Cu atât mai dramatică și mai plină de sens apare — în aceste împrejurări — rezistența îndărătnică a marelui actor în fața societății dușmănoase care încerca să-l nimicească.

Caragiale și corifeii realismului critic nu apar în mod direct în piesa lui Mircea Ștefănescu. Ei sunt însă prezenți prin opera lor, prin ideile pe care le susține noul curent realist în literatură. Autorul a simțit pe drept cuvânt nevoia de a găsi loc în piesa sa acestor idei, căci fără ele nu pot fi înțelese nici desvoltarea, nici perspectivele luptei pe care au purtat-o Matei Millo și generația pașoptistă, nici treapta calitativ superioară la care a ajuns această luptă în noile condiții. Din păcate, așa cum vom arăta mai jos, această problemă nu-și capătă suficientă amploare în piesa lui Mircea Ștefănescu. Dar, în măsura în care există, ea a fost rezolvată pe plan artistic într-un chip ingenios și plin de învătămintă. Iată cum: în cafeneaua „Fialcovschi”, unde apar rând pe rând locatarii conacului și echipierii „căruței cu paie”, intră în mod fugitiv și noua lume a ultimului

lui pătrar al veacului XIX-lea. Intră o Ziță „ambetată” de o ceartă din amor, o Vetă confidentă, un polițai Sandu, care silabisește evanghelia sa politică „Românul” și deasemeni un Mitică, veșnic agitat și amator de o „parolă”, etc. Ei nu apar singuri, căci umbra marelui Caragiale îi urmărește pas cu pas. În acest fel, autorul sugerează că fauna comediilor lui Caragiale nu este inventată, ci te obsedează cu prezența ei la tot pasul. Și tot așa cum, cu treizeci de ani înainte, Bădia îi mima în curtea conacului pe postelnicul Manolachi și pe coana Pulcherie, demonstrând în fața poporului valoarea satirei și artei realiste, tot așa Catrinel desvăluie, interpretând în fața bătrânilor rolul Ziței din „O Noapte Furtunoasă”, forța unei și mai mușcătoare, și mai ascuțite satire pe socoteala claselor exploataatoare.

Ideia continuității artei realiste, purtată mai departe în dezvoltarea culturii noastre de forțele poporului, în ciuda opresiunii sociale, este întrupată și în aceste două personaje care se continuă unul pe altul: Caterina și Catrinel.

Caterina, a cărei soartă tragică o aruncase până pe malurile Senei, încearcă, prin educația pe care o dă fiicei sale Catrinel, să transmită acesteia chemarea pe care ea însăși nu a putut s-o asculte.

Ea vrea să-și vadă fata jucând pe scenele din patrie, fericită în viață așa cum ea Caterina, nu a putut fi. Dacă în conacul bătrânului Manolachi, Caterina era simbolul purității oamenilor din popor, floare îmbălsămată crescută nu în seră, ci în lanul de grâu, Catrinel simbolizează rolul, din ce în ce mai mare, pe care-l joacă poporul în dezvoltarea artei românești.

Se poate spune, astfel, că prin grupurile de personaje a căror evoluție o vedem pe scenă, laolaltă cu tipurile noii epoci, autorul a reușit să illustreze ideea continuității mai multor destine, mai multor forțe. Millo, alături de Caterina și Catrinel, alături de Caragiale, reprezintă unitatea indestructibilă a marilor noștri artiști cu masele populare. Impotriva lor au stat mereu clasele stăpânitoare, burghezia unită cu moșierimea: Chirița alături de Pulcherie, deputatul Bacaloglu alături de postelnicul Manolachi, Zița alături de duduca Marghio-

lița. În piesa lui Mircea Ștefănescu, aceste două forțe se ciocnesc în mod dramatic: iar descompunerea morală a moșierilor, slăbiciunea burghezilor care provine tocmai din josnicia ridicolă a mijloacelor lor de atac, explică de ce, cu toată superioritatea aparentă a exploataților, victoria a aparținut totuși masei populare. Suferința Catrinei este răscumpărată de vigoarea și de creația strălucită a lui Catrinel; cu multă finețe sufletească, autorul arată că dacă mama și-a ispășit, în fond, greșelile, lipsa de curaj — Catrinel fiica ei — reușește tocmai prin îndrăzneala ei prin voința de a merge înainte.

Eroul asupra căruia autorul își îndreaptă cu precădere atenția este Matei Millo. În felul în care este prezentat, situarea sa în centrul acțiunii apare pe deplin justificată. Dacă el este explicat prin prisma condițiilor sociale care au determinat apariția puternicei mișcări artistice dela mijlocul secolului trecut, la rândul său el exercită o puternică înrăurire asupra contemporanilor.

Forța personalității lui Millo nu constă numai în capacitatea sa de a nu se abate în niciun chip dela drumul ales. Ea constă în influența vie pe care o exercită asupra celor din jur, prin strălucirea cuvântului său de artist și prin exemplul faptelor și acțiunilor sale. Tocmai de aceea pare explicat din punct de vedere dramatic faptul că el crează o „școală”, că menține într'un mănunchi unitar grupul colaboratorilor săi, chiar când inițiază acțiuni riscate. În acest sens, piesa reliefează puternic calitățile lui Millo, de militant în slujba ideii unirii și pentru înlăturarea regimului reacționar. El reușește să transforme schimburi „inofensive” de cuvinte în adevărate dueluri ideologice, în care replicile sale nu reprezintă doar exprimarea unei simple păreri, ci tind să influențeze, să obțină un ascendent asupra celorlalți, să atingă coardele sensibile ale sufletului. De pildă, când Pascaly vine cu ocazia turneului să-i facă o vizită de curtoazie, în noul teatru dela Iași, Millo transformă această întrevedere informativă, profesională, în-

tr'o adevărată desbatere asupra sarcinilor artei în fața marilor evenimente care se arată la orizont. Capacitatea sa de a influența activ oamenii și a-i îndrepta spre lucruri bune își găsește un complement firesc în talentul lui de actor, de interpret și de mesager strălucit al sentimentelor și ideilor înalte și justifică unitatea armonioasă a acestei personalități în care totul convergă spre acelaș scop, către aceeași chemare.

Millo este omul care își închină viața unei anumite cauze. Cititorul știe ce vrea eroul și de aceea urmărește cu înfrigurare etapele activității sale, modul în care el reușește să-și atingă ținta.

Datorită acestei unități armonioase a personalității lui Millo, autorul a putut construi piesa în funcție de etapele importante ale activității marelui actor, realizând o suită de tablouri încheiate organic, în care firul central leagă episoadele unei adevărate fresce a societății vremii. Această suită redă însăși viața lui Millo, aflat în conflict cu reprezentanții claselor exploatare. Tocmai fiindcă în piesă autorul nu a lăsat personagiile principale să plutească la voia întâmplării, ci le-a dat un scop, o țintă, tocmai fiindcă cititorul știe ce vrea fiecare personaj, tocmai de aceea autorul piesei a putut ridica conflictul la nivelul unui conflict între două forțe sociale.

Devine astfel evidentă suplețea construcției piesei. Pe măsură ce tablourile se succed, acțiunea câștigă în amploare, căci influența lui Millo, redusă la început, se extinde asupra unor cercuri din ce în ce mai largi. Cadrul conflictului se lărgeste, implicând din ce în ce mai multe personaje tipice pentru epocă și ritmul devine din ce în ce mai viu, tinzând spre momentul dramatic culminant.

Pentru a desvălui trăsăturile personajului, nu e suficient să arătăm că acest om e bun sau rău, meschin, curajos sau laș, trebuie să-l înfățișăm într'o luptă încordată, într'un conflict real în care pot fi desvăluite cu profunzime motivele lăuntrice ale comportării sale. Tocmai fiindcă-l așează în centrul unei ciocniri dramatice, în cadrul unei lupte autentice, luate din viață, autorul reușește să zugră-

vească în mod veridic pe Millo, — să ne arate ceea ce a fost el în realitate: un caracter eroic.

Tineretea sa spirituală, cinstea, talentul și dragostea pentru oameni îl duc pe Millo în rândurile revoluționarilor.

Caracterizat în funcție de ceea ce vrea să îndeplinească pentru binele societății, Millo este însă mai puțin prezentat în procesul său de creație, în preocupările multilaterale și în experiențele sale lăuntrice legate de artă. În acest sens este cu totul neglijată în piesă activitatea sa de scriitor, valoroasă nu numai în raport cu sărăcia de piese din acea vreme, dar și prin bogăția de tipuri și situații caracteristice. (Se știe că istoria literară burgheză a ignorat cu premeditare pe Millo-dramaturg).

Puternicele elemente de comedie care există în piesa lui Mircea Ștefănescu o situează printre bunele realizări ale acestui gen, în literatura noastră. Există mai multe izvoare ale comicalului și ele variază în concordanță cu diferitele aspecte ale societății care sunt oglindite în piesă. Astfel, una din sursele din cele mai importante ale humorului constă în contrastul dintre aparența de forță pe care ar vrea s'o lase clasa dominantă și slăbiciunea ei reală. Pulcherie, de pildă, tip reprezentativ al clasei în descompunere, sugerează puternic acest contrast, căci, pentru a-și satisface viciile, se dedă la manifestări care se lovesc cap în cap cu interesele ei de castă. Amorezată de Nunuță și dorind să lovească în orgoliul de familie al lui Manolachi, Pulcherie merge la teatrul lui Millo, laudându-l pentru activitatea sa, încurajându-l în dragostea sa pentru Caterina și aplaudându-i frenetic repertoriul... Dacă se are în vedere egoismul sălbatic, încăpățănarea și cinismul cu care această moșiereasă își apără deobiceiul interesele ei personale și de clasă, o asemenea situație paradoxală în care ea ajunge să aplaude o piesă antiiohănistă și să-și strige cu patos bonjurismul, stârnește râsul și acoperă de un ridicol neiertător clasa din care face parte. Imaginea acestei Pulcherie explodând din solemnitatea ei rigidă de

mare boieroică într'un stil „pur mitocănesc“ și făcând front comun cu Chirițele și cu „pantalonarii“, este însăși *imaginea caricaturizată a clasei moșierești*.

Un alt puternic element de comedie reiese tocmai din descrierea satirică a viciilor acestei moșierimi. Decăderea morală a boierilor ne umple de indignare, dar în același timp ne face să și râdem. Avem în fața noastră indivizi care fac paradă de principiile lor intransigente, pentru ca apoi să se arate roși de cele mai joșnice patimi. Dar râsul nostru se împletește cu un sentiment de ură, căci o asemenea decădere morală nu este inofensivă. Ea se întemeiază pe jaf, pe exploatare, și tocmai de aceea, singurul personaj mai cinstit din fauna burghezo-moșierimii este Marghiolița, a cărei „bună stare“ și „venituri“ cel puțin nu provin direct din exploatarea oamenilor simpli, ci din faptul că stoarce bani amanților din lumea sus pusă, cu toate că în ceea ce privește destrăbălarea ea le pune vârf tuturor. Comicul rezultă tocmai din faptul că cel desfrânat este însă și singurul om mai cinstit.

Punând față în față în tablourile de „teatru în teatru“, pe eroii pieselor lui Alecsandri și Caragiale, autorul subliniază caracterul tipic al acestor lucrări, ale căror personaje nu seamănă cu unul sau cu altul din oamenii epocii, ci exprimă tipurile caracteristice diferitelor categorii sociale. De aceea, până la sfârșit, spectatorii epocii după ce își recunosc în imaginile de pe scenă vecinii și îi compătimesc, se simt până la sfârșit, la rândul lor, direct vizați și părăsesc furioși sala. Creând asemenea situații comice, Mircea Ștefănescu subliniază în același timp cu mare plasticitate caracterul realist al operelor clasice, desvăluind și cauzele pentru care din prima clipă, publicul burghez li s'a opus.

Se vede, deci, că trăsătura caracteristică a comediei lui Mircea Ștefănescu este, scoaterea în evidență a ridicolului cu care s'au acoperit clasele exploatare în epocile în care au avut rolul dominant în societate, sublinierea contradicției între ceea ce ele au fost în realitate și ceea ce au încercat să pară. Asemenea mijloace dra-

matice le întâlnim adesea în marile comedii clasice, căci întotdeauna contrastul dintre aparență și realitate stârnește râsul. Și râsul este una dintre armele cele mai eficiente de combatere a vechiului, de satirizare a orânduiriilor care și-au trăit traiul. Omenirea, a arătat Marx, se desparte râzând de trecutul ei, iar satira, departe de a scădea forța ideilor, le amplifică puterea demascatoare.

La Mircea Ștefănescu este vădită influența teatrului lui Alecsandri. În redarea culorii locale, în atmosfera specifică epocii, în zugrăvirea condițiilor de trai ale moșierilor — în prima parte a piesei — autorul folosește imensul material de viață conținut în teatrul lui Alecsandri, precum și multe din mijloacele sale scenice. Să ne amintim că în „Iorgu dela Sadagura“ apare conflictul de familie, tipic epocii, între unchiul reacționar, reprezentând generația veche și nepotul venit dela studii din străinătate, însuflețit de idei noi. Cu diferențele specifice (ținând seama că Iorgu e de fapt un bonjurist superficial și nu un om cu idei noi și înaintate), paralelismul dintre venirea lui Iorgu la conacul lui Damian în piesa lui Alecsandri și a lui Millo la conacul lui Manolachi, ca punct de deslănțuire a conflictului, este evidentă. Multe din dialogurile și situațiile scenice din piesa lui Mircea Ștefănescu vădese influența puternică a unor comedii ca: „Ginerele lui Hagi Petcu“ și „Boieri și Ciocoi“, dar departe de o imitare servilă, avem în fața noastră folosirea creatoare, critică, a mijloacelor dramatice ale lui Alecsandri, curățate de multe din superficialitățile de ordin scenic inerente vodevilului.

Nu același lucru se poate spune despre felul în care Mircea Ștefănescu folosește materialul și mijloacele pe care le oferă I. L. Caragiale. În redarea epocii dela sfârșitul secolului trecut, autorul a folosit din Caragiale mai mult elementul anecdotic și mai puțin conținutul social al tipurilor prezentate în opera marelui nostru scriitor. În cafeneaua „Fialcovich“ un Mitică, o Ziță și o Vetă sunt mai puțin reprezentanți ai burgheziei sau ai spiritului mic-burghez decât ecouri amplificate ale replicelor lui Caragiale.

Dacă în ultimul tablou, chiar prin felul în care oglindește reacțiunile spectatorilor burghezi din acea epocă față de piesa „O Noapte Furtunoasă”, autorul reușește să sublinieze caracterul tipic al eroilor din teatrul lui Caragiale — trebuie spus însă că replicile indivizilor caragialești din tabloul V nu sunt decât clișee ale dialogului caragialesc, lăsând dealtfel impresia greșită că în construirea unora dintre eroi, marele scriitor n'ar fi făcut altceva decât să transcrie pur și simplu limbajul unor personaje întâlnite în viață.

În comedia lui Mircea Ștefănescu, construită pe baza înțelegerii științifice a societății noastre din trecut, eroii pozitivi care reprezintă intelectualitatea progresistă legată de popor, ca Millo, sau înseși forțele sănătoase ale poporului, ca drăgălașa Caterina, ocupă locul de prim plan. Aceasta dă o mare vioiciune piesei și imprimă dramatism acțiunii, care nu se mărginește astfel la satirizarea vechiului, ci cuprinde o imagine grăitoare a luptei între vechi și nou. Comediile satirice din trecutul literaturii noastre puneau în centrul conflictului demascarea claselor exploatoare și a compromisului de clasă burghezo-moșieresc, arătând cum până la urmă diferitele conflicte de interese din sânul acestor clase se rezolvau printr'un acord realizat pe seama masselor populare. În schimb, în comedia lui Mircea Ștefănescu, comedie istorico-satirică scrisă pe baza unei noi metode artistice, apar pe scenă o serie din eroii „care fac istoria”: poporul și reprezentanții lui de frunte. De aici — în piesa „Matei Millo” — o serie de particularități dramatice foarte importante. Dramatismul reiese din ciocnirea violentă, „care pe care” între forțele progresiste și cele reacționare, agerimea dialogurilor exprimă intensitatea duelului ideologic dintre reprezentanții claselor opuse.

În ciocnirile dintre Manolachi și Bădia, între Caterina și Pulcherie, se vedește o opoziție ireductibilă între două mentalități, între două tabere. Însăși lupta aceasta înverșunată fără compromis, dă acțiunii un ritm dramatic febril și îngăduie schimbul de

replici care formulează lapidar poziția eroilor. Pentru definirea acestei poziții, autorul introduce numeroase personaje care, în ciuda prezenței lor reduse pe scenă, departe de a rămânea schematice, se caracterizează cu precizie, tocmai fiindcă apar încadrate în conflictul dintre cele două tabere. Iată-l, de pildă, pe sluga lui Manolachi, pe Ioniță, — al cărui cap servea stăpânului în primul rând pentru a-și sparge ciubucul în momentele când îl apucau pandaliile. Odată fugit dela boier. Ioniță, țaran isteț, reușește să-și facă un rost în viață, căsătorindu-se chiar cu Caterina, cu fata pe care o iubise în tăcere încă din fragedă vârstă. Cu multă discreție autorul zugrăvește dragostea lui Ioniță, precum și atitudinea sa complexă față de Bădia, îmbinarea de devotament pentru eliberatorul său și de gelozie secretă față de rivalul mai puternic, față de omul care cucerise dragostea Catrinei.

Cu măiestrie și simplitate sunt realizate în piesă personagiile din mediul actoricesc, tovarășii de muncă și de luptă ai Bădiei. Departe de a însemna o simplă figurație, aceste personaje au un rol important în cadrul acțiunii. Este remarcabilă sobrietatea cu care autorul subliniază sensibilitatea, generozitatea, căldura interioară, umanitatea acestor oameni simpli, modești dar mândri care, de dragul meseriei lor, îndură privațiunile și pribegia. Una din aceste figuri luminoase este suflerul Smarandache. În el se oglindește cu putere destinul trist al unuia din milioanele de slujitori modești ai scenei, asupriți de regimul burghezo-moșieresc; comportarea lui exprimă bucuriile și necazurile omului care a trăit o viață grea și amară, plină de umilinți și de lipsuri. Adesea, Smarandache își înecă amarul în vin, dar când are de aface cu dușmanii teatrului, cu exploataorii care, folosindu-se de poziția sa umilă își băteau joc de el, Smarandache răspunde prompt, întreprinzând cele mai cutezătoare acțiuni, cu toate riscurile. Sub aparența sa de om „ușuratec”, Smarandache ascunde un suflet pasionat și tot ceea ce va îndeplini el în momentele furtunoase dela Copou, poartă pecetea unei mândrii de om liber, a dragostei de țară. Intenționând să

contribuie cât mai solid la pregătirea revoluționară a spectatorilor în preajma lui 1848, Millo pune la cale o reprezentatie, în care să se înlocuiască în secret piesa programată de cenzura lui Mihalachi Sturza, cu o lucrare realistă ce cuprinde îndemnuri revoluționare. Smarandache care trebuia să sufle, refuză la început, înfricoșat de temeritatea proiectului. („Eu suflu numai ce e scris”) Apoi, în cursul reprezentatiei, cu totul câștigat de amploarea pe care o luau lucrurile, iese din cușcă suflând din picioare, „la vedere”, monologul incendiar al lui Millo. Smarandache are astfel cinstea să figureze la loc de frunte în „ofisul domnesc”, care hotăra *închiderea teatrului și ținerea la cea mai aspră popreală spre pocăință a tuturor făptuitorilor unei asemenea representaciuni obraznice*.

Dragostea de patrie, de libertate și de artă însușește cu aceeași putere atât pe slujitorii mărunți ai teatrului ca Smarandache cât și marii măestri ai scenei cum este Pascaly. În piesa lui Mircea Ștefănescu, Pascaly este purtătorul unei concepții despre teatru care intră adesea în conflict cu ideile lui Matei Millo.

Luptător ca și Millo pentru un teatru național, Pascaly se deosbește de acesta în privința concepției despre repertoriu. Căutând, ca și ceilalți inițiatori ai teatrului românesc să cultive spectatorii cu ajutorul unui repertoriu cât mai valoros, Pascaly urmărește să aducă cât mai repede pe scenele românești repertoriul marilor creații dramatice universale. În acest scop, el se îndreaptă exclusiv spre repertoriul tragediilor clasice, subapreciind comedia satirică socială și introducând uneori prin trupa lui, lucrări de a doua mână, importate din apus, — din lipsa unor traduceri bune din capo-d'operele universale. Luptând ca și Millo pentru un teatru național românesc și promovând talentele actricești, Pascaly ignoră legătura strânsă dintre crearea unui teatru românesc viabil și nevoia unui repertoriu format, în primul rând, din piese originale, inspirate din frământările masselor din țara noastră. În piesă, conflictul între concepția despre repertoriu a lui Millo și cea a lui Pascaly apare cu putere și plasticitate în tabloul doi; în timp ce

Millo improvizează acea sprintenă satiră la adresa lui Manolachi, Pascaly cu trupa lui se produc cu o melodramă ridicolă, în care până la sfârșit rivalii și rivalele se omoară între ei.

Mai târziu, la maturitate, conflictul latent dintre Millo și Pascaly se întetește și ia aspectul unei adevărate rivalități dar, în momentele de cumpănă, cei doi mari actori sunt alături și joacă împreună în piesele revoluționare din preajma lui 1848. Scena în care Pascaly se convinge de necesitatea unirii actorilor moldoveni și munteni în vederea unor reprezentații comune de înfierare a regimului reacționar moșieresc este de mare efect dramatic și scoate în relief prestigiul enorm pe care îl avea ideea unirii.

Scena demonstrează cu multă forță atât puterea de convingere a lui Millo, priceperea sa de a atinge tocmai acele coarde din sufletul oamenilor care predispun spre înfăptuirea lucrurilor frumoase, cât și patriotismul lui Pascaly, care în ciuda părerilor sale greșite cu privire la repertoriul teatral, se raliază cu entuziasm ideii naționale. Discuția începe într'un stil curtenitor, căci pe amândoi îi bucură revederea. Dar imediat ea amenință să ia o întorsătură nefavorabilă, când partenera lui Pascaly își exprimă pe față dorința de a trece în trupa lui Millo. Discuția pierde din căldura revederii, căci Pascaly este vizibil afectat de această dezertare neașteptată și se lansează într'un schimb de înțepături.

Millo, om deschis, orientează în mod spontan discuția pe un alt plan, unde e vorba de succesele lui Pascaly, căutând astfel să risipească răceala.

„BĂDIA: (pentru a îndrepta lucrurile, Tânărului întâi rol) Mi-au istorisit Alecsandri și Kogălniceanu, când s'au întors dela București, ce sucfeș frumos ați avut în Jacques, din „Sărmanul artist”.

TÂNĂRUL ÎNTĂI ROL: (emoționat) Da ? m'au văzut dumnealor ?

BĂDIA: Și ei, și Alecu Russo”.

Dar abia pe un asemenea făgaș în care e vorba de creație, cei doi actori se înfruntă cu adevărat, cu o intensitate care trebuie să aducă schimbarea raporturilor între ei:

TÂNĂRUL INTĂI ROL: Pentru două reprezentațiuni serale. „Orfanii regimentului”, în care joc pe Trim...

BĂDIA: M'da...

TÂNĂRUL INTĂI ROL: Și „Ștren-garul din Paris”.

BĂDIA: M'da... Bine.

TÂNĂRUL INTĂI ROL: (puțin în-tăritat de tonul Bădiei) Știu că nu e reper-toriul care vă stă la inimă, dar până voi ajunge la Figaro și Hamlet...

BĂDIA: O să ajungeți, o să ajungeți.

TÂNĂRUL INTĂI ROL: Deocamda-tă dorim să amuzăm publicul.

BADIA: La noi, s'a amuzat publicul și cu „Iorgu dela Sadagura”, și cu „Eșii în Carnaval”...

TÂNĂRUL INTĂI ROL: Eu am ră-mas la gândul meu, că publicul nostru trebuie înălțat prin piese venite din țări cu tradiție de artă. Chiar și în lucrurile acestea mărunte, pe care le jucăm acum mai mult de nevoie decât de voe, e o șciință a scrisului, pe care autorii noștri n'au căpă-tat-o încă.

BADIA: Și dacă nu-i vom juca, n'au s'o capete niciodată.

După ce-l hărțuește pe Pascaly făcându-l să înțeleagă cât rău aduce poziția sa în-tr'un moment când se pune cu atâta ascu-țime chestiunea luptei sociale, Millo expu-ne cu multă înflăcărare concepția sa proprie:

„**BADIA:** Adevărul e că n'am făcut încă nimic. Am adus pe scenă unele tipuri româ-nești, dar ce spun ele? Nu spun încă, nimic! Or, tocmai prin ele am putea face legătura cu poporul, văzându-l cum tresare la spusele noastre pe scenă, când am descălui în fața lui viciile ocîrmuirii și ale societății privi-leghiate! Pentru că numai în teatru putem aduna mulțimea”.

E un argument puternic, hotărîtor; și atunci când Smarandache, temându-se de urmări, va da înapoi („Vreți să faceți revoluție prin teatru? Revoluție cu măscă-rici?”), Pascaly va lua o atitudine neprevă-zută socotindu-se el însuși lezat în mândria sa de slujitor al scenei, și reafirmă cu mân-drie tradiția progresistă a teatrului ro-mânesc.

Iată cum în cadrul unei singure scene, pe baza unor poziții diferite față de eveni-

mente și prin forța dialogului se definesc caractere și cum în mod firesc, Bădia obține un ascendent asupra interlocuto-rilor săi, determinându-i la anumite ac-țiuni pe care la început ei le respinseseră. Scena aceasta apare ca o ilustrare vie a tezei lui Belinschi, care arăta că în dramă dialogul nu trebuie să rămână un simplu schimb de cuvinte, o discuție în contradictoriu după care oamenii se des-part cu sentimentele pe care le-au avut înainte. Dimpotrivă, dialogul trebuie să ducă la schimbarea, la răsturnarea rapor-turilor între personaje. „Abia atunci începe adevărata dramă”, scrie Belinschi.

În epoca regimului burghezo-moșieresc, când burghezo-moșierimea îi aruncă pe amândoi în aceeași izolare, Millo și Pascaly, trecând peste divergențele lor, se vor regăsi ca doi buni prieteni, opunând aceeași rezistență presiunii oficiale și aplaudând cu frenezie, cot la cot, creațiile viguroase ale lui Caragiale. Amândoi au străbătut secolul, muncind, polemizând unul cu altul prin jocul și scrisul lor și amândoi au adus, fiecare în felul lui, o contribuție la îmbogățirea teatrului românesc. Aceasta este semnificația generală a relațiilor dintre Millo și Pascaly așa cum sunt ele oglin-dite în piesa lui Mircea Ștefănescu. Autorul subliniază că, dacă în acțiunile sale, Pascaly a rămas profund cinstit, chiar atunci când în mod involuntar a făcut jocul claselor dominante, dreptatea se găsea însă de partea lui Millo. Cu multă subtilitate, autorul subliniază relieful per-sonalității morale a lui Pascaly, arătând marile lui calități, dragostea sa pentru artă și cultură, dar și defectele sale, o anumită invidie nemărturisită față de Millo, alimentată în tinerețe de faptul că Frusinica, artista pe care o iubea el, îl îndrăgise nu pe el ci pe Bădia — Matei Millo.

Trebuie menționată însă aici o deficiență a piesei, deficiență care întuneacă într-o anumită măsură semnificația rolului lui Pascaly în desvoltarea teatrului românesc.

Dacă în piesă se oglindește puternic lupta între forțele progresiste și reacționare, între prietenii și adversarii culturii națio-nale, între arta realistă și regimul burghe-zo-moșieresc, piesa nu arată însă în mod

concret *lupta între cele două culturi*, între cele două concepții despre teatru, nu arată care sunt reprezentanții artei antirealiste, cum încearcă ei să se opună lui Millo și Caragiale. Manolachi, Bacaloglu, etc. sunt dușmani ai realismului ca reprezentanți ai clasei exploatoare, lipsesc însă exponenții ei pe *plan cultural*. Ori burghezo-moșierimea își avea și ea teatrul ei, teoreticienii ei, Maioreștii dramaturgiei. Cu aceștia, în primul rând, s'au ciocnit Millo și Pascaly, pe ei însă nu-i vedem. Dat fiind că în piesă sunt oglindite numai ciocnirile dintre Millo și Pascaly, aceasta face uneori pe spectatori să creadă că, de fapt, Pascaly ar fi fost adversarul principal al lui Millo pe plan cultural, că el ar reprezenta „cealaltă cultură”, formula de teatru burghez, cosmopolit—ceea ce desigur nu este just.

Ținând seama de acest lucru și de ștersea oglindire în piesă a eroilor tipizați de Caragiale, trebuie subliniat, că în general actul al III-lea, care oglindește epoca dela sfârșitul veacului trecut, este mai palid din punct de vedere al conținutului demascator ca și din punct de vedere al realizării artistice, în comparație cu cele două acte anterioare. Evident că nu este vorba de a-i pretinde autorului să-i fi dat acestei epoci o extindere tot atât de mare ca epocii 1847 — epoca cea mai bogată în evenimente din viața lui Millo, epoca „eroică” a întemeierii teatrului realist. Dar în măsura în care împrejurările din deceniul al optulea sunt prezentate, ele apar palid și nu subliniază destul de puternic perspectiva care se deschide de aci înainte activității luptătorilor pentru un teatru realist. Spre deosebire de actele anterioare, personagiile se definesc mai mult prin vorbe decât prin acțiune. Bătălia în jurul teatrului lui Caragiale, bătălie care a antrenat forțele artistice progresiste ale epocii, apare atenuată, mult mai ștearsă decât bătălia dela teatrul din Copou. Aceasta face ca atmosfera care predomină în cercul eroilor pozitivi dela „Fialcovschi” să lase impresia de deprimare. Dealtfel și varietatea de mijloace, inventivitatea care a dat un ritm atât de susținut primelor două acte, lasă aici loc încetirii, repetă-

rilor și câteodată unui comic de efect ieftin.

Dacă personagiile negative au fost înecate în sarcasm, în ridicol, — mijloace caracteristice comediei satirice, — în schimb în urmărirea mișcărilor sufletești, în desvăluirea sentimentelor și gândurilor eroilor pozitivi autorul vădește lirismul, lirism care subliniază bogăția și varietatea lor spirituală. În această îmbinare meșteșugită de satiric și de liric, în această desfășurare complexă pe mai multe planuri a eroilor piesei, în această folosire dibace a unei game variate de mijloace dramatice, constă unul din „secretele” iscusinței autorului de a ține mereu trează și încordată atenția spectatorului.

Îmbinarea de liric și comic, de satiră și humor l-a ajutat pe autor să nu abuzeze pe deoparte de mijloacele comice și să nu înnece pe de altă parte, în sentimentalism dulceag scenele lirice. Deaceia, autorul reușește să pună atâta relief în zugrăvirea comportării comice, dar în același timp adânc înduioșătoare a lui Smarandache. La fel, spre sfârșitul piesei, duioșia cu care autorul subliniază, în imaginea vechilor tovarăși dela teatrul din Copou, trecerea gloriei și a vârstei arzătoare — este punctată prin humorul cald cu care sunt subliniate situațiile.

Unul din tablourile cele mai reușite din punctul de vedere al îmbinării lirismului cu humorul este al II-lea, unde în mod concomitent apar și se dezvoltă o serie de situații colorate în diferite tonalități, pe fondul viu și concret al epocii. În curtea pitorescă a conacului postelnicului Manolachi, spre uimirea țăranilor se petrece un lucru ciudat. Bădia Matei nepotul boerului, își imită unchiul. Țăranii, care urmăriseră înainte, amuzați, demonstrația melodramatică a trupei lui Pascaly, se tem acum să asiste, dar apoi prind a râde cu hohote, intervenind și ei copios în această comedie improvizată. Caterina se lasă și ea antrenată în acest joc, imitând-o pe mătușa Pulcherie. La rândul său, Bădia observă cu surprindere la Caterina un talent dramatic, o vioiciune și o grație pe care nu le bănuia. Sentimentul nedefinit cu

care purtase în străinătate amintirea Caterinei se cristalizează acum într'un început de dragoste.

Printre cei care se distrează pe seama boierului este și Ioniță. Bucurându-se de farsa care i se joacă stăpânului, el își dă în acelaș timp seama de prăpastia ce există între el și Caterina. Ioniță o simte depărtându-se din ce în ce mai mult, pierzând-o...

Pe de altă parte, o nouă pasiune se naște, dragostea subreței, a tinerei actrițe pentru Bădia. După ce jucase un rol lacrimogen din repertoriul pe atunci la modă, această fată isteată își dă seama de superioritatea concepției artistice a Bădiei pe care-l admiră și dela care caută să învețe. În acelaș timp, Pascaly observă superioritatea jocului lui Millo și succesul, prestigiul enorm pe care-l câștigă cu repeziciune în fața propriilor săi coechipieri și a Frusinicăi. În această împletire atât de fină de sentimente contradictorii; în care fiecare replică vine să adauge ceva la poezia acelei înfrățiri dintre artiști și țărani, apar deodată ca smei din poveste, boierii, care observă cu indignare comica scenă. Manolachi irupe în mijlocul scenei improvizate, țărani se sperie, artiștii insultați de el se indignează, iar Bădia domină scena prin declarația de războiu pe care o adresează bătrânului. Incet, incet, căruța cu paiațe părăsește scena, ducând cu ea nu numai pe obișnuiții ei ocupanți, ci și pe Millo, Caterina și Ioniță, tot ce era mai bun, și mai de preț în preajma conacului.

Este în acest sfârșit de tablou, realizat în mai puțin de cinci pagini, un exemplu de concentrare cu o mare claritate și vioiciune dramatică a unui mare număr de situații, de atitudini, autorul sugerând prin câte o replică sau prin simple indicații de regie germeii unor noi sentimente, îmbinând în mod strălucit duioșia, umorul cald și ascuțimea satirică.

Elementele dialectale de fonetică și de sintaxă, așa zisele „moldovenisme“ contribuie la nota de humor și de poezie în care sunt investmântate situațiile, personagiile pozitive. De multe ori, ele imprimă replicilor o savoare dulce, parfumată, sugerând cu multă grație culoarea locală și atmosfera de epocă. Când asemenea cu-

vinte și întorsături de fraze exprimă caracterul eroilor (ca de pildă în legătură cu Caterina, subreța, sau actorii teatrului dela Iași), ele contribuie la firescul și autenticitatea personagiilor. Iată cu ce humor se exprimă un actor din echipa lui Millo: — „Și-amu că m'am liberat, Mărioară, și nu-mi mai cântă darabana la cap, mi-o vinit și mie ceasu' să te strâng la inima me“. În replicile personagiilor negative (Manolachi, Pulcherie) autorul subliniază utilizarea dialectului moldovenesc în sensul stropsirii limbajului, în sensul diformării lexicale. Iată un exemplu: Pulcherie duce o discuție cu caracter „intelectual“, dar se exprimă în felul următor:

PULCHERIE: „Nimic?... Când scrie prin gazeturi de tine, de nomoloagele și sonetele pe care le-ai compus, de felul cum ai învâțat pe ahtori să joace?“

„Ahtor“ în loc de actor, „gazeturi“ în loc de gazete, într'o epocă în care termenii moderni erau folosiți de toți oamenii culți din Moldova, sugerează înapoierea personajului, ignoranța lui. Alterările retrograde din limbaj se împletesc cu deformarea ridicolă a neologismelor („nomoloage“). Iată o pe Pulcherie, într'un elan sentimental, unde folosirea greșită, cosmopolită a neologismelor sugerează înapoierea, sărăcia ei sufletească, conformația ei mitocăncască.

PULCHERIE: „O! să fi vrut eu, în viață... (privindu-l, gales) Numai că eu... eu, caut sufletul la om... sentimentele nobile, nu? (suspină. Apoi tare) Ce bine-mi pare că ai venit, să mai conversarisim împreună! (celorlalți doi) Dar pe la Victorița nu mai trece nimeni s'o vadă?“

Acelaș efect comic, de satiră, îl produce Manolachi când discută politică, și snobismul Chirițelor.

Toate acestea dovedesc înțelegerea variată a funcțiilor elementului dialectal, care nu este copiat întocmai, în mod naturalist, ci este sugerat ici-colo prin anumite nuanțe și întorsături fonetice.

Există însă și unele cazuri când modul în care Mircea Ștefănescu, utilizând graiul dialectal, contribuie nu la caracterizarea eroului, la firescul limbajului său ci dimpotrivă îi știrbește autenticitatea. Abateri

de acest gen se întâmplă mai ales în repli-
vile Bădiei:

*BĂDIA: „Dar ce? mai suntem pe vremea
când canoanele afuriseau mascele comicești
sau traghicești ca și jocul actrițelor, pe care-l
numeau „săltările muerilor cele în arătarea
publicului“? (sublinierile noastre)*

Asemenea întorsături neliterare ar fi
potrivite pentru Manolachi; în gura lui
Millo, ele sună bizar.

Tendința de a folosi cu ostentație ele-
mentul dialectal se vede din dialectali-
zarea consecventă a neologismelor: preju-
diții, privilegii, ștenă, enunsat, etc. Scri-
sorile oamenilor culți moldoveni din acea
vreme (Alecsandri, Russo), arată că ele nu
mai erau folosite în acest mod. Dealtfel,
ele nici nu pot contribui la educarea spec-
tatorilor.

Izvorând din frământările luptătorilor
progresiști dela 1848, piesa lui Mircea
Ștefănescu avea tocmai posibilitatea de a
sublinia continuitatea și unitatea limbii
naționale (teză de bază în argumentația
unioniștilor) în contrast cu diformările
la care o supuneau moșierii, pentru care
folosirea ostentativă a elementelor dialect-
tale era o „justificare“ a tendințelor anti-
unioniste. În piesele sale istorice, A.
Tolstoi face tocmai acest lucru. Dramatur-
gia noastră istorică are sarcina de a sublinia,
în lumina învățăturii tovarășului Stalin,
continuitatea fondului principal de cuvîn-
te și caracterul indestructibil al structurii
gramaticale. Ea are, astfel, posibilități
considerabile de a introduce în masse cele
mai valoroase forme din bagajul lexical
și sintactic al limbii noastre naționale,
de a scoate în evidență nesecata bogăție
de formulări lingvistice, de a critica cu
perseverență stîlcirea limbii.

Punând în gura eroilor pozitivi cuvinte
într'o formă stîlcită, sau care au intrat
astăzi în jargonul mitocănesc, subliniind
uneori cu precădere ceea ce este particular
și nu ceea ce este general în limbă, există
pericolul de a răspândi forme greșite, di-
formate de limbă, de a da un prost exem-
plu de vorbire.

Prin felul cum a realizat piesa despre
începutul teatrului românesc, Mircea Ște-
fănescu a dat o operă prețioasă dramatur-
giei noastre noi. Într'un moment când în
literatura noastră se simte puternic lipsa
comediei, mai ales cu temă contemporană,
mulți din tinerii noștri scriitori au de în-
vățat dintr'o lucrare ca aceea a lui Mircea
Ștefănescu. Dar mai mult decât atât,
fără să fi făcut propriu zis istorie literară,
autorul a reușit să dea adevărata înfățișare
a unui mare actor, a unui mare dramaturg
pe care, la vremea lui, poporul l-a laudat
în versuri, nu prea cizelate, dar pline de
sentiment:

*Millo al nostru sa trăiască.
Căci a vrut să mulțumească,
Nu prin drame sbuciumate
Cu țipete răgușate,
Dar prin bune comedii,
Cântece de veselii,
Care fac a da uitării
Negurile supărării.*

În piesa lui Mircea Ștefănescu, după
100 de ani, Millo apare din nou pe scenă.
Noi îl simțim aievea, așa cum a trăit, și
îl simțim alături de noi.

Pe drept cuvânt, premiul de stat, clasa
II-a a răsplătit realizarea acestei comedii,
acestui succes al teatrului nostru.

TEREZA MACOVESCU

IN PRIMELE RÂNDURI ALE APĂRĂTORILOR PĂCII

„Experiența ultimului război a arătat că cele mai mari sacrificii în acest război au fost suportate de popoarele german și sovietic, că aceste două popoare posedă cele mai mari potențe în Europa pentru realizarea unor mari acțiuni de însemnătate mondială. Dacă aceste două popoare vor manifesta hotărîrea de a lupta pentru pace cu aceeași încordare a forțelor cu care au dus războiul, pacea în Europa poate fi considerată ca asigurată” — scria tovarășul Stalin, la 13 Octombrie 1949, Președintelui Wilhelm Piek și Președintelui Consiliului de Miniștri al Republicii Democratice Germane, Otto Grotewohl.

Faptul că a doua oară, consecutiv, s'a decernat unui scriitor german Premiul Internațional Stalin pentru întărirea păcii între popoare, dovedește că oamenii de cultură din R. D. Germană au înțeles cuvintele tovarășului Stalin și își încordează toate forțele lor pentru triumful luptei pentru pace.

O viață spirituală, demnă de marile tradiții ale umanismului german, a renăscut în R. D. Germană. Scriitori mari ca J. R. Becher, Anna Seghers, Willi Bredel, Bodo Uhse, Ludwig Renn, Hans Marchwitza, tineri scriitori ca Stephan Hermlin, Kuba și mulți alții caută să explice în operele lor cauzele istorice ale nenorocirii abătute asupra poporului german în vremea hitlerismului. În acelaș timp, creind lucrări puternic axate în actualitate, ei stau cu fața spre viitor, întrezărind drumul ce trebuie urmat. Noua

literatură germană este strâns legată de popor și ea își trage seva din viața poporului.

Intelectualii germani progresiști joacă astăzi un rol hotărîtor în trezirea simțului de răspundere pentru trecut, în adâncirea conștiinței că lupta pentru unificarea Germaniei și pentru pace este chezașia menținerii păcii în Europa. Deaceia punând temelia unei Germanii unite, democratice și iubitoare de pace, așa cum spune tovarășul Stalin, fruntașii vieții culturale din R. D. Germană își aduc contribuția lor la îndeplinirea faptei mărețe pentru întreaga Europă, asigurându-i o pace traianică.

Johannes R. Becher, căruia i s'a decernat în 1952 titlul de laureat al „Premiului Internațional Stalin pentru întărirea păcii între popoare”, este un scriitor crescut în furtunoasele decenii dintre cele două războaie mondiale. El reprezintă în Germania pe scriitorul militant în slujba celor mai înalte năzuințe ale poporului.

Becher s'a născut la 22 Mai 1891, la Munchen. A studiat filozofia și medicina la Munchen, Iena și Berlin. Încă de pe băncile Universității începe să publice și, în 1911, îi apare primul volum de poezii. — Însă abia în 1914 numele lui Becher se impune în rândul tinerilor scriitori germani, atunci când îi iese de sub tipar volumul „Verfall und Triumph” (Decădere și triumf).

Johannes R. Becher debutase în literatură ca expresionist, dar ororile războiului au avut o influență covârșitoare asupra tânărului poet și l-au făcut să înțeleagă repede

că misiunea lui este aceea de luptător pentru pace, alături de masele populare.

În patruzeci de ani de activitate literară, cauza păcii a constituit ideea centrală în lirica lui Becher. Când, în Noembrie 1917, Lenin lansa apelul pentru pace adresat tuturor, tânărul poet Becher este primul scriitor german care răspunde printr'un salut trimis tinerei Republici Sovietice, îmbrățișând cauza Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și acuzând pe dușmanii ei.

*Lumina crește'n răsărit. Poetul
O 'ntâmpină. Intunecimea piere.
Topită în albastre zări. Iubirea
Se 'ntinde cu năvalnică putere.*

*Fiți tari! Ei se târăsc, mângoase umbre.
Falsificând orice idee sfântă.*

*Poetul strigă: Mai sunt încă răni.
Fiți tari și nu uitați! Și nu iertați!*

(Salutul poezilor germani către R.S.F.S.R.)

În această perioadă, Becher intră în lupta condusă de Karl Liebknecht și Roza Luxemburg împotriva războiului imperialist. Johannes Becher devine membru al Partidului Comunist German încă de la întemeierea acestuia. Lupta politică dusă în cadrul Partidului Comunist l-a ajutat pe scriitorul Becher să creeze opere de o înaltă valoare artistică; de la clasa muncitoare și de la partidul ei de avangardă a învățat Becher că numai scriind pentru popor și tratând problemele masei populare, că numai inspirându-se din popor poate atinge un creator înalte culmi artistice.

La sfârșitul primului război mondial, în 1919, Becher, publică un mic volum de poezii intitulat „An alle“ (Tuturora), în care sunt cuprinse numeroase versuri dedicate Uniunii Sovietice. În acest volum, Becher evocă și luptele revoluționare care au avut loc în 1918 în Berlin, după cum înfiează reacțiunea germană care a sugrumat revoluția. Poetul scrie cu indignare:

*Sunteți mișei și țara o trădați.
Călăi și huligani însângerați,
Vai vouă!
Ați înșelat poporul obidit;
Acum verdictul s'a îndeplinit,
Vai vouă!*

Dacă la început vechile influențe ale expresionismului mai dăinuiau încă în opera lui Becher, evenimentele care au urmat imediat după sfârșitul primului război mondial în Germania au avut darul să-l convingă definitiv pe scriitor că artistul poate să devină un militant, numai de pe poziția realistă. Acum își dezvoltă Becher forța lui creatoare, acum își pune el noi probleme estetice în vederea creerii unei poezii de luptă.

Încă din 1925, Becher deschide focul direct împotriva pregătirilor unui nou război imperialist, publicând romanul „Lew-site“, în care, pe de o parte prezintă grozăviile războiului trecut, iar pe de altă parte demască minciunile anticomuniste ale fabricanților de armament care pregăteau atacul împotriva Uniunii Sovietice.

În această perioadă, reacțiunea desfură pe plan literar o ofensivă pe un front din ce în ce mai larg. Mizeria masei populare germane, după pacea de la Versailles, dezamăgirea lor față de Republica de la Weimar, erau exploatate la maximum de propaganda fascistă care pune în circulație o literatură proslăvind expansiunile imperialiste, prezentate ca singura împlinire a dorințelor și năzuințelor arzătoare ale poporului german. Se credea o literatură care strecura ideea că încercarea de cucerire a lumii este singura cale spre prosperitatea germană, spre fericirea poporului. Astfel apăreau cărți a căror idee centrală era căutarea unui „Lebensraum“, — faimosul „spațiu vital“ al naziștilor de mai târziu. Scriitorii reacționari creau tipuri în stare de un curaj nebunesc, supuși unei discipline oarbe și rezistând tuturor ororilor; ei produceau o pseudo-literatură destinată să trezească un spirit de răzbunare, de revanșă, un fals patriotism, un naționalism extremist.

Scriitorii comuniști au avut de înfrun-

tat, pe de o parte valul fascismului în literatură, iar pe de altă parte confuziile unor scriitori bine intenționați care, deși arătau cu măiestrie ororile și mizeria pricinuite de război, nu pătrundeau totuși mai adânc și prezentau conflictele între popoare ca un destin inevitabil, fără explicație și fără sens. În această vreme Johannes R. Becher, Willi Bredel, Erich Weinert, Friedrich Wolf și alții au stat în fruntea luptei pentru o literatură progresistă.

La apariția romanului „Lewisite” exemplarele au fost confiscate, iar autorul arestat și acuzat că „înstigă la înaltă trădare”. Arestarea lui Becher a stârnit indignare în lumea întrecăgă și protestul lui Maxim Gorki a jucat un rol hotărâtor în eliberarea scriitorului german.

Urmărind cu interes și bucurie succesele popoarelor sovietice în construirea Patriei lor socialiste, Becher a scris în 1931 un mare poem eroic despre primul plan cincinal stalinist, poem intitulat „Der Grosse Plan” (Planul cel mare). El evocă forțele vii ale construcției socialiste și slăvește geniul creator al tovarășului Stalin. Becher este astfel primul scriitor german care preamărește primul plan cincinal stalinist:

*Construcția își bate toba,
O bate cu înverșunare,
Și vremea noastră este plină
De-a construiii încordare.
Cuvintele să fie tari
Și faptele să fie îndrăznețe!*

Johannes R. Becher a fost întotdeauna, cum este și astăzi, un neobosit căutător al unei forme artistice care să poată zgudui pe cititorii săi și în special pe concetățenii săi, înșelați și batjocoriți de imperialiști. Această căutare este deosebit de vizibilă în volumul „An Europa” (Europei), în care afirmă menirea scriitorului:

*Fu m'am desăvârșit slujind desăvârșirii,
Dar opera mea nu e desăvârșită încă;
Căci asta fu menirea mea sfântă și adâncă:
Desăvârșirea viitoare-a omenirii.*

Pentru ce această căutare febrilă, neastâmpărată? Becher o explică astfel: „Pen-

trucă noi credem într'o artă populară, în apariția și creșterea unui cântec măreț care va fi citit, cântat, învățat de milioane, un cântec care va deveni ritmul de luptă și de muncă al tuturor celor ce muncesc”. Deci desăvârșirea formei artistice, pentru a exprima cât mai patetic lupta și aspirațiile poporului.

Dar această desăvârșire căutată cu ardore a atins-o poetul abia în emigrație, o perioadă de mari experiențe pentru Becher. Necesitatea luptei pentru a arăta Germaniei prăpastia în care o țara Hitler, necesitatea găsirii unor noi forme de luptă, mai dure, mai concrete, îl conduce pe scriitorul Becher spre înalte culmi artistice.

În 1933, el părăsește Germania hitleristă și, după o scurtă ședere în Franța și Cehoslovacia, ajunge în Uniunea Sovietică. Abia aici Becher își găsește rostul întregii lui activități și devine prin scrisul său, un luptător consecvent și puternic împotriva dușmanului de moarte al omenirii, împotriva imperialismului hitlerist. În Uniunea Sovietică, Becher se desvoltă ca scriitor militant sub puternica influență a lui Maxim Gorki și a întregii literaturi realist-socialiste sovietice. La scriitorii sovietici, Becher a găsit înalte exemple de adevărată dragoste de Patrie, de respect și dragoste pentru clasa muncitoare, dela ei a învățat cum trebuie să lupte mai eficace pentru realizarea idealurilor clasei muncitoare. Șederea lui îndelungată în Uniunea Sovietică i-a folosit pentru desăvârșirea măiestriei lui artistice.

Intr'o scrisoare adresată lui Becher cu ocazia celei de a 60-a aniversări a lui, scriitorul sovietic Pavlenco îi spunea între altele: „Dumneata ai devenit unul dintre tovarășii noștri cei mai apropiați, un participant la discuțiunile noastre pasionate despre artă, un participant la întâlnirile noastre cu Gorki.

Nici dumneata și nici prietenii dumitale nu puteți fi numiți *heimatlos* (fără patrie n. r.). Nu, dumneata n'ai părăsit Germania nicio clipă. Intotdeauna dumneata ai scris, în primul rând pentru acei care au rămas sub jugul lui Hitler și care nu și-au pierdut credința că va veni ziua eliberării. Ei sunt aproape de inima dumi-

tale, iar dumneata ești în inimile lor, deși ai trăit departe de ei“.

Și, mai departe, Pavlenko scrie: „Versurile dumitale, purtând îndrăznețul titlu „Ich bin ein Deutscher!“ (Sunt un german), au răsunat atunci ca o sfidare la adresa nazismului“:

Pavlenko subliniază astfel înaltul patriotism, adevărata dragoste de patrie a comunistului Becher care, în anii celei mai groaznice înjosiri a Germaniei și a poporului german, a apărat prestigiul și a luptat pentru eliberarea poporului său. Scriitorul și-a exprimat profunda sa recunoștință față de Uniunea Sovietică, față de prietenii săi sovietici, pentru generoasa primire pe care a găsit-o în Țara Socialismului:

*Intunecate forțe m'au urît,
M'au prigonit. Dar nu m'au doborât,
Și asta datorită numai vouă.
Vă mulțumesc.*

*Dar mai ales vă mulțumesc mereu
Că n'am avut trufia să-mi închipui
C'am suferit amarnic numai eu.
Căci voi adânc cu mine ați simțit
Ce-a suferit poporul meu.*

Mediul din Uniunea Sovietică, pătruns de înaltul spirit al internaționalismului proletar, a contribuit în mod hotărâtor la îmbogățirea personalității lui artistice. Distanța care îl desparte de Germania îl ajută să vadă evenimentele într-o perspectivă justă, dar niciodată această distanță nu l-a rupt pe scriitor de problemele poporului german. Într-o colecție de articole și discursuri care poartă titlul „Vom Anderswerden“ (Despre „transformare“, Moscova 1943), se reflectă sentimentele omului german din popor în care crește voința de a fi altfel decât în trecut.

Tot la Moscova apare romanul autobiografic „Abschied“ (Rămas bun), în care este prezentată ruptura lui definitivă cu burghezia, lupta împotriva influențelor acestei clase, împotriva urnelor adânci pe care le-a lăsat burghezia în viața tineretului german în anii 1900 — 1914. Rătăcirile personajului principal al romanului, semnifică însăși rătăcirile și chinurile tineretului german din acea epocă, aruncându-

se astfel o lumină vie asupra buciului poporului. Arătând toate acestea, autorul reliefează cu măiestrie cotitura care până la urmă trebuie să se producă în viața poporului german,

Pe acest scriitor de o sensibilitate deosebită îl doare profund că în patria lui domnesc cei care n'au niciun drept la stăpânire. Dar durerea se transformă în ură neîmpăcată împotriva hitleriștilor, cărorora el le contestă nu numai dreptul de a dispune de bunurile poporului, dar chiar și dreptul de a se numi germani:

*Nimic nu este-al vostru; niciun sunet,
Nicio culoare nu e pentru voi...
E-al nostru vinul cel pe care-l beți
Și vă hrăniți din pâinea noastră. Cerem
Să ne dați totul înapoi.
Și chiar mai mult, vă cerem: să ne
'napoiați
Chiar aerul pe care-l respirați.*

Ce ură adâncă împotriva naziștilor mână condeiul lui Becher, în această poezie de o înaltă valoare artistică! El le contestă hitleriștilor dreptul de a folosi ceace este însăși viața, totul, pentru că nimic nu le aparține. Dar contestându-le dreptul de a mânca pâinea, de a bea vinul Patriei, de a asculta sunetul coaselor sau al clopotelor, de a privi amurgul, stelele său un fluture colorat, le contestă în fond dreptul la viață. Ura țâșnește aici ca lava dintr'un vulcan, revărsată peste cei care urau, jefuiau și torturau poporul german. Măestria lui Becher constă în faptul că reușește să stârnească această ură nu folosind cuvinte tari, ci construind din elemente simple, comune, imagini de o extraordinară forță mobilizatoare.

Cu toate că mulți dintre compatrioții lui au căzut pradă propagandei naziste, Becher a știut totuși să nădăjduiască, să creadă în forțele sănatoase ale poporului, în acei germani care luptau în condiții înspăimântătoare împotriva regimului hitlerist. El a înțeles drama poporului german și aceasta îl determină să lupte neînterupt și neobosit pentru lămurirea omului simplu, înșelat de fasciști, pentru demascarea continuă a acelor care făceau din germani sbirii și călăii propriului lor

popor și ai celorlalte popoare cوتropite. In admirabila poezie „Wo Deutschland lag“ (Unde se află Germania) din volumul „Dank an Stalingrad“ (Recunoștință Stalin-gradului), Becher definește clar ce înțelege el prin germani:

*Și ei au fost Germania, cei care
Au împânzit străinele ogoare
Cu furci hidoase de spânzurătoare
In numele Germaniei, spunând
Că este-o datorie de onoare
Germania, să trăiască omorând?
Germania n'a fost nicicând aceasta.
Nu ei au fost Germania, nu ei.*

*Germania a fost acolo unde
In bezna temniței profunde,
Ne'nduplecă și dărz, vreun condamnat
Disprețuia fiorul morții și
La eșafod, senin putea păși.
Germania a fost în orice mamă
Care-și plângea copilul-asesinat.
Acolo, da, a fost de bună seamă
Germania mereu și ne'ncetat!*

Cu o forță poetică excepțională, Becher reușește să pună în contrast deoparte grupul celor care, în numele Germaniei, dar nereprezentând Germania, au trecut prin foc și sabie țări străine, și de altă parte marea masă a luptătorilor pentru cauza poporului german, singurii reprezentanți ai Germaniei. Dacă în prima strofă poetul face portretul moral al criminalilor naziști, reușind să stârnească ura împotriva lor, în cea de a doua strofă, crează marea imagine a luptătorilor, imagine în care cititorul găsește nu numai opoziția acestora față de hitleriști, dar și siguranța că asemenea oameni vor învinge.

În ambele strofe, tabloul este compus cu aceleași elemente: spânzurători, sânge, lacrimi ale mamelor — dar Becher luminează diferit cele două imagini. Acolo unde „nu e Germania“ este întuneric, pustiu și nicio speranță. Acolo „unde este Germania“, în mândria celor ce merg la execuție, în durerea încrâncenată a mamelor stă, în acea perioadă neagră, forța veșnică a poporului german, a Germaniei lui Durer și Beethoven, a lui Goethe și Heine, a lui Marx și Engels, a lui Liebknecht și Thalmann. Numai un mare poet ca Becher izbutea

să descopere într-o realitate tragică, dureroasă, — cum era realitatea Germaniei de sub hitleriști, — razele de lumină care străbăteau prin bezna nazismului și să le aducă în fața cititorului, dându-i speranță și încredere în forța neobănuită a poporului.

Realitățile din Uniunea Sovietică îi arată scriitorului german Becher ce poate deveni o țară atunci când poporul respectiv își ia soarta în propriile lui mâini. Îl fac să înțeleagă și mai concret greșelile săvârșite în trecut de poporul său; el se pătrunde și mai mult de adevărul că lupta dintre nou și vechi, dintre umanism și anti-umanism n'a încetat niciodată.

Războiul, ororile lui și năzuința pentru pace sunt mereu prezente în preocupările lui Becher, el este mereu frământat de problema viitorului patriei lui, peste care s'a abătut rușinoasa pecingine a hitlerismului.

Și totuși, Becher exclamă curajos și mândru: „Ich bin ein Deutscher!“ (Sunt german):

*Eu sunt german oricât ar încerca
Mișei să conteste cetățenia mea;
Și'n ciuda lor mereu mi-o voi păstra!*

Niciodată, însă, credința lui în renașterea unei Germanii libere și democratice nu l-a părăsit. Cât de clarvăzător a fost Becher atunci când a scris:

*Eu știu, Germania o să renască 'n clipa
Ce nu va'ntârzia prea mult să bată:
Văd steaguri care-și fâlăie aripa
Peste-o Germanie eliberată.*

Intors în Patrie, după doisprezece ani petrecuți departe de ea, Johannes R. Becher activează intens pentru a sădi în masele populare din Germania conștiința și curajul de a-și privi cu severitate greșelile, de a recunoaște adevăratele cauze ale dezastrului în care s'au lăsat târâte de fascismul hitlerist, de a trece cu toată energia la munca de reconstrucție pașnică. În primul său discurs ținut după întoarcerea în patrie, Becher se adresează poporului: „Cum a fost posibil că milioane de germani — și majoritatea lor înțelegeau bine cele ce se petreceau — l-au urmat pe Hitler până la capăt? Aceasta este o pro-

blemă vitală, o problemă de viață și de moarte pentru poporul nostru și trebuie să-i dăm un răspuns temeinic, istoric, care să ne elibereze pe noi înșine de tot răul reacțiunii“.

Transformarea vieții sociale din R. D. Germană, construirea bazelor socialismului aduc în creația lui Becher elemente noi. Claritatea ideilor și simplitatea formei măresc valoarea artistică a poeziei sale, pentru că el vrea ca tot ceace spune să fie înțeles de toți și nu numai înțeles, ci să fie și iubit pentru frumusețea exprimării. În minunatele lui poezii scrise în stil popular, el arată că poporul începe să-și clădească o nouă viață. Prin problemele pe care le pune, prin felul cum rezolvă el aceste probleme, prin forma artistică, poezia lui Becher are un profund caracter popular. În ea se definesc trăsăturile esențiale ale poporului german, se zugrăvesc împrejurările în care trăiește poporul german, se descrie specificul naturii patriei germane, în limba care reflectă spiritul poporului german. În poezia „Heimatlid“ (Cântecul Patriei) din noul volum „Schone deutsche Heimat“ (Frumoasă patrie germană), publicat în 1952, Becher scrie:

*Tot ce poporul făurește
Pe tine, patrie, te cântă.
Popor, fii vrednic și păzește
A patriei comoară sfântă
Cu neclintită strășnicie.
Pe cei ce te-au slujit mai bine
Tu să-i cinstești cum se cuvine,
Și țara liberă să fie!*

Poporul german cântă astăzi cu entuziasm aceste lieduri populare dintre care multe au și devenit un bun al masselor și vor fi cântate ca și „Lorelei“ al lui Heinrich Heine.

Frumusețea acestor lieduri stă în simplitatea lor, dar această simplitate nu este obținută prin sărăcirea conținutului și a expresiei artistice, ci, dimpotrivă, tocmai printr-o sintetizare a ideilor înaintate ale poetului, prin legarea acestor idei de ceace are mai drag poporul, prin umanizarea naturii, prin găsirea unor forme noi de expresie, în care măiestria

și experiența poetică a lui Becher sunt pe deplin verificate.

Teza stalinistă că scriitorul trebuie să fie „inginerul sufletelor omenesti“ a fost pe deplin înțeleasă de Becher. După revenirea în Patrie, poetul este preocupat de reeducarea poporului german, dar atenția lui se îndreaptă îndeosebi spre sufletul tineretului, spre viitorul Germaniei socialiste, spre cei care sunt chemați să participe activ la reconstruirea țării, la lupta pentru unitatea Germaniei, pentru apărarea păcii. El îndeamnă pe toți tinerii să devină conștienți de propria lor forță, să pășească pe drumul singurei vieți demne de a fi trăită, pe drumul păcii.

Încă din 1945, Becher îndemna pe toți oamenii conștienți din Germania să lupte pentru ca fiecare tânăr să crească și să se formeze în noul spirit al luptei pentru o Germanie progresistă, iubitoare de pace — și faptul că astăzi tineretul din R.D. Germană și o bună parte din tineretul din Germania occidentală este în primele rânduri ale luptei pentru unitatea Germaniei și pentru pace, se datorește și muncii fără preget a poetului. Însă Becher previne tineretul că viața cea nouă care se desvoltă astăzi în R.D. Germană este amenințată de imperialiștii ațățători la război. În poezia sa „Porumbelul păcii“ Becher scrie: „Puteți acuma pacea s-o dobândiți prin luptă“.

Becher a scris numeroase imnuri. „Hymne an die Schonheit“ (Imnul către frumusețe), e folosit de poet ca o acuzare, în numele frumuseții, adusă atacului barbar al fascismului contra culturii și umanității. Frumusețea — spune autorul — nu poate fi salvată din ghiarele distrugătorilor fasciști, decât de socialism. În lumea socialismului, a viitorului, frumusețea va putea înflori în voie, pentru că va exista armonie deplină între tot ce este bun în viață.

La crearea R. D. Germane, a apărut necesitatea compunerii unui imn național și Becher a fost acela care a scris cuvintele pentru muzica făurită de compozitorul Hanns Eisler. În imnul R. D. Germane textul se caracterizează prin adâncime de idei, voință, hotărîre, el exprimă ceace

este valabil pentru individ și pentru colectivitate. Imnul vorbește despre țelurile pentru care luptă poporul întreg. Imnul unei țări poartă întotdeauna pecetea epocii, a orânduirii sociale, a dominației unei anumite clase. În trecut, imnurile Germaniei exprimau supunere față de o dinastie sau dorinți de cuceriri imperialiste („Deutschland, Deutschland uber alles“). Ce exprimă Imnul Republicii, scris de poetul Becher? În el se arată drumul Germaniei spre un viitor mai bun, spre unitatea întregii Germanii, spre câștigarea păcii, spre prietenia între popoare. Cadența solemnă a versurilor imnului corespunde conținutului înalt de idei.

Munca lui Becher nu se mărginește numai la poezie și artă. El are o bogată activitate obștească. El a inițiat, de pildă, crearea „Federației culturale pentru reînnoirea democratică a Germaniei” și în calitate de președinte al acestei federații, ține discursuri și scrie articole în care se ocupă de probleme ale istoriei germane. Ca membru al Consiliului Mondial al Păcii, Becher desfășoară o vie activitate, iar ca vice-președinte al Academiei germane de Arte militează pentru crearea unei arte noi germane.

Cu o energie neobosită, cu un optimism pe care i-l dă credința în dreptatea cauzei clasei muncitoare, Johannes R. Becher luptă acum pentru ca Germania să nu mai fie svârilită într'un nou cataclism. Versurile lui au devenit mai energice, limba poeziilor lui este mai dură, pe măsură ce se întetesc mașinațiunile provocatorilor de război. Ca unul dintre germanii care a suferit adânc sguirile prin care a trecut poporul german în prima jumătate a veacului nostru, Johannes R. Becher se adresează astfel tuturor germanilor: „Nu lăsați ca germanii să fie asvârliți în foc împotriva altor germani. Nu trebuie să se întâmple să fie folosiți germani împotriva altor germani... Faceți ca provocatorii de război să știe că, orice-ar fi, nu se mai găsește sânge de cumpărat cu niciun preț. Dacă Germania va deveni din nou câmp de bătălie, ea nu va mai exista. Germania nu poate exista decât dacă va fi pace”.

Și, arătând cum trebuie obținută această

pace, Becher scrie într'un alt articol: „Nu poți să ceri pacea așa cum ai dori să fie vreme frumoasă. Nu poți cerși pacea, pentrucă nu e vorba de a obține pacea ca pe o pomană oarecare. Pentru pace trebuie să lupti. Pacea trebuie cucerită”.

Dar pentru aceasta, condiția esențială este de a întări prietenia cu Uniunea Sovietică și de a lupta împotriva defăimărilor Uniunii Sovietice. „Acela care vrea în mod serios pacea — spune Becher — trebuie să se opună cu energie dușmănoasei propagande antisovietice... și să facă tot ce îi stă în putință pentru a se crea raporturi pașnice și de prietenie între Germania și Uniunea Sovietică”.

La primul Congres al scriitorilor germani, Becher a declarat că a fi pentru pace înseamnă a demasca așa zisul caracter misterios al războiului care-l face să apară ca un destin implacabil; înseamnă a prezenta războiul așa cum este el: un fenomen social, opera oamenilor, provocat de oameni și condus de oameni, — care poate deci fi evitat și împiedicat de oameni. Convins de aceasta, Becher cere o luptă neobosită împotriva războiului și este exigent față de sine însuși. „Eu nu mă simt împins — a spus Becher în fața alegătorilor săi — să prezint epoca mea numai în calitate de scriitor, ci mă simt obligat să-mi apăr opera și prin activitatea mea politică, adică în afară de munca mea poetică propriu zisă, să intervin în mod public pentru tot ceea ce este necesar dezvoltării omenirii: pentru pace, pentru unitatea Patriei noastre, pentru stabilirea unor relații pașnice cu toate popoarele, în special cu Uniunea Sovietică și pentru o reală reînnoire democratică a Germaniei”.

Când, în 1951, a împlinit 60 de ani, poporul german l-a sărbătorit pe Johannes R. Becher și l-a numit „poetul păcii”. Felicitându-l, muncitorul german Hans Knorr i-a scris că trebuie să-i exprime o întreită mulțumire. Întâi, trebuie să-i mulțumească pentrucă în 1918, când Knorr se afla în tranșee, Becher, prin poeziile lui, l-a ajutat pe el și multe mii de soldați să înțeleagă monstruozitatea războiului imperialist. Apoi îi mulțumește, pentrucă Becher l-a redat pe Goethe poporului german; (Knorr se referă la faptul că după

cel de al doilea război, Becher a întreprins o adevărată campanie pentru prezentarea în adevărată lumină a lui Goethe, a cărui operă fusese înfățișată denaturat de către naziști). În sfârșit, Hans Knorr îi mulțumește lui Becher pentru „Imnul Republicii” și își sfârșeste astfel scrisoarea: „Pentru aceasta, vă va mulțumi întregul popor german”.

Tot cu ocazia aniversării, un elev din orașul Darmstadt (Germania Occidentală) i-a scris lui Becher despre emoția cu care a ascultat pentru prima oară Imnul R. D. Germană scris de Becher și cum acest imn l-a mobilizat pe el și pe colegii lui în lupta pentru pace. „Eu sunt — scrie tânărul elev — unul dintre cititorii și ascultătorii care, ca mii de alți oameni simpli, de aici, din Apus, vă strângem mâna cu recunoștință, pentru că dvs. sunteți purtător de cuvânt al Patriei noastre, pentru că poezia dvs. ne unește pe noi, germanii”. Aceste mărturii subliniază dragostea masselor largi pentru scriitorul care a luptat totdeauna pentru cele mai de preț comori din trecut ale poporului, pentru cele mai scumpe năzuințe de viitor.

Un scriitor este mare atunci când reușește să stârnească în cititorii săi astfel de sentimente umane înalte, când reușește să convingă și să mobilizeze. Și este evident că Becher a reușit.

Dar pentru a trezi asemenea sentimente înalte, poetul însuși trebuie să fie adânc pătruns de ele. Becher are o inimă caldă, de om adevărat. El a suferit și a luptat, iar acum luptă și speră împreună cu poporul său, atât de încercat și de atâtea ori înșelat, vreme de veacuri. Uriașa lui forță de convingere izvorăște dintr-o credință adâncă în tot ceea ce gândește, simte și făptuește. Procesul de maturizare a poetului Becher este acela al unui om profund cinstit, legat prin toate fibrele de popor, cu dragoste de oameni. Și de aceea atâția oameni îl iubesc, îl înțeleg, îl simt aproape de ei și îl urmează. În felul acesta, Becher își îndeplinește rolul lui de poet-cetățean. Dacă lupta pentru pace este leit motivul întregii sale activități, aceasta se datorește dragostei lui adânci față de Patrie și poporul german.

Decernarea „Premiului Internațional Stalin pentru întărirea păcii între popoare” lui Johannes R. Becher încununează munca unui artist creator, care a luptat în mod consecvent timp de aproape patru decenii pentru pace. Trecutul lui Becher, dragostea lui față de Uniunea Sovietică, încrederea lui în triumful forțelor progresiste, sunt o cheazăie că acordarea acestui premiu va da un nou avânt marelui poet Johannes Becher, luptător pentru cauza păcii și pentru fericirea poporului său.

UN POET REVOLUȚIONAR — JÓZSEF ATTILA

A început să scrie versuri în fragedă copilărie. A încercat toate speciile și formele: sonete, cântece, poeme. După un zbucium îndelungat, el își găsește glasul propriu, ajunge la poezia adevărată. Opera lui capătă însă deplină strălucire abia atunci când își dă seama care este adevărata datorie a poetului. Din acest moment viața și poezia lui se contopesc cu lupta revoluționară a clasei muncitoare, a comunistilor.

Jozsef Attila, s'a născut în 1905, în timpul primelor lupte victorioase ale proletariatului maghiar, și a murit în 1937, în momentul când imperialiștii pregăteau fățiș războiul antisovietic. A trăit așa dar în epoca rușinosului fascism horthist, atunci când clasele dominante din Ungaria doboară, cu ajutorul imperialiștilor din străinătate, Republica Sovietică Maghiară. E elev de liceu în timpul când, odată cu întronarea regimului de teroare a lui Horthy, ideologia fascistă cunoscută sub numele de „gândirea dela Seghedin” își face drum împotriva poporului. Ideologia acestei „gândiri”, scribii în slujba lui Horthy — care își stabilesc sediul statului său major, în 1919, la Seghedin, se refereau făloși la faptul că drapelul negru ridicat de Horthy, în numele „gândirii dela Seghedin” a fost primul steag fascist în lume. Căfele de călăi ai lui Mussolini și Hitler, îmbrăcate în cămăși negre și brune, au avut într'adevăr ce învăța din experiența plutoanelor de execuție horthiste, a detașamentelor de ucigași ai muncitorilor și a unor lagăre de concentrare cum a fost, de pildă, cel dela Zala-

gerszeg. Un program contrarevoluționar și șovin, propagând ura de rasă, a fost toată această „gândire”, „ideologie” a reacțiunii maghiare, antimuncitorească și antisovietică până în măduva oaselor.

Po baza acestui program, Ungaria lui Horthy a câștigat încrederea imperialiștilor din străinătate. La fel cu burghezo-moșierimea din România, clasele stăpânitoare din Ungaria și-au deschis larg porțile în fața capitalului străin. În timp ce, în pragul primului război mondial, partea americană din datoriile Ungariei în străinătate era cu totul neînsemnată, — la sfârșitul anului 1931 statul maghiar fascist datora 143 milioane de dolari monoliștilor americani. Suma aceasta reprezenta aproape 20 la sută din totalul datoriilor față de străinătate. Capitalul financiar voia să stoarcă, din truda poporului muncitor dobânzile scadente ale împrumuturilor, tarifele vamale ridicate, într'un cuvânt, toate poverile.

Situația muncitorimii și a țărănimii sărace era disperată. Cu rândurile rare, datorită asasinatelor regimului contrarevoluționar, despuiață de toate drepturile și exploatată până la sânge, muncitorimea a pornit din nou la luptă, și-a reorganizat cadrele revoluționare. Incepând din 1924, sub conducerea lui Matyas Rakosi, organizațiile ilegale ale Partidului Comunist din Ungaria s'au format din nou în mod sistematic. Aceasta este epoca în care Jozsef Attila ia contact cu lupta partidului revoluției.

Jozsef Attila era al șaselea copil al unui muncitor dela o fabrică de săpun, român de origine. În 1908, tatăl său a emigrat și grija celor trei copii — atâți mai rămăseseră din șase — a rămas în seama mamei, grav bolnavă. Viața viitorului poet al proletariatului e însăși viața clasei muncitoare, împinsă de contrarevoluție într-o mizerie de neînchipuit. În urma lipsurilor pricinuite de războiul mondial și a muncii grele și neîntrerupte, mama îi moare în 1919. Jozsef Attila avea patrușpezece ani, dar bătuse toate drumurile imaginabile ale mizeriei. Trăise în noroaiele și praful mahalalelor Budapestei, locuise în case tixite de oameni nenorociți, neîncălzite o viață întreagă, hainele-i erau veșnic zdrențuite și foamea era ortacul lui de fiecare zi. Solicitând un post, poetul își scrie autobiografia. În această autobiografie el dă amănunte zguduitoare din anii de tinerețe:

„...Pe mama o ajutam cum puteam. Vindeam apă cu paharul la cinematograful. Furam lemne și cărbuni dela gară, ca să avem cu ce ne încălzi. Căram coșuri și pachete dela hală, etc... În 1919, la Crăciun, mama a murit. O primăvară și o vară întreagă am lucrat... pe vapoarele S. A. „Atlantica“... apoi am fost trimis la un seminar. Aici însă n'am putut sta decât două săptămâni, deoarece eu sunt ortodox, nu catolic... În sfârșit m'am angajat jitar, ziler la munca câmpului...”

Între timp, tânărul Jozsef Attila învață mereu și biruind toate greutățile, termină liceul. Copilăria grea, anii de amar și sâmbucium ai micului proletar n'au trecut fără urme; până la sfârșitul vieții poetul își va aduce aminte de ei, și în versurile sale îi va evoca mereu. În anul 1922, își publică primul volum, intitulat „Cerșetorul frumuseții”, prefăcut de poetul progresist Juhasz Gyula. În toiul măcelurilor și fanfaronadelor rasiste și antipopulare ale contrarevoluției deslănțuite, Juhasz Gyula a avut curajul să-și încheie prefata cu aceste cuvinte: „...Nu cunosc o acțiune mai înțeleaptă și mai adevărată de apărare a rasei decât prețuirea, sprijinirea și ridicarea inteligentă și iubitoare a unui talent adevărat, a tinereții pline de făgăduinți. Oameni maghiari, iată poetul care pornește

la drum: Jozsef Attila; iubiți-l, sprijiniți-l!”

Primul volum al poetului a apărut în trei sute de exemplare... Între timp, Jozsef Attila învață mereu și în 1923 își trece bacalaureatul. Tot atunci scrie poezia „Christosul revoltat”, pentru care procurorul fascist îi intentează proces și îl condamnă. O altă poezie, intitulată „Cu inima curată”, publicată în ziarul „Szeged” (Seghedin), stârnește furia profesorului său Horger. „Nu putem încredința educația generațiilor viitoare unor astfel de oameni” — spune domnul profesor Horger. Și în urma acestui verdict Jozsef Attila nu va ajunge profesor secundar. În toamna anului 1923, poetul trece la Universitatea din Viena, vrând să-și continue studiile. Trăiește într'un adăpost de o înfiorătoare mizerie: „*Timp de patru luni de zile nici cearșaf n'am avut*” — scrie mai târziu despre timpul petrecut la Viena, unde își câștiga existența, după cum tot el mărturiseste, „*vânzând ziare la intrarea restaurantului din Rathaus Keller...*” Dela Viena ajunge la Paris, iar de aici, după scurtă vreme, din nou la Budapesta. În răstimpul acesta face cunoștință cu marxismul. În anul 1925 îi apare al doilea volum: „Nu eu strig”. În acest volum se pot vedea cele mai variate influențe. La Viena, tânărul poet frecventase cu asiduitate câteva cercuri literare unde se întâlnea cu reprezentanții unor curente la modă după primul război mondial. Dar îl influențează și versurile lui Endre Ady, și îl vedem împrumutând mult din imaginile, din simbolurile marelui poet. Dela Gyula Juhasz, întâiul lui dascăl, Jozsef Attila învață să iubească peisagiul maghiar și pe țaranul maghiar asuprit. În epoca aceasta, adică pe la începutul decadelor 1920—1930, el calcă, ce-i drept, pe urmele artei burgheze dar în curând va depăși revolta în genunchi. Jozsef Attila e un urmaș credincios al marilor înaintași Petöfi și Ady. El își însușește adâncul patriotism al lui Petöfi și Ady, revolta lor împotriva împăririi, ura împotriva a tot ce este învechit și credința pe care acești mari poeți maghiari și-au pus-o în revoluție.

Glorioasa moștenire a lui Petöfi răsună în mărturisirea revoluționară de credință

poetică a lui Ady: „Eu sunt stăpânul, versul doar sclav împodobit...” După aproape un sfert de secol, alt poet revoluționar, Jozsef Attila, le va striga poezilor contrarevoluționari horthiști: „*Nu stăm la tocmală!*” Strigătul este din poezia „*Ars poetica*”, care începe astfel: „Sunt poet, ce-mi pasă de poezia'n sine?”... „Sunt fiul lui Gog și Magog”, proclamase Ady Endre cu fața întoarsă uneori spre strămoși pentru a le cere ajutorul în vederea sprijinirii luptei poporului maghiar. „*Sunt copilul străzii și al pământului*” striga tânărul Jozsef Attila. Ceeace se manifestă cu putere în acest strigăt este conștiința proletară. Aceasta se petrecea încă pe când el nu apucase să eunoască luptele clasei lui și ale partidului de avangardă al acestei clase. Cum să ne explicăm faptul că poetul n'a fost prins nici chiar în prima lui tinerețe de moda pseudorevoluționară a diverselor curente de atunci? De ce a lepădat îndată după primul volum, modul de expresie căutat, întortochiat cu excesivă grijă, artificial, greu de înțeles, și cum a reușit să se întoarcă, în bună parte, la cântecul popular, la limba poporului? Pe Jozsef Attila însăși viața lui îl lega strâns, indisolubil, de clasa muncitoare. Niciodată nu s'a rupt de muncitorime și curând a ajuns să se alăture luptei dusă de partidul revoluționar al celei mai revoluționare clase, partidul comunist. Formarea concepției lui despre viață ține pas cu desfășurarea talentului său. De timpuriu, el părăsește limbajul poezilor simbolști. El, copilul proletariatului care vede de aproape realitatea, adevăratele forțe motrice ale luptelor sociale, nu mai are nevoie de limbajul simbolic. La apariția celui de al doilea volum poetul este atacat nu numai de critica literară oficială, ci și de exponenții literaturii burgheze, chipurile progresiste. Pe poetul luptător însă toate acestea nu-l abat dela continuarea luptei. Din punctul de vedere al formelor de expresie, cel de al treilea volum („N'am nici tată, n'am nici mamă”, 1929) reprezintă o cotitură în poezia lui. Dar în privința conținutului, numai volumul al patrulea, apărut în 1931, sub titlul: „Izbește în capital, nu te boci!” înseamnă adevărata cotitură. Aici apar primele versuri cu ade-

rat revoluționare. Participarea lui Jozsef Attila la lupta clasei muncitoare, participarea la lupta din ilegalitate a comuniștilor face ca opera lui să constituie un moment hotărîtor în dezvoltarea poeziei maghiare, cotitură asemănătoare cu apariția poeziei lui Petöfi și Ady. Apare în poezia maghiară clasa muncitoare, care nu este numai clasa sărăciei și a mizeriei ci și clasa luptei. Această poezie nouă, cu un conținut nou, se îmbogățește cu cuvinte, cu expresii noi; pentru întâia dată, în poezie se ivește cuvântul „tovarăș”, care pe buzele lui Jozsef Attila sună cu aceeași căldură și tot atât de firesc ca frate, prieten, mamă.

Cenzura fascistă a interzis multe din versurile lui; pentru unele, a fost dat în judecată și condamnat, multe altele au apărut trunchiate, cu înțelesul schimonosit. Azi, cu ocazia celei de a cincisprezecea aniversări a morții lui, au apărut o serie de variante la care poetul — faptul e vădit — a fost nevoit să renunțe pentru simplul motiv că cenzura horthistă n'ar fi încuviințat publicarea lor. Și tot din acest motiv a fost silit să scrie de multe ori într'un ton pe care renumitul critic literar maghiar, Horvath Marton, îl numește „semitonul legalității horthiste”. Cu toate acestea, tonul care prin poezia lui Jozsef Attila năvălește în literatura maghiară e cu desăvârșire nou. Iată un exemplu ce arată cum încerca Jozsef Attila să zădărnicească vigilența cenzurii fasciste, să ascundă ascuțișul versurilor de luptă. Poezia „Către salcâmi” e cântecul simbolic al muncii din ilegalitate:

*În sute de sate, bolnave, mucezite,
prin noi să dăm nisipului tărie.
— Salcâmi, să stăm semeți e-o datorie,
Sub vânturile domnilor stărnite.*

*Cu drag răspunde oricărei încrederi,
e grea și aspră muncă de partid —
Dar luptă, nu te'nspăimânta de pierderi!
Nisipul zboară — fă-l de neclintit!*

Alte poezii ale lui oglindesc alianța muncitorilor cu țărănimea:

*Țăranii, muncitorii, slăviți în veci să fie!
Pe ei nu-i prinde'n ghiară burgheza
viclenie;*

*în fărână o aruncă milioane de picioare;
mulțimi, tot înainte, porniți biruitoare!*

Uneori el face să răsune în poezia de dragoste atitudinea lui politică luptătoare, îmbinând iubirea cu viziunea naturii și a întregii societăți omenești:

*Imi trebuiești ca și țăranului pământul,
și ploaia liniștită și soarele-arzător,
Și dragă-mi ești tu Flora, ca satului
lumina,
spitalul, școala, adâncul fântânilor izvor,
ca pruncului alintul și leagănul și jocul,
și celor mulți deplina conștiință-a forței lor.*

Nici unul din poeții epocii lui Horthy n'a prins și exprimat mai exact trăsăturile caracteristice ale imperialismului odios. Poezia „Muncitorii” începe printr-o prezentare exactă din punct de vedere politic a lumii de atunci:

*Se sbate imperialismul crâncen,
Smulgând fâșii din lumea subjugată,
Din Africa și Asia în sânge
Sfășie hălci cu gura lui turbată.
O flegmă-i marea unde el își cascadează
Gălbuiă gură, fălcile-i enorme,
mușcând din țări, duhoarea lui drăcească
ne svârle nori prin nările diforme. *)*

Jozsef Attila a trăit din plin viața clasei muncitoare. În versurile lui această viață apare cu aceeași forță și veridicitate cu care poetul face portretul odioasei lumi imperialiste. Unii criticiști ce își zic critici literari, au numit pesimistă această poezie. Ei nu țin seama de faptul că strigătele de durere din această poezie au răsunat din gura unui poet care a trăit în epoca de agresiune fascistă a lui Horthy. Iată strofa a treia din poemul „Muncitorii”:

*Aici trăim! Ni-s nervii toți o plasă
Ce strânge 'n ea trecutul ce se sbate.
Salariul, prețul muncii nemiloase,
ne plânge'n buzunarele'ntristate.
Pâine'n ziar, pe masă; și'n hârtie,
că suntem liberi domnii ăia scriu; —
vănăm cu lampa ploșnițe vreo mie,
și bem câte-o cinzeacă de rachiu. *)*

*) Traducere de E. Jebeleanu

Aceasta era viața muncitorilor în epoca fascismului horthist — și poate fi oare numit pesimist sau naturalist poetul care cu o mână îndrăzneată a zugrăvit tabloul real al acelor vremi întunecate?

Finalul poeziei arată în mod clar că nici nu poate fi vorba de acceptare, de resemnare. Poetul își exprimă încrederea în clasa muncitoare, încrederea sa în viitor:

*Și totuși asta-i lumea muncitoare,
tovarăși, mare'n luptele de clasă.
De dragul ei suim, jurnal, în zare
și ne pitim, pândind prin bezna deasă.
Așa se nasc ale istoriei fapte
și ziua ce-o visează luptătorii,
când pe uzina cufundată'n noapte,
zări-vor steaua roșie muncitorii! *)*

Glasul milioanelor de oameni asupriți, exploatați, flămânzi, răsună în poezia lui Jozsef Attila, uneori cu accente de durere dar totdeauna cu conștiința sigură a eliberării ce se profilează dincolo de aspectele întunecate ale realității prezentate.

În poezia aceasta, ca și în multe altele, Jozsef Attila a întrevăzut prezentul nostru care construiește socialismul; cu întreaga putere a optimismului lui revoluționar el proclamă dragostea pentru clasa lui și lupta neîmpăcată împotriva dușmanului odios. Importanța literară universală a operei lui Jozsef Attila stă tocmai în faptul că el a fost poetul clasei muncitoare din Ungaria, al acelei clase care singură a fost în stare să arate calea de ieșire din barbaria fascistă. Versurile lui exprimă voința, luptele, credința conștientă și hotărâtă în biruința finală a acestei clase muncitoare care a suferit nespuse, a adunat o bogată experiență, a ieșit întărită chiar din înfrângeri și crează o lume nouă.

„Medicul nostru, viitorule, grăbește-te”, scrie poetul, care nu se mulțumește doar să aștepte acest viitor mai frumos, dar și luptă neconținut pentru el. În anii 1930, poetul luptă într'adevăr în rândurile Partidului Comunist, în ilegalitate.

În curând, criza prinde în ghiarele sale și Ungaria. Mizoria se adâncește, numărul șomerilor crește, influența Partidului Co-

*) Traducere de E. Jebeleanu

munist sporește pe zi ce trece, manifestările de protest, grevele se țin lanț.

Aceasta este epoca în care întreaga viață a lui Jozsef Attila se transformă, capătă un conținut nou. Poetul se încadrează cu toate puterile lui în luptă. Ține seminarii, scrie manifeste, redactează gazete ilegale. Iar versurile lui sunt adevărate solii ale luptei conștiente, organizate. Aceasta este epoca în care apar volumele „Izbește'n capital...”, „Noapte de suburbie”. Numeroase versuri din acest răstimp sunt tot atâtea îndemnuri la lupta revoluționară. Jozsef Attila arată prin graiul poeziei care este calea de ieșire din labirintul teroarei fasciste: strângerea rândurilor în jurul Partidului, pregătirea pentru luptă, organizarea, ultimul asalt împotriva orânduirii capitaliste.

E lungă seria versurilor agitatorice, îndemnând la luptă, scrise în acest răstimp. În sprijinul grevei muncitorilor dela fabrica de ghete, Jozsef Attila scrie poezia intitulată „Dialog”, pe care o încheie cu această idee profund justă: „... numai dictatura proletarilor conștienți poate pune capăt pentru totdeauna exploatării burgheze”.

Jozsef Attila ia parte la luptele clasei muncitoare. E de față și la marca manifestatie din ziua de 1 Septembrie 1930. Sub presiunea masselor muncitorești, conducătorii trădători ai partidului social-democrat au fost nevoiți să organizeze o defilare demonstrativă. Ei se înțeleseseră din bună vreme cu organele fasciste de stat, luându-și toate angajamentele în privința caracterului „liniștit” al manifestației. Partidul comunistilor a lansat însă lozinca: „Transformați 1 Septembrie într-o manifestație răsunătoare de protest!” Masa uriașă ce trecea prin centrul Budapestei a primit cu o ploaie de pietre detașamentele de polițiști și de jandarmi, apoi trupele de soldați, a rezistat automobilelor blindate și a ridicat baricade. Iată cum cântă Jozsef Attila această manifestație:

Muncă! Pâine!

Muncă! Pâine!

Vine mulțimea! Mulțimea!

Ca muștele speriate

sboară pietrele-aruncate;

Par scânteii, scânteii mărunte.

*Cum vezi stelele verzi,
când te-a ars o rangă'n frunte.*

*Părinții mei gârbovi, bătrâni.
fetițele slabe, cu firave mâini.
Mulțimea!*

*Torentul smulge și duce!
Duce val-vârtej la vale:
bănci, trăsuri cu perna moale.
cai, chipie colorate,
puști și săbii lucitoare.*

O!

*Restu-i fără rost și picre.
cuvânt, blestem, tocmeli, tăcere!*

În versurile lui clocotesc marile momente ale luptelor muncitorești, dela puternica manifestație din toamna anului 1930 și până la arestările în masă din 1932, când sbirii lui Horthy au pornit la un nou atac împotriva cadrelor Partidului. Atunci scrie, din încredințarea Partidului, poezia „A căzut” care, în formă de foi volante a fost răspândită în mii de exemplare:

*Credincioși revoluției noi am luptat.
Nu ne temem de moarte, să trăim ne e dat.
Manifeste foșnesc. Ne pândesc din unghere
Polițiști și burjui. Salarii mizere,
Familia, munca și lupta ne-așteaptă.
Pân'om pune în lume rânduială mai
dreaptă —
Fulgeră seceri, ciocanele bat,
De pe temniți și fabrici lăcatele cad.
Trăiască Sovietul, Sfat de muncitori
Dă mâna și tu frate celor din închisori!*

Impletirea frumuseții formei cu conținutul revoluționar, îmbinarea strânsă, indisolubilă, a tradițiilor revoluționare ale poeziei maghiare cu conținutul socialist, au dat poeziei lui Jozsef Attila o perspectivă necunoscută până atunci. Până la el așa numita „poezie proletară” nu era altceva decât înghesuirea în vechile forme de versificație a unui așa zis „conținut nou”. Poeții care cultivau această metodă își închipuiau că printr-o simplă înlocuire a conținutului pot demonstra caracterul de clasă al versurilor lor. La Jozsef Attila totul este nou. Țelurile noi înseamnă conți-

nut nou, dar în același timp și o formă nouă. În proză și în versuri, el duce o luptă aprigă atât împotriva literaturii oficiale promovate de cârdășia dintre latifundiarii și capitaliștii ce se aflau la cârma țării, cât și împotriva revistelor burgheziei liberale care se opintea să-și dea aere de independență, dar era tot atât de aservită reacțiunii ca și presa oficială. În timp ce procurorul horthyst îi confiscă întreaga ediție din volumul „Izbește'n capital, nu te boci” și-l aduce de nenumărate ori pe banca acuzaților, foile burgheze îi boicotează poezia. Între altele îi reproșează că ea este „desfigurată” prin expresii luate din dicționarul ideologiei marxiste, că tonul ei este exagerat de tăios și nu e „poetic”. La rândul său, Jozsef Attila denunță pe poeții care considerau zorzoanele formale drept culmea poeziei. Poetul luptător al clasei muncitoare călca pe urmele lui Petőfi și atunci când socotea desăvârșite numai operele poetice în care importanța conținutului se îmbina cu desăvârșirea artistică.

„Eu n'am venit să sbier, sau să îndemn; eu am venit să înfăptuiesc” — scrie Jozsef Attila în epilogul volumului „Nu eu strig”, în ziua de 23 Decembrie 1924. „Figura abia întrezărită a unui om mai social decât noi toți plutește peste inimi. Trebuie să-l îmbrac cu carnea mea, să așez în el oasele mele. Că asta nu e artă? Ei bine, puțin îmi pasă de artă; eu vreau ceva mai mult, vreau ceea ce trebuie. Se pârguește lumina...” Ce expresie densă a epocii acesteia cu adevărat luptătoare sunt și versurile următoare, prin care își trimite poeziile la luptă:

*Pornește, vers, și luptă pentru clasă!
Odată cu mulțimea te ridică!
Tu spre Apus, tu către Miază-zi,
Iar eu, spre Miază-noapte, fără frică!*

Firește că asemenea versuri nu erau pe placul criticilor, poeților și prozatorilor burghezi, dintre care unii se vânduseră regimului horthyst tămiându-l pe față, alții se retrăseseră în așa zisa poezie abstractă. Pentru toți aceștia a scris Jozsef Attila:

*La ce să-mi bat capul cu ceilalți poeți,
murdari, înjosii?*

19 — Viața Românească

*Să-și clatine mintea cât vor dacă-s beți, —
de sterpe imagini și alcool amețiți.*

adăugând:

*„Eu trec dincolo de cârciuma de azi,
până la rațiune și chiar mai departe!...
Nici scrâșnind din dinți nu voi sluji —
josnice puteri schingiuitoare”.*

Dacă Petőfi a izbutit să revoluționeze conținutul, tonul, limba poeziei din timpul său, și dacă, mai târziu, a izbutit să ajungă un conducător politic al poporului său, a fost fiindcă a trăit în mijlocul poporului, i-a cunoscut viața zbuciumată, și-a cerut partea sa din durerile și bucuriile lui și fiindcă iubea adânc acest popor muncitor, despuat de drepturi, asuprit. Jozsef Attila calcă pe urmele marelui său maintaș. Fiul clasei muncitoare privește și vede fenomenele lumii înconjurătoare cu ochii proletariatului revoluționar. El elimină treptat din conținutul și forma operei sale tot ce i se pare că nu folosește clasei sale, luptei sale. Conținut și formă la el alcătuiesc o unitate încheagată și conștientă. Imaginile sau comparațiile lui nu sunt simple decoruri sau simboluri, exprimând o atmosferă oarecare, ci părți organice ale elementelor dramatice cuprinse în vers. De sute de ani literatura maghiară n'a avut un poet care să fi îmbogățit lirica maghiară cu atâtea forme și expresii noi.

Am amintit că din punctul de vedere al conținutului, volumul („Izbește'n capital...”, 1931) înseamnă o titură decisivă. Dar chiar începând cu volumul al treilea, Jozsef Attila lichidează tot ce mai păstrase până atunci din concepția de viață și din formele artei burgheze. Din epoca aceasta ne-a rămas poezia intitulată „Invocație”, care cuprinde versuri ca acestea: „O sută douăzeci de milioane, îmi spune medicul, nu au un pic de pâine... de inima ta nu poți să te ascunzi... Cântă cântarea muncitorilor”.

Prin anii 30, poezia lui se îmbogățește cu idei și expresii noi. Un glas nou, un glas de luptă năvălește în literatura maghiară. Jozsef Attila întrebuințează expresii pe care până atunci nici un poet maghiar nu s'ar fi încumetat să

le aştearnă pe hârtie. Termenii marxism-leninismului, lozincile de luptă ale Partidului se ivesc cu uşurinţă firească şi artistică în versurile lui. În versuri ca acesta: „*Jos cu capitalismul! Putere şi hrană pentru muncitori!*” Jozsef Attila ştie să condenseze idei importante.

Chiar natura, Jozsef Attila o vede prin prisma luptelor din ilegalitate ale Partidului: „...*frunzele foşnesc ca nişte manifeste...*” Dar poetul a avut prea puţin răgaz pentru a cânta natura şi dragostea. Epoca lui Horthy e epoca mizeriei fără margini şi poetul vede mai de grabă „*pe cei ce dorm în stradă*”, sau faptul că „*câştigul muncitorului e doar atâta cât a izbutit să smulgă cu forţa*”. În poezia intitulată „Potop”, el anticipează momentul glorios al împărţirii pământului, vorbeşte despre revoluţia ce „*se revarsă peste pământurile noastre dobândite prin reforma agrară*”. În poezia „Grâu”, vedem limpede faţa hidoasă a fascismului care se pregăteşte de războiul antisovietic:

*Se'nalţă grâul, foamea creşte,
duşmanul armele-şi' sporeşte.
Ar vrea fascismul grea tăcere!
Dar holdele vuiesc!*

Poetul cheamă la luptă pe proletarii din fabrici şi pe truditorii de pe ogoare:

*Veniţi, voi ce araţi pe-ogoare!
Şi, voi, ce făuriţi tractoare!
Daţi mâna, armii proletare!
Şi holdele vuiesc.*

În anii aceştia dezvoltarea lui nu se manifestă numai prin îmbogăţirea vocabularului, prin realizarea unui nivel nou şi mai înalt din punct de vedere artistic, ci şi prin faptul că imaginile lui devin mai energice, mai concentrate, versificaţia mai melodioasă, comparaţiile mai limpezi, mai desluite. Câte înţelesuri nu cuprinde un vers ca acesta:

*„Pe peretele coşcovit, mucegaiul arată
graniţele patriei noastre: e umedă casa!”*

Sau să ascultăm câteva rânduri din „Balada profitului capitalist”:

*La lumina lămpii dacă frământă
pâini*

*cărămizi de-i arde, roşii, găurite;
dacă-ţi face sapa bătăturei la mâini;
de te vinzi cât rochia trupul ţi-l
cuprinde;*

*dacă tai în mină galerii tăcute,
de cari saci în piaţă'nvineţit de frig
dacă ştii, sau nu ştii lucruri măestrite,
iau capitalişti, întregul tău câştig.*

Cătuşele robiei salariate capitaliste răsună în acea poezie în care — cu profunzimea baladei — se enumeră muncitorii diferitelor ramuri ale producţiei, se arată cauzele mizeriei lor, exploatarea capitalistă, contradicţiile între capital şi munca salariată, precum şi contradicţiile interne ale lumii capitaliste:

*Pomul lunii l-am sădit în glie,
adunăm din brazde roada aurie,
Şi nici mândri barem nu putem să fim,
aruncate-s toate'n foc şi'n mări pustii
chiar de-avem salariu, n'avem bucurii.*

Imaginile exploatării capitaliste apar sub diferite aspecte în poezia lui Jozsef Attila. Cât de concis şi totodată cât de clar este acest vers din poemul „Tăetorul de lemne”: „*Stejarul eu îl tai, dar nu-mi rămâne decât ghinda*”, şi numai de cânt poetul adaugă:

*— Eh, abate trunchiul nu te văita,
nu crâcni când aşchii intră'n carnea ta!
De izbeşti în soarta care-ţi este dată
tagma boierească'ncepe a ţipa —
dar zâmbeşti'n preajma ta securea lată.*

Jozsef Attila întrezăreşte şi drumul revoluţiei culturale socialiste care va veni şi totodată şi faptul că numai clasa muncitoare este purtătoarea adevăratei lumini. El a văzut cum uneltesc forţele întunecate ale reacţiunii, ale lumii capitaliste, cum ele întronează fascismul şi împreună cu el dispreţul faţă de om, josnicia, brutalitatea: „*Capitalistul, duşman al poporului asmute dracii contra-revoluţionari*”. Astfel cheamă poetul la vigilenţă.

Jozsef Attila a atins perfecţiunea limbii şi a formei nu numai în poemele sale politice. Poeziile de dragoste, pastelurile sale, cresc odată cu poemele sale cu conţinut politic, dacă o astfel de des-

părțire poate fi justă când e vorba de opera unui poet revoluționar. La el, ca de altfel și la Petőfi, în opera sa de maturitate nu există o diferență în ceea ce privește conținutul politic al unui fel sau altul de poezie. Câtă dragoste și durere în acelaș timp găsim în poeziile adresate mamei sale.

În poezia „Mama“, poetul, orfan și de mamă și de tată, își aduce aminte de nemărginita dragoste cu care îl crescuse maică-sa, care „de atâtea munci se gârbovise și eu știam că nu-i bătrână...“ Câtă curățenie luminoasă este în ultimele versuri ale poemului! În ochii poetului figura mamei ia proporții uriașe:

*Acum, târziu de-abia-mi dau seama
ce uriașă este mama.
Cu păr cărunt pe bolta goală,
ca'n iaz topește albăstreală.*).*

Dar nici de data aceasta poetul nu scapă din vedere realitatea. Cuvântul lui răsună puternic, răscolitor. El nu urmărește să facă „atmosfera“, ca lirica burgheză. Jozsef Attila știe că poezia de luptă nu se adresează numai simțirii ci și rațiunii și adevărata ei sarcină este de a descoperi înlănțuirea ascunsă a lucrurilor:

*O vâd, stă ghem peste mașină,
Făptura-i șubredă și mică
a prăpădit-o Capitalul —
Să v'amintiți, o, proletari!*

Poezia „Cântec de leagăn“ a scris-o pentru nepotul unui prieten. Alături de dragostea caldă pentru copil, și aici adie un șir întreg de gânduri pline de respect pentru mamă. Dealtfel, cântecul e spus de mamă care știe toate lucrurile mărunte ale pruncului, îi cunoaște jucăriile, dorurile, știe ce face peste zi, gândul și dragostea ei îl urmăresc pretutindeni. Deși scurtă, întreaga poezie e scăldată într-o lumină de basm. Făpturile vii ca și lucrurile fără viață au deopotrivă gesturi omenesti: cerul își închide pleoapele, casele mărunte la fel, gândacul își întinde capul pe lăbuțe și chiar bubuitul

adoarme încet-încet. (E vorba de zgomotul tramvaielor, care la ora aceea târzie se stinge). Câtă grijă delicată, câtă iubire a adunat poetul în cântecul acesta mic! Toate ideile au o fineță aeriană; numai pentru somn, de pildă, câte cuvinte întrebuințează, exprimând o serie de nuanțe: picotește, moțăie, îl fură somnul, adoarme!...

În deceniile nefastei „gândiri din Seghedin“, când instigația șovinistă, ura de rasă și revizionismul constituiau baza politicii de stat a lui Horthy, Jozsef Attila a înțeles că asupraii de orice naționalitate nu pot fi eliberați de jugul asupritorilor oricărei naționalități, decât prin lupta revoluționară dusă umăr la umăr.

Caracteristica esențială a operei lui Jozsef Attila este faptul că versurile lui sunt însuflețite de patriotismul proletar. Copilăria devastată e încă aproape, ca este trecutul. Dar cum se înfățișează prezentul ce înconjoară pe poet? Ungaria înnebunită de crize, satul sbătându-se în mizerie, sute de mii de muncitori flămânzi, șomeri, intelectualitatea încolțită de lipsuri, un popor întreg jefuit și pângărit: iată peisajul maghiar, cenușiu și dezolant. Și totuși, acestui pustiu, poetul îi șoptește: „Patria mea!“... În versurile lui, ca în ale lui Petőfi, tună forța luptelor seculare pentru independență. Dar patriotismul lui este patriotismul comuniștilor. Către acest patriotism Partidul și-a îndrumat poetul. Critica literară reacționară le-a reproșat lui Petőfi, lui Ady și lui Jozsef Attila că opera lor este antipatriotică. Pe ce își întemeiau această calomnie „cercetătorii literari“ reacționari? Pe faptul că toți cei trei poeți deșteptau, îndemnau, se adresau fără încetare poporului. În opera marilor poeți, critica reacționară încerca să ascundă, să mușamalizeze tocmai ceea ce dovedește patriotismul lor adevărat: faptul de a se fi adresat poporului, de a-l fi îndemnat la luptă împotriva asupritorilor, tiranilor.

Biciul lui Petőfi șueră în urechea și sufletul lui Jozsef Attila atunci când poetul proletar exclamă: „Stăm, doar stăm,

*) Traducere de E. Jebeleanu.

*la marginea universului, poate așteptăm
ca tristețea să ne înghită“.*

Tot astfel striga el, adresându-se Patriei pe care o iubește atât de fierbinte, cerându-i să aducă marca schimbare: revoluția. Numai Patria, poporul de multe milioane, poate să rupă lanțul robiei și să gonească pe străinii uzurpatori:

*Ai trimis peste ocean țărani destui,
Dă omenie omului, că-i dreptul lui,
Dă dragoste maghiarilor, de țara lor,
și nu lăsa 'n robie nemțească-acest
popor.*

Primul vers din această strofă are o semnificație adâncă. Pe la începutul secolului nostru, sute de mii de țărani ajunși la sapă de lemn au luat în mână toiașul pribegiei și au emigrat. Masse întregi de țărani săraci, de muncitori ai gliei, maghiari, români, slovaci, și-au luat lumea în cap, fugind de moșierul și chiar burul exploatator și au dat dincolo de ocean de o mizerie și mai cruntă. Clasele dominante maghiare promovau acest proces pe care Ady Endre îl numește „revoluție în refugiu“.

Nici Jozsef Attila nu uită mișelia stăpânilor Ungariei feudale, o încrustează și el pe răbojul nesfârșit al crimelor săvârșite de exploatatori împotriva poporului:

*Când și-apărau averea, stăpânii noștri,
știți,
Nu leneveau, să-și facă domnia de
ocară, —
Un milion jum'ate de oameni flă-
mânziți,
De traiul lor, în lumea-Americii
plecară!*

Pela începutul anului 1933, în Germania, fascismul hitlerist a ajuns la putere. Drept consecință, asaltul fascismului împotriva clasei muncitoare s'a intensificat, a crescut în toată lumea. Regimul Horthy a trecut deasemenea la contraatac. Intrebuintând o metodă tipic fascistă, el a încercat să păcălească mulțimile prin demagogie socialistă. A reușit să atragă o parte din intelectualii șovăitori. Așa zisele cercuri

literare burgheze progresiste au făcut tot ce le-a stat în putință ca să-l atragă pe Jozsef Attila de partea lor. Pentru poet, anii aceștia au însemnat o perioadă extrem de grea. Nu are locuință, nu are ce mânca. Și paralel cu aceste crâncene lipsuri, vechea-i boală de nervi i se agravează...

Face desperate încercări de a edita noi volume de versuri. Unul din editorii „cei mai distinși“ ai epocii horthyste încheie într'adevăr „contract“ cu unul din cei mai mari poeți din întreaga literatură maghiară. E vorba de al patrulea volum al lui Jozsef Attila, „Dansul ursului“. În Noembrie 1934, poetul a semnat contractul cu editura pentru tipărirea volumului în o mie de exemplare. Textul contractului aruncă o lumină crudă asupra trecutului, asupra anilor de întunecată asuprire, asupra politicii oficiale caracterizate prin lipsa de preocupări culturale. Iată câteva fraze:

„Costul lucrărilor de tipar și de legătorie reprezintă 300 de pengo. Mă oblig să reslitui această sumă în termen de patru luni dela data apariției“. (Urmază o serie de amănunte privitoare la modalitățile de restituire în cazul că, în termenul convenit, din vânzarea cărții nu s'ar putea realiza suma de mai sus) „... pentru a cărei achitare, în bani gata, anexez două scrisori de garanție...“

În 1936, Jozsef Atilla acceptă postul de redactor al unei noi reviste „Cuvântul frumos“. Aceasta cu gândul de a organiza — mână 'n mână cu politica frontului unitar antifascist organizat de Partid — și un fel de front popular literar. Nu reușește; conducătorii troțchiști, burghezi ai revistei, se folosesc doar de numele lui, pe el însă îl îndepărtează dela conducere. În timpul acesta, poetul scrie o serie de versuri pline de viziuni întunecate, în care își face loc și desnădejdea. Cu toate acestea el rămâne până la capăt poetul cinstit și luptător, care acceptă mai degrabă mizeria, dar condeiul nu și-l vinde.

În răstimpul acesta apar poemele din care am citat: „La Dunăre“. „Patria mea“, „La periferiile orașului“ și multe altele.

Boala de nervi din ce în ce mai gravă aruncă o ceață dureroasă asupra ultimilor

lui ani. Din pricina bolii nu mai poate lua parte nici la munca de Partid în ilegalitate și aceasta îi agravează și mai mult starea generală. Nu mai avea destulă putere să suporte atacurile dușmanului; persecuțiile, mizeria îi subreziseră de mult sănătatea. Într'una din zilele lui Decembrie 1937, fascismul horthyst a aruncat sub roțile trenului pe marele poet al muncitorimii maghiare.

Jozsef Attila a fost un poet luptător și a rămas poet luptător până la capătul vieții. Nimeni n'a exprimat așa de adânc

ca el caracterul asupritor al fascismului horthyst. A luptat din toate puterile pentru eliberarea muncitorimii și a țărănimii sărace și, asemeni marilor săi înaintași, Petőfi și Ady, n'a făcut concesii stăpânilor. Poezia lui este îndreptată cu fața spre popor și vorbește poporului, în limba poporului.

În lupta pentru pace, poezia lui Jozsef Attila este mereu o armă puternică. „Posteritatea proletară“ cântată de poet, oamenii muncii de pretutindeni consideră drept a lor opera lui Jozsef Attila.

RECENZII

UN MARE POET SOVIETIC DESPRE ZIUA DE MÂINE *)

Dolmatovschi aparține generației de poeți crescuți de puterea sovietică, formați în focul Marelui Război pentru Apărarea Patriei.

Oare aș fi devenit poet
De n'aș fi fost un luptător de rând?

Toată poezia lui Dolmatovschi e un răspuns clar la întrebarea din „Bastionul”. Pentru poet, activitatea socială se îmbină unitar și armonios cu activitatea poetică. În timpul războiului, poeziile și cântecele locotenentului Dolmatovschi chemau poporul la luptă împotriva cotropitorilor fasciști; astăzi, profesorul și redactorul educă noua generație de tineri poeți sovietici, ridică prin versul său mobilizator poporul spre noi și noi victorii în construcția comunismului în U.R.S.S.

Dolmatovschi este totdeauna prezent în miezul problemelor care frământă popoarele sovietice și popoarele lumii întregi, atacă cu îndrăzneală temele noi pe care le ridică realitatea mereu nouă a țării Sovietelor. Indrăzneala cu care atacă Dolmatovschi temele cele mai noi este una din trăsăturile cele mai valoroase ale poeziei sale.

Dolmatovschi are marele merit de a fi unul dintre primii poeți sovietici care au căutat să arate în imagini poetice trăsăturile caracteristice ale societății comuniste.

E adevărat că tema comunismului, care devine pe zi ce trece una din temele conducătoare ale poeziei sovietice a fost cântată și de alți poeți.

*) E. Dolmatovschi, „Cuvânt despre ziua de mâine”, Ed. Cartea Rusă — 1953

Maiacovschi considera această temă ca una din cele mai dragi:

Dau slavă
Patriei
de astăzi
și
De trei ori slavă
celei ce va fi.

Iar în zilele noastre poemele lui A. Nedogonov „Fălăie steagul deasupra Sovietului sătesc”, poemul lui M. Luconin „Ziua de muncă” și al lui A. Kuleșov, „Noul curs” și altele, abordează aceeași temă.

Dolmatovschi face încercarea îndrăznească de a prezenta comunismul în multilateralitatea aspectelor sale.

★

Poeziile volumului „Cuvânt despre ziua de mâine”, distins cu „Premiul Stalin” răspund la problemele cele mai arzătoare ale contemporaneității. Din poziția pasionat-partinică a poetului față de realitate, reese dragostea sa fierbinte față de Patria Sovietică și viitorul ei, și ura neîmpăcată, mistuitoare, față de așăfătorii la un nou război. În același timp, sentimentele de dragoste ale poetului se revarsă în valuri puternice și asupra întregii omeniri luptătoare pentru pace, democrație și socialism. („Judecata”, „Fi-va oare război?”, „Cântec pentru unire”, etc.).

Dragostea și ura — cele două elemente conducătoare în poezia lui Dolmatovschi — formează o unitate dialectică indestructibilă. Patriotismul se împletește fierbinte cu ura neînduplecată față de imperialiști — cu sentimentele înalte ale internaționalismului proletar. („Noua ta prietenă”, „Judecata”, etc.).

America cea simplă va fi în rând cu noi,
Căci pe dușmani nici bomba nu-i va
salva, nici rugi,
chemați la judecată vor fi acești călăi
Ca Ribentropși Goering, la Nuremberg,
atunci...
(„Judecata“)

La bara acuzării viitoarei judecăți, care va fi adevărata judecată a popoarelor, vor veni trimișii întregii lumi. Va fi aici și partizanul grec, și topitorul din Magnitogorsk, și savantul din Pulcovo, luptătorul Spaniei, negrul Americii, soldatul din Vietnam.

In versuri concise, concentrate, caracteristice poeziei lui Dolmatovschi, „Judecata“ se încheie plastic și sugestiv:

In numele vieții și-al lumii hotărîm:
Sunt condamnați la moarte cei vinovați
de moarte
De-această ispășire călăii cruzi au parte...
... Și fi-va cea din urmă de pe acest
tărâm.

Pe lângă conciziune și plasticitate, o caracteristică principală a versului lui Dolmatovschi este căldura, înalta tensiune a fiorului liric ce-l străbate. Aceasta aduce simplitatea expresiei, intonația atât de apropiată a vorbirii libere. Eroul liric al lui Dolmatovschi se contopește cu viața masselor ce construiesc comunismul, iar acestea la rândul lor cu viața poetului. Poezia lui Dolmatovschi este o parte din vasta biografie a poporului său. Iar viața poporului său este viața proprie a poetului.

Întorși din lupta grea n'am numărat
Nici răni și nici medalii. Nu-i de noi!
Spre viitor mai dârji ne-am îndreptat
E revoluție — ne-om odihni apoi.
(„Comunistii“)

Această perfectă identificare a eroului liric cu poetul este posibilă doar atunci când poetul merge la pas cu oamenii cei mai înaintați ai timpului său, comuniștii:

Ești comunist? Mergi cel dintâi sub
 gloanțe
 Și cel din urmă ieși din lupta grea.

Iată, în două versuri, exprimat concis și clar, crezul de luptă al poetului communist.

Lupta pentru fericirea poporului tău, pentru construcție, pentru pace în lume, pentru comunism, pentru bunăstarea generațiilor de urmași, iată frumosul, sublimul, iată pentru ce merită să lupți. Tot ce stă împotriva acestui ideal — propaganda de război, antiumanismul, moartea și nimicirea valorilor — iată urâtul — odiosul, împotriva căruia trebuie să lupți.

Pentru om, împotriva canibalismului, pentru pace, împotriva războiului, pentru comunism, împotriva agenților externi și interni ai imperialismului — iată programul de luptă al poetului realismului socialist. Idealul estetic al lui Dolmatovschi se conține în idealul său social, cu aspirațiile personale cele mai intime.

Iată de unde vine puternicul fior liric al poeziei sale, căldura versurilor sale. Problemele războiului sau ale păcii — ca și toate problemele mari ale contemporaneității — sunt problemele personale ale poetului și cu cât imaginea e mai concretă, mai personală, cu atât primește o putere mai mare de generalizare:

Eu spre „măine“ al nădejzii arc
 Il întind, — fierbinte, sincer, tânăr —
 Și mă plimb duminica prin parc
 Iar fetița mea mi-o țin pe umăr.

Brațul însă 'ncepe să înă doară:
Mi-e rănit și-mi e puțin cam greu.
Dar mi-oi duce, dulcea mea povară,
Nu te teme tu, copilul meu!

Puternică e ura ofițerului demobilizat, care se plimbă „Duminica prin parc” cu fetița sa pe umăr, pentru „negurosul Apus” ce „vrea iară sângeros război să ne trimeată”. Și totuși cât de liniștit e tonul părintelui sovietic când se adresează fetei sale! Îndărătul liniștii simțim implicit marele calm al întregului popor sovietic care știe că:

De va fi sau nu război—aceasta
De noi singuri doar atârnă-acum.

*Muncind pașnic, construind orașe noi
 („Amintiri despre Comsomolsc“, „Iată stră-*

dufa"), învingând forțele naturii, („Zborul de mâine") și punându-le în slujba omului („Învingătorul ploilor"), smulgând secretele viitorului („Cuvânt către un savant"), planificând ziua de mâine („Planificatorul") și căutând s'o ilustreze („Pâinea fără plată", „Lacătul", „Pisma", etc.), demascând fără cruțare pe imperialiștii ațățători la un nou război („Judecata", „Fi-va oare război?", „Inscripție pe un arc") și adâncind legăturile de prietenie cu toate popoarele lumii care luptă pentru democrație și pace („Cântecul păcii", „Noua ta prietenă", „Oaspeți din străinătate", „Cântec pentru unire"), încrezându-se în „tăria de neclintit" a Armatei Sovietice — iată câteva din izvoarele atitudinii ferme a tatălui „fetei fragede", a cadențelor puternice din ultimele versuri ale poeziei „Fi-va oare război?";

Noi prin muncă am ajuns minunea
Și trăim în liniște, cinstit.
De-ar voi să-atace Uniunea
Iarăși apucații din Wall-Street, —
Ora ceea le va fi măsură
Morții: i-om izbi cu brațul tânăr —
Ofițerul de rezervă-o jură,
Cu fetița-i fragedă pe umăr.

Pornind de la aceleași sentimente personale, intime, adresându-se direct fetei sale, Dolmatovschi, în volumul „Cuvânt despre ziua de mâine", ne oferă poezii lirice de o puternică tensiune emoțională și înaltă calitate artistică. („Sfatul tău", „Puterea ta", „Lumina", „Stejarul din Stalingrad", „Noua ta prietenă").

Din cele văzute până acum reese clar că marea valoare a poeziei lui Dolmatovschi constă în identificarea poetului cu eroul său liric, în identificarea sa cu viața și năzuințele poporului său. Deaceea, urmărind pas cu pas adevărul vieții, nici visurile cele mai îndrăznețe ale poetului nu sunt ale unui singuratic, ci visurile întregului popor.

În multe locuri autorul nu mai visează, ci planifică: într'un orașel „distrus de o sută de atacuri", într'o casă cu o „firmă 'n aur" cu inscripția „Gosplan(*)", șade un om sovietic cufundat într'un vraf de cifre

și planuri. El planifică viitorul: „El a și atins cu cifra lui, timpul comunismului"...

Spre dimineață el se întoarce acasă:

...Zori de zi... Spre casă-o ia 'n grabă
Pe Dzerjinski, cea mai dreaptă stradă.
Luna-i stinsă. Ceru-i ca cenușa.
Și nevasta îi deschide ușa.
— Rău mi s'a urât, zău, chiar așa,
Tot fierbând ibricul cu cafea.
— Scumpa mea, de ce atâta zor?
Doar abia cobor din viitor!

Iată cum, în locul versurilor reci, declamatorii, retorice, despre viitor, apar versuri lirice care cuceresc prin căldura și simplitatea lor.

Atitudinea personală (care, după cum s'a arătat mai sus e totuși tipică) a autorului față de realitate, își pune pecetea originală și asupra formelor de expresie.

Poezia „Puterea ta", scrisă în forma „cântecului de leagăn", vorbește copilului despre realități noi din țara Sovietelor. Deaceea, conținutul nou transformă la rândul său și „forma veche" a cântecului de leagăn. Compoziția și ordinea cuvintelor prinde, atunci când conținutul cere, accente mobilizatoare și agitatorice:

Ce deosebire între versurile:

Ai tresărit. Căruțul mic,
Ca un vârtej ușor,
Un vuiet l-a clintit un pic...
Nani, puișor...

și versurile:

Și taigaua-a scăpărat
cu vâlvătăi și fum:
granitul tot s'a sfărâmat
s'a prefăcut în scrum.

Iată cum „Cântecul de leagăn" a lui Dolmatovschi iese din cadrele „cântecului de leagăn" tradițional; conținutul mereu înaltor cere și permanența înnoire a mijloacelor de expresie, a formei.

Ar fi fost și caraghios să povestești în formele tradiționale ale cântecului de leagăn despre felul în care au fost dărâmați munți în taiga, nu cu dinamită sau trotil, ci cu ceva mult mai puternic:

*) Comisia de Stat a Planificării.

Un alt material, mai bun
E 'n țară, mai cu spor
Dar numele eu nu i-l spun.
Nani, pușor...

Dar până ieri, mulți semeni erau plini
De lăcomie, pismă, tristă silă,
De răutate. — alt cumplit venin.

(„Pisma“)

Autorul nu numește această forță mai puternică decât orice trolul sau explosiv, dar noi simțim că este vorba de neclintita voință a oamenilor sovietici de a înfrânge natura, de a construi viitorul comunist.

★

„Cuvânt despre ziua de mâine“ este titlul volumului care înglobează patru cicluri de poezii: „Cuvânt despre ziua de mâine“, „Legende adevărate“, „Astăzi“, „Cântece noi“ și poemul de largă respirație „In tinerețe“.

După cum arată și titlul, firul roșu care trece prin întregul volum este ziua de mâine, desvăluirea, descoperirea acestei zile cititorului.

„Cuvânt despre ziua de mâine“ este cuvântul lui Dolmatovschi despre viitorul comunist. Și-a atins Dolmatovschi scopul propus? A redat el comunismul în trăsăturile sale specifice, esențiale?

În critica sovietică s'au purtat multe discuții în această direcție. Răspunsul la această întrebare nu se poate da decât încercând să vedem ce înseamnă pentru Dolmatovschi comunismul.

Să deschidem volumul și să spicuim: „Al nostru“ înseamnă „al meu“ și „al altuia“ piere 'n mormânt. („Lacătul“) ... „Viața-amară a născut, pesemne, / în trocut, nenumărate semne/. Semnele acestea de mai sânt/ — S'au făcut o apă și-un pământ“. („Semne“)

Da, pâine...

Ce lucru firesc!

De-i neagră sau albă, curată.

Bătrâni și copii, o găsesc

În casă la ei, fără plată.

(„Pâine fără plată“)

Apele și firea 'ntreagă

Oamenilor se supun

Iară mirele tău dragă

Firii îi va fi stăpân.

(„Când' vei crește mare“)

Din cele spicuite reies clar trăsăturile principale pe care le sesizează Dolmatovschi în comunism: identificarea proprietății obștești cu proprietatea individuală, ridicarea nivelului cultural al oamenilor (dispariția superstițiilor), ridicarea stării materiale, supunerea naturii voinței oamenilor, retribuția după principiul comunist: „dela fiecare după posibilitățile sale, fiecăruia după necesitățile sale“ („Pâine fără plată“), dispariția vechilor racile ca pisma, lăcomia, etc.

Fără îndoială, caracteristicile pe care le sesizează Dolmatovschi sunt caracteristici principale. Dar critica sovietică subliniază ca o slăbiciune faptul că uneori la Dolmatovschi „Ziua de mâine“ nu apare suficient reliefată, pentru că poetul trece prea ușor peste unele lucruri aparținând puternic „zilei de azi“. Cu atât mai mult apare viitorul într-o operă literară, cu cât prezentul trăiește mai intens.

★

Și acum câteva cuvinte despre traducere. Fără îndoială, traducerea volumului „Cuvânt despre ziua de mâine“ este o reușită a traducătorului. Virgil Teodorescu a înțeles cecace este mai important în poezia lui Dolmatovschi: imaginea concretă, simplă dar plastică, lirismul cald, incursiunea directă în realitate, concentrarea și conciziunea versului, ritmul susținut, detaliul sugestiv, intonația apropiată vorbirii obișnuite.

Traduceri ca „Lacătul“, „Când' vei crește mare“, „Amintiri despre arhitect“, „Sborul de mâine“, „Puterea ta“, „Planificatorul“, majoritatea cântecelor și altele sunt succese valoroase ale traducătorului.

Din păcate, nu întregului volum i se poate da acest calificativ.

Creatorul în românește al versului dolmatovschi e dublat uneori de traducătorul pripit. Neadâncirea conținutului face ca în locul „schelelor Stalingradului“ („De-dicație“), prin care autorul simbolizează

dialectica permanentei înorii a realității sovietice, să apară platul „Stalingrad verde”, altelei superficiala înțelegere a eroului liric aduce o adevărată deformare a sensului poeziei și a poziției autorului. De exemplu, poezia „Iată străduța”, se încheie cu următoarea strofă:

„Unde-i străduța, unde-i casa? Unde?
Dar oameni mă privesc cu luare-aminte.
Și la 'ntrebare parcă mi-ar răspunde:
„ — Prietene, trecutului duci dorul?
Nu ne-ai adus tu, singur, viitorul?“

Incepând dela repetarea lui „Unde”, care la Virgil Teodorescu are funcția să sublinieze sentimentul de regret și până la versul „prietene, trecutului duci dorul”, traducătorul are o poziție greșită. Nu e vorba de niciun regret față de trecut — ci chiar de sublinierea desvoltării trepidante a viitorului. Iată versurile lui Dolmatovschi:

Dar unde-i această stradă, această casă?
Și oamenii privesc cu priviri deschise
parcă răspunzând la întrebare:
„—Tu, prietene, cauți degeaba pe-aici
trecutul,
tu însuși ai adus aici viitorul.“

Alteori, această neadâncire a conținutului duce la greșeli ideologice. De exemplu, în „Comuniștii”:

Din ziua noastră loc își fac în lume
Spre fericire, comuniste zări.

Deci, în traducerea lui V. Teodorescu, comunismul apare ca o realitate îndepărtată, de viitor. La Dolmatovschi, dimpotrivă, comunismul apare ca o realitate prezentă:

Zărire fericite ale comunismului
pășesc acum în zilele noastre.

Alteori, Virgil Teodorescu tratează cu superficialitate „specificul poetic”. Am arătat că una din trăsăturile specifice ale lui Dolmatovschi e conciziunea versului, concretizarea. Totuși, nu odată se întâmplă ca traducătorul să „dilueze”. Iată, din cele opt versuri dela sfârșitul poeziei „Statul

tău”, Virgil Teodorescu face paisprezece. Bineînțeles, în felul acesta nu e cu puțință să păstrezi ritmul original, nici specificul. Uneori, întâlnim construcții greoaie, imagini complicate, complet străine poeziei lui Dolmatovschi. De exemplu: „Și-al uzinei trunchi dreptunghiular, ce sub bolți se pierde” („Dedicație”). Cât de simplă este, în textul original, imaginea folosită de Dolmatovschi: „sub bolți de marmură—corpuri de uzine”. Alteori, imaginile concrete sunt înlocuite prin șabloane, generalități (de exemplu: „pâinile dulci” — în loc de „pâinile fără plată” (din poezia „Pâine fără plată”), „călăii cruzi” — în loc de „ațâțătorii la război” (din poezia „Judecata”), abstracțiuni, precum: „Căci patria e azi pe creasta /pe care-a dus-o al luptei drum”, în loc de hotărîtul: „Nu! suntem datori să înălțăm Patria/ fără să ne temem de războiul cu care ei ne amenință!”. Se întâmplă ca traducătorul să confunde specificul poetului din care traduce cu propriul său specific poetic. Numai astfel se poate explica paleta prea colorată a versurilor traduse: „feșele” sunt „albastre” (în „Stejărelul din Stalingrad”), „prietenu savant” are „plete negre” (?!) (în „Cuvânt către un savant”), „Stalingradul verde” (în „Dedicație”).

Deseori, Virgil Teodorescu schimbă ritmul, fără ca acesta să fie cerut de conținutul poeziei.

Din fericire, lipsurile semnalate mai sus se întâlnesc doar în câteva din poemele traduse. Volumul „Cuvânt despre ziua de mâine” trebuie socotit în general o reușită a traducătorului, un fenomen pozitiv în literatura noastră de traduceri artistice.

Toma-George Maiorescu

INTR'UN COLHOZ GEORGIAN *)

Romanul lui Lev Chiaceli se deschide cu imaginea eroului său central:

„Ușa djavgvaliei se dădu de perete scârțâind și în pragul ei apărură un om pântecos și pârșos, cu o manta aruncată

*) *Gvadi Bigva*, de Leo Chiaceli, Ed. Cartea Rusă, 1952

pe umăr... Avea pe cap o pălărie de păsă, care semăna mai mult cu un cuib de pasăre...

Avea fața păroasă, galbenă ca romanița: barba decolorată și mustățile țepoase, în smocuri. De sub sprâncenele lăsate, sbârlite, priveau bănuitori și vicleni niște ochi mici, cenușii“.

Acest om era Gvadi Bigva și așa arăta el în dimineața aceea când începe povestirea. La sfârșitul cărții o altă imagine.

„Răsărea soarele. Prima lui rază sfâșie valul de ceață și alungând întunecimea, se așternu la picioarele lui Gvadi Bigva, ca o potecă aurie“.

Sunt două dimineți în viața lui Gvadi Bigva. Deși apropiate în timp, dela una la cealaltă Gvadi a parcurs un drum lung.

În prima dimineață, Gvadi pleacă pe furiș la târgul din apropiere, lipsind dela muncă din colhoz. Cea de-a doua e începutul unui drum nou pentru Gvadi, luminos ca și raza de soare care împrășteie negurile: drumul luptei hotărâte alături de întregul colectiv colhoznic din Orcheti.

Povestirea cuprinde un șir de episoade care sunt menite să arate tocmai desfășurarea acestui proces de trezire a conștiinței lui Gvadi Bigva. Nu multe sunt aceste episoade, dar ele înseamnă, fiecare în parte, o pregătire a marii sguduiri care va marca transformarea lui, ruperea lui de trecut în mod definitiv.

Cu acest prilej este prezentat satul Orcheti, unde vechile relații feudale au fost sdrobite de puterea nouă sovietică, dar urmele lor mai dăinuie, iar ruperea din mreaja lor înseamnă uneori un proces greu, sguduit, dramatic. Satul se ghițește în întregul său, deși autorul vorbește despre el numai atât cât e necesar pentru a înțelege acțiunile eroului său.

Gvadi Bigva apare ca un reprezentant tipic al exploataților din satele Georgiei. Tocmai în aceasta constă și valoarea romanului lui Chiaceli, care reușește să zugrăvească transformarea țăranului georgian, dând astfel conținutului socialist al operei sale, forma națională de care vorbește tovarășul Stalin. Aceasta se vede nu numai din fraze sau cuvinte, ci din întreaga comportare a personajilor, din situațiile în care sunt puse să acționeze, situații și

comportări posibile numai acolo și în acel moment istoric.

Gvadi e unul din membrii marii familii Bigva, cei mai de jos în prețuirea vechilor stăpâni ai satului, deoarece erau și cei mai săraci. De aceea în conștiința lui Gvadi mai stăruie rămășițele trecutului de exploatare în care a trăit și de care el n'a reușit să se rupă complect. El mai consideră încă drept o mare cinste faptul că Arcil Poria, fostul stăpân al fabricii de cherestea, stă de vorbă cu el — un Bigva. Îl încântă tonul prietenesc al acestuia și are uneori iluzia că Poria îl socotește egalul său. Aceasta este una din cele mai puternice legături care-l țin pe Gvadi la cheremul lui Poria. Gvadi n'a înțeles încă sensul dreptății aduse de Revoluție, el mai trăiește încă sub mirajul puterii care împărțea satul Orcheti în exploatați și exploataitori.

Nu toți cei din familia Bigva sunt asemeni lui Gvadi. Cei educați de Partid, cum e Ghera, și el tot un Bigva, sunt acum adevărații conducători ai satului. Dar exemplul lui Ghera, ajuns președinte al colhozului, nu are dela început cea mai mare influență asupra lui Gvadi. El mai vede încă posibilitatea îmbunătățirii traiului său, nu în lupta și munca fraților săi Bigva, ci în fâgăduelile fostului stăpân.

Acelaș lucru se întâmplă și cu Gocia Salandia, dintr'o familie care reprezintă treapta de mijloc între săracii Bigva și bogătașii Poria.

Puterea sovietică în satul Orcheti înseamnă tocmai puterea acelor Bigva și Salandia împotriva lui Poria. Gvadi Bigva, ca și Gocia Salandia, deși într'o opoziție aparentă, sunt totuși foarte apropiați. Atât la Gvadi cât și la Gocia, legăturile cu trecutul sunt puternice. Amândoi, ca personajii, sunt prezenți într'un moment când aceste legături — în împrejurări diferite dar din aceleași cauze, — se rup, se destramă, aducându-i definitiv acolo unde le era cu adevărat locul lor, unde năzuințele lor către un trai mai bun puteau să se realizeze: în colhoz.

Forța scriitorului stă tocmai în faptul că particularizează acest proces general în formele caracteristice satului georgian. Farmecul romanului este sporit prin puternica zugrăvire a specificului național

popular, al eroilor. Deși soarta lui e aceeași ca a oricărui țărăn sarac de oriunde — personagiul Gvadi așa cum e zugrăvit în romanul lui Chiaceli, nu poate fi întâlnit în altă parte, el nu trăiește cu adevărat decât în Orcheti.

Puțin șiret, limbut, aparent leneș, având parcă pregătita oricând o vorbă de duh, o zicală, un proverb, astfel se conturează eroul romanului. Gvadi ajută de câteva ori pe Arcil Poria în sustragerea unor mărfuri dela o cooperativă. Dar el nu are conștiința greșelilor sale. Și chiar atunci când această conștiință începe să mijască, în diferite împrejurări, el caută argumente ca să o îndepărteze, căci principalul pentru dânsul este să se știe „cinstit“, să se creadă el însuși „cinstit“. El nu merge la lucru, dar se înșală singur spunându-și că era absolut necesar să plece în ziua aceea la oraș ca să cumpere încălțăminte celor patru copii ai săi.

Deși uneori fuge de muncă, Gvadi nu e un om leneș. El e foarte asemănător cu eroul popular georgian Nățarchechia dar și cu Stan Pățitul, și într-o mare măsură cu Păcală al nostru. Gvadi a adunat o mare parte din nesecata înțelepciune a poporului, care-l ajută, așa cum îl ajută și pe Păcală să nu sufere toate consecințele grele ale situației sale de slugă și exploatat. Atâta vreme cât Gvadi trebuia să lucreze pentru alții, înțelepciunea aceasta îi folosea în adevăr și el rămânea un om cinstit. Iată însă că acum, datorită puterii sovietice, el e chemat să lucreze pentru el, pentru colectiv. Dacă înainte înțelepciunea îl ajuta să scape de muncă, și prin aceasta să lovească indirect în exploatare, acum situația e alta. Gvadi nu înțelege că înțelepciunea sa trebuie acum să se manifeste altfel, că vechile temelii au fost distruse și deci că și el trebuie să-și privească altfel interesele.

Gvadi e un visător. Pornind dela fapte mici, adesea neînsemnate, el își construiește un viitor al său propriu și trăiește cu putere ceea ce visează.

Gvadi visează că a ucis pe Arcil Poria: nu odată, ci de mai multe ori la rând și în cele mai înfiorătoare feluri. De pildă, după ce-l omoară cu pumnalul, îl taie în bucăți și-l duce în pădure. Acolo „Gvadi începe să chemo lupii. Erau flămânzi...

Gvadi aruncă la ficcare lup câte o bucată. Lupii îl înfulecă. Lui Gvadi îi place să audă cum îl mănâncă lupii pe Arcil; în viața lui n'a trăit o bucurie mai mare“.

Realitatea se dovedește la început departe de visul lui. Când îl are în față pe Arcil, Gvadi îi întinde mâna, stă de vorbă cu el. Totuși acest vis nu e lipsit de însemnătate. El îl ajută pe Gvadi să-și limpezească sentimentele, îl îndârjește împotriva dușmanului. Este visul exploatatului de a-l vedea înfrânt pe exploatare. La Gvadi, acest vis ia forme cumplite, de răzbunare personală. Visul e pe măsura personajului, care încă nu s'a integrat în lupta colectivă. Când se va integra, i se va realiza și visul. Căci dacă până la urmă Gvadi lovește în Poria, el nu o face pentru a se răzbuna, ci pentru a apăra averea colhozului. Lovind în Arcil Poria, Gvadi taie totodată și toate firele care-l mai țineau legat de trecut.

Deși în vârstă de cincizeci de ani, Gvadi iubește cu pasiune. Dragostea în viața lui ocupă un loc important. El nu mărturisește văduvei Mariam sentimentele ce le nutrește față de ea. Întocmai ca la douăzeci de ani, pe Gvadi dragostea aceasta îl însuflețește, îi dă un nou avânt. El nu o mărturisește decât târziu, în clipa când are cea mai mare bucurie a vieții sale, când e ales în comitetul de organizare a întrecerii socialiste. Tinerețea sufletească a lui Gvadi, autorul isbutește s'o scoată în relief. Gvadi, manifestă, pe tot parcursul romanului, un respect cu totul deosebit față de văduva Mariam. Când nu se duce la lucru, grija lui e să nu se întâlnească cu Mariam. Când Arcil Poria vorbește necuviincios despre ea, Gvadi îi răspunde:

„— În ce privește... în ce privește pe Mariam, fii bun, cirime, și numai vorbe așa!

Gvadi spuse aceste vorbe cu blândețe, dar se vedea după ochii lui cât era de hotărât ea, pentru nimic în lume, să nu ia parte la o astfel de convorbire“.

Când Mariam e aleasă în comisia pentru întreceri, Gvadi se bucură într'un fel cu totul deosebit. Chiar în ziua bucuriei celei mari, Gvadi nu merge cu curaj să-i împărtășească și alesei sale ceea ce simte. El pretextează că se duce pentru a-i solicita ajutor la repararea hainelor. Ajuns, vorbește cu

căinele pentru a atrage atenția stăpânei din casă. Tocmai Gvadi cel îndrăzneț, limbut, care știe să iasă curat din cele mai grele situații, tocmai el se pierde în fața femeii pe care o iubește. Sublinierea contrastului între cele două atitudini ale lui Gvadi, scoate mai mult în evidență tăria și curăsenia sentimentelor sale. Gingășia sentimentelor lui Gvadi ca și ale rădurei Mariam reiese nu numai din teama lor de a-și trăda gândurile, dar și din felul cum se adresează unul altuia.

„Uite unde ne-au dus glumele tale, ușuraticule ce ești! spune la sfârșit Mariam. Eu glumesc și ție ce-ți trece prin minte! Mai încet îți spun, nu trebuie... Ei, fie, eu sunt vinovată... Liniștește-te odată... Du-te!”

Și Gvadi pleacă frământat de îndoeli, ca tinerii la primele încercări ale dragostei.

Autorul arată importanța acestui sentiment pentru Gvadi, prin aceea că îl dă la iveală numai în clipa când însuși Gvadi și-l mărturisește, în momentul cel mai important al vieții sale. Dragostea aceasta, prin seriozitatea cu care este prezentată, prin consecințele sale bune asupra lui Gvadi, ne apare cu totul conformă caracterului eroului.

Gvadi trăește intens. Frământările lui sunt datorate marilor prefaceri care au loc în sat. Prin aceasta, Gvadi e integrat în viața satului.

Alegerea lui în comisia pentru întreceri îi stârnește o adevărată furtună în suflet, în jurul întrebării dacă merită cu adevărat această cinste. Astfel, Gvadi, omul din popor, exploatat de până ieri, e prezentat cu o viață sufletească complexă, el trăește în fața cititorului, cu toate problemele lui.

Romanul „Gvadi Bigva” este o operă în care se afirmă cu putere caracterul popular al creației lui Chiaceli. Spunem că prin comportarea și vorbirea lui, Gvadi se apropie de eroul popular Națarchechia. Asemenea eroului popular georgian, Gvadi face o serie de încercări, care nu-i reușesc. El vrea să vândă un ied, dar îl scapă pe drum. Mandarinile pe care le duce la târg, îi sunt mâncate de niște „prieteni”. Până la sfârșit însă, Gvadi va ajunge să aibă

nu numai câteva trecătoare succese ci, cu ajutorul colectivului, să se transforme cu totul. În felul acesta, chiar destinul eroului popular capătă o nouă rezolvare în opere inspirate de noi realități, se arată drumul lui în condițiile de viață create de puterea sovietică. Ce-i dă puterea sovietică lui Bigva? Posibilitatea unui trai mai bun și, lucrul cel mai important, îl ridică la înălțimea demnității de om. Aceasta este semnificația alegerii lui Gvadi în comisia pentru întreceri. Efectul unei asemenea încrederi a satului e atât de mare, încât constituie totodată cotitura hotărâtoare în viața eroului.

Viața tineretului ocupă un loc important în roman. Tineretul este acela care, printr-o receptivitate mai rapidă a noului, ajută pe Gvadi și pe Gocia să se transforme și ei.

Gocia are o fată, pe Nara, secretara organizației sătosești de Comsomol. Între tată și fiică se naște un conflict puternic. Tatăl vrea să o mărite cu Arcil Poria, pe când Nara înțelege să dispună singură de viața ei. Ea înțelege că vechea supunere oarbă a copiilor, caracteristică regimului țarist în ce privește relațiile de familie, nu-și mai are locul acum. Pentru tatăl ei însă, crescute în vechile tradiții tiranice, nesupunerea fetei ia proporțiile unei adevărate crime. Abia când se va dovedi că Arcil este un înșelător, Gocia își va recunoaște greșala. Pentru Gvadi, copiii lui reprezintă cu adevărat o forță. Cu fiul său, Bardguna, discută ea și cu un om mare. În grija acestuia sunt cei patru frați mai mici. În fața lui Bardguna, a înțelegerii sale, Gvadi se oprește cu mirare amestecată cu mândrie și teamă.

Autor al mai multor lucrări pentru copii, Leo Chiaceli a redat cu multă îndemânare psihologia copiilor, felul lor de a vorbi, de a se purta. Caracteristică este scena în care Bardguna face ceretări pentru a prinde hoțul care a rupt mandarinele coapte. Bardguna a adunat pe cei trei frați, în front, sub mandarinul de unde lipseau fructele. Apoi, începând cu cel mai mic, poruncește pe rând fiecăruia să rupă câte o mandarină. Primul și al doilea nu pot, deoarece nu ajung până la crengi. Al treilea și al patrulea fac cu ușurință acest lucru.

„Iată, în sfârșit l-am descoperit pe hoț“ gândește Bardguna cu mulțumire. Și-i cere lui Guturia, fratele său, să mărturisească adevărul, deoarece „un pionier nu trebuie să mintă“.

Seriozitatea acestei scene a copiilor, gravitatea faptei care pe nedrept i se pune în seamă micului Guturia, e surprinsă cu atâta putere de scriitor, încât ea nu rămâne un simplu episod, ci, alături de prezentarea Narei și a împotrivirii sale față de practicile învechite, completează tabloul vieții tineretului în satele georgiene. Copiii tinuți uitădată în cea mai neagră neștiință, lipsiți de orice manifestare de voință proprie, puși în imposibilitate de a judeca singuri asupra soartei lor, sau în cele mai mici probleme care-i priveau, au devenit și ei liberi acum, putând să învețe, să judece. Chiar dacă sentința lui Bardguna e greșită, ea arată nu numai inventivitatea spiritului acestui copil. Pentru descoperirea adevărului el recurge la mijloace cu totul originale, scoase însă din înțelepciunea populară, din basmele copilăriei. Este încă un mijloc de a arăta nu numai ingeniozitatea unor copii, ci și felul cum înțelepciunea populară pătrunde chiar și în jocurile lor.

Un puternic mijloc de caracterizare a personajului central îl constituie frumusețea vorbirii lui Gvadi. El este un om din popor, trăind înfrățit cu elementele naturii. El se adresează lucrurilor din jurul său ca unor persoane care îl înțeleg și dela care așteaptă sfat.

Iedului care trebuie să sară un șanț îi zice: „Hai, cirime, fă-ți vânt dincolo, arată ce poți“.

Cu câinele Muna, Gvadi se poartă la fel, prietenos, deoarece e apărătorul casei văduvei Mariam. Pe bivolița Nicora, Gvadi o compătimește aproape ca pe un om, când o vede înhamată la căratul butucilor. Natura, cu tot ce-l înconjoară, trăește odată cu el bucuriile și supărările lui.

Despre mijlocușul Gocia, care trage spre Arcil Poria, Bigva spune că „și-a înămolit coada“ la chiaburi. Iar când, fugărit de Gocia, Bigva se oprește tocmai departe, în drum, el își zice mirat: „Ca să vezi unde m'au dus picioarele!“

Formulele acestea pitorești în care Gvadi

își îmbracă gândirea în orice împrejurare, arată puterea graiului popular, plasticitatea și frumusețea lui. Trebuie subliniat meritul traducătorilor Mihail Șerban și N. Cernea care au redat bine în românește bogăția și sfătoșenia vorbirii eroilor.

Descrierea episoadelor acțiunii este deosebit de bine realizată. În puține cuvinte, autorul a știut să redea ceea ce constituie esențialul. Astfel, pentru scena fugii în pădure a fetei lui Gocia, Nara, trăsătura caracteristică e frica acesteia. În orice foșnet, frica o face să audă sgomote colosale, umbra unui om capătă proporții de viziune gigantică, iar glasul lui Gvadi i se pare că umple pădurea.

Pentru valoarea sa deosebită, romanul „Gvadi Bigva“ a fost distins cu premiul Stalin.

Apariția romanului în limba română va folosi nu numai cititorilor, ci și scriitorilor. Fiind o operă de maturitate a unui talentat scriitor, ea constituie un exemplu de realizare a specificului național, de cunoaștere și valorificare a minunatei experiențe populare.

Viniciu Gafița

„FAMILIA VOJACIK“ *)

„Vejfuk“, așa i se spunea celui pripor de miază-noapte din calea vânturilor de unde începea pădurea“. Aici pe Vefjuk, unde „sufla un vânt aspru chiar atunci când jos în sat nu se clintea o frunză“, își găsesc sălaș alde Pata, ce li se mai spunea și Vojacik¹⁾ (din pricină poate că fiind flăcăi zdraveni au slujit pe vremuri în oștile împărătești). Aici pe Vefjuk, fuseseră alungați pe vremuri, alde Pata, atunci când în țară se porniseră războaiele țărănești; aici, pe Vefjuk, unde „vijelia smulgea șindrilele depe acoperișul casei“, s'a născut, a crescut, a muncit, a luptat, s'a sbuciumat, a suferit și uneori s'a bucurat țăranul Ian Pata. Tot aici și-a adus-o dela șes, ca nevastă,

*) Marie Spetova, „Familia Vojacik“ E.S.P.L.A. 1952)

¹⁾ Vojacik în limba cehă înseamnă soldat

pe Ana cea cu „foc în vine și pielea ca laptele“ — cum spunea lumea.

Căsnicia lor s'a bucurat de mulți copii. Copiii au ajuns mari și au avut la rândul lor de luptat cu greutățile vieții: au avut de luptat cu împilarea boierească și chiaburească, cu asupririle jandarmilor, cu exploatarea capitaliștilor, cu foametea și inundațiile, cu năpasta crizei și cu nenorocirile pricinuite de două războaie, cu cruzimile fasciștilor în timpul ultimului război. Fiecare din cei cinci copii a pornit-o pe un alt drum, potrivit cu firea lui, cu împrejurările în care a crescut, cu năzuințele ce le nutrea. Viața grea și încercările prin care au trecut, suferințele și umilirile ce le-au avut de îndurat din partea acelor care țineau în mâna lor „pâinea și cuțitul“ i-au unit din nou, tot așa cum în copilărie îi ținuse laolaltă aripa ocrotitoare a mamei.

Copiii aceștia au luat apoi armele în mâini pentru a desrobi poporul de dușmani, pentru a făuri poporului în suferință, o viață fericită. Odată cu eliberarea Cehoslovaciei de către armata glorioasă a Țării Socialismului, visurile de fericire nutrite de sute de ani de popor au început să capete viață. Copiii lui Ian și ai Anei, copiii copiilor lor nu vor mai avea să trăiască trudnica viață a înaintașilor lor. Căci alte zări li se deschid. Intr'una din zilele acelea vestitoare de bucurii, bătrâna Ana își dă sfârșitul, încununând parcă prin moartea ei lanțul de jertfe ce a trebuit să le aducă pentru fericirea urmașilor.

Aceasta este povestea familiei Vojacik; acesta este, foarte pe scurt, cuprinsul romanului pe care scriitoarea cehă Marie Spetova l-a dăruit cetitorilor.

În aparență, nimic deosebit. Nici mai mult nici mai puțin decât o poveste obișnuită a unei familii de țărani, asemănătoare cu aceea a altor sute și mii de pe întinsul Cehoslovaciei.

Cu toate acestea, povestea nu este nici simplă, nici obișnuită. Cartea Mariei Spetova închide între scoarțele ei un lanț neîntrerupt de drame, de conflicte, de înălțări și prăbușiri, o galerie variată de caractere, iar în conștiința fiecărui caracter în parte, o gamă tot atât de variată de simțăminte, gânduri, dorinți și visuri.

Pătrunzând tot mai adânc în miezul

fenomenelor ce ni le înfățișează, autoarea încearcă să descopere în acest lanț înțelesul ascuns al celor întâmplare și să tragă învățăminte pentru viitoarele lupte ale oamenilor muncii. Căci dincolo de cadrul limitat în care se desfășoară povestea Vojacikilor și în spatele acestuia se profilează însuși drumul istoric al poporului cehoslovac, pe o perioadă de aproape cincizeci de ani. Asemenea unui cartograf ce întocmește harta țării prin reducerea la scară a dimensiunilor reale, Marie Spetova ne oferă prin mijlocirea vieții Anei și copiilor săi, în proporții micșorate, imaginea soartei întregului popor muncitor cehoslovac, după cum Vejfkuk și colțisorul Skalka se ridică până la semnificația întregii patrii. Căci aici, pe Vejfkuk, ca și pretutindeni pe întinsul țării se făurește istoria adevărată și vie a Cehiei. aici bate cu adevărat inima patriei.

Ian Pata își înjghebează aici gospodăria, pe vremea când deasupra tuturor locuitorilor Cehiei „strălucea mândru și ocrotitor“ „sceptrul atotputernic al Majestății sale Apostolice Francisc Josef I, împărat al Austriei și rege al Ungariei“. Din păcate însă, Ian și Ana nu au cum să simtă „ocrotirea“ slăvitului împărat. Ei trebuie să muncească din greu pe pământurile contelui din Hurka, pentru plată puțină și hrană proastă.

Când se întâmplă vreo nenorocire, vreo inundație, grindină sau secetă, ei sunt amenințați deadreptul să moară de foame.

Se nasc copiii: Martin, apoi Ian și Vařlav și, în cele din urmă, Vojtech. Sporesc ce-i drept bucuriile, dar sporesc și necazurile. De toate acestea „măritul împărat“ n'are de unde ști; dealtfel, nici Ana sau Ian nu-și prea bat capul să afle cum merg treburile în lume. E de ajuns că știu de plata dărilor, care nu sunt de fel ușoare.

Isbucnește însă războiul și Ian trebuie să plece pe front. Atunci „slăvitul împărat“ intervine deadreptul în viața lui. Ca nicio dată până atunci Ian este privit ca un „domn“. Ca o ironie a vieții, ordinul de mobilizare, vestit de „moș polițaiul“, care „bătea cu niște bețe tocite în toba mică“, începea cu cuvintele cunoscute: „se dă de știre domnilor locuitori“. Ana însă e prea puțin măgulită de această titulatură, căci

de loc nu poate înțelege „ce fel de om o fi împăratul dacă-și încarcă sufletul cu o faptă ca asta. Ori e un ucigaș negru la suflet, ori un nebun!”

Ea rămâne singură să ducă grija gospodăriei și a copiilor.

Trec și greutățile războiului. Ian se întoarce acasă. Acum nu se mai închină „sceptului” slăvit al împăratului dela Viena ci e „cetățean al Republicii Cehoslovace”. De altfel, aceasta e una din puținele schimbări în viața lui... Viața de rob tot viața de rob rămâne, chiar dacă altele sunt stemele care o patronază. Curtea dela Hurka a rămas tot curtea dela Hurka, deși contelui nu i se mai zice conte, ci „mare proprietar”.

Costul conte s'a descotorosit de pământurile îndepărtate și sterpe, așa încât moșia lui i-a adus și mai mult câștig. Și asta s'a numit împărțirea pământurilor la țărani; iar cei depe Vejsek, au plătit ani de-a rândul pentru petecul lor de pământ.

Dar în conștiința lui Ian se petrece o schimbare. Pe front, avusese prilejul să-i cunoscă pe soldații revoluționari ruși. Intors acasă, el va încerca să lupte pentru aceleași idealuri care-i mănăseră și pe aceștia împotriva țarului, capitaliștilor și moșierilor ruși. Curând însă se îndepărtează încetul cu încetul de politică și continuă să-și vadă mai departe de gospodărie.

Copiii cresc și trebuie să-și facă un rost. Satul însă, a devenit neîncăpător pentru ei.

Aproape toți vor lua drumul orașului, pentru a deveni muncitori. Singur Vojtech, copilul cel mai iubit al Anei, este dat la învățătură. Unii dintre ei, ca Vașlav și Martin vor încerca să-și ia aripi și prin căsătorii cu fete bogate, să intre în rândurile celor avuți. Dar curând, aripile lor se vor frânge și ei vor înțelege că fericirea personală nu se poate câștiga decât luptând pentru fericirea tuturor celor de o seamă cu ei. Ian și Vojtech, continuând drumul început de tatăl lor, ajung comuniști, ajung să înțeleagă adevărul pe care ceilalți frați ai lor nu l-au putut afla decât în urma unor dureroase și dramatice experiențe.

Astfel, pas cu pas, romanul Mariei Spetova înregistrează toate fenomenele sociale ce au să hotărască soarta eroilor lui: crizele, grevele și manifestațiile muncitorești, ocupa-

ția fascistă, etc. Mai mult decât atât, povestirea îi arată pe eroi ca participanți direcți la aceste fenomene, ca „autorii și actorii propriei lor drame”. Aceste fenomene la care ei participă determină formarea conștiinței lor, prefacerea caracterului lor. Înfrățind realitatea socială în procesul ei de dezvoltare, romanul ne oferă, prin intermediul Vojackilor, o oglindă a mișcării claselor și a luptelor dintre ele, precum și a locului pe care-l ocupă oamenii în aceste mișcări și în aceste lupte. Trecerea fiilor Anei în rândurile proletariatului, prezintă din acest punct de vedere o semnificație deosebită. Tot atât de semnificative sunt și transformările ce se produc în conștiința eroilor sub presiunea fenomenelor sociale de care am amintit mai sus. Astfel, Martin se arată încă din copilărie ca o fire îndărătnică, ca un individualist. Nu se poate supune disciplinei școlare, nu învață, își bate colegii de școală și chiar pe proprii săi frați. Trimis să învețe o meserie, Martin nu se arată prea stăruitor în muncă. Trece cu ușurință dela o meserie la alta, pentru că abia la sfârșit să se hotărască pentru tâmplărie. Puterea fizică îi dă o nemăsurată încredere în forțele sale și de aceea el nu vrea să țină seama de nimeni și de nimic. Dintre toți copiii, Martin pricinuește Anei cele mai multe supărări.

Până la un anume moment, drumul lui Martin va fi hotărât de aceste trăsături ale caracterului său. O va ademeni pe Pepka, nepoata crâșmarului, cu nădejdea ca însurându-se cu ea, să se căpătuiască. Logica vieții însă îi spulberă toate planurile. Pepka este alungată din casă de unchiul ei și Martin se hotărăște s'o părăsească.

Simțământul de cinste al Anei este însă jignit de această purtare a fiului ei și cu tot tactul de care este capabilă îl determină să se țină de cuvânt. Aceasta este prima experiență dureroasă încercată de Martin. Transformându-se mai târziu, în timpul ocupației nemțești va participa la lupta de rezistență. Inchis de Gestapo, apoi trimis la muncă forțată în Germania, el va pricepe din ce în ce mai bine că nu el avusese dreptate ci frate-său Ian, cu care înainte adesea se certa.

Aceeași experiență o încearcă și Vașlav. Ca în orice operă realistă, drumul fiecărui

personaj nu este determinat de caracterul lui (aşa cum ne-a obișnuit literatura burgheză de acelaş gen) ci, de împrejurările sociale în care trăiește. Caracterul dat la început suferă schimbări, odată cu dezvoltarea epică. Aceasta corespunde în întregime tezei marxiste după care, „nu conștiința oamenilor determină existența lor socială, ci dimpotrivă existența lor socială determină conștiința lor.“

În transformarea lui Vașlav (care trăiește aceeași dramă ca și Martin), criza economică de pildă, are o însemnătate hotărâtoare.

Iar soarta amândorura semnifică faptul că în condițiile capitalismului nu există un alt drum pentru proletariat decât acela care să ducă la lichidarea orânduirii sociale bazate pe exploatare.

Există însă în roman și caractere al căror drum este determinat de însușirile specifice pe care acestea le posedă. Aceste caractere corespund în întregime drumului istoric real și nu se opun lui. Ian și Vojtech sunt astfel de caractere.

Amândurora le este dragă cartea. Ian era puțin cam retras, nu-i plăceau jocurile șgomotoase. Vojtech era în schimb ceva mai vioi. Dorința de a cunoaște însă cât mai multe, de a pătrunde înțelesul adânc al lucrurilor, unită cu ura și revolta împotriva asupririi, simțul de dreptate și cinste cu care au fost crescuți (asupra lor Ana are cea mai mare înrăurire), hotărâsc calea ce și-au ales-o în viață: lupta revoluționară pusă în slujba clasei muncitoare. Este interesant de observat că cele două caractere de comuniști luate în parte, nu reprezintă o imagine desăvârșită a revoluționarului de profesie. Credința și devotamentul de luptător al lui Ian, curajul, cinstea și consecvența sa, nu pot să ascundă, de pildă, o anumită uscăciune sufletească, o anumită stare de însingurare. Astfel se explică de ce Ian rămâne mult timp necăsătorit, cu toate că personajul încearcă să se justifice într'un alt chip (că munca de Partid nu-i lasă răgazul să se ocupe și de problemele personale). Această uscăciune și singurătate, nu sunt desigur tipice pentru un comunist.

Dar împreună, caracterele celor doi comuniști din roman, Ian și Vojtech, complectându-se unul pe altul, oferă o imagine a luptătorului comunist. Calmul, ponderea,

echilibrul sufletească ale lui Ian găsesc o complectare în entuziasmul, chiar dacă uneori lipsit de maturitate politică (din pricina vârstei), al lui Vojtech.

Vedem deci, cum drumul istoric al poporului se desprinde din întreaga desfășurare epică a romanului.

Pentru aceasta, autoarea a imprimat romanului ei un aparent caracter ciclic. În aparență, dar numai în aparență, totul rămâne neschimbat în viața depe Vojfuk.

„Rămânca aceeași viață molcomă a unui sat uitat de lume, în care când și când oamenii se schimbau între ei: în locul celor care se mutau în cimitirul din Hurka, se nașteau alții.“

Și totuși în conținutul ei, viața așa cum ne este zugrăvită de povestirea Spetovei, este în neconținută schimbare, fiecare generație aduce ceva nou, tipurile ficcării generații au alte drame, alte probleme sufletești și apar chiar ca reprezentanți ai altor categorii sociale, creind alte condițiuni și alte probleme generațiilor ce vor urma. De fiecare dată, faptele ce se repetă capătă un caracter nou, un conținut nou, o semnificație nouă, în raport cu noile împrejurări sociale în care au luat naștere.

Deosebirea aceasta între aparență și conținut este remarcată chiar de autoare în cuprinsul însuși al fragmentului din care am citat mai sus:

„În sat viața curgea ca și râul de munte, în luncă. Era lină deși fremătătoare (sublinierea noastră N. R.), plină de fapte și întâmplări și doar rareori (sublinierea noastră N. R.) își încetinea mersul și se târa somnoroasă“.

Sublinierea acestei deosebiri, constituie un mare merit artistic al autoarei, ea asigură o linie de continuitate și-i îngăduie să compare semnificațiile unor împrejurări diferite în epoci diferite, să desvăluie tâlcul adânc al celor istorisite.

Unitatea construcției epice a fost determinată de prezența Anei ca figură centrală a romanului. Ana constituie nucleul întregii acțiuni, în jurul căreia gravitează celelalte personaje. Mai mult chiar, înseși faptele descrise de autoare sunt relatate în spiritul personajului Ana; tonul povestirii lasă impresia că ele sunt trecute prin conștiința acesteia. Înfățișată în prim plan, figura

Anei impresionează cetitorul prin însușirile ei: simplitate dar și măreție, seninătate în fața loviturilor soartei, curaj și cinste, bun simț și tact în soluționarea tuturor problemelor de viață, demnitate și optimism. Simplă țărancă dela Vejſuk, Ana întru-chipează cele mai de seamă însușiri ale poporului, ridicându-se chiar, ca urmare a răgurosului portret al autoarei, până la valoarea unui simbol al poporului întreg.

Viața Anei aproape se confundă cu istoria poporului întreg, cu drumul acestuia spre fericire; procesul de creștere al conștiinței ei de clasă, oglindește pe deantregul evoluția stării de spirit a maselor.

Ca și mama lui Pavel Vlasov (din romanul „Mama” al lui Gorki), în acest proces rolul hotărâtor îl are fiul ei Ian, ajuns comunist.

Picătură cu picătură se strecoară în sufletul Anei amărăciunile pricinuite de nedreptățile ce le vede în jur și pe care ea însăși le are de îndurat, transformându-se într-o ură mare, puternică. Ura aceasta o va face să priceapă mai bine, atât viața sa proprie cât și pe aceea a copiilor săi, o va face să se împotrivească cu toată asprimea încercărilor fiilor ei Martin și Vaſlav de a se căpătui prin căsătorii cu fete bogate. Ura o face să simtă în chip instinctiv, sensul mișcării istorice.

Experiența câștigată în timpul luptei împotriva fascismului, suferințele ce i-au fost pricinuite de ocupații, apoi eliberarea cu ajutorul Armatei Sovietice constituie momentele hotărâtoare în precizarea atitudinii sale față de viață.

Retrăindu-și în final principalele evenimente prin care a trecut, Ana face de fapt bilanțul unei întregi epoci. Și acest bilanț este cea mai prețioasă moștenire ce o poate lăsa generațiilor următoare.

Am arătat mai sus chipul în care prezența Anei asigură romanului o unitate epică. Unitatea această epică însă, se concretizează într-o concluzie unică pe care cetitorul o trage din lectura romanului și care este urmarea evoluției suferite de toate personagiile cărții.

Porniți din aceeași casă de pe Vejſuk, membrii familiei Vojacik, după ce au apucat fiecare pe căi diferite, se regăsesc iarăși pe același drum. În felul acesta se încheie ciclul

romanului, prevestind o nouă viață, cu noi perspective, o viață lipsită de durerile prin care eroii lui au trebuit să treacă.

Principalul merit artistic al autoarei acestui roman, constă în preciziunea cu care a reușit să desfășoare înaintea cetitorilor drumul fiecărui erou al romanului, în amănuntele adeseori de o surprinzătoare subtilitate și finețe cu care a definit starea sufletească și mișcările psihologice ale eroilor în raport cu acest drum. Varietatea de nuanțe, de lumini și umbre, de contraste și asemănări, motivele conducătoare (pădurea Skalka, cântecul Anei, etc.) care străbat romanul ca un fel de supratext, creează o impresie generală de armonie, echilibru și în același timp de simplitate elegantă.

Construcția romanului este simplă, clară. În această construcție, fiecărui moment îi urmează aproape în linie dreaptă etapa logic necesară, fără complicații artificiale și acțiuni paralele sau secundare, fără nici un fel de paranteze în acțiune. Dar acțiunea aceasta este simplă fiindcă privește viața sufletească a unor oameni simpli, care trăiesc direct și fără complicații interioare.

Simplitatea stilului acordă romanului un farmec deosebit; lirismul și poezia ce le degajă, reușesc să definească cu discreție și tact cele mai intime gânduri ale eroilor, frământările lor cele mai adânci.

Cu toată armonia generală a romanului, el conține totuși un anume dezechilibru. Dacă personagiile pozitive (membrii familiei Pata) sunt scoase în evidență și cu amănunțime conturate, nu același lucru se poate spune și despre cele negative. În afară de Ondrej, o unealtă a Gestapoului — și chiarul Severin — nici un alt personaj înfățișând „cealaltă lume”, lumea bogaților și asupritorilor, nu poartă nume. Lipsa unui nomenclaturi aci, nu este lipsită de semnificație. Ea vădește tendința autoarei de a confunda burghezia și moșierimea într-un fel de anonim, atunci când scoate pe primul plan oamenii din popor.

De aceea, ca să dăm numai o singură pildă. Marie Spetova, întocmai eroinei sale Ana. înregistrează din viața contelui dela Hurka doar ceea ce se poate zări prin deschizătura per-

delelor dela ferestrele luminate ale castelului. Deaceea, personajele negative sunt abia schițate, lipsite fiind de un contur precis. Tocmai lipsa aceasta de contur precis, cu excepția lui Severin și a agenților gestapo-ului limitează oarecum și frânează tensiunea dramatică a conflictelor de clasă.

Atunci când Ana se află față în față cu dușmanul (chiaburul Severin și anchetatorul gestapovist, și are puțința să-l cunoască deplin, conturul psihologic al acestuia capătă o maximă expresivitate. Deși constituie o apariție episodică, anchetatorul trimis de gestapo sintetizează prin trăsăturile cu care este desvăluit toată mârșăvia fascismului. Iar faptul că gestapoviștii sunt mai precis conturați, determină și un mai accentuat dramatism scene-lor în care aceștia apar.

O altă slăbiciune a romanului constă în faptul că legăturii istorice reale între evenimente, autoarea îi adaugă o a doua, de natură oarecum mistică, ceea ce dăunează caracterului realist al romanului. Astfel,

înaintea unor evenimente mai însemnate ce trebuie să se petreacă în viața Anei, aceasta este cuprinsă de presimțiri. (Aceste presimțiri dăunează și construcției epice a romanului, căci, anticipând faptele, Diminuează interesul pentru povestire.

Totuși, aceste slăbiciuni nu umbresc valoarea romanului. Cititorii noștri, urmărind cu pasiune fiecare capitol, trăind intens cu fiecare dintre eroi, în parte, vor trage ei înșiși, din lectura povestirii Mariei Spetova, prețioasa învățătură pe care eroii cărții au tras-o din propria lor viață.

Dar romanul Mariei Spetova este valoros și prin altceva. Autoarea aparține categoriei de scriitori din rândurile oamenilor muncii, cărora regimul de democrație populară le-a dat posibilitatea să-și afirme talentul. Cartea ei dovedește ce roade bogate aduce culturii stimularea, de către puterea populară, a talentelor izvorâte din rândurile poporului.

V. M. Spătaru

CĂRȚI NOUI

FEBRUARIE — MARTIE 1953

E. S. P. L. A.

DINICU GOLESCU, Insemnare a călătoriei mele (192 pag., 2, 10 lei)
VASILE ALECSANDRI, Teatru, vol. I (504 pag., 8,50 lei — legat 11,50 lei)
ALEXANDRU VLAHUȚA, Opere alese, vol. I. (25 pag., 2, 90 lei)
NICOLAE BALCESCU, Opere alese, (256 pag., 5,50 lei — legat 8,50 lei)
ST. O. IOSIF, Versuri, (224 pag., 2,15 lei).
PETRU DUMITRIU, Drum fără pulbere (648 pag., 16, 70 lei).
ZAHARIA STANCU, Dulăii (300 pag., 5,70 lei, — legat 8,35 lei).
MIHAIL SADOVEANU, Mitrea Cocor (216 pag., 2,40 lei).
ALEXANDRU JAR, Marea pregătire (344 pag., 7,45 lei — legat 10,10 lei).
ION ISTRATI, Trandafir dela Moldova (424 pag., 7,80 lei — legat 10,75 lei)
* * * Probleme ale literaturii noi din RPR (364 pag., 6,35 lei).
* * * Studii și articole închinat lui Mihail Sadoveanu (162 pag., 4,05 lei).
* * * Volum omagial „Caragiale” (328 pag., 8,60 lei).
* * * Nuvele alese (388 pag., 20 lei).
VICTOR BĂRLĂDEANU, Primăvara omennirii (168 pag., 2,60 lei).
AUREL BARANGA, Pamflete (148 pag., 2,35 lei).
AUREL BARANGA, Bulevardul împăcării (48 pag., 0,80 lei).
MARIN PREDA, Desfășurarea (192 pag., 3,45 lei).
CEZAR PETRESCU și MIHAIL NOVICOV, Nepoții Gornistului (160 pag., 2,60 lei).
LUCIA DEMETRIUS, Teatru (252 pag., 3,80 lei).
V. DEMETRIUS, Nuvele (188 pag., 3,25 lei — legat 5,90 lei).
CAMIL PETRESCU, Bălcescu (120 pag., 1,70 lei).
IOAN DORIN, O alegere de pomină (232 pag., 3,85 lei).
LUCIA DEMETRIUS, Premiera (160 pag., 2,55 lei).

VERONICA PORUMBACU, Prin Ungaria nouă (112 pag., 1,50 lei).
SILVIU PODINA, Legea noastră cea mare (48 pag., 0,35 lei).
* * * Pacca va învinge (220 pag., 13,10 lei).
VICTOR TULBURE, Versuri (88 pag., 4,90 lei).
* * * Poezia nouă în R.P.R. (464 pag., 25 lei).
MIHAIL BENIUC, Poezii (196 pag., 4,00 lei).
EUGEN JEBELEANU, Bălcescu (168 pag., 9,60 lei). — (legat 12,25 lei)
IGOR LUCOVSCI, Al doilea hotar (32 pag., 0,45 lei).
LOUIS ARAGON, Comuniștii, vol. II (228 pag., 6,20 lei).
ANNA SEGHERS, Morții rămân tineri (512 pag., 9,50 lei — legat 12,50).

EDITURA „CARTEA RUSĂ”

I. DOLMATOVSCI, Povestea automobilului, vol. I. (151 pag., 2,04 lei).
I. DOLMATOVSCI, Povestea automobilului, vol. II (146 pag., 1,95 lei).
N. PRIȘVIN, Micre dincolo de cercul polar (43 pag., 0,74 lei).
E. DOLMATOVSCI, Cuvânt despre ziua de mâine (142 pag., 3,00 lei).
D. CIUGAEV, Constituirea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (83 pag., 1,80 lei).
E. JIANU și DAN ALEXANDRU, Folosind bogata experiență sovietică (l. ucr.) (64 pag., 0,94 lei).
V. BERȚE, Primii unsprezece (l. maghiară) (178 pag., 7, 56 lei).
V. GALACTIONOV și A. AGRANOV-SCHI, Zorile unei mărețe construcții (l. germană) (248 pag., 4,42 lei).
I. DEPMAN, Din istoria matematicii (135 pag., 1,88 lei).
L. N. TOLSTOI, Policușca, ediția II-a (78 pag., 1,06 lei).
P. N. ANGHELINA, Oamenii ogoarelor colhoznice, ediția II-a (132 pag., 1,58 lei).

*** Probleme de literatură și artă
No. 5 (104 pag., 3,00 lei).

V. SALAGHIINOV, Judecătorul (130 pag., 3,02 lei).

*** Viața nouă în stepă (l. maghiară)
(96 pag., 4,05 lei).

M. ȘOLOHOV, Pământ destelenit—ediția
V-a (304 pag., 3,50 lei).

GALINA NICOLAEVA, Secerîșul, ediția
II-a (241 pag., 8,75 lei).

A. RĂBACOV, Oameni la volan, ediția
II-a (301 pag., 10,20 lei —legat 7,65 lei).

I. NICULIN, Povestiri (69 pag., 1,06 lei).

P. AVTOMONOV, Fără haturi (140 pag., 1,97 lei).

M. ȘOLOHOV, Cea dintâi dintre mărețele
construcții (l. sârbă) (20 pag., 0,75 lei).

D. NALIVCHIN și Prof. L. PETROV,
Petrolul sovietic (l. maghiară) (124
pag., 1,49 lei).

ROMAN CHIM, Cățul găsit la Sunchon
(l. maghiară) (168 pag., 3,78 lei).

*** Triumful politicii naționale leni-
nist-staliniste în U.R.S.S. (l. ucraineană)
(40 pag., 0,50 lei).

EDITURA C.G.M.

OVIDU MARALOIU, Zidim mai repede
după metoda Orlov (48 pag., 0,77 lei).

SIMION FAUR, IOSIF BODO, ANTON
FEHER și GH. STAMATE, Construc-
torii luptă pentru sporirea produc-
tivității muncii (64 pag., 0,66 lei).

GH. BOGHIU, Indrumări pentru echipele
de teatru ale organizațiilor sindicale
(68 pag., 1,01 lei).

I. I. ROSSOCINSCHI, Ceeace este mai
important (128 pag., 1,64 lei).

*** Culegere de lecții pentru instruirea
activiștilor din Comisiile de Protecția
muncii de pe lângă Comitetele de Între-
prindere și de Secție (100 pag., 1,44 lei).

ȘTEFAN GHEORGHIU, Drumul din pă-
dure (160 pag., 2,85 lei).

*** Culegere de lecții pentru instruirea
activiștilor din Comitetele de Asigurări
sociale de pe lângă Comitetele de Între-
prindere și de Secții (92 pag., 1,29 lei).

*** Mărețele construcții ale comunismu-
lui (264 pag., 5,09 lei).

*** În ajutorul conducătorilor echipelor
artistice de amatori (52 pag., 0,75 lei).

IOANA TĂRĂU, AUREL MĂNZATU,
Ing. E. ȘIFFER, NICULAE SEVERIN
și Ing. IOAN DICU, Muncitorii din
industria alimentară luptă pentru produse
mai multe și mai bune (52 pag., 0,61
lei).

VASILE VOICU, Din experiența muncii
culturale de masă SMT și GAS (77 pag.,
0,94 lei).

I. PUVAK, Pentru o tot mai bună gospo-
dărire a întreprinderii (108 pag., 1,80 lei).

*** Oameni care au luat-o timpului
înainte (163 pag., 3,04 lei).

EDITURA TINERETULUI

LUCRĂRI POLITICE

*** Agenda tineretului 1953 (213 pag.,
3,25 lei).

*** Tineretul lumii, No. 8.

LITERATURĂ PENTRU TINERET

DUMITRU MIRCEA, Pâine albă (372
pag., 8 lei).

NICULAE JIANU, Cumpăna luminilor
(554 pag., 12,40 lei).

A. MIHALE, Judecata (224 pag., 5 lei).

N. ȘPANOV, Diplomații mantiei și ai
pumnalului (104 pag., 2 lei).

JOZSEF JOLAN, La periferia orașului
(220 pag., 5 lei).

V. ANTOHINA, Dincolo de cele trei
lacuri (72 pag., 1,90 lei).

LITERATURĂ PENTRU ȘCOLARII MICI ȘI ȘCOLARI

VASILE ALECSANDRI, Sânziana și Pe-
pelea (120 pag., 1,80 lei).

PETRE ISPIRESCU, Basme (128 pag.,
2 lei).

ANA MARCU, Voi fi școlăriță (64 pag.,
1,70 lei).

VICTOR EFTIMIU, Păunașul codrilor (120
pag., 5 lei).

AL. ȘAHIGHIAN, Rici-Rici (88 pag.,
4,25 lei).

S. LARIAN și V. VĂNTU, Cei dintr'a
V-a (184 pag., 4 lei).

L. CASSIL și M. POLEANOVȘCHI,
Strada Mezinului (528 pag., 9,50 lei).

L. PANTELEEV, Cu barca (80 pag.,
1,80 lei).

H. C. ANDERSEN, Povești (104 pag.,
17 lei).

C. VARTA, Călătoria lui Iliuță în țara
soarelui (64 pag., 4,50 lei).

LITERATURĂ PENTRU PREȘCOLARI

C. THEODORESCU, Un an întreg (20
pag., 4 lei).

S. DRĂGUȘANU, Maché, rățoiul încălțat
(44 pag., 3,90 lei).

ANA TUDORAȘ, Circul din pădure (16
pag., 4 lei).

*** Prieteni buni (12 pag., 3,50 lei).

*** Cinci prieteni la iarnă (16 pag.,
3,50 lei).

N. SACSACAIA, Boabă cu hobiță (12
pag., 2,60 lei).

L. VORONCOVA, Ninge (60 pag., 3 lei).

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
TOVARAȘUL IOSIF VISSARIONOVICI STALIN A INCETAT DIN VIAȚĂ Din partea Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, a Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. și a Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S.	5
★	
Cuvântarea tovarășului G. M. MALENCOV	8
★	
Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S.	12
★	
Comitetul central al Partidului Muncitoresc Român, Consiliul de Miniștri al R.P.R. și Prezidiul Marii Adunări Naționale a R.P.R. Către toți membrii Parti- dului Muncitoresc Român, către toți oamenii muncii din R.P.R.	14
★	
GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ: Stalin — Eliberatorul popoarelor	17
★	
Uniunii Scriitorilor Sovietici — Moscova	21
★	
MIHAIL SADOVEANU: Marele geniu al omenirii progresiste	23
G. CĂLINESCU: O figură gigantică a istoriei	25
GEO BOGZA: Eroul Marii Revoluții	27
★	
A. TOMA — Viață dați stalinistului gând!	29
DAN DEȘLIU: Pentru Stalin!	30
EUGEN FRUNZĂ: La monumentul lui	32
EUGEN JEBELEANU: Sboară, gând	34
VERONICA PORUMBACU: În noaptea de 5 Martie	36
★	
V. M. SIDELNICOV: Imaginea tovarășului I. V. Stalin în cântecele popoarelor din U.R.S.S.	39
★	
MIHAI BENIUC — Pe aici nu se trece	65
EUGEN FRUNZA: Pe scurt	81
MIHU DRAGOMIR — În bătaia crivățului; Privirea	85
MIHAI GAVRIL: Discurs de primăvară	87
CRISTIAN SÂRBU: Am cumpărat o floare pentru Donca	89
AURORA CORNU: Sondorița	90
★	

	<u>Pag.</u>
ISTVAN ASZTALOS — Cu inimă tânără (Roman, I)	92

★

VLADIMIR MAIACOVSKI: Primul din cinci (In românește de Ion Costin) . . .	210
CONSTANTIN SIMONOV — Suvorov (In românește de Const. Argeșanu) . . .	212
JOHANNES BECHER: E un îndemn (In românește de Petre Solomon) . . .	237

OAMENII ȘI FAPTELE ZILELOR NOASTRE

ION VITNER: Învățămintele istoriei	238
--	-----

TEORIE ȘI CRITICĂ

V. FROLOV: Despre trăsăturile specifice ale comediei	249
HORIA BRATU: Reîntâlnim un mare actor	263
TEREZA MACOVESCU: In primele rânduri ale apărătorilor păcii	274
ION ASZODI: Un poet revoluționar: Jozsef Attila	284

RECENZII

TOMA-GEORGE MAIORESCU: Un mare poet sovietic despre ziua de_măine . .	294
VINICIU GAFIȚA: Intr'un colhoz georgian	298
V. M. SPĂTARU: „Familia Vojacik“	302

BIBLIOGRAFIE	308
------------------------	-----

Rugăm stăruitor pe cititorii și colaboratorii noștri să ne comunice observațiile lor critice, privitoare la materialul publicat de noi și să ne facă sugestii și propuneri referitoare la cele ce doresc să găsească în cuprinsul revistei.

Ne vom strădui să răspundem tuturor corespondențelor noastre în cel mai scurt timp.

REDACȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon : 1.88.85, 1.94.91 și 2.20.40.

ADMINISTRAȚIA: Bd. Ana Ipătescu Nr. 15, Raionul
I. V. Stalin, București.
Telefon : 1.17.92.

ABONAMENTE ANUALE : lei 60

Abonamente pe anul 1953 la revista „Viața Românească” se primesc la toate oficiile Poștale dela orașe și sate, factorii poștali și secțiile raionale de difuzare a presei.

Faceți abonamente pe 3, 6 și 12 luni.